

**Vzťah medzinárodného práva, vnútroštátneho
práva a práva
Európskej únie v praxi Slovenskej republiky**

**Relation of International Law, Domestic Law
and
EU Law in the Practice of the Slovak Republic**

**Sekcia medzinárodného práva
International Law Session**

Garant sekcie:/Scholastic Referee:
doc. JUDr. Peter Vršanský, CSc.

Recenzenti / Reviewers of papers:
prof. JUDr. Stanislav Mráz, CSc.
doc. JUDr. Daniela Nováčková, CSc.

OBSAH / CONTENT

MEDZINÁRODNÉ ÚNOSY DETÍ – ČAS NA VLASTNÝ EURÓPSKY PRÍSTUP?

Katarína Burdová 1150

VSTUP SLOVENSKEJ REPUBLIKY DO EURÓPSKEJ ÚNIE A VYMÁHANIE POHĽADÁVOK V OBČIANSKYCH A OBCHODNÝCH VECIACH

Michal Ďuriš 1155

PROCESNÉ IMUNITY SUVERÉNNYCH ŠTÁTOV VO SVETLE MEDZINÁRODNÉHO PRÁVA

Adam Giertl 1163

UZNÁVANIE A VÝKON CUDZÍCH ROZHODCOVSKÝCH ROZSUDKOV

Maroš Jakubek 1174

NÁSTUP EKONOMICKEJ DIPLOMACIE EÚ A JEJ VPLYV NA ČLENSKÉ ŠTÁTY

Monika Jankovičová 1185

SOME MODERN ASPECTS OF THEORIES OF RECOGNITION AND PRACTICE OF STATES RECOGNITION IN NOVA DAYS

Petr Kremnev 1192

DVOJAKÉ ŠTÁTNE OBČIANSTVO – NÁČRT ÚPRAVY V MEDZINÁRODNOM PRÁVE A DOPAD NA SLOVENSKÚ REPUBLIKU

Soňa Ondrášiková 1194

K APLIKOVATEĽNOSTI INTERPRETAČNÝCH PRAVIDIEL VIEDENSKÉHO DOHOVORU O ZMLUVNOM PRÁVE VNÚTROŠTÁTNYMI SÚDMI V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

Peter Pavlovič 1202

ÚLOHA A VÝZNAM MEDZINÁRODNEJ SPOLUPRÁCE

Jana Pešoutová 1210

ZMLUVA O PREPRAVE TOVARU PO VNÚTROZEMSKÝCH VODNÝCH (RIEČNYCH) CESTÁCH

Kristína Szarková 1217

KYBERNETICKÉ ÚTOKY A MEDZINÁRODNÉ PRÁVO

Katarína Šmigová 1224

OCHRANA ĽUDSKÝCH PRÁV A ZÁKLADNÝCH SLOBÔD V UNIVERZÁLNOH, REGIONÁLNOH A NÁRODNOM KONTEXTE

Jozef Valuch 1231

MEDZINÁRODNÉ PRÁVO A SPRAVODLIVOSŤ V PRÍPADOCH DVOJAKÉHO ŠTÁTNEHO OBČIANSTVA

Peter Vršanský 1241

THE ROLE OF THE WTO DISPUTE SETTLEMENT MECHANISM IN PROVIDING SECURITY AND PREDICTABILITY TO THE MULTILATERAL TRADING SYSTEM

Uroš Zdravković 1253

MEDZINÁRODNÉ ÚNOSY DETÍ – ČAS NA VLASTNÝ EURÓPSKY PRÍSTUP?

Katarína Burdová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: International parental child abduction is a phenomenon that draws the attention of the international community almost half a century. The optimal solution to this undesirable phenomenon seems to be the mechanism for prompt return of the child established by the Hague Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction adopted in 1980 in Hague. This solution was adopted also by the European Union referring to the said Hague Convention in Brussels IIa Regulation. The present paper analyzes the current legal regulation of international child abduction in the European Union in order to highlight its benefits and potential risks and to offer own solution to this very sensitive issue

Abstrakt: Medzinárodné rodičovské únosy detí sú fenomén, ktorý vzbudzuje pozornosť medzinárodného spoločenstva takmer polstoročie. Optimálnym riešením tohto nežiaduceho javu sa zdá byť mechanizmus okamžitého návratu dieťaťa zavedený haagskym dohovorom o občianskoprávných aspektoch medzinárodných únosov detí prijatým v roku 1980 na pôde Haagskej konferencie medzinárodného práva súkromného. K tomuto riešeniu sa vo vzťahoch medzi členskými štátmi EÚ priklonila aj Európska únia a to odkazom na uvedený haagsky dohovor v nariadení Brusel IIa. Predkladaný článok analyzuje súčasnú právnu úpravu medzinárodných únosov detí v Európskej únii s cieľom poukázať na jej výhody a prípadne riziká a ponúknuť vlastné riešenie tejto veľmi citlivej otázky.

Key words: Hague convention on the civil aspects of international child abduction; Brussels IIA regulation; return proceeding

Kľúčové slová: medzinárodné únosy detí, Nariadenie Brusel IIa, Haagsky dohovor o občianskoprávných aspektoch medzinárodných únosov detí, exequatur

1 ÚVOD

Označenie medzinárodné únosy detí je všeobecne používané pre prípady neoprávneného premiestnenia alebo zadržania dieťaťa,¹ ktoré môžeme ilustrovať na príklade, kedy jeden z rodičov premiestni dieťa zo štátu jeho obvyklého pobytu do iného štátu, alebo ho v tomto inom štáte zadržiava, čím zároveň porušuje opatrovnícke právo druhého rodiča alebo inej osoby. Prípady medzinárodných únosov detí patria v medzinárodnom práve súkromnom k najchúlostivejším, pretože sa väčšinou dotýkajú najintímnejšieho vzťahu človeka – vzťahu rodiča a dieťaťa.

Keďže problematika medzinárodných únosov detí je upravená tak na vnútroštátnej ako aj európskej a medzinárodnej úrovni umožňuje ilustrovať vzťah a vzájomnú interakciu prameňov práva vnútroštátnej, medzinárodnej a európskej povahy.

Už v časoch, kedy sa tento fenomén objavil po prvý krát bolo zrejmé, že opatrenia zamerané na predchádzanie vzniku medzinárodných únosov detí a ich riešenie, akokoľvek precízne, nie sú účinné ak sú prijaté iba na národnej úrovni štátov. Medzinárodná spolupráca v tejto oblasti bola a stále je nevyhnutná.

Z rôznych medzinárodných nástrojov, ktoré boli následne prijaté na predchádzanie medzinárodným rodičovským únosom detí bude pozornosť venovaná Haagskemu dohovoru

¹ Legálna definícia pojmu neoprávnené premiestnenie alebo zadržanie dieťaťa je obsiahnutá v článku 3 Dohovoru o občianskoprávných aspektoch medzinárodných únosov detí z 25. októbra 1980 (Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 119/2001 Z. z.) a v článku 2 ods. 11 nariadenia Rady (ES) č. 2201/2003 z 27. novembra 2003 o súdnej právomoci a uznávaní a výkone rozsudkov v manželských veciach a vo veciach rodičovských práv a povinnosti, ktorým sa zrušuje nariadenie (ES) č. 1347/2000.

o občianskoprávných aspektoch medzinárodných únosov detí (ďalej len „Haagsky dohovor“), ktorý je považovaný za najúspešnejší medzinárodný nástroj v tejto oblasti a z ktorého vychádza aj právna úprava medzinárodných únosov detí prijatá v rámci Európskej únie.

2 STAV DE LEGE LATA

Haagsky dohovor o občianskoprávných aspektoch medzinárodných únosov detí bol prijatý na pôde Haagskej konferencie medzinárodného práva súkromného. Tento dohovor ukladá zmluvnému štátu, na územie ktorého bolo dieťa neoprávnene premiestnené alebo je neoprávnene zadržované, povinnosť zdržať sa konania o opatrovníckych právach k takémuto dieťaťu (článok 16 Haagskeho dohovoru) a na základe žiadosti o návrat okamžite vrátiť neoprávnene premiestnené dieťa do štátu jeho obvyklého pobytu (článok 12 Haagskeho dohovoru), pričom výnimky z povinnosti nariadiť návrat sú formulované taxatívne a je potrebné ich vykladať reštriktívne (článok 12, 13 a 20 Haagskeho dohovoru).

Čo je cieľom konania o návrat? Konanie o návrat má najmä zaistiť, aby o deťoch rozhodovali sudy štátu ich obvyklého pobytu, zároveň má pozbaviť únoscu výhody, ktorá spočíva v tom, že je to on, kto zvolí fórum, na ktorom sa bude konať o opatrovníckych právach k dieťaťu. Skutočnosť, že v cudzine únosca nedosiahne vydanie rozhodnutia o opatrovníckych právach k dieťaťu a riskuje konanie o návrat, by mala tiež pôsobiť preventívne a nabádať rodičov, aby pred únosom dieťaťa dali prednosť vyriešeniu sporov týkajúcich sa opatrovníckych práv v štáte obvyklého pobytu dieťaťa.

Členské štáty Európskej únie s výnimkou Dánska sa rozhodli riešiť situácie „intraúniijných únosov detí“ tak, že vo vzájomných vzťahoch uplatňujú Haagsky dohovor³ a konanie o návrat, avšak tento mechanizmus je ešte sprísnený o ďalšie povinnosti, ktoré im ukladá nariadenie Rady (ES) č. 2201/2003 z 27. novembra 2003 o súdnej právomoci a uznávaní a výkone rozsudkov v manželských veciach a vo veciach rodičovských práv a povinností, ktorým sa zrušuje nariadenie (ES) č. 1347/2000 (ďalej len „nariadenie Brusel IIa“). V zmysle nariadenia Brusel IIa má napr. súd členskému štátu povinnosť rozhodnúť v konaní o návrat do 6 týždňov od začatia konania a zároveň má povinnosť nariadiť návrat aj v tých prípadoch, keď by bolo možné aplikovať výnimku z tejto povinnosti podľa článku 13 písm. b) Haagskeho dohovoru, ak sa preukáže, že členský štát, z ktorého bolo dieťa neoprávnene premiestnené, urobil potrebné opatrenia, ktoré dieťaťu zaisťujú ochranu po jeho návrate.⁴

Zároveň nariadenie Brusel IIa posilňuje postavenie členského štátu, v ktorom malo dieťa obvyklý pobyt bezprostredne pred neoprávneným premiestnením alebo zadržaním a to v tom smere, že súd tohto členského štátu môže aj napriek rozsudku o nevrátení podľa článku 13 Haagskeho dohovoru, rozhodnúť vo veci opatrovníckych práv k dieťaťu⁵ a každý jeho následný rozsudok požadujúci návrat sa vykoná v členskom štáte, kam bolo dieťa neoprávnene premiestnené, bez potreby konania o exequatur, bez možnosti namietat jeho uznanie⁶ a aj napriek rozsudku o nevrátení.

V rámci Európskej únie sa teda uplatňujú prísnejšie podmienky na nenariadenie návratu oproti Haagskemu dohovoru a zároveň sa posilňuje charakter konania o návrat ako akéhosi predbežného konania, ktorého účelom je dosiahnuť návrat dieťaťa pod jurisdikciu členského štátu jeho obvyklého pobytu.

V posledných rokoch sme svedkami toho, že systém boja proti medzinárodným únosom detí zavedený Haagskym dohovorm a nariadením Brusel IIa sa otriasa v základoch. Dôvodom je judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva, ktorý vo svojich rozsudkoch konštatoval, o. i. potrebu rýchleho konania o návrat, pretože „plynutie času môže mať negatívny dopad na vzťah medzi dieťaťom a rodičom, od ktorého bolo dieťa neoprávnene premiestnené“ ale zároveň uložil zmluvným štátom Haagskeho dohovoru a teda aj členskými štátom Európskej únie povinnosť založiť svoje

² Pod týmto označením mám na mysli také únosy detí, kedy je dieťa neoprávnene premiestnené z jedného členského štátu Európskej únie do iného členského štátu Európskej únie.

³ Všetky členské štáty Európskej únie sú zmluvnou stranou Haagskeho dohovoru.

⁴ Článok 11 ods. 4 nariadenia Brusel IIa.

⁵ V zmysle článku 10 nariadenia Brusel IIa si tento súd zachováva právomoc na konanie vo veciach rodičovských práv a povinností dovtedy, kým nie sú splnené podmienky uvedené v tomto ustanovení.

⁶ Za predpokladu, že sú splnené podmienky podľa oddielu 4 kapitola III nariadenia Brusel IIa.

rozhodnutie v konaní o návrat na komplexnom preskúmaní celkovej rodinnej situácie dieťaťa.⁷ Uvedené rozhodnutia sú problematické najmä z toho dôvodu, že komplexné preskúmanie celkovej situácie v konaní o návrat si v mnohých prípadoch vyžaduje viac času ako 6 týždňov, ktoré nariadenie Brusel IIa pre konanie o návrat považuje za optimálne a jednak, vyvstáva otázka, ako odhadnúť, kedy je komplexné skúmanie celkovej situácie ešte primerané účelu tohto konania a kedy už presahuje túto hranicu a stáva sa konaním o opatrovníckych právach, na ktoré však súd štátu, do ktorého bolo dieťa unesené nemá podľa nariadenia Brusel IIa právomoc.

3 ÚVAHY DE LEGE FERENDA

„Voľný pohyb je určujúcou zásadou Európskej únie a možnosť pohybovať sa v rámci Európskej únie bez kontroly vnútorných hraníc je jedným z jej najväčších úspechov.“⁸ Skutočnosť, že Európska únia predstavuje priestor bez vnútorných hraníc určite nie je jediným a ani rozhodujúcim faktorom, pretože neustále narastá počet tých medzinárodných únosov detí, pri ktorých je dieťa neoprávnené premiestnené (alebo zadržované) z územia jedného členského štátu na územie iného členského štátu. Zároveň sme svedkami toho, že je ešte stále veľký počet takých prípadov medzinárodných únosov detí, ktoré nie sú vyriešené zmierlivo, dobrovoľným návratom dieťaťa do členského štátu jeho obvyklého pobytu, ale je potrebné viesť konanie o návrat, ktoré v Európskej únii trvá v niektorých prípadoch týždne, v niektorých prípadoch mesiace a v niektorých prípadoch dokonca roky. Najmä posledný z uvedených prípadov je alarmujúci nielen z dôvodu dĺžky samotného konania o návrat ale aj z dôvodu, že otázka rodičovských práv a povinností vo vzťahu k takýmto deťom spravidla nie je počas tohto obdobia s konečnou platnosťou vyriešená.

V tejto súvislosti vyvstáva otázka, či konanie o návrat v zmysle haagskeho dohovoru je naozaj vhodným riešením medzinárodných únosov detí v európskom priestore a či neexistuje vhodnejšie riešenie intraúnijských únosov detí.

Východiskovou je téza, že konanie o návrat v zmysle Haagskeho dohovoru a Nariadenia Brusel IIa nie je vhodným procesným riešením medzinárodných únosov detí, ku ktorým dochádza v rámci Európskej únie.

Na podporu uvedeného tvrdenia je možné použiť dokumenty, ktoré opisujú prípravné práce na Haagskom dohovore, z ktorých je zrejme, že v pôvodných návrhoch haagskeho dohovoru sa konanie o návrat vôbec nevyskytovalo a primárne sa zvažovalo prijatie dohovoru, ktorý by unifikoval pravidlá uznávania a výkonu cudzích rozsudkov vo veciach rodičovských práv a povinností, resp. dohovoru, ktorý by unifikoval pravidlá právomoci. Keďže členské štáty Haagskej konferencie sa nevedeli dohodnúť a hrozilo, že práce na dohovore stroskotajú, bolo prijaté revolučné a všeobecne akceptované riešenie v podobe konania o návrat. Uvedené naznačuje, že Haagsky dohovor a konanie o návrat boli prijaté v situácii, kedy štáty neboli ochotné dosiahnuť konsenzus a prijať klasický dohovor unifikujúci právomoc a uznanie a výkon rozsudkov v tejto oblasti. Haagsky dohovor sa však aplikuje v diametrálne odlišných podmienkach Európskej únie, kde existujú unifikované pravidlá právomoci, ktoré vychádzajú z kritéria obvyklého pobytu dieťaťa, existuje unifikovaný režim uznávania a výkonu rozsudkov vo veciach rodičovských práv a povinností, je dobre zavedený mechanizmus na zabránenie súbežných konaní v rámci Európskej únie (litispencia) ako aj povinnosť súdov členských štátov skúmať právomoc podľa nariadenia Brusel IIa a aj bez návrhu vyhlásiť nedostatok právomoci. Zároveň nariadenie Brusel IIa vytvára dostatočný legislatívny podklad pre efektívnu administratívnu spoluprácu ústredných orgánov, ktoré by mali byť schopné poskytnúť potrebné informácie o deťoch nachádzajúcich sa na ich území, existujú nástroje, ktoré unifikujú a zjednodušujú doručovanie súdnych písomností v rámci Európskej únie, vykonávanie dôkazov v cudzine ale aj cezhraničné poskytovanie právnej pomoci osobám, ktoré si chcú uplatniť svoj nárok v inom členskom štáte.

Nie sú uvedené nástroje dostatočné na to, aby sa zabezpečilo, že o dieťati bude rozhodovať súd členského štátu jeho obvyklého pobytu aj bez toho, aby bolo potrebné dieťa vrátiť na územie tohto štátu?

Podľa môjho názoru by bolo možné vylúčiť aplikáciu haagskeho dohovoru a článku 10 nariadenia Brusel IIa, ak by sa zabezpečilo, že rozsudok súdu členského štátu obvyklého pobytu

⁷ K tejto problematike pozri bližšie BOGDAN, M.: Some reflections on the treatment by the ECtHR of the Hague convention on the civil aspects of international child abduction. In: DELAYGUA, J. F. – BEILFUSS, C. G. – FARRÉ, R. V.: Entre Bruselas y la Haya. Estudios sobre la unificación internacional y regional del Derecho internacional privado. Madrid: Marcial Pons, 2013. s. 213-224.

⁸ <http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?mode=dbl&lng1=sk,sk&lang=&lng2=,sk,sl,sv,&val=607756:cs>

dieťaťa (z hľadiska súčasnej právnej úpravy súdu členského štátu, na území ktorého malo dieťa obvyklý pobyt bezprostredne pred neoprávneným premiestnením alebo zadržaním) sa bude v ostatných členských štátoch uznávať bez možnosti namietať jeho uznanie a bez potreby konania o exequatur.⁹ Podľa môjho názoru by táto zmena spolu so zefektívnením spolupráce ústredných orgánov dotknutých členských štátov postačovala na to, aby bol dosiahnutý cieľ Haagskeho dohovoru, teda, že o dieťati by aj v prípade jeho neoprávneného premiestnenia rozhodoval výlučne súd členského štátu jeho obvyklého pobytu. Táto úprava by tiež pôsobila preventívne vo vzťahu k únoscovi, ktorý by rovnako ako v prípade aplikácie súčasnej právnej úpravy nedosiahol vydanie rozsudku v členskom štáte únosu. Navyše, únosca by sa viac nemohol spoliehať, že obštrukciami v konaní o návrat dosiahne zhojenie protiprávneho stavu. Naopak, bol by nútený sa sústrediť na opatrovnícke konanie v štáte obvyklého pobytu dieťaťa, v ktorom by súd s právomocou mohol komplexne posúdiť celkovú situáciu dieťaťa a ak by to vyžadoval jeho najlepší záujem, nariadiť jeho návrat¹⁰ alebo upraviť styk s druhým rodičom do času skončenia konania vo veci samej.

Rozsudok súdu vydaný v opatrovníckom konaní by navyše požíval výhody voľného pohybu v rámci Európskej únie, čím by sa zamedzilo prípadom, kedy únosca po neúspechu v konaní o návrat v jednom členskom štáte, premiestni dieťa do iného členského štátu, kde je následne potrebné nanovo začať konanie o návrat.

Medzi výhody zrušenia konania o návrat medzi členskými štátmi považujem v neposlednom rade aj skutočnosť, že dieťa by nebolo vystavené dvom súdnym konaniam (najprv konaniu o návrat a následne konaniu o opatrovníckych právach) a v dôsledku toho opakovaným výsluchom a často aj rôznym psychologickým a iným vyšetrovaním, v dôsledku čoho sa k ujme spôsobenej únosom pridáva aj ďalšia ujma spôsobená súdnym konaním a nezriedka aj núteným výkonom rozhodnutia.

Otázkou ostáva, či vzájomná dôvera členských štátov vo výkon súdnictva dosiahla stupeň, kedy by bolo možné prijať takúto právnu úpravu, resp. či takýto stupeň dôvery členské štáty vôbec budú niekedy schopné dosiahnuť. Samozrejme, navrhovaná právna úprava v sebe nesie veľké riziko obštrukcií, najmä v štádiu výkonu rozsudku v inom členskom štáte, avšak dovoľm si tvrdiť, že konanie o návrat predstavuje v tomto smere minimálne porovnateľné riziko.

4 ZÁVER

Haagsky dohovor o občianskoprávných aspektoch medzinárodných únosov detí považujem za výborný nástroj riešenia a prevencie medzinárodných únosov detí, ktorý splnil a plní svoju funkciu. Nariadenie Brusel IIa vo vzťahoch medzi členskými štátmi doplnilo jeho mechanizmus takým spôsobom, aby fungoval čo najefektívnejšie. Problémom však je, že aj napriek týmto opatreniam počet medzinárodných únosov detí v európskom priestore neklesá, konania o návrat sa často neúmerne predlžujú a nariadenie návratu dieťaťa do iného členského štátu je stále v laickej verejnosti vnímané veľmi negatívne.

Pri hľadaní odpovede na otázku, či existuje alternatívne riešenie tejto situácie sa do centra pozornosti dostáva zrušenie požiadavky exequatur vo vzťahu k rozsudkom vydaným súdom členského štátu obvyklého pobytu dieťaťa, ktoré by spolu s vylepšením administratívnej spolupráce ústredných orgánov dotknutých členských štátov mohlo zabezpečiť dosiahnutie rovnakých cieľov ako si stanovil Haagsky dohovor avšak prostriedkami, ktoré by umožňovali komplexne posudzovať celkovú rodinnú situáciu.

Autorka si je plne vedomá, že tento názor je v slovenskej právnej teórii ojedinelý a prichádza v dobe, kedy sa na Slovensku konečne rozprúdila odborná debata na tému Haagskeho dohovoru a jeho aplikácie, cieľom tohto príspevku však nie je dehonestovať tento nástroj, ale poskytnúť nové podnety do ďalšej diskusie na tému medzinárodných únosov detí.

⁹ Za predpokladu, že sa dieťaťu umožnilo v konaní vyjadriť sa, pokiaľ sa to s ohľadom na jeho vek a stupeň vyzretosti nepovažovalo za nevhodné; a rovnako sa ostatným nositeľom rodičovských práv dala možnosť vyjadriť sa v konaní, v ktorom by bol takýto rozsudok vydaný.

¹⁰ V praxi sa vyskytujú prípady, kedy je dieťa navrátené skutočne len do času skončenia konania na súde členského štátu s právomocou, ktorý konštatuje, že je v jeho najlepšom záujme, aby sa s únoscom vrátilo späť do štátu, kam bolo pôvodne unesené. Aj napriek tomuto, pre únoscu, pozitívnemu výsledku sú však nezriedka rodinné vzťahy konaním o návrat tak vážne narušené, že nezriedka nasledujú vážne problémy pri výkone práva styku dieťaťa s druhým rodičom.

Použitá literatúra:

BOGDAN, M.: Some reflections on the treatment by the ECtHR of the Hague convention on the civil aspects of international child abduction. In: DELAYGUA, J. F. – BEILFUSS, C. G. – FARRĚ, R. V.: Entre Bruselas y la Haya. Estudios sobre la unificación internacional y regional del Derecho internacional privado. Madrid: Marcial Pons, 2013. s. 213-224.

Kontaktné údaje:

JUDr. Katarína Burdová, PhD.
Katarina.burdova@flaw.uniba.sk
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Šafárikovo nám. 6
810 00 Bratislava
Slovenská republika

VSTUP SLOVENSKEJ REPUBLIKY DO EURÓPSKEJ ÚNIE A VYMÁHANIE POHĽADÁVOK V OBČIANSKÝCH A OBCHODNÝCH VECIACH

Michal Ďuriš

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: The contribution deals with a recovery of claims arising from civil and commercial relations which exceed borders of a member state after the accession of Slovak Republic to the European Union. It focuses especially on the institutes and sources of EU law that simplified and facilitated the recovery of claims between the subjects from the member states. Particularly the regulations on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters, European enforcement order for uncontested claims, a European order for payment procedure, a European small claims procedure are briefly analyzed.

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá problematikou vymáhania pohľadávok z občianskych a obchodných vzťahov prekračujúcich hranice jedného členského štátu po vstupe Slovenskej republiky do Európskej únie. Zameriava sa najmä na inštitúty a pramene práva EÚ, ktoré vymáhanie pohľadávok medzi subjektmi z členských štátov uľahčili a zjednodušili. Stručne sú analyzované najmä nariadenia o právomoci a uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach, o európskom exekučnom titule pre nesporné nároky, o európskom platobnom rozkaze a o konaní vo veciach s nízkou hodnotou sporu.

Key words: a claim, recovery of a claim, the competence of judicial authorities, recognition and enforcement of foreign decisions, a European enforcement order for uncontested claims, a European order for payment procedure, a European small claims procedure

Kľúčové slová: pohľadávka, vymáhanie pohľadávky, právomoc justičných orgánov, uznanie a výkon cudzieho rozhodnutia, európsky exekučný titul pre nesporné nároky, európske konanie o platobnom rozkaze, európske konanie vo veciach s nízkou hodnotou sporu

1 ÚVOD

Občianske a obchodné vzťahy vznikajúce medzi jednotlivými subjektmi nemajú vždy len vnútroštátny charakter, práve naopak, často sa v nich vyskytuje cudzí, medzinárodný prvok a tieto vzťahy sa týkajú nielen jedného, ale viacerých štátov.¹ Účastníci týchto vzťahov sú tak v mnohých prípadoch donútení uplatňovať svoje práva z týchto vzťahov (napr. peňažné alebo nepeňažné pohľadávky vzniknuté z uzatvorených zmlúv) nielen vo vlastnom domovskom štáte, ale aj v iných štátoch. Pre účastníkov súkromnoprávných vzťahov s cudzím, medzinárodným prvkom zo Slovenskej republiky sú otázky týkajúce sa ich možností pri uplatňovaní svojich práv v ostatných členských štátoch Európskej únie ako aj následné otázky priznávania právnych účinkov rozhodnutiam vydaným v iných štátoch z hľadiska uplatnenia a vykonania určitých práv priznaných súdom osobitne významné.

Tieto osoby sú mnohokrát postavené do pozície, že musia svoje nároky priznané súdom jedného štátu uplatniť aj na území iného štátu, nakoľko v štáte, v ktorom boli súdom priznané ich nie je možné z rôznych dôvodov uplatniť alebo ich nie je možné následne vykonať. Jednotlivé štáty sa snažia zabezpečiť možnosť uplatnenia zahraničných (cudzích) rozhodnutí najmä prostredníctvom stanovenia jasných podmienok uznávania a výkonu cudzích rozhodnutí na svojom území.

Príspevok sa zaoberá tým, ako sa slovenským subjektom zlepšili možnosti uplatňovania svojich pohľadávok v iných členských štátoch po vstupe Slovenskej republiky do Európskej únie.

¹ Bližšie pozri ŠTEFANKOVÁ, N., LYSINA, P. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 1. vydanie. Praha : C. h. Beck, 2011, str. 7 a nasl.

2 JEDNOTNÉ PRAVIDLÁ PRÁVOMOCI A JEDNOTNÝ SYSTÉM UZNÁVANIA SÚDNYCH ROZHODNUTÍ

Význam zabezpečenia prístupu k spravodlivosti účastníkov takýchto vzťahov ako aj význam zabezpečenia vykonateľnosti súdnych rozhodnutí vydaných v jednom členskom štáte v inom členskom štáte (a následné umožnenie „voľného pohybu súdnych rozhodnutí v rámci územia členských štátov“) si uvedomuje aj samotná Európska únia. Základný právny rámec úpravy justičnej spolupráce v civilných veciach v primárnom práve predstavujú príslušné ustanovenia Zmluvy o fungovaní Európskej únie. Justičná spolupráca v občianskych veciach je upravená v kapitole 3 Hlavy V (Priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti) tretej časti (Vnútornej politiky a činnosti Únie) Zmluvy o fungovaní Európskej únie. Únia v prvom rade rozvíja justičnú spoluprácu v občianskych veciach, ktoré majú cezhraničné dôsledky, a to na základe zásady vzájomného uznávania súdnych a mimosúdnych rozhodnutí. Táto justičná spolupráca môže zahŕňať prijatie opatrení na aproximáciu ustanovení zákonov a iných právnych predpisov členských štátov.² Na účely dosiahnutia cieľa vyššie uvedeného ustanovenia Európsky parlament a Rada v súlade s riadnym legislatívnym procesom prijímajú, najmä ak je to potrebné na fungovanie vnútorného trhu, opatrenia zamerané na zabezpečenie:

- a) vzájomného uznávania a výkonu súdnych a mimosúdnych rozhodnutí medzi členskými štátmi,
- b) cezhraničného doručovania súdnych a mimosúdnych písomností,
- c) zlučiteľnosti kolíznych noriem a noriem určujúcich právomoc uplatniteľných v členských štátoch,
- d) spolupráce pri obstarávaní dôkazov,
- e) účinného prístupu k spravodlivosti,
- f) odstraňovania prekážok riadneho priebehu občianskoprávneho konania, v prípade potreby podporovaním zlučiteľnosti pravidiel občianskeho súdneho konania uplatniteľných v členských štátoch,
- g) rozvíjania alternatívnych metód riešenia sporov,
- h) podpory vzdelávania sudcov a justičných pracovníkov.³

V súvislosti s uľahčením a zjednodušením uplatňovania peňažných a nepeňažných pohľadávok je pre subjekty súkromnoprávných vzťahov s cudzím, medzinárodným prvkom významné v prvom rade to, že v rámci členských štátov Európskej únie sú stanovené presné pravidlá určenia právomoci justičných orgánov, t.j. subjekt jednoducho identifikuje, súdy ktorého štátu majú vo veci konať (t.j. subjekt presne vie, na ktorý súd je potrebné podať žalobu). Určenie právomoci je tak po vstupe Slovenskej republiky do Európskej únie jednoduchšie, ako to bolo v období pred vstupom, kedy musel subjekt podávajúci návrh na súd postupovať podľa príslušných vnútroštátnych predpisov dotknutých štátov (v prípade, že medzi dotknutými štátmi existovala právna úprava právomoci v medzinárodnej zmluve, dvojstrannej alebo mnohostrannej, postupovalo sa podľa takejto medzinárodnej zmluvy). Najmä určovanie právomoci podľa pravidiel určených vo vnútroštátnych predpisoch jednotlivých štátov, bol často krát komplikovaný a pre subjekty náročný.

Právnu úpravu právomoci justičných orgánov v občianskych a obchodných veciach v rámci Európskej únie predstavuje nariadenie Rady (ES) č. 44/2001 z 22. decembra 2000 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach v konsolidovanom znení. Pôsobnosť nariadenia ustanovuje článok 1, v ktorom je tiež uvedené, že na účely tohto nariadenia sa za členský štát považuje každý členský štát s výnimkou Dánska.

Nariadenie sa uplatňuje v občianskych a obchodných veciach bez ohľadu na povahu súdu alebo tribunálu. V článku 1 odseku 2 sú uvedené oblasti, na ktoré ho nemožno uplatniť:

- najmä daňové, colné, správne veci,
- osobný stav a právnu spôsobilosť fyzických osôb, majetkové práva vyplývajúce z manželského zväzku, dedenia z obidvoch titulov,
- konkurz, konania týkajúce sa vyrovnania zadlžených obchodných spoločností alebo iných právnických osôb, a podobné konania,
- sociálne zabezpečenie,
- rozhodcovské konanie.

Nariadenie ustanovuje jednotná pravidlá právomoci justičných orgánov v občianskych a obchodných veciach, čo pre subjekty zo Slovenskej republiky znamená, že na základe jeho ustanovení vedľa bez problémov určiť, na súd ktorého členského štátu majú podľa žalobu v určitej

² Článok 81 ods. 1 Zmluvy o fungovaní Európskej únie

³ Článok 81 ods. 2 Zmluvy o fungovaní Európskej únie

občianskej alebo obchodnej veci. Stanovením jasných pravidiel uznania a následného výkonu rozhodnutí sa uplatňovanie pohľadávok pre tieto subjekty rovnako zjednodušilo.

3 OSOBNÉ SPÔSOBY UPLATŇOVANIA POHLADÁVOK

Ako už bolo vyššie uvedené, v oblasti justičnej spolupráce v občianskych veciach prijali príslušné inštitúcie Európskej únie (predtým ešte ako inštitúcie Európskych spoločenstiev) okrem nariadenia 44/2001 o právomoci a uznávaní a výkone cudzích rozhodnutí⁴ aj nariadenie, ktorým sa vydáva európsky exekučný titul pre nesporné nároky⁵ (ktoré rovnako prispelo k zabezpečeniu voľného pohybu súdnych rozhodnutí) ale najmä nariadenie o európskom platobnom rozkaze⁶ a nariadenie o konaní vo veciach s nízkou hodnotou sporu⁷. Uvedené nariadenia zlepšujú postavenie subjektov zo Slovenskej republiky pri uplatňovaní pohľadávok v iných členských štátoch Európskej únie.

Európsky exekučný titul predstavuje osobitný inštitút (osobitnú formu, spôsob osvedčenia súdneho rozhodnutia), ktorý spočíva v tom, že ak sú splnené nariadením stanovené podmienky (t.j. ak je nárok nesporný a ak boli dodržané procesné podmienky), môže súd štátu, v ktorom bolo rozhodnutie vydané takéto rozhodnutie osvedčiť ako európsky exekučný titul pre nesporné nároky (pričom takýto exekučný titul je vykonateľný v ostatných členských štátoch Európskej únie). Európske konanie o platobnom rozkaze (pričom európsky platobný rozkaz je vykonateľný v ostatných členských štátoch Európskej únie) a európske konanie vo veciach s nízkou hodnotou sporu (rozsudok vydaný v tomto konaní je rovnako vykonateľný v ostatných členských štátoch Európskej únie) predstavujú nové spôsoby konania.

Európsky exekučný titul pre nesporné nároky

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 805/2004 z 21. apríla 2004, ktorým sa vytvára európsky exekučný titul pre nesporné nároky (ďalej len „Nariadenie o európskom exekučnom titule“) bolo prijaté na základe spoločného programu Komisie a Rady z 30. novembra 2000 o opatreniach na vykonávanie zásady vzájomného uznávania rozhodnutí v občianskoprávných a obchodných veciach, pričom tento program vo svojej prvej etape zahŕňal zrušenie doložky vykonateľnosti (exequaturu), to znamená vytvorenie európskeho exekučného titulu pre nesporné nároky. Pojem nesporné nároky by mal zahŕňať všetky situácie, kedy dlžník preukázateľne nepopiera charakter alebo výšku peňažného nároku a v ktorých veriteľ získal proti dlžníkovi buď súdne rozhodnutie alebo vykonateľný titul, ktorý vyžaduje výslovný súhlas dlžníka, či sa už jedná o súdny zmliev alebo o verejnú listinu.⁸

Účelom Nariadenia o európskom exekučnom titule je vytvorenie európskeho exekučného titulu pre nesporné nároky, aby bol na základe stanovenia minimálnych pravidiel umožnený voľný pohyb rozhodnutí, súdnych zmliev a verejných listín vo všetkých členských štátoch bez toho, aby sa v členskom štáte výkon pred uznaním a výkonom muselo konať akékoľvek ďalšie konanie.⁹

Nariadenie sa uplatňuje v občianskych a obchodných veciach pri cezhraničných sporoch bez ohľadu na povahu súdu alebo tribunálu. Nevzťahuje sa najmä na daňové, colné alebo správne veci alebo na zodpovednosť štátu za konanie alebo nečinnosť pri výkone štátnej moci. Nariadenie sa neuplatňuje ani na:

- osobný stav alebo právnu spôsobilosť fyzických osôb, majetkové práva vyplývajúce z manželského zväzku, dedenia zo závetu a dedenia zo zákona,

⁴ Nariadenie Rady (ES) č. 44/2001 z 22. decembra 2000 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach, Nariadenie rady (ES) č. 2201/2003 z 27. novembra 2003 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v manželských veciach a vo veciach rodičovských práv a povinností a Nariadenie Rady (ES) č. 4/2009 z 18. decembra 2008 o právomoci, rozhodnom práve, uznávaní a výkone a o spolupráci vo veciach vyživovacej povinnosti

⁵ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 805/2004 z 21. apríla 2004, ktorým sa vytvára európsky exekučný titul pre nesporné nároky

⁶ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1896/2006 z 12. decembra 2006, ktorým sa zavádza európske konanie o platobnom rozkaze

⁷ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 861/2007 z 11. júla 2007, ktorým sa ustanovuje európske konanie vo veciach s nízkou hodnotou sporu

⁸ Porovnaj body 4 a 5 úvodnej časti Nariadenia o európskom exekučnom titule

⁹ Článok 1 Nariadenia o európskom exekučnom titule

- konkurz, konania súvisiace so zrušením obchodných spoločností alebo iných právnických osôb nachádzajúcich sa v platobnej neschopnosti, súdne dojednania, vyrovnania a iné obdobné konania,

- sociálne zabezpečenie,
- rozhodcovské konanie.¹⁰

Nariadenie o európskom exekučnom titule (obdobne ako ostatné nariadenie) sa nevzťahuje na právne pomery týkajúce sa Dánska, nakoľko sa na účely nariadenia pod pojmom „členský štát“ označuje každý členský štát s výnimkou Dánska.

Ako to vyplýva zo samotného názvu a účelu Nariadenia o európskom exekučnom titule, toto nariadenie sa uplatňuje na rozhodnutia, súdne zmiery a verejné listiny o nesporných nárokoch. Článok 3 nariadenia presne definuje nesporný nárok, pričom možno konštatovať, že nárok je nesporný vtedy, pokiaľ ho dlžník uzná v akejkoľvek forme.¹¹ Rozhodnutie, ktoré je v členskom štáte pôvodu osvedčené ako európsky exekučný titul, sa uzná a vykoná v iných členských štátoch bez potreby vyhlásenia o vykonateľnosti a bez akejkoľvek možnosti podať námietky proti jeho uznaniu. Osvedčenie rozhodnutia vykoná súd štátu pôvodu (t.j. súd v štáte, v ktorom bolo rozhodnutie vydané) na základe žiadosti predloženej v ľubovoľnom čase, ak sú splnené podmienky stanovené v článku 6 Nariadenia o európskom exekučnom titule.¹²

Európske konanie o platobnom rozkaze

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1896/2006 z 12. decembra 2006, ktorým sa zavádza európske konanie o platobnom rozkaze (ďalej len „Nariadenie o európskom platobnom rozkaze“) bolo prijaté na základe spoločného programu Komisie a Rady z 30. novembra 2000 o opatreniach na vykonávanie zásady vzájomného uznávania rozhodnutí v občianskoprávných a obchodných veciach ako aj na základe Zelenej knihy o európskom konaní o platobnom rozkaze a o opatreniach na zjednodušenie a urýchlenie konaní s nízkou hodnotou sporu, ktorú prijala Komisia 20. decembra 2002. Prijatie nariadenia, ako to vyplýva z jeho úvodných ustanovení, má napĺňať cieľ, ktorý si stanovila Európska únia (resp. Európske spoločenstvá) a to udržiavať a rozvíjať priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti, v ktorom je zabezpečený voľný pohyb osôb. Pre postupné vytvorenie takéhoto priestoru majú byť, okrem iného prijaté opatrenia v oblasti justičnej spolupráce v občianskych veciach s cezhraničnými dôsledkami, ktoré sú potrebné pre dobré fungovanie vnútorného trhu.

Základným účelom nariadenia o európskom platobnom rozkaze je zjednodušiť a zrýchliť súdne konanie a znížiť náklady na takéto konanie v cezhraničných sporoch, ktoré sa týkajú nepopretých peňažných pohľadávok a to zavedením osobitného druhu konania – konania o európskom platobnom rozkaze, pričom zavedením takéhoto nového druhu konania sa má následne umožniť voľný pohyb európskych platobných rozkazov v členských štátoch ustanovením minimálnych požiadaviek (na vydanie európskeho platobného rozkazu). V prípade, ak budú takto stanovené minimálne požiadavky dodržané, vylúči sa potreba akýchkoľvek konaní v členskom štáte výkonu (t.j. v členskom štáte, v ktorom bude chcieť účastník konania realizovať výkon európskeho platobného rozkazu) pred uznaním a výkonom európskeho platobného rozkazu.¹³ Uvedené nariadenie tak sleduje dva základné ciele, zaviesť jednoduché, rýchle a lacné rozkazné konanie pre vymáhanie nesporných peňažných nárokov a zabezpečiť vykonateľnosť európskych platobných rozkazov vo všetkých členských štátoch s výnimkou Dánska bez akéhokoľvek medzitýmneho konania.¹⁴ Európske konanie o platobnom rozkaze, ktoré zaviedlo nariadenie, má slúžiť ako doplnkový a voliteľný prostriedok pre navrhovateľa, ktorý si naďalej môže zvoliť konanie podľa vnútroštátneho práva. Toto nariadenie teda ani nenahrádza, ani nezosúladuje existujúce mechanizmy vymáhania nepopretých pohľadávok podľa vnútroštátneho práva jednotlivých členských štátov.¹⁵ Pokiaľ chce subjekt vymáhať určitú peňažnú pohľadávku (a táto pohľadávka vyplýva z ním predložených listín, napr. z dodacích listov a faktúr) od subjektu z iného členského štátu, nie je povinný postupovať podľa Nariadenia o európskom platobnom rozkaze (t.j. nie je povinný podať návrh na vydanie európskeho platobného rozkazu), ale môže postupovať aj podľa

¹⁰ Článok 2 Nariadenia o európskom exekučnom titule

¹¹ K pojmu „nesporný nárok“ bližšie pozri článok 3 Nariadenia o európskom exekučnom titule

¹² Články 5 a 6 Nariadenia o európskom exekučnom titule

¹³ Porovnaj bod 9 úvodnej časti Nariadenia o európskom platobnom rozkaze

¹⁴ HORÁK, P., ZAVADILOVÁ, M.: Evropský platební rozkaz a jeho role v českém civilním procesu. *Právní rozhledy*, 22/2006, s. 803-840

¹⁵ Porovnaj bod 10 úvodnej časti Nariadenia o európskom platobnom rozkaze

procesných predpisov príslušného členského štátu. Okrem tohto postupu však bude môcť dobrovoľne využiť aj konanie o európskom platobnom rozkaze, ktoré je z dôvodu jednotného formalizovaného postupu (postaveného na systéme vzorových tlačív) rýchlejšie, účinnejšie a aj finančne menej náročné. Zabezpečenie čo najjednoduchšej procedúry je pevné zakotvenie systému formulárov (vzorových tlačív), ktoré sú prílohou nariadenia. Význam formulárov spočíva v unifikácii podaní strán a v prehľadnosti podaní.¹⁶

Nariadenie sa uplatňuje v občianskych a obchodných veciach pri cezhraničných sporoch bez ohľadu na povahu súdu alebo tribunálu. Nevzťahuje sa najmä na daňové, colné alebo správne veci alebo na zodpovednosť štátu za konanie alebo nečinnosť pri výkone štátnej moci. Nariadenie sa nevzťahuje ani na:

- majetkové práva vyplývajúce z manželského zväzku, dedenia zo závetu a dedenia zo zákona,
- konkurzné konania, konania týkajúce sa likvidácií platobne neschopných spoločností alebo iných právnických osôb, súdne zmiery, vyrovnávacie alebo podobné konania,
- sociálne zabezpečenie,
- pohľadávky, ktoré vznikli z mimozmluvných vzťahov, pokiaľ neboli predmetom dohody medzi stranami alebo nedošlo k uznaniu dlhu, alebo pokiaľ sa netýkajú vyrovnaných dlhov, ktoré vznikli zo spoločného vlastníctva majetku.

Nariadenie sa nevzťahuje na právne pomery týkajúce sa Dánska, nakoľko sa na účely nariadenia pod pojmom „členský štát“ označuje každý členský štát s výnimkou Dánska. Dánsko, obdobne ako v iných prípadoch, využilo svoje oprávnenie nebyť viazané týmto nariadením (na rozdiel od Veľkej Británie a Írska, ktoré sa rozhodli, že budú viazaní týmto nariadením).¹⁷

Keďže sa nariadenie uplatňuje pri cezhraničných sporoch, je pre určenie pôsobnosti nariadenia dôležité, aké spory sa považujú za cezhraničné spory. Na účely nariadenia sa za cezhraničný spor považuje taký spor, v ktorom má aspoň jedna zo strán bydlisko alebo obvyklý pobyt v inom členskom štáte ako v členskom štáte súdu konajúceho vo veci. Na účely posúdenia otázky, či sa v danom prípade jedná o cezhraničný spor sa bydlisko osoby – účastníka konania určí v súlade s článkami 59 a 60 nariadenia Rady (ES) č. 44/2001 z 22. decembra 2000 o právomoci, uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach. Relevantným okamihom pre určenie toho, či ide o cezhraničný spor, je čas podania návrhu na vydanie európskeho platobného rozkazu.¹⁸ V prípade, že by takto stanovená „podmienka cezhraničnosti sporu“ nebola splnená (t.j. obaja účastníci konania by mali bydlisko v tom členskom štáte, ktorého súd má konať, ale napr. predmet sporu by sa nachádzal v cudzine) nemohol by navrhovateľ využiť nariadenie, ale musel by podať návrh podľa príslušných vnútroštátnych predpisov.

Európske konanie vo veciach s nízkou hodnotou sporu

Nariadenie, ktorým sa ustanovuje európske konanie vo veciach s nízkou hodnotou sporu (ďalej len „Nariadenie o konaní vo veciach s nízkou hodnotou sporu“) bolo prijaté na základe spoločného programu Komisie a Rady z 30. novembra 2000 o opatreniach na vykonávanie zásady vzájomného uznávania rozhodnutí v občianskoprávných a obchodných veciach ako aj na základe Zelenej knihy o európskom konaní o platobnom rozkaze a o opatreniach na zjednodušenie a urýchlenie konaní s nízkou hodnotou sporu, ktorú prijala Komisia 20. decembra 2002. Prijatie Nariadenia o konaní vo veciach s nízkou hodnotou sporu, ako to vyplýva z jeho úvodných ustanovení, má naplňovať cieľ, ktorý si stanovila Európska únia (resp. Európske spoločenstvá) a to udržiavať a rozvíjať priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti, v ktorom je zabezpečený voľný pohyb osôb. Pre postupné vytvorenie takéhoto priestoru majú byť, okrem iného prijaté opatrenia v oblasti justičnej spolupráce v občianskych veciach s cezhraničnými dôsledkami, ktoré sú potrebné pre dobré fungovanie vnútorného trhu.

¹⁶ PAVLOVÁ, B., DOLEŽEL, V.: Evropský justičný priestor ve věcech civilních, Část XII. *Právní fórum*. 2006, č. 1, s. 1-7

¹⁷ V bodech 31 a 32 úvodnej časti Nariadenia o európskom platobnom rozkaze je uvedené:
(31) V súlade s článkom 3 Protokolu o postavení Spojeného kráľovstva a Írska, ktoré je prílohou Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva, Spojené kráľovstvo a Írsko vyjadrili záujem zúčastniť sa na prijatí a uplatňovaní tohto nariadenia.

(32) V súlade s článkami 1 a 2 Protokolu o postavení Dánska, ktorý je prílohou Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva, sa Dánsko na prijatí tohto nariadenia nezúčastňuje. V dôsledku toho Dánsko nie je viazané a nepodlieha uplatňovaniu tohto nariadenia.

¹⁸ Porovnaj článok 3 Nariadenia o konaní vo veciach s nízkou hodnotou sporu

Základným účelom Nariadenia o konaní vo veciach s nízkou hodnotou sporu je zjednodušiť a zrýchliť súdne konanie vo veciach s nízkou hodnotou sporu a zároveň znížiť náklady tým, že sa okrem možností uplatniť svoj nárok prostredníctvom právnych prostriedkov existujúcich na základe práva členských štátov, ktoré zostanú nedotknuté, poskytnú veriteľovi ďalší nástroj vymáhania svojej pohľadávky. Zavedením takéhoto nového druhu konania ako nového nástroja vymáhania pohľadávky v cezhraničných sporoch sa má následne umožniť voľný pohyb rozsudkov vydaných v európskom konaní vo veciach s nízkou hodnotou sporu v členských štátoch. Účelom Nariadenia o konaní vo veciach s nízkou hodnotou sporu je tiež zjednodušiť uznanie a výkon takto vydaných rozsudkov v iných členských štátoch.¹⁹ Uvedené nariadenie tak sleduje dva základné ciele, zaviesť jednoduché, rýchle a lacné konanie pre vymáhanie pohľadávok s nízkou hodnotou a zabezpečiť jednoduchú a bezproblémovú vykonateľnosť rozsudkov v takýchto veciach vo všetkých členských štátoch s výnimkou Dánska²⁰. Európske konanie vo veciach s nízkou hodnotou sporu má slúžiť ako doplnkový a voľiteľný prostriedok pre navrhovateľa, ktorý si naďalej môže zvoliť konanie podľa vnútroštátneho práva príslušného členského štátu. Toto nariadenie teda ani nenahrádza, ani nezosúladzuje existujúce mechanizmy vymáhania pohľadávok s nízkou hodnotou podľa vnútroštátneho práva jednotlivých členských štátov. Okrem postupu podľa príslušných predpisov členského štátu však bude môcť veriteľ dobrovoľne využiť aj európske konanie vo veciach s nízkou hodnotou sporu, ktoré je z dôvodu jednotného formalizovaného postupu (postaveného na systéme vzorových tlačív) rýchlejšie, účinnejšie a aj finančne menej náročné. Európske konanie vo veciach s nízkou hodnotou sporu tak predstavuje pre strany alternatívu k existujúcim spôsobom vymáhania pohľadávky podľa práva členských štátov.²¹ Zabezpečenie čo najjednoduchšej procedúry pre strany je dosiahnuté zavedením systému formulárov (vzorových tlačív), ktoré sú prílohou tohto nariadenia. Význam formulárov spočíva v unifikácii podaní strán a v prehľadnosti podaní.²²

Nariadenie sa uplatňuje v občianskych a obchodných veciach pri cezhraničných sporoch bez ohľadu na povahu súdu alebo tribunálu (ďalej len „súd“), v ktorých hodnota pohľadávky (peňažnej alebo nepeňažnej) v čase doručenia návrhu na uplatnenie pohľadávky príslušnému súdu nepresahuje 2000 Eur²³ bez akýchkoľvek úrokov, výdavkov a nákladov. Nevzťahuje sa najmä na daňové, colné alebo správne veci alebo na zodpovednosť štátu za konanie alebo nečinnosť pri výkone štátnej moci.

Nariadenie sa nevzťahuje ani na veci, ktoré sa týkajú:

- osobného stavu alebo právnej spôsobilosti osoby,
- majetkových práv vyplývajúcich z manželského zväzku, dedenia zo závetu a dedenia zo zákona a vyživovacej povinnosti,
- konkurzného konania, konania týkajúceho sa vyrovnania zadlžených obchodných spoločností alebo iných právnických osôb, súdnych zmierov, vyrovnávacích a podobných konaní,
- sociálneho zabezpečenia,
- rozhodcovského konania,
- pracovného práva,
- nájmu nehnuteľného majetku s výnimkou konaní o peňažných pohľadávkach alebo
- porušenia práva na súkromie a práva na ochranu osobnosti vrátane poškodenia dobrého mena.²⁴

Nariadenie o konaní vo veciach s nízkou hodnotou sporu sa obdobne ako ďalšie vyššie uvádzané nariadenia nevzťahuje na právne pomery týkajúce sa Dánska, nakoľko sa na účely nariadenia pod pojmom „členský štát“ označuje každý členský štát s výnimkou Dánska. Dánsko,

¹⁹ Porovnaj bod 8 úvodnej časti Nariadenia o konaní vo veciach s nízkou hodnotou sporu

²⁰ Podľa bodu 30 úvodnej časti Nariadenia o konaní vo veciach s nízkou hodnotou sporu by sa v záujme uľahčenia uznávania a vykonávania rozsudku mal rozsudok vydaný v jednom členskom štáte uznať a byť vykonateľný v inom členskom štáte bez potreby doložky vykonateľnosti a bez akékoľvek možnosti namietat' proti jeho uznaniu; mali by byť stanovené len minimálne požiadavky na preskúmanie rozsudku v prípadoch, keď odporca nebol schopný pohľadávku poprieť (bod 31 úvodnej časti Nariadenia).

²¹ Porovnaj článok 1 Nariadenia o konaní vo veciach s nízkou hodnotou sporu

²² PAVLOVÁ, B., DOLEŽEL, V.: Evropský justičný priestor vo veciach civilných, Časť XII. *Právni fórum*. 2006, č. 1, s. 1-7

²³ Za nízkou hodnotou sporu sa pre účely nariadenia považuje istina vo výške 2000 Eur

²⁴ Bližšie pozri článok 2 Nariadenia o konaní vo veciach s nízkou hodnotou sporu

obdobne ako v iných prípadoch, využilo svoje oprávnenie nebyť viazané týmto nariadením (na rozdiel od Veľkej Británie a Írska, ktoré sa rozhodli, že budú viazaní týmto nariadením).²⁵

Keďže sa Nariadenie o konaní vo veciach s nízkou hodnotou sporu uplatňuje pri cezhraničných sporoch, je pre určenie pôsobnosti tohto nariadenia dôležité, aké spory sa považujú za cezhraničné spory. Na účely tohto nariadenia sa za cezhraničný spor považuje taký spor, v ktorom má aspoň jedna zo strán bydlisko alebo obvyklý pobyt v inom členskom štáte ako v členskom štáte súdu konajúceho vo veci. Na účely posúdenia otázky, či sa v danom prípade jedná o cezhraničný spor sa bydlisko osoby – účastníka konania určí v súlade s článkami 59 a 60 nariadenia Rady (ES) č. 44/2001 z 22. decembra 2000 o právomoci, uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach. Relevantným okamihom pre určenie toho, či ide o cezhraničný spor, je dátum, keď sa príslušnému súdu doručilo tlačivo návrhu na uplatnenie pohľadávky. V prípade, že by takto stanovená „podmienka cezhraničnosti sporu“ nebola splnená (t.j. obaja účastníci konania by mali bydlisko v tom členskom štáte, ktorého súd má konať, ale napr. predmet sporu by sa nachádzal v cudzine) nemohol by navrhovateľ využiť nariadenie, ale musel by podať návrh podľa príslušných vnútroštátnych predpisov daného štátu.

Ako už bolo uvedené vyššie, európske konanie vo veciach s nízkou hodnotou sporu je pre subjekt, ktorý chce vymáhať od iného subjektu peňažné alebo nepeňažné plnenie voliteľným nástrojom, ktorý môže použiť namiesto podania klasického návrhu podľa právneho poriadku štátu, v ktorom podáva návrh. Právomoc súdu sa určuje v súlade s príslušnými pravidlami práva Európskej únie, najmä s nariadením Rady (ES) č. 44/2001 z 22. decembra 2000 o právomoci, uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach.

Najväčšou výhodou európskeho konania vo veciach s nízkou hodnotou sporu je zjednodušenie celého konania, nakoľko väčšina podaní (napr. návrh na začatie konania, výzva na doplnenie návrhu, odpoveď odporcu, a pod.) sa podáva na vzorových tlačivách, ktoré tvoria prílohy k nariadeniu a mali by byť dostupné vo všetkých členských štátoch (na príslušných súdoch). Vyplnenie vzorového tlačiva je pre navrhovateľa podstatne jednoduchšie, ako keby musel v prípade podania návrhu podľa vnútroštátneho právneho poriadku príslušného štátu, skúmať náležitosti návrhu na začatie konania (v takomto prípade, by sa na rozdiel od vyplnenia vzorového tlačiva, v mnohých prípadoch pravdepodobne nevyhol potrebe právneho zastupovania, čo by však zvyšovalo náklady na uplatnenie práva pred súdom). Ďalšou nespornou výhodou, prispievajúcou k rýchlemu a efektívnemu uplatneniu pohľadávky je skutočnosť, že európske konanie s nízkou hodnotou sporu je písomné, pričom súd nariadi ústne pojednávanie ak to považuje za potrebné alebo ak o to požiada niektorá zo strán. Žiadosť strany o nariadenie ústneho pojednávania však môže odmietnuť, ak sa domnieva, že pre spravodlivé vedenie konania vzhľadom na okolnosti prípadu nie je ústne pojednávanie potrebné.²⁶

Vydaním rozsudku, prípadne zamietnutím jeho preskúmania zvyčajne proces uplatňovania práv z pohľadávky nekončí. Účastník európskeho konania vo veciach s nízkou hodnotou sporu sa môže dostať do situácie, že bude musieť požiadať o výkon rozhodnutia (prípadne začať exekučné konanie). Výkon rozhodnutia (prípadne exekúcia) sa v prípade rozsudku vydaného v európskom konaní vo veciach s nízkou hodnotou sporu spravuje právom členského štátu, v ktorom sa žiada o výkon (členského štátu výkonu). Rozsudok vydaný v členskom štáte v európskom konaní vo veciach s nízkou hodnotou sporu sa uznáva a vykonáva v inom členskom štáte bez potreby doložky vykonateľnosti a bez akejkoľvek možnosti namietať jeho uznaniu. Na žiadosť strany vydá súd bez dodatočných nákladov osvedčenie o rozsudku vydanom v európskom konaní vo veciach s nízkou hodnotou sporu.²⁷

²⁵ V bodoch 37 a 38 úvodnej časti Nariadenia o konaní vo veciach s nízkou hodnotou sporu je uvedené:

(37) V súlade s článkom 3 Protokolu o postavení Spojeného kráľovstva a Írska, ktoré je prílohou Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva, Spojené kráľovstvo a Írsko vyjadrili záujem zúčastniť sa na prijatí a uplatňovaní tohto nariadenia.

(38) V súlade s článkami 1 a 2 Protokolu o postavení Dánska, ktorý je prílohou Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva, sa Dánsko na prijatí tohto nariadenia nezúčastňuje. V dôsledku toho Dánsko nie je viazané a nepodlieha uplatňovaniu tohto nariadenia.

²⁶ Bližšie pozri článok 5 Nariadenia o konaní vo veciach s nízkou hodnotou sporu

²⁷ Článok 20 Nariadenia o konaní vo veciach s nízkou hodnotou sporu

4 ZÁVER

Záverom možno konštatovať, že vstupom Slovenskej republiky do Európskej únie sa subjektom, ktoré si uplatňujú pohľadávky vzniknuté zo súkromnoprávných pomerov s cudzím, medzinárodným prvkom, ich postavenie výrazne zlepšilo, pokiaľ ide o možnosti uplatňovania pohľadávok (ako aj reálneho vymoženía pohľadávok) týkajúcich sa subjektov z iných členských štátov. Okrem toho, že sú nariadením č. 44/2001 stanovené jasné pravidlá určovania právomoci (čo žalujúcemu subjektu umožní ľahšie určiť súd, na ktorý je potrebné podať návrh na začatie konania a vyhne sa prípadnému negatívnym dôsledkom podania návrhu na súd, ktorý nemá právomoc), subjekty súkromnoprávných vzťahov majú aj nové možnosti uplatňovania svojich pohľadávok. Jednak môžu využiť nové typy európskych konaní (t.j. môžu podať návrh podľa nariadenia, ktorým sa zavádza európske konanie vo veciach s nízkou hodnotou sporu, prípadne môžu podať návrh na vydanie európskeho platobného rozkazu), a rovnako si môžu v prípade, že ich nárok priznaný súdnym rozhodnutím v jednom členskom štáte, je považovaný za nesporný, nechať takéto rozhodnutie osvedčiť ako európsky exekučný titul pre nesporné nároky. Výhodou vyššie popísaných postupov je najmä to, že rozhodnutia prijaté na základe vyššie uvedených procedúr (európsky platobný rozkaz, rozsudok vydaný v konaní vo veciach s nízkou hodnotou sporu ako aj rozhodnutie osvedčené ako európsky exekučný titul pre nesporné nároky) sú priamo vykonateľné v ostaných členských štátoch, čo nepochybné zvyšuje šance domôcť sa svojich nárokov.

Použitá literatúra:

- ŠTEFANKOVÁ, N., LYSINA, P. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 1. vydanie. Praha : C. h. Beck, 2011
- HORÁK, P., ZAVADILOVÁ, M.: Evropský platební rozkaz a jeho role v českém civilním procesu. *Právní rozhledy*, 22/2006
- PAVLOVÁ, B., DOLEŽEL, V.: Evropský justiční prostor ve věcech civilních, Část XII. *Právní fórum*. 2006, č. 1
- Zmluva o fungovaní Európskej únie
- Nariadenie Rady (ES) č. 44/2001 z 22. decembra 2000 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach
- Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 805/2004 z 21. apríla 2004, ktorým sa vytvára európsky exekučný titul pre nesporné nároky
- Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1896/2006 z 12. decembra 2006, ktorým sa zavádza európske konanie o platobnom rozkaze
- Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 861/2007 z 11. júla 2007, ktorým sa ustanovuje európske konanie vo veciach s nízkou hodnotou sporu

Kontaktné údaje:

JUDr. Michal Ďuriš, PhD.
michal.duris@flaw.uniba.sk
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Šafárikovo námestie 6, P.O.BOX 313
810 00 Bratislava
Slovenská republika

PROCESNÉ IMUNITY SUVERÉNNYCH ŠTÁTOV VO SVETLE MEDZINÁRODNÉHO PRÁVA¹

Adam Giertl

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta

Abstrakt: The issue, the presented paper deals with, can be put dividing line between the international private law and international public law. Classical International Law followed the principle *par in parem imperium non habet* and emphasized absolute immunity of the state in front judicial organs of another state. However, states act as subjects of private law in many legal relationships recently and the rules of International Public Law must deal with this fact.

Abstrakt: Imunita suverénnych štátov v konaní pred vnútroštátnymi súdmi bola tradične v medzinárodnom práve chápaná ako absolútna výsada štátu. Z toho nevyhnutne vyplývala nemožnosť podriaďiť cudzieho suveréna právomoci vnútroštátnych súdov. Zvyšujúca sa miera zapojenia sa štátov do obchodnoprávných aktivít spôsobila, že absolútne chápanie imunity muselo ustúpiť realistickejšej koncepcii, lepšie reflektujúcej potreby vyplývajúce zo zvyšovania zmluvných a mimozmluvných právnych vzťahov, v ktorých štáty vystupujú ako strany. V aktivitách štátov sa rozlišuje medzi aktmi verejnej moci (*acta jure imperii*) a aktmi obchodnej a komerčnej povahy (*acta jure gestionis*). Problematika imunit štátov má niekoľko rovín. V našom príspevku sa zameriame na prístup medzinárodného práva k tejto problematike.

Key words: State immunity, Judicial Procedure, Enforcement of Decisions

Kľúčové slová: Procesné imunity štátov, suverenita, Európsky súd pre ľudské práva

1 ÚVOD

Problematika, ktorou sa zaoberáme v predkladanom príspevku už z podstaty veci predstavuje jednu z tých právnych oblastí, ktoré možno vnímať z pohľadu viacerých právnych odvetví. Touto problematikou sa zaoberá tak medzinárodné právo verejné, ako aj medzinárodné právo súkromné. Dôvody prečo je tomu tak treba hľadať v samotnom pôvode jurisdikčných imunit štátov. Klasické medzinárodné právo vychádzalo z koncepcie absolútnej imunity štátu, a to jednak v rovine jurisdikcie vnútroštátnych súdov (v cudzích štátoch), ako aj jurisdikcie vo vzťahu k vynúteniu týchto rozhodnutí. Podstatou tohto prístupu je zásada medzinárodného práva, ktorá prikazuje štátom rešpektovať suverenitu cudzích štátov. Historicky platilo, že suverén (napr. absolutistický panovník) sám nepodlieha vlastným vnútroštátnym súdom, preto aj cudzí suverén musí byť nevyhnutne z tejto právomoci vyňatý.² Ďalšou v tomto kontexte dôležitou zásadou je zásada právnej rovnosti štátov.³ Suverénny štát uplatňuje v rámci svojich hraníc *suprema potestas* (najvyššiu moc).⁴ Suverénne štáty sú si z hľadiska medzinárodného práva právne rovné.⁵ Princíp, ktorý dlhodobo odôvodňoval existenciu imunity štátu možno vyjadriť latinským *par in parem imperium non habet* (rovný nad rovným nemá moc) z čoho nevyhnutne musí vyplývať záver, že rozhodnutiu štátneho orgánu jedného štátu nemožno podriaďiť iný štát.

Štáty vstupujú do právnych vzťahov, ktoré sú svojou povahou súkromnoprávne – v rámci obchodných transakcií či vlastníctva alebo iného vzťahu k majetku. Tieto vzťahy môžu mať jednak zmluvný charakter a nemožno vylúčiť ani existenciu vzťahov mimozmluvného charakteru –

¹ Príspevok bol spracovaný v rámci riešenia grantovej úlohy APVV-0823-11.

² KACZOROWSKA, A. Public International Law, s. 139

³ Zvykne sa nazývať aj zásadou zvrchovanej rovnosti, Bližšie pozri: POTOČNÝ, M., ONDŘEJ, J. Mezinárodní právo veřejné- zvláštní část, s. 10 – 11.

⁴ BANKAS, E. K.: The State Immunity Controversy in International Law – Private Suits Against Sovereign States in Domestic Courts, s. 7.

⁵ Deklarácia princípov medzinárodného práva k priateľským vzťahom a z roku medzi štátmi v súlade s Chartou OSN, Rezolúcia Valného zhromaždenia, A/RES/2625(XXV) z roku 1970.

vyplývajúcej zo zodpovednosti. Otázka či existuje právomoc súdu rozhodovať v právnej veci s medzinárodným prvkom patrí do rámca medzinárodného práva súkromného a procesného. V prípade, že je stranou sporu suverénny štát, súd bude stáť pred úlohou vyriešiť otázku či má možnosť takúto vec rozhodnúť. Tým, že suverénne štáty do súkromnoprávných vzťahov s fyzickými a právnickými osobami vstupujú, bolo nutné vyriešiť otázku legitimity garantovania absolútnej imunity štátov z konania pred súdmi. Niektoré krajiny preto vo svojich vnútroštátnych predpisoch zaviedli koncepciu obmedzenej suverenity.⁶ Podstatou tejto koncepcie je oddeľovanie aktov vládnej moci – aktov vydaných v rámci výkonu suverenity štátu (*acta jure imperii*) a aktov súkromnoprávnej, prípadne obchodnej povahy (*acta jure gestionis*). Možno pozorovať trend dôsledne aplikovať reštriktívnu imunitu štátov v súvislosti s aktmi, ktoré sú svojou povahou obchodné. Je však zrejmé, že uplatňovanie reštriktívneho chápania imunity štátu závisí do značnej miery od legislatívnej úpravy a praxe konkrétneho štátu. Ako v nasledujúcom texte ukážeme, medzinárodné právo sa v otázkach jurisdikčnej imunity štátu prikláňa na stranu reštriktívneho chápania. Je však zrejmé, že medzinárodné spoločenstvo ako celok neprístupuje k danej problematike jednotne. Problematickou sa javí predovšetkým otázka imunity štátu za konanie, ktoré je v rozpore s imperatívnymi normami medzinárodného práva.

V nasledujúcom texte budeme stručne venovať pozornosť koncepcii imunity štátu ako takej, aby sme neskôr obrátili našu pozornosť smerom k medzinárodnoprávnej úprave tejto problematiky. Chceme poukázať najmä na skutočnosť, že aj keď sa medzinárodná zmluvná úprava imunity štátov (či už všeobecná alebo regionálna) výraznejšie nepresadila, existujú tendencie hľadiť na spomínané pravidlá ako na pravidlá, ktoré majú charakter obyčajových pravidiel.

2 STRUČNE K VÝVOJU DOKTRÍNY IMUNIT ŠTÁTOV

Doktrína imunity štátu sa vyvíjala predovšetkým v rámci rozhodovacej činnosti vnútroštátnych súdov. Jedným z vplyvných rozhodnutí bol rozsudok vo veci *The Schooner Exchange v. McFaddon* z roku 1812, ktorý bol jedným z prvých významných súdnym rozhodnutím v otázke imunity štátov.⁷ Sudca Marshall, ktorý v danom prípade rozhodoval, vyslovil právny názor, podľa ktorého síce štát má na svojom území výlučnú suverenitu avšak z princípu *par in parem non habet imperium* vyplýva, že sa štát vzdáva suverenity voči iným suverénom práve z titulu právnej rovnosti, čo možno odôvodniť jednak záujmami štátov ako aj potrebou vzájomných stykov a výmeny služieb.⁸ V zmysle doktríny tohto rozhodnutia je každý suverén viazaný najvyšším záväzkom neznižovať dôstojnosť svojho národa tým, že sa podrobí jurisdikcii iného suveréna.⁹ Ten istý sudca neskôr v jednom z rozsudkov formuloval základnú premisu reštriktívneho chápania imunity. Vyjadril názor, že ak sa vláda stane spoločníkom v obchodnej spoločnosti, zbavuje sa vo vzťahu k transakciám tejto spoločnosti svojho charakteru suveréna a preberá na seba postavenie súkromnej osoby (*private citizen*).¹⁰ Avšak tento rozsudok mal iba minimálny dosah. Princíp absolútnej imunity štátov pretrval ako nosný princíp až do obdobia 1. svetovej vojny. Po 1. svetovej vojne možno povedať, že koncept absolútnej imunity je spochybňovaný.

K presadeniu reštriktívneho prístupu k imunite štátu dochádza predovšetkým v Európe. Ako prvé začalo odmietať prax priznávania absolútnej imunity Belgicko. Práve v tejto krajine dochádza po prvýkrát k ustáleniu doktríny reštriktívnej imunity súdom v roku 1857 v prípade *Havre*. Súd v tomto prípade podložil existenciu právomoci na fakte, že v prípade išlo o komerčnú aktivitu dotknutého štátu. K rozšíreniu tejto doktríny došlo v prípade *Gouvernement Ottoman c. Gaspari* a v prípade *Monroyer et Bernard c. État Français* jasným odlišovaním medzi verejnými a súkromnými aktivitami štátov. V prípade *Société pour la Fabrication de Cartouches c. Col. M. Ministre de la Guerre de Bulgarie*, vnútroštátny súd rozhodol o právomoci nad Bulharskom na základe princípu, že

⁶ Spomínajú sa napríklad Spojené štáty americké, Spojené kráľovstvo, Kanada, Austrália či Južná Afrika. Pozri: BANKAS, E. K.: *The State Immunity Controversy in International Law – Private Suits Against Sovereign States in Domestic Courts* s. 8.

⁷ V tomto spore išlo o vrátenie lode, ktorá bola žalobcovi (*McFaddon*) skonfiškovaná francúzskym štátom. Táto loď konkrétne škuner *Exchange*, ktorý neskôr (po skonfiškovaní lode) zakotvil v americkom prístave, už ako francúzske vojenské plavidlo.

⁸ K prípadu pozri bližšie: *The Schooner Exchange v. MacFaddon*, 11 U.S. 116 (1812), U.S. Supreme Court, Dostupné online: <http://supreme.justia.com/cases/federal/us/11/116/case.html>.

⁹ tamtiež: page 11, U.S. 137.

¹⁰ BANKAS, E. K. *The State Immunity Controversy in International Law – Private Suits Against Sovereign States in Domestic Courts*, s. 70.

akt suveréna bol riadne v súlade so zmluvou. Súd zdôraznil, že štát (Bulharsko) sa prejavom vôle postavil svoje konanie mimo doménu aktov suveréna a na jeho konanie treba nazerať ako na konanie súkromnej osoby a z tohto dôvodu štát nemôže uniknúť jurisdikcii súdu.¹¹ K výslovnému rozlíšeniu termínov *acta jure imperii* a *acta jure gestionis* dochádza koncom 19. storočia v Taliansku.¹² V roku 1882 taliansky Corte de Cassazione de Torino v prípade Morellet c. Governo Danese analyzoval dvojitú povahu právnej osobnosti štátu. V zmysle jeho argumentácie je súčasťou povinností štátu zabezpečiť riadenie verejných orgánov na zabezpečenie materiálnych záujmov svojich občanov. Avšak na plnenie tejto úlohy musí štát nadobúdať a vlastniť majetok a v rámci týchto vzťahov bude žalovať a bude žalovaný, jednoducho povedané musí realizovať oprávnenia (civil rights) takým spôsobom ako *un altra corpo moral o private individual qualunque*.¹³ Z toho teda vyplýva, že štát má v podstate dve identity – jednu politickú ako suverén, a druhú súkromnoprávnu ako korporácia – právnická osoba (*corpo morale*). Tejto dichotómie sa držal aj Corte di Cassazione de Firenze v prípade Guttierrez c. Elmilik, kde potvrdil, že ak vláda prichádza na trh, uzatvárajúc zmluvy so subjektmi súkromného práva, vlastne odsúva (*relegates*) do pozadia svoje atribúty suveréna a musí byť preto voči nej postupované ako voči súkromnej osobe na trhu a teda v takom prípade ide výlučne o otázky súkromných úkonov a záväzkov, ktoré sa majú spravovať právom obce (*jus commune*).¹⁴ Štát sa teda stáva stranou v konaní, pokiaľ vykonáva činnosti v súkromnoprávnej sfére a nebolo namietané, že tým došlo k narušeniu suverenity štátu (t.j. išlo o konanie dobrovoľné). Bolo by narušením racionality práva, pokiaľ by bolo možné pripustiť právo štátu žalovať, avšak bolo by mu umožnené vyhnúť sa žalobe z titulu imunit. Prax talianskych a belgických súdov však bola založená na rozhodovaní jednotlivých situácií ad hoc. Doktrína reštriktívnej imunity sa presadila aj v Rakúsku¹⁵ a aj v Nemeckej spolkovej republike (prípád Empire of Iran – 1963).

Niektoré významné krajiny ako napríklad USA či Spojené kráľovstvo zotrvali až do obdobia 2. svetovej vojny pevne na pozíciách absolútnej imunity a k zmenám v ich prístupe došlo až v 70. rokoch 20. storočia. Čo sa týka Spojených štátov, prelomovým bolo prijatie zákona o imunitách zahraničných suverénov (*Foreign Sovereign Immunities Act* – ďalej len FSIA) v roku 1976. Je zrejmé, že za narastajúcim príklonom smerom k reštriktívnemu chápaniu imunit vidno potrebu stability, spravodlivosti a ochranu dobrej viery. Je zjavné, že odlišovanie *acta jure imperii* a *acta jure gestionis* je v súčasnosti pevne ustáleným princípom a uznáva sa, že pokiaľ štát koná podobným spôsobom ako súkromná osoba, tak vo vzťahu k takýmto aktom nie je možné priznať štátu jurisdikčnú imunitu.

Aj keď je tento prístup pomerne dobre ustálený, zásadný problém v súvislosti s dovoľávaním sa imunit a ich reštriktívnym uplatňovaním nastáva v momente, kedy je potrebné určiť do ktorej kategórie bude spadať konkrétny akt. Je zrejmé, že táto otázka je pre aplikáciu reštriktívnej teórie jurisdikčných imunit štátov zásadná. Bol preto vytvorený test, ktorého pôvod sa pripisuje sudcovi Štáلهo dvora medzinárodnej spravodlivosti¹⁶ A. Weissovi.

Základom testu je zistenie odpovede na otázku, či je akt o ktorý ide takej povahy, že za žiadnych okolností by nemohol byť vykonaný inou osobou, okrem štátu samotného, alebo v jeho mene. V takom prípade pôjde o akt verejnej authority (*puissance publique*), ktorý je vo svojej podstate politický a ktorý nemôže byť predmetom konania pred vnútroštátnym súdom, bez toho aby došlo k porušeniu imunity štátu. V takom prípade by súd, ktorý by mal takýto akt posúdiť, musel konanie zastaviť, z dôvodu nedostatku právomoci. Avšak ak by išlo o taký úkon, ktorý môže vykonať ktorákoľvek osoba v rámci svojej spôsobilosti, takýto úkon bude bez ohľadu na účel považovaný za

¹¹ Tamtiež, s. 71.

¹² Podľa Bankasa sa verí, že prvým, kto tento rozdiel formuloval bol Gianzana v roku 1884. Oddeľovanie *acta jure imperii* a *acta jure gestionis* položilo základy pre vytvorenie praxe talianskych súdov. Pozri: Tamtiež, s. 70.

¹³ "Ako ktorákoľvek iné právnické alebo fyzické osoby".

¹⁴ Tamtiež, s. 71. Pozri tiež: Guttierrez v Elmilik (1886) Foro It. 1886-I, 913 (Court Cassation in Florence).

¹⁵ Poukazujeme na prípad Hoffman Dralle vs. Československo z 10. mája 1950. Tento prípad sa týkal znárodnenia a s tým súvisiacich práv spojených s ochrannými známkami. Pozri bližšie online: [http://www.coe.int/t/dlapil/cahdi/Source/state_immunities/Cahdi%20\(2005\)%206%20bi%20PartI%20Austria.pdf](http://www.coe.int/t/dlapil/cahdi/Source/state_immunities/Cahdi%20(2005)%206%20bi%20PartI%20Austria.pdf).

¹⁶ Tento medzinárodný súdny orgán fungoval v medzivojnovom období v rámci systému orgánov Spoločnosti národov. Súčasný Medzinárodný súdny dvor so sídlom v Haagu je jeho nástupcom.

súkromnoprávny a teda súd bude mať v prípade týkajúcom sa takéhoto právneho vzťahu právomoc rozhodnúť. Právomoc bude založená aj v takom prípade ak bude zmluva mať verejnoprávny účel (napríklad zmluva o nákupe munície pre ozbrojenú silu uzavretá medzi štátom a súkromnou spoločnosťou). Pritom nie je podstatné, že k uzatváraniu takýchto obchodov nedochádza bežne – celkom postačí, že ide zmluvu, prípadne o otázku nadobudnutia vlastníctva, alebo iného vzťahu k veci. Účel zmluvy v takýchto prípadoch nerozhoduje. Podstatnou sa stáva povaha zmluvného vzťahu. Teda v nami vyššie uvedenom prípade pôjde o kúpnu zmluvu, ktorej predvídaným a zamýšľaným následkom je prevod vlastníckeho práva a teda ide o typ zmluvy, ktorý je medzi subjektmi súkromného práva bežný.

Čo sa týka vnútroštátneho práva, jedným z podstatných krokov bolo prijatie FSIA v Spojených štátoch. Tento federálny zákon vo svojej podstate kodifikoval reštriktívnu koncepciu jurisdikčnej imunity štátu. Vyššie spomíname formu testu, ktorého účelom je odlíšiť akt verejnej moci od aktu súkromnoprávneho. Podobný prístup volí aj FSIA. Súkromnoprávny (commercial) úkon je chápaný jednak ako štandardné komerčné konanie, ako aj každý jednotlivý úkon komerčnej transakcie. Či ide o komerčnú aktivitu alebo nie má byť určené na základe povahy daného úkonu, skôr ako na základe účelu, takého úkonu. Úkonmi, ktoré sa budú chápať ako „komerčné“ sú najmä úkony súvisiace s výrobou, nákupom, alebo predajom tovarov, prenájmom majetku, pôžičkami peňazí, ponúkanie a realizovanie služieb a podobné aktivity vykonávané spravidla právnickými osobami. Podobný zákon existuje od roku 1978 aj v Spojenom kráľovstve. Aj keď nemožno povedať, že by koncepcia absolútnej imunity celkom vymizla, možno konštatovať, že v súčasnosti prevažuje príklon k reštriktívnemu chápaniu jurisdikčných imunit štátov (imunita vo vzťahu k porušeniam noriem jus cogens predstavuje jednu z mála výnimiek). Dlhé obdobie boli najtvrdšími zástancami absolútnej imunity štátu pred vnútroštátnymi súdmi socialistické štáty na čele so ZSSR. Po rozpade Východného bloku sa prístup týchto krajín postupne obrátil smerom k reštriktívnemu chápaniu. Pauknerová však poukazuje na sovietsku obchodnú prax, ktorá postupovala v progresívnejšom duchu ako oficiálna náuka a v obchodných veciach si nenárokovala uplatňovanie imunity štátu.¹⁷ To možno vysvetliť predovšetkým potrebou vstupu do obchodných vzťahov, pričom ochota obchodných partnerov do vzťahov so štátom (prípadne štátnymi podnikmi) mohla byť negatívne ovplyvnená skutočnosťou, že v prípadnom spore by neexistovala možnosť dovolávať sa súdnej ochrany.

Záverom tejto časti príspevku chceme poukázať na to, že aj v súčasnosti stále existujú štáty, ktoré dôsledne zotrvávajú na pozíciách teórie absolútnej imunity štátu. Koncepcia absolútnej imunity zostáva dominantnou v krajinách Latinskej Ameriky, ale predovšetkým v Číne.¹⁸ V rozhodnutí Democratic Republic of the Congo v FG Hemisphere odvolací súd v Honkongu potvrdil, že ústavným princípom, ktorý platí v Čínskej ľudovej republike je princíp absolútnej imunity štátu. Toto rozhodnutie je jednoznačne posilnením absolútneho chápania imunity štátu a ako naznačuje autorka citovaného článku, toto rozhodnutie môže ovplyvniť prístup ostatných štátov regiónu k otázke imunity a to predovšetkým tých štátov, ktoré nezaujali jednoznačný postoj v tejto otázke (napr. Indonézia).¹⁹

3 MEDZINÁRODNÉ PRÁVO

Doteraz sme v našom príspevku venovali pozornosť predovšetkým prístupu vnútroštátnych súdov k otázke imunit. V oblasti medzinárodného práva, ktorému sa bude venovať v nasledujúcej časti, sa pri vytváraní medzinárodnoprávných inštrumentov prihliadalo na niekoľko stránok problému. Jednak sa ustanovilo všeobecné pravidlo o existencii imunity štátu pred vnútroštátnym

¹⁷ *S uplatňovaním imunity štátov mala problém aj Československá socialistická republika, ktorá bola žalovanou stranou vo veci Maier v. ČSSR, kde Rakúsky súd musel posúdiť, či má právomoc rozhodovať o žalobe fyzickej osoby o zastavenie výstavby jadrovej elektrárne Mochovce. Pozri bližšie: BALAŠ, V., PAUKNEROVÁ, M.: Návrh úmluvy o jurisdikčných imunitách štátů a jejich majetku a stanovisko Československa – na okraj rozhodování rakouských soudů o Československých elektrárnách, in: Právník, ročník CXXX, číslo 1, 1991, s. 51 – 53.*

¹⁸ Vo vzťahu k Čínskej ľudovej republike je určitým paradoxom, že táto krajina podpísala Dohovor OSN o procesných imunitách štátov a ich majetku. WEBB, P. Regional Challenges to the Law of State Immunity, s. 5.

¹⁹ Prístup súdu je zaujímavý najmä vzhľadom na skutočnosť, že pred odovzdaním Honkongu do správy Čínskej ľudovej republiky, sa na jeho území uplatňovala reštriktívna teória imunity štátu v súlade s doktrínou uplatňovanou vo Veľkej Británii. Pozri tamtiež.

súdom. Následne boli formulované výnimky z tohto „všeobecného pravidla.“²⁰ Osobitnou otázkou, ktorá zostáva nateraz otvorená je otázka imunity štátu za porušenie imperatívnych noriem medzinárodného práva. Táto otázka bola predmetom niekoľkých konaní pred vnútroštátnymi súdmi a stala sa predmetom sporu Nemecka a Talianska pred Medzinárodným súdnym dvorom, pričom treba uviesť, že toto rozhodnutie neznamenal definitívne ustálenie tejto otázky.²¹

Avšak charakter právnych sporov, ktoré sú predmetom záujmu tejto práce, už len z titulu účasti suverénneho štátu v právnom vzťahu (a z neho vyplývajúcom spore) nemožno celkom uspokojivo vyriešiť iba z pohľadu vnútroštátneho práva. Aj napriek ústupu z pozície výsadného subjektu medzinárodného práva, pretrváva štát ako základný kameň systému dnešného medzinárodného spoločenstva. Preto problematika podriadenia štátu jurisdikcii vnútroštátneho súdu iného štátu je nevyhnutne problematikou medzinárodného práva verejného. Je preto nevyhnutné obrátiť pozornosť aj smerom k medzinárodnoprávnej úprave problematiky.

V ďalšom texte sa budeme zaoberať postojom medzinárodného práva k problematike imunít štátov. Otázkou imunity štátu sa zaoberala už kodifikačná konferencia v 30. rokoch 20. storočia. Základným východiskom mala byť snaha o kodifikáciu pravidiel imunity štátov na zásade absolútnej imunity štátu (podľa princípu *par in parem non habet imperium*). Táto snaha nepriniesla výsledok a Komisia pre medzinárodné právo, ako orgán v systéme OSN, vytvorený za účelom rozvoja medzinárodného práva sa začala problematikou imunít štátov opätovne zaoberať až v roku 1978. Čo je však podstatné spomenúť, do tohto momentu došlo k podstatnému posunu vo vnímaní imunít štátov smerom k jej reštriktívnemu chápaniu.²² Od začiatku bol zrejmé, že v prístupe k jurisdikčným imunitám panuje nejednotnosť čo sa týka prístupu jednotlivých štátov. Keďže v 70. rokoch situácia nepriala kodifikácii v tejto pre štáty citlivej otázke, bol Dohovor OSN prijatý až v roku 2004, kedy Valné zhromaždenie OSN prijalo 2. decembra Rezolúciu 59/38.

Dohovor sa vzťahuje na všetky fázy súdneho konania od jeho začiatku až po rozhodnutie v merite veci. Dohovor rieši tiež otázku imunity majetku cudzieho štátu od opatrení obmedzujúcich práva vlastníka veci, ako napríklad zadržanie, obmedzenie uložené predbežným opatrením, prípadne exekúcia. Samozrejme týmto Dohovorom nie sú dotknuté diplomatické imunity podľa Viedenského dohovoru o diplomatických stykoch. Základným pravidlom, ktoré uvádza Dohovor OSN v článku 5, je pravidlo imunity štátu pred vnútroštátnymi súdmi, okrem prípadov, kedy sa imunit nemožno dovoliavať. Je povinnosťou súdu v konkrétnom prípade posúdiť, či v danom prípade cudzí štát požíva imunitu a tiež, že vystupovanie pred súdom nie je v konkrétnom prípade možné interpretovať ako vzdanie sa (*waiver*) imunít (článok 7, Dohovoru).²³

V každom prípade totiž platí, že štát sa uplatnenia svojich imunít môže vzdať. Napríklad nie je možné aby sa štát dovoľoval imunity v konaní pred súdom, s ktorého príslušnosťou konať vo veci súhlasil. Takýto súhlas môže byť daný medzinárodnou zmluvou alebo v písomnej zmluve (ktorou vzniká konkrétny právny vzťah), prípadne vyhlásením pred súdom alebo na základe písomných podaní pred súdom.²⁴ Pokiaľ štát sám inicioval konanie pred súdom nemôže sa následne v takomto konaní dovoliavať imunit (článok 8). To platí aj v prípade ak z právneho vzťahu alebo z faktických

²⁰ WEBB, P. Regional Challenges to the Law of State Immunity, s. 9.

²¹ Súd sa vyjadril v tom zmysle, že obyčajové právo v súčasnosti (*as it presently stands*) neznamená, že by štát mal byť pozbavený imunity pred vnútroštátnym súdom. Pozri: Jurisdictional Immunities of the State (Germany v. Italy: Greece intervening), Judgement of 3. February 2012, par. 91.

²² Pozri: HAFNER, G.: United Nations Convention on Jurisdictional Immunities, in: WOLFRUM, R. (ed.): Max Planck Encyclopedia of Public International Law, s. 320.

²³ S ohľadom na vystupovanie a žalovateľnosť cudzieho štátu pred súdom, treba povedať, že štátom sa nerozumie výlučne iba štát, ale za štát treba považovať rozličné vládne orgány, zástupcov štátu ak ich možno zahrnúť do rámca definície štátu – teda vykonávajú činnosť z titulu určitej pozície. Za akty štátu sa budú považovať aj akty teritoriálnych politických jednotiek a členských štátov federácie, avšak len v takom prípade ak sú oprávnené konať, alebo konajú na základe authority suverénneho štátu do ktorého patria. Pozri Dohovor OSN o procesných imunitách štátov a ich majetku, článok 2, ods.1, online: http://treaties.un.org/doc/source/RecentTexts/English_3_13.pdf, ako aj: CHAMLONGRADSR, D.: Defining a State for the Purposes of Immunity and Liability of a State and its Entities. In: European Business Law Review, s. 1304 a nasl.

²⁴ Vyjadrenie súhlasu s jurisdikciou súdu sa však nepovažuje za vyjadrenie súhlasu s opatreniami smerujúcimi k výkonu rozhodnutia.

skutočností vznikne nárok protistrany voči tomuto štátu (counterclaim). Za uznanie jurisdikcie sa nebuď považovať ak štát vstúpi do konania výlučne z dôvodu aby sa dovolával imunity, prípadne chránil svoje oprávnenia k majetku o ktorý ide vo veci.

Vyššie zmienený inštitút vzdania sa imunit sa uplatní v situácii, kedy je štát oprávnený dovolávať sa svojich imunit, avšak tohto oprávnenia sa z určitých dôvodov vzdá. Dohovor OSN však predpokladá situácie, kedy štát nebude oprávnený dovolávať sa jurisdikčných imunit.²⁵ Okrem právnych úkonov (obchodného a pracovnoprávneho charakteru) ide aj o prípady sporov, vyplývajúcich zo vzniku škody. Štát ako právna osoba má právnu spôsobilosť a je spôsobilý a oprávnený nadobúdať majetok. Pokiaľ vnútroštátny súd prejednáva právnu vec, v ktorej ide o vlastníctvo alebo iný vzťah k nehnuteľnosti ktorej vlastníkom je cudzí štát, ak ide o hnutelnú alebo nehnuteľnú vec, ku ktorej vznikol cudziemu štátu titul darovaním alebo dedičstvom alebo pôjde o záujmy štátu v prípade správy majetku (trust) alebo správy majetku pri konkurze – v týchto záležitostiach sa štát nebude môcť dovolávať jurisdikčnej imunity pred súdom v štáte fóra.

Európsky dohovor o imunitách štátov predstavuje regionálnu platformu medzinárodnej právnej úpravy regionálneho charakteru. Zvykne sa označovať aj ako Dohovor z Bazileja. Bol prijatý v roku 1972 na pôde Rady Európy. Aj keď tento Dohovor v čase svojho prijatia predstavoval nepochybný prínos, nakoľko bol prijatý ešte skôr než sa problematikou imunit štátov začala zaoberať Komisia pre medzinárodné právo. V súčasnosti má tento Dohovor len 8 zmluvných strán.²⁶

Právna úprava a zmluvné zakotvenie reštriktívnej koncepcie imunit štátov existuje, avšak jej dosah je značne limitovaný. Napriek tomu možno povedať, že princíp reštriktívnej imunity štátov je v medzinárodnom práve akceptovaný na základe existencie noriem obyčajového práva a zavedenej praxe väčšiny štátov.²⁷ Dôkaz tohto tvrdenia možno nájsť v niekoľkých rozhodnutiach medzinárodných súdnych orgánov. Ako už bolo vyššie spomenuté, problematikou imunity štátu sa zaoberal Medzinárodný súdny dvor v súvislosti so žalobou Spolkovej republiky Nemecko proti Taliansku, ktorý sa týkal žalovateľnosti štátu pred vnútroštátnymi súdmi z titulu porušenia imperatívnych noriem medzinárodného práva a tiež aj výkonu rozhodnutia zabratím majetku cudzieho štátu, ktorý sa nachádza na území štátu fóra.

3.1 Imunita štátov pred medzinárodnými súdnymi orgánmi

V oblasti zmluvnej úpravy síce možno pozorovať pokrok, čo sa týka kodifikácie tejto problematiky, avšak z nízkeho počtu ratifikácií možno pozorovať pomerne rezervovaný postoj štátov voči kodifikácii medzinárodného práva v tejto oblasti. Preto by sme v ďalšom pokračovaní tejto práce chceli obrátiť pozornosť na rozhodovacia činnosť medzinárodných súdnych orgánov. Na prvom mieste obrátime našu pozornosť smerom k medzinárodnému súdному dvoru a jeho rozsudku v spore Nemecka a Talianska.²⁸ Na začiatok treba povedať, že predmet sporu nesúvisí priamo s imunitou štátu pred súdmi v súvislosti s odlišovaním *acta jure imperii* a *acta jure gestionis*. Prínos tohto rozsudku však spočíva v tom, že jasne odlišil hmotnoprávne aspekty porušenia práva štátom a jeho procesnoprávnu stránku. V zmysle argumentácie Súdneho dvora sú pravidlá o jurisdikčnej imunitě štátov procesnoprávnej povahy – ergo priznanie imunit pred vnútroštátnym súdom neznamena zánik zodpovednosti štátu za protiprávne konanie.

²⁵ Pôjde predovšetkým o obchodné vzťahy, pracovnoprávne zmluvy, ale aj o zodpovednostné vzťahy. To sa týka najmä toho ak je spôsobená smrť, ublíženie na zdraví, poškodenie alebo zničenie hmotného majetku. Platí, že škoda musí byť spôsobená činnosťou, alebo opomenutím, ktoré možno pričítať štátu.

²⁶ Tento Dohovor má povahu regionálnej a partikulárnej právnej úpravy. Uplatniť ho možno len vo vzťahu k jeho stranám pred súdmi štátov, ktoré ho ratifikovali. Od momentu jeho prijatia bol tento Dohovor podpísaný a ratifikovaný Rakúskom, Belgickom, Cyprom, Nemeckom, Luxemburskom, Holandskom, Švajčiarskom a Spojeným kráľovstvom. Portugalsko k dohovoru pristúpilo 10. mája 1979,

ale v jeho prípade neprebela ratifikácia. Pozri online: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=074&CM=&DF=&CL=ENG>.

²⁷ WALLACE, R.: *International Law*, s. 140.

²⁸ Faktické okolnosti, ktoré viedli k vzniku tohto sporu siahajú až do obdobia 2. svetovej vojny a súvisia s okupáciou časti talianskeho územia po tom, čo Taliansko v roku 1943 opustilo rady mocností Osy a vypovedalo vojnu Nemeckej ríši.

Jednou zo skutočností, ktoré stáli na počiatku tohto sporu bol rozsudok Talianskeho najvyššieho súdu vo veci Ferrini.²⁹ Pán Ferrini bol v rokoch 1944 – 45 deportovaný na územie Nemeckej ríše na nútené práce. Poškodený podal civilnú žalobu proti Spolkovej republike Nemecko, v ktorej sa domáhal náhrady škody za deportáciu a nútené práce. Tak prvostupňový súd ako aj odvolací súd zamietli žalobu z dôvodu nedostatku právomocí z titulu, že v danom prípade išlo o *acta jure imperii*.³⁰ Avšak najvyšší súd zaujal opačné stanovisko. Hoci uznal existenciu obyčajového pravidla hovoriaceho o imunite štátu za akty verejnej moci, na druhej strane poukazyval na to, že takúto imunitu nemožno priznať, pokiaľ by aktom verejnej moci dôjde k spáchaniu medzinárodného zločinu. Konanie, ktoré viedlo k spáchaniu tohto zločinu je navyše závažným (grave) porušením hodnôt chránených kogentnými normami medzinárodného práva.³¹ Taliansky najvyšší súd poukázal na rozpor medzi pravidlami medzinárodného práva chrániacimi záujmy nositeľa suverénnej moci a na kogentnými pravidlami chrániacimi základné ľudské práva. Taliansky súd našiel v tomto prípade súvislosť s funkčným charakterom imunit štátnych predstaviteľov. Týchto imunit sa nie je možné dovoľávať v prípade, ak je predstaviteľ štátu podozrivý zo spáchania zločinu podľa medzinárodného práva. Súd prezentoval názor, že neexistuje dôvod pre odstránenie funkčnej imunity zástupcov štátu (state agents) obvinených z medzinárodného zločinu na jednej strane a trvať na imunite štátu na strane druhej.³² Výsledkom tohto prípadu bolo, že Súd neuznal za dôvodné dovoľávanie sa imunit zo strany Nemecka a priznal poškodenému požadovanú náhradu. Následkom tohto rozhodnutia, bolo podaných ďalších zhruba 250 podobných žalôb proti Nemecku, čo viedlo k tomu, že Spolková republika sa ocitla ako strana v množstve sporov, čo si žiadalo využitie veľkých finančných aj intelektuálnych kapacít.³³ Naviac Taliansko pristúpilo k výkonu rozhodnutia exekúciou majetku SRN na území Talianska a to tak vo vzťahu k rozhodnutiam talianskych súdov aj rozhodnutiam gréckych súdov.³⁴

Situácia nakoniec vyústila až k podaniu návrhu na Medzinárodný súdny dvor, v ktorom sa Spolková republika Nemecko domáhala jednak konštatovania, že Taliansko porušilo nerešpektovaním imunity práva Nemecka, pripustením rozhodovania o žalobách ako aj výkonom rozhodnutia voči jeho majetku (ako vo vzťahu k rozhodnutiam talianskych tak aj gréckych súdov). Jedným z hlavných argumentov Talianska v konaní bolo poukazovanie na teritoriálny princíp pri mimozmluvnej zodpovednosti (tort).³⁵ Európsky dohovor v tejto veci ustanovuje, že štát sa nemôže dovoľávať jurisdikčnej imunity pokiaľ ide o odškodnenie za škody na hmotnom majetku alebo za ublíženie (injury) na tele, pokiaľ k vzniku škody alebo ublíženiu na zdraví došlo na území štátu fóra a ak zodpovedný (author) bol v čase, keď ku skutku došlo prítomný na území štátu fóra.³⁶ Avšak tu treba poukázať na imunitu cudzích ozbrojených zložiek, ktoré sa nachádzajú na území štátu fóra.³⁷ Súdny dvor poukázal na to, že táto imunita sa vzťahuje na ozbrojené zložky cudzieho štátu na území iného štátu bez ohľadu na to či sa na danom území nachádzajú so súhlasom alebo bez súhlasu tohto štátu. Prakticky preto dochádza k situácii, že konanie ozbrojených síl prakticky nespadá pod právny režim vyššie citovaného Dohovoru. To sa však netýka Dohovoru OSN. Ten neobsahuje žiadne ustanovenie, ktoré výslovne vylučuje jeho aplikáciu vo vzťahu k ozbrojeným

²⁹ Pozri bližšie: DE SENA, P., DE VITTOR, F.: State Immunity and Human Rights: The Italian Supreme Court Decision on the Ferrini Case. s. 90 – 92.

³⁰ MONETA, F.: Jurisdictional Immunity for International Crimes: The Case of Germany versus Italy before the ICJ, s. 1.

³¹ Porušenia ochrany základných ľudských práv a teda zasiahnutie do hodnôt a záujmov chránených celým medzinárodným spoločenstvom. *tamtiež*, s. 2.

³² *Tamtiež*, p. 3.

³³ *Tamtiež*, p. 3. Pozri tiež Návrh pred MSD, par. 12, dostupný online: <http://www.icj-cij.org/docket/files/143/14923.pdf>. Treba povedať, že v rámci rozhodovacej praxe sa Talianske a Grécke súdy začali uplatňovať doktrínu reštriktívnej imunity vo vzťahu k porušeniam imperatívnych noriem. Porovnaj: WEBB, P. Regional Challenges to the Law of State Immunity, s. 9.

³⁴ Jurisdictional Immunities of the State (Germany v. Italy: Greece intervening), Summary 2012/2, 3 February 2012, p. 1.

³⁵ Túto otázku rieši jednak článok 11 Európskeho dohovoru, ako aj článok 12 Dohovoru OSN.

³⁶ Porovnaj: Article 11, European Convention on State Immunity, online: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/074.htm>.

³⁷ *Tamtiež*, Article 31.

silám.³⁸ Čo sa týka argumentácie Talianska odôvodňujúcej právomoc vnútroštátnych súdov tým, že ide o porušenie noriem *jus cogens*, ani táto argumentácia nebola Medzinárodným súdnym dvorom prijatá. Súdny dvor tento postoj vysvetlil argumentáciou v zmysle ktorej existujú dve skupiny noriem z ktorých každá má vlastný predmet úpravy. Kým normy *jus cogens* sú vo svojej podstate materiálne, pravidlá týkajúce sa jurisdikčných imunit štátov majú charakter procesných noriem. Ich zmyslom a účelom teda nie je posúdenie či konkrétne konanie je protiprávne alebo nie. Na ich základe je možné rozhodnúť, či súdy jedného štátu môžu vykonávať svoju právomoc vo vzťahu k inému štátu.³⁹ Ďalej možno v zásade konštatovať, že ani prax štátov, ani ich legislatíva nijakým spôsobom neimplikujú nemožnosť dovolávať sa imunit štátu v konkrétnej situácii len na základe podozrenia, že došlo k porušeniu *jus cogens*. Teda samotné konštatovanie, že konaním o ktoré ide došlo k porušeniu pravidiel *jus cogens* možnosť domáhať sa uplatnenia imunity štátov tým nie je dotknutá. Záverom tejto krátkej úvahy treba povedať, že rozhodnutie Medzinárodného súdneho dvora nemožno vnímať ako posledné slovo v tejto oblasti. Medzinárodný súdny dvor v zásade nemal záujem tento problém vyriešiť a tak existuje priestor pre ďalší rozvoj obvyčajne smerujúcej k presadeniu reštriktívneho chápania imunit vo vzťahu k porušeniu noriem *jus cogens*.

3.2 Imunita štátu v rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva

Problematika procesnej imunity štátov sa vyskytuje aj v judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva. Európsky súd pre ľudské práva (ďalej aj ESĽP) sa vo svojej rozhodovacej činnosti dotkol problematiky imunity štátov, najmä v súvislosti s právom na prístup k súdnej ochrane. Prvý prípad, ktorému na tomto mieste venujeme pozornosť sa týkal Sulejmana Al-Adsaniho.⁴⁰ Tomu bola pripisovaná zodpovednosť za verejné skompromitovanie jedného z prominentných členov kuvajtskej spoločnosti (pozri pozn. 31, osoba ďalej označená len ako „šejk“). Následne bol sťažovateľ pozbavený osobnej slobody a podrobený následnému mučeniu následkom čoho utrpel silný posttraumatický šok.⁴¹ Poškodený sa v tejto veci obrátil civilnou žalobou proti šejkovi a kuvajtskému štátu na vnútroštátne súdy. Ako už bolo spomenuté právomoc britských súdov voči cudzím štátom sa spravuje State Immunity Act z roku 1978. V konaniach pred vnútroštátnymi súdmi sa poškodený nestretol s úspechom, obrátil sa na Európsky súd pre ľudské práva a dovoľoval sa určiť, že sa Spojené kráľovstvo dopustilo porušenia jeho práva na ochranu pred mučením (článok 3 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd – „EDĽP“) ako aj porušenia práva na súdnu a inú právnu ochranu podľa článku 6 z dôvodu, že je jeho žaloba voči kuvajtskému štátu bola zamietnutá z dôvodu, existencie imunity štátu. Al-Adsani so svojou žalobou neuspel ani pred ESĽP, hlavným dôvodom bolo, že dôvody zamietnutia žaloby vnútroštátnymi súdmi boli správne, keďže právny poriadok Spojeného kráľovstva vymedzuje jurisdikciu súdov voči štátom len v prípade aktov, ktorými je spôsobené ublíženie, alebo materiálna škoda na území Spojeného kráľovstva. Na druhej strane ESĽP uznal existenciu imunity štátu pred vnútroštátnym súdom iného štátu aj v prípade, že ide o podozrenie na mučenie a neľudské zaobchádzanie.⁴² Spojené kráľovstvo teda neporušilo právo na súdnu ochranu sťažovateľa, keďže protiprávne konanie a následný vznik ujmy sa udial mimo územia Spojeného kráľovstva a na daný prípad mal štát legitímne právo uplatniť imunitu.⁴³

³⁸ Komentár Komisie pre medzinárodné právo k článku 12 Dohovoru OSN, pomerne jasne vymedzuje *činnosť ozbrojených síl a aktivity počas ozbrojeného konfliktu ako situácie v ktorých sa uplatňuje imunita štátu bez výnimky*. Pozri: Draft articles on Jurisdictional Immunities of States and Their Property, with commentaries, appears in the Yearbook of the International Law Commission, 1991, vol. II, Part Two, p. 45.

³⁹ Navyiac v tomto spore existovala zhoda oboch účastníkov o ilegalite aktov o ktoré v danej veci išlo. Pozri: Jurisdictional Immunities of the State (Germany v. Italy: Greece intervening), Summary 2012/2, 3 February 2012, p. 7.

⁴⁰ Sulejman Al-Adsani je dvojítm občanom Kuvajtu a Veľkej Británie. Počas Vojny v perzskom zálive slúžil ako pilot v boji proti Irackej agresii. Počas jeho pobytu v Kuvajte sa do jeho dispozície dostal videozáznam so sexuálnym obsahom zachytávajúci Šejka Džabera Al-Sabaha Al-Sauda Al-Sabaha, ktorý je príbuzným kuvajtského emira a patrí medzi vplyvných ľudí v rámci Kuvajtského štátu.

⁴¹ Pozri Case of Al-Adsani v. The United Kingdom, application no. 35763/97, Strasbourg, 21 November 2001, par. 9 – 13.

⁴² Viz. vyššie k procesnej imunit štátu vo vzťahu k porušeniu *jus cogens*.

⁴³ Situácia je zjavne odlišná od situácie, ktorú riešil Medzinárodný súdny dvor, keďže v spore Nemecka a Talianska, keďže Talianske súdy podrobili Spolkovú republiku Nemecko svojej jurisdikcii

Ďalší prípad, ktorému budeme venovať pozornosť sa týkal jurisdikcie vnútroštátneho súdu v zamestnaneckých veciach. Čo je však podstatné ESĽP v tomto prípade skonštatoval, že pravidlá obsiahnuté vo vyššie zmienených dohovoroch týkajúcich sa imunity štátov majú charakter obyčajových pravidiel a aj keď neboli dotknutými krajinami ratifikované, pravidlá v nich obsiahnuté, môžu byť pre štáty právne záväzné. Ide o prípad Cudak v. Litva.⁴⁴ Podstatou tejto sťažnosti je ochrana práva na prístup k súdnej ochrane (článok 6, ods. 1 Dohovoru). Prípad sa týkal litovskej občianky Alicji Cudak, ktorá pracovala na veľvyslanectve Poľskej republiky vo Vilniuse. Náplňou jej činnosti bola práca sekretárky a spojovateľky. V roku 1999 podala sťažnosť u ombudsmana, kvôli sexuálnemu obťažovaniu na pracovisku zo strany jedného z kolegov, ktorý patril do diplomatického personálu veľvyslanectva. V tom istom roku bola táto zamestnankyňa prepustená z práce na čo reagovala podaním civilnej žaloby, v ktorej sa domáhala odškodnenia za protiprávne prepustenie z práce.⁴⁵ V auguste roku 2000 súd vo Vilniuse zastavil konanie vo veci z dôvodu nedostatku právomocí (predtým sa v rámci verbálnej nóty domáhal jurisdikčnej imunity aj poľský minister zahraničných vecí.). Najvyšší litovský súd uznal aplikáciu reštriktívnej imunity štátu a neaplikovala ustanovenia Litovských procesných predpisov stojacich na princípe absolútnych imunití.⁴⁶ Avšak Najvyšší súd prihliadal na povahu pracovných činností zamestnankyne na základe ktorých usúdil, že v tomto prípade išlo o verejnoprávny vzťah, regulovaný normami verejného práva a teda v spojitosti s právnou rovnosťou štátov Najvyšší súd odmietol žalobu na základe nedostatku právomoci.

Ani jeden zo štátov o ktoré v prípade ide nie je stranou Európskeho dohovoru. Čo sa týka vzťahu k imunite štátu ESĽP v odseku 66 tohto rozsudku konštatuje, že je ustáleným princípom medzinárodného práva, že aj keď štát neratifikoval medzinárodnú zmluvu, môže byť jej ustanoveniami viazaný do tej miery, do akej tieto ustanovenia reflektujú medzinárodné obyčajové právo či už pôjde o kodifikáciu pravidiel, alebo vytvorenie nových obyčajových pravidiel medzinárodného práva.⁴⁷ ESĽP taktiež poukázal na skutočnosť, že Najvyšší súd vo svojom stanovisku z 21. decembra 2000, ktoré sa týkalo súdnej praxe vo vzťahu k aplikácii pravidiel medzinárodného súkromného práva, povedal, že imunita štátov, diplomatických a konzulárnych zástupcov sa bude týkať len aktov verejného práva. Vo vzťahu k prípadu Cudak, ESĽP tiež nezistil, že by zamestnanecký vzťah spadal pod *acta jure imperii* a preto uznal, že práva sťažovateľky boli porušené. Podobnú situáciu riešil ESĽP už skôr v prípade Fogarty v. Spojené kráľovstvo. Odlíšnosť spočívala v tom, že prípad Fogarty sa týkal diskriminácie na základe pohlavia pri prijímaní do zamestnania (na veľvyslanectve USA), kým v tomto prípade išlo o protiprávne prepustenie z pracovného pomeru.⁴⁸

ESĽP v rámci svojej činnosti a v záujme ochrany práva na prístup k súdnej ochrane ustanovil aj povinnosť vnútroštátnych súdov či ide o *acta jure imperii* alebo *acta jure gestionis*. V prípade Oleynikov v. Rusko išlo o to, že žaloba sťažovateľa bola odmietnutá na základe nedostatku právomocí ruského súdu, pričom súd bližšie neskúmal povahu aktu s ktorým žaloba súvisela, čím došlo k porušeniu práv vyplývajúcich z článku 6.⁴⁹ Vnútroštátny súd nesmie automaticky odmietnuť preskúmať návrh žalobcu v prípade ak odporcom v danej veci je cudzí štát argumentujúci imunitou štátu. Procesná imunita štátov v konaní pred vnútroštátnymi súdmi sa vzťahuje len na *acta jure imperii* avšak nie na *acta jure gestionis*. Aj týmto prípadom ESĽP potvrdil tendenciu nazerať na imunitu štátu reštriktívne a v prospech ochrany práv dotknutých osôb.

v súvislosti so skutkami, ktoré sa udiali na území Talianska. To platí aj vo vzťahu k exekúcii majetku Spolkovej republiky Nemecko.

⁴⁴ Case of Cudak v. Lithuania, application no. 15869/02, Strasbourg, 23 March 2010.

⁴⁵ Bližšie k okolnostiam prepustenia sťažovateľky z pracovného pomeru pozri: Case of Cudak v. Lithuania, application no. 15869/02, Strasbourg, 23 March 2010, par. 14.

⁴⁶ Tamtiež.: par. 18.

⁴⁷ ESĽP sa tu odvoláva na prípad pred Medzinárodným súdnym dvorom, ktorý sa týkal Kontinentálneho šelfu v Severnom mori. z roku 1969.

⁴⁸ Case of Fogarty v United Kingdom, application no. 37112/97, Grand Chamber, Strasbourg, 21. November 2001.

⁴⁹ Pozri bližšie: Case of Oleynikov v. Russia, application no. 36703/04, Strasbourg, 14 March 2013.

4 ZÁVER

Možno v podstate povedať, že súčasné medzinárodné právo je ustálené v tom zmysle, že štáty už nepovažuje za subjekty, ktoré sú nedotknuteľné a úplne vyňaté z právomoci vnútroštátnych súdov. Možno povedať, že pravidlo o reštriktívnej imunite platí ako obyčajové pravidlo, zachytené v práci Komisie pre medzinárodné právo. Myšlienka reštriktívneho uplatňovania imunity suverénnych štátov pochádza z Európy. Preto vnímame ako príznačné prístup ESLP k tejto problematike. Z rozhodovacej činnosti ESLP je zrejmé, že reštriktívne chápanie imunity štátu sa pre tento súd stalo v podstate normou a to v situáciách, v ktorých Dohovor OSN nepriznáva štátom právo dovolávať sa imunity v konaní. Možno pozorovať, že tento prístup háji v rámci ochrany práva na prístup k súdu (čl. 6 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd). Napriek tomu nemožno povedať, že by dochádzalo k odstráneniu imunit štátov. Aj ESLP chápe procesnú imunitu štátu ako legitímny inštitút, ktorý je nutné však aplikovať primerane a tam kde sú sledované legitímne ciele, zatiaľ čo pri aktoch súkromného práva treba skúmať odôvodnenosť aplikácie imunit. Štáty síce nie sú povinné uplatňovať reštriktívnu imunitu z dôvodu zmluvnej viazanosti, avšak ESLP potvrdzuje existenciu medzinárodnej obyčaje a tiež praxe vnútroštátnych súdov v rámci krajín Rady Európy. Možno povedať, že prístup k Dohovoru OSN spravdla u konkrétneho štátu neznamenal prijatie koncepcie reštriktívnej imunity z toho dôvodu, že túto koncepciu už daný štát zväčša aplikoval už skôr. ESLP vychádza z toho, že štát uznal existenciu obyčajových pravidiel medzinárodného práva už tým, že daný Dohovor podpísal. Ako prínos treba vnímať skutočnosť, že ESLP v rámci svojho výkladu práva na spravodlivý proces vlastne hovorí, že súčasťou tohto práva je aj uplatňovanie reštriktívnej koncepcie imunit, resp. existuje povinnosť štátu skúmať aplikovateľnosť tejto doktríny.

Čo sa týka imunity štátu za porušenie imperatívnych noriem, z rozličných názorov v tejto veci a aj na základe rozhodnutia Medzinárodného súdneho dvora nemožno konštatovať existenciu obyčajového práva, ktoré by umožňovalo reštriktívne chápanie imunity štátov v prípade porušenia imperatívnych noriem. Ako však už bolo vyššie naznačené, vnímame v tejto oblasti priestor pre ďalší rozvoj obyčajového práva.

Použitá literatúra:

- BALAŠ, V., PAUKNEROVÁ, M.: Návrh úmluvy o jurisdikčných imunitách štátů a jejich majetku a stanovisko Československa – na okraj rozhodování rakouských soudů o Československých elektrárnách. In: Právník, 1991, ročník CXXX, číslo 1, s. 51 – 53.
- BANKAS, E.: The State Immunity Controversy in International Law – Private Suits Against Sovereign States in Domestic Courts, Berlin, Springer, 2005, 541 s. ISBN: 978-3-540-25695-3.
- BROWNLIE, I.: Princípy medzinárodného verejného práva, 1. vydanie, Bratislava, Eurokodex a Paneurópska vysoká škola, 2013, s. 351 – 378, ISBN 978-80-89447-64-0.
- CHAMLONGRADS, D.: Defining a State for the Purposes of Immunity and Liability of a State and its Entities. In: European Business Law Review, vol. 16, no. 5, 2005, s. 1287 – 1324.
- DE SENA, P., DE VITTOR, F.: State Immunity and Human Rights: The Italian Supreme Court Decision on the Ferrini Case. In: European Journal of International Law, 2005, vol. 16, no. 1 s. 89 – 112.
- FOX, H.: The Merits and Defects of the 2004 UN Convention on State Immunity: Gerhard Hafner's Contribution to its Adoption by the United Nations. In: BUFFARD, I et. al (eds.): International Law between Universalism and Fragmentation – Festschrift in Honour of Gerhard Hafner, Boston – Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2008, s. 413 – 420, ISBN 978-90-04-16727-8.
- HAFNER, G.: United Nations Convention on Jurisdictional Immunities, in: WOLFRUM, R. (ed.): Max Planck Encyclopedia of Public International Law, Oxford, Oxford University Press, vol. X, 2012, ISBN: 978-0-19-929168-7.
- KACZOROWSKA, A. Public International Law, 1. vydanie, London, Old Bailey Press, 2002, 514 s. ISBN 1 85836 416 7.
- MONETA, F.: Jurisdictional Immunity for International Crimes: The Case of Germany versus Italy before the ICJ, 2008, Hague Justice Portal, online: http://www.haguejusticeportal.net/Docs/Commentaries%20PDF/Moneta_Germany-Italy_EN.pdf.
- POTOČNÝ, M., ONDŘEJ, J. Mezinárodní právo veřejné - zvláštní část, 5. vydanie, Praha, C.H. Beck, 2006, 511 s. ISBN 8071795364.

WEBB, P.: Regional Challenges to the Law of State Immunity. In: European Society of International Law – Conference Paper Series, Conference Paper No. 6/2012, online: <http://ssrn.com/abstract=2193750>.

WALLACE, R.: International Law, 6. vydanie, Thomson Reuters, 2009, 386 s. ISBN 978-1847036315.

Rozhodnutia súdnych orgánov

The Schooner Exchange v. MacFaddon, 11 U.S. 116 (1812), U.S. Supreme Court, online: <http://supreme.justia.com/cases/federal/us/11/116/case.html>.

Jurisdictional Immunities of the State (Germany v. Italy: Greece intervening), Judgement of 3. February 2012, online: <http://www.icj-cij.org/docket/files/143/16883.pdf>.

Case of Oleynikov v. Russia, application no. 36703/04, Strasbourg, 14 March 2013.

Case of Cudak v. Lithuania, application no. 15869/02, Strasbourg, 23 March 2010.

Case of Al-Adsani v. The United Kingdom, application no. 35763/97, Strasbourg, 21 November 2001.

Case of Fogarty v United Kingdom, application no. 37112/97, Grand Chamber, Strasbourg, 21. November 2001.

Medzinárodné zmluvy a súvisiace dokumenty

United Nations Convention on Jurisdictional Immunities of States and Their Property, online: http://treaties.un.org/doc/source/RecentTexts/English_3_13.pdf.

Draft articles on Jurisdictional Immunities of States and Their Property, with commentaries, appears in the Yearbook of the International Law Commission, 1991, vol. II, Part Two.

European Convention on State Imunity, online: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/074.htm>.

Kontaktné údaje:

Mgr. Adam Gierť

adam.giertl@upjs.sk

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta

Kováčska 26

040 23 Košice

Slovenská republika

UZNÁVANIE A VÝKON CUDZÍCH ROZHODCOVSKÝCH ROZSUDKOV

Maroš Jakubek

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: The contribution deals with relationship between national legal regulation of recognition and enforcement of foreign arbitral awards in compliance with the code no. 244/2002 Coll. on Arbitration Procedure and international regulation represented by the Convention on Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards, done in New York, 1958, alternatively bilateral treaties by which the Slovak republic is bound.

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá vzťahom národnej úpravy uznávania a výkonu cudzích rozhodcovských rozsudkov podľa zákona č. 244/2002 Z. z. o rozhodcovskom konaní a medzinárodnej úpravy v podobe Dohovoru o uznaní a výkone cudzích rozhodcovských rozhodnutí, uzavretého v New Yorku, 1958, resp. bilaterálnych zmlúv, ktorými je Slovenská republika viazaná.

Key words: Recognition and Enforcement, Foreign Arbitral Award

Kľúčové slová: uznávanie a výkon, cudzí rozhodcovský rozsudok, New Yorkský Dohovor.

1 ÚVOD

Rozhodcovské konanie je významným inštitútom a spôsobom alternatívneho riešenia sporov nielen z pohľadu vnútroštátneho právneho poriadku, ale aj z pohľadu medzinárodného práva a najmä medzinárodného obchodu. Rozhodcovské konanie je lacnejšou, rýchlejšou a menej formálnou alternatívou k riešeniu sporov klasickým súdnym konaním. Príslušnosť toho - ktorého rozhodcovského súdu, resp. ad hoc rozhodcu sa zakladá rozhodcovskou zmluvou, resp. rozhodcovskou doložkou. Rozhodcovské konanie sa začína podaním žaloby a končí vydaním autoritatívneho rozhodnutia, ktoré je pre účastníkov rozhodcovského konania záväzné. Nie vždy však dôjde zo strany povinného subjektu (neúspešnej strany v spore) k dobrovoľnému splneniu toho, čo ukladá rozhodcovské rozhodnutie, a preto sa častokrát musí oprávnená strana (t.j. strana, ktorá bola v spore úspešná) domáhať núteného výkonu rozhodnutia. Vzhľadom na skutočnosť, že v medzinárodnom obchode prichádzajú do vzájomnej interakcie navzájom zahraničné subjekty, bolo potrebné upraviť postup, ktorým sa oprávnený môže voči povinnému domáhať výkonu rozhodnutia aj v inom štáte, ako je štát pôvodu rozhodcovského rozhodnutia. Uvedeného sa môže oprávnený domáhať prostredníctvom uznania a výkonu cudzieho rozhodcovského rozhodnutia. Vo všeobecnosti možno povedať, že uznanie a výkon cudzieho rozhodcovského rozhodnutia je predmetom úpravy tak národnej ako aj medzinárodnej. Z toho dôvodu môže v niektorých prípadoch dochádzať ku kolízii medzi národnou a medzinárodnou právnou úpravou. Tento príspevok sa zaoberá práve vzťahom národnej a medzinárodnej právnej úpravy, pričom zároveň rozoberá niektoré problematické otázky z aplikačnej praxe.

Zákon o rozhodcovskom konaní definuje cudzí rozhodcovský rozsudok ako „rozhodcovské rozhodnutie, ktorým sa rozhodlo v rozhodcovskom konaní o veci samej a bolo vydané na území iného štátu ako Slovenskej republiky.“¹ Na to, aby sa cudzí rozhodcovský rozsudok mohol vykonať na území Slovenskej republiky (resp. aj území iného štátu) ako je štát, v ktorom bol tento rozhodcovský rozsudok vydaný, slúži inštitút uznania cudzieho rozhodcovského rozsudku.

Vo všeobecnosti je uznanie rozhodcovského rozsudku (resp. aj iného rozhodnutia) postup, ktorým sa toto rozhodnutie akceptuje a uznáva za rovnocenné s rozhodnutím vydaným príslušným tuzemským orgánom. Uznaním rozhodnutia sa deklaruje spôsobilosť tohto rozhodnutia byť podkladom pre jeho výkon vo vykonávacom konaní na území Slovenskej republiky. Cudzíe

¹ Ustanovenie § 46 ods. 1 zákona č. 244/2002 Z. z. o rozhodcovskom konaní

rozhodnutie, ktoré bolo uznané slovenskými orgánmi, je teda spôsobilé vyvolať na území Slovenskej republiky rovnaké účinky ako rozhodnutie tunajšieho vecne príslušného orgánu.

2 UZNÁVANIE A VÝKON CUDZÍCH ROZHODCOVSKÝCH ROZHODNUTÍ

1.1. Právny rámec národnej a medzinárodnej právnej úpravy uznávania cudzích rozhodcovských rozhodnutí

Uznanie a výkon cudzích rozhodcovských rozsudkov upravuje tak národná právna úprava, ako aj medzinárodné dokumenty, ktorými je Slovenská republika viazaná. Národnú právnu úpravu predstavuje ôsma časť zákona č. 244/2002 Z. z. o rozhodcovskom konaní (t.j. ustanovenia § 44 - § 50 zákona o rozhodcovskom konaní), v spojení s príslušnými ustanoveniami zákona č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (ďalej len „Exekučný poriadok“).

Medzinárodnú právnu úpravu v tejto oblasti predstavuje Dohovor o uznaní a výkone cudzích rozhodcovských rozhodnutí (New York 10. 6. 1958, ďalej aj ako „Dohovor“ alebo „New Yorkský Dohovor“, uverejnený v zbierke vyhláškou pod č. 74/1959 Zb., resp. oznámením v Zbierke zákonov pod č. 53/1994 Z. z., v ktorom Ministerstvo zahraničných vecí Slovenskej republiky oznámilo, že sa s platnosťou od 1. januára 1993 uskutočnila notifikácia sukcesie Slovenskej republiky do mnohostranných zmluvných dokumentov, ktorých depozitárom je generálny tajomník Organizácie Spojených národov a že zmluvné dokumenty Organizácie Spojených národov, ktorých zmluvnou stranou bola Česká a Slovenská Federatívna Republika, dňom jej rozdelenia nadobudli platnosť pre Slovenskú republiku). Medzi týmito zmluvnými dokumentmi sa pod č. 91 nachádza aj Dohovor, resp. bilaterálne zmluvy, ktorými je Slovenská republika viazaná.

Slovenská republika, resp. jej právny predchodca Československá socialistická republika, či Československá republika uzatvorila bilaterálnu zmluvu, ktorá upravuje postup pri uznávaní a výkone cudzích rozhodcovských rozhodnutí s viacerými štátmi, napr. s Cyperskou republikou (uverejnená vyhláškou číslo 96/1983 Zb.), Českou republikou (oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR číslo 193/1993 Z. z.), Socialistickou federatívnou republikou Juhosláviou (uverejnená vyhláškou číslo 207/1964 Zb., pričom táto zostala v platnosti vo vzťahu k všetkým nástupníckym štátom, t.j. Bosna a Hercegovina, Čierna Hora, Chorvátsko, Macedónia (FYROM), Slovinsko a Srbsko), Španielskom (uverejnená vyhláškou číslo 6/1989 Zb.), Švajčiarskom (23/1929 Zb.) a niekoľkými ďalšími štátmi.

Pokiaľ ide o právnu úpravu Európskej únie, vo vzťahu k uznávaniu a výkonu cudzích rozhodcovských rozhodnutí, takáto úprava do dnešného dňa prijatá nebola. Je otázne, či členské štáty Európskej únie prejavia v budúcnosti záujem harmonizovať svoje právne poriadky aj v tejto oblasti. V roku 2009 prebiehali rokovania na tému, či bude uznávanie rozhodcovských rozhodnutí spadať pod režim Nariadenia Rady (ES) č. 44/2001 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach, avšak zatiaľ k takémuto kroku nedošlo.² Podľa nášho názoru by osobitná spoločná európska právna úprava v tomto smere mohla pomôcť zjednodušiť a urýchliť výkon cudzích rozhodcovských rozhodnutí a pomohla by k zvýšeniu právnej istoty v záväzkových vzťahoch v rámci EÚ. V prvom rade však bude potrebné zabezpečiť vo všetkých členských štátoch EÚ prijatie kvalitnej právnej úpravy rozhodcovského konania ako takého, aby sa dosiahol vo všetkých štátoch približne rovnaký minimálny štandard zabezpečenia ochrany práv účastníkov rozhodcovského konania, ale aj odbornosť a zodpovednosť rozhodcov pri rozhodovaní sporov v rozhodcovskom konaní.

V ďalšej časti tohto príspevku sa budeme zaoberať vzťahom národnej právnej úpravy a medzinárodnej právnej úpravy s ohľadom na uznávanie a výkon rozhodcovských rozhodnutí.

2.2 Ústavno-právny základ vzťahu národného a medzinárodného práva

Vzťah medzinárodných zmlúv a dohovorov k národnému právnemu poriadku upravuje článok 154c Ústavy SR, ktorý sa skladá z dvoch odsekov. Pre vzťah národnej a medzinárodnej úpravy uznávania cudzích rozhodcovských rozhodnutí je kľúčový článok 154c, ods. 2 Ústavy SR, podľa

² Zelená kniha o revízii Nariadenia Rady (ES) č. 44/2001 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach, s odôvodnením na webovej stránke Európskeho parlamentu dostupné na: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2010-0219+0+DOC+XML+V0//SK>

ktorého „iné medzinárodné zmluvy³, ktoré Slovenská republika ratifikovala a boli vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom pred nadobudnutím účinnosti tohto ústavného zákona, sú súčasťou jej právneho poriadku, ak tak ustanovuje zákon.“⁴

Druhý odsek článku 154c Ústavy SR teda vytvára ústavnoprávny základ na to, aby sa iné medzinárodné zmluvy, ktoré boli ratifikované a vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom stali súčasťou právneho poriadku, za predpokladu, že na ne odkazuje osobitný zákon. V prípade, že osobitný zákon na danú medzinárodnú dohodu odkazuje, úprava podľa medzinárodnej dohody má prednosť pred zákonnou úpravou.

V slovenskom právnom poriadku je základným kameňom rozhodcovského konania zákon č. 244/2002 Z. z. o rozhodcovskom konaní, v platnom znení. Zákon o rozhodcovskom konaní vo svojej časti síce upravuje uznávanie a výkon cudzích rozhodcovských rozhodnutí (ustanovenia § 46 - § 50 zákona o rozhodcovskom konaní), avšak nemožno opomenúť ani ustanovenie § 53 zákona o rozhodcovskom konaní, ktorý hovorí, že: „Ustanovenia tohto zákona sa použijú, ak medzinárodná zmluva, ktorou je Slovenská republika viazaná a ktorá je súčasťou jej právneho poriadku, neustanovuje inak.“ Predmetné ustanovenie teda predstavuje odkaz na medzinárodnú právnu úpravu, ktorá má prednosť pred národnou právnou úpravou za podmienky, že medzinárodnou zmluvou je Slovenská republika viazaná a táto sa stala súčasťou jej právneho poriadku. Obe tieto podmienky musia byť splnené kumulatívne. Navyše predmetné ustanovenie zároveň obsahuje aj zákonný odkaz - poznámku, ktorá príkladom odkazuje na vyhlášku ministra zahraničných vecí č. 74/1959 Zb. o Dohovore o uznaní a výkone cudzích rozhodcovských rozhodnutí a vyhlášku ministra zahraničných vecí č. 176/1964 Zb. o Európskom dohovore o medzinárodnej obchodnej arbitráži. Vzhľadom na skutočnosť, že uvedený výpočet je len demonštratívny, a teda nie je konečný, prednosť pred zákonom majú napríklad aj ďalšie, najmä bilaterálne medzinárodné zmluvy, ktorými je Slovenská republika viazaná a ktoré sa stali súčasťou právneho poriadku Slovenskej republiky. Niektoré z nich sú uvedené vyššie v tomto príspevku.

2.3 Vzťah zákona o rozhodcovskom konaní, Dohovoru a medzinárodných zmlúv

Pri uznávaní a výkone cudzích rozhodcovských rozhodnutí môže nastať situácia, kedy na daný prípad prichádza do úvahy aplikácia viacerých právnych predpisov, a teda národnej, ako aj medzinárodnej právnej úpravy. Dochádza k tzv. kolízii právnych noriem. V týchto prípadoch je potrebné určiť, ktorá úprava má prednosť, resp. či sa niektorá z nich aplikuje prioritne a druhá z nich bude aplikovaná subsidiárne, alebo je subsidiárna aplikácia tejto druhej právnej úpravy vylúčená. Vo všeobecnosti prichádza do úvahy aplikácia nasledovných predpisov: národná právna úprava (t.j. zákon o rozhodcovskom konaní), všeobecná medzinárodná právna úprava (Dohovor o uznaní a výkone cudzích rozhodcovských rozhodnutí, New York 10.6.1958) a špeciálna medzinárodná právna úprava (bilaterálna, resp. multilaterálna zmluva).

Vzťah národnej právnej úpravy a medzinárodnej právnej úpravy sa na prvý pohľad javí ako pomerne zrejmy. Tento je daný samotným ustanovením § 53 zákona o rozhodcovskom konaní, ktoré definuje prednosť odlišnej medzinárodnej právnej úpravy pred právnou úpravou národnou, pričom zároveň zákonným odkazom odkazuje na medzinárodnú úpravu. Zákon upravuje prednosť medzinárodnej právnej úpravy pred národnou bez ohľadu na skutočnosť, kedy táto medzinárodná právna úprava nadobudla účinnosť, t. j. či to bolo pred účinnosťou zákona o rozhodcovskom konaní, alebo až po nej. Z uvedeného vyplýva, že Dohovor o uznaní a výkone cudzích rozhodcovských rozhodnutí uzatvorený v New Yorku ako aj bilaterálne a multilaterálne zmluvy majú prednosť, v prípade ak ich právna úprava je odlišná od národnej úpravy, pred národnou právnou úpravou, a teda na uznávanie a výkon cudzích rozhodcovských rozhodnutí je prioritne potrebné aplikovať medzinárodnú právnu úpravu. Právna úprava zákona o rozhodcovskom konaní sa v tomto prípade aplikuje len subsidiárne. Výnimku z tohto pravidla však umožňuje článok VII ods. 1 New Yorkského dohovoru, ktorý je ustanovením o aplikácii tzv. priaznivejšej úpravy („more favourable law“) a na základe ktorého je možné prednostne použiť národnú právnu úpravu aj v prípade, ak je odlišná od medzinárodnej právnej úpravy, avšak len za podmienky, že národná právna úprava je priaznivejšia.⁵

³ Vzhľadom na článok 154c ods. 1 Ústavy SR sa inými medzinárodnými zmluvami rozumejú iné ako medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách, na ktoré sa vzťahuje ustanovenie ods. 1 tohto článku.

⁴ článok 154c ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky

⁵ Napr. Rozhodnutie Spolkového súdneho dvora v Nemecku zo dňa 30.09.2010, sp. zn. III ZB 69/09 na základe ktorého Spolkový súdny dvor potvrdil rozhodnutie Krajského súdu vo Frankfurt nad

Priaznivejšou úpravou je pritom potrebné rozumieť takú, ktorá vyžaduje splnenie menej požiadaviek na uznanie, resp. odmietnutie uznania rozhodcovského rozhodnutia, bez ohľadu na skutočnosť, či sa táto priaznivejšia úprava týka oprávneného alebo povinného. Priaznivejšej právnej úpravy sa teda môžu dovoliavať obe zúčastnené strany.⁶ Aplikácia priaznivejšej právnej úpravy teda umožňuje súdom do značnej miery použiť vlastnej úvahy, čo na jednej strane umožňuje lepšie zohľadniť okolnosti daného prípadu, na strane druhej však vytvára a zvyšuje neistotu v právnych vzťahoch rozhodnutých v rozhodcovskom konaní. V prípade rozdielnej medzinárodnej a národnej právnej úpravy bude totiž každá zo strán žiadať, aby súd zohľadnil pre túto stranu priaznivejšiu právnu úpravu. Pri aplikovaní úvahy by súdy mali interpretovať ustanovenia New Yorkského dohovoru, umožňujúce odmietnutie uznania cudzieho rozhodcovského rozhodnutia interpretovať reštriktívne (t. j. viac v prospech výkonu rozhodnutia), avšak spôsobom, aby neboli poškodené práva ani jedného z účastníkov.

Podľa článku 1 ods. 3 New Yorkského Dohovoru o uznávaní a výkone cudzích rozhodcovských rozhodnutí, každý členský štát môže na základe vzájomnosti vyhlásiť, že Dohovor bude aplikovať len na uznávanie a výkon rozhodnutí vydaných na území iného zmluvného štátu Dohovoru. To znamená, že každý zmluvný štát sa môže rozhodnúť, či bude Dohovor aplikovať na všetky cudzie rozhodcovské rozhodnutia, alebo len na cudzie rozhodcovské rozhodnutia, ktoré boli vydané na území iného zmluvného štátu tohto dohovoru. Rozsah aplikácie Dohovoru si teda určuje každý zmluvný štát dohovorom samostatne.

Zároveň však môže nastať situácia, kedy existuje duplicitná medzinárodná právna úprava a kedy prichádza do úvahy aplikácia dvoch, resp. viacerých rôznych medzinárodných úprav. Zmluvné štáty New Yorkského dohovoru totiž medzi sebou môžu uzatvoriť ďalšie multilaterálne, alebo bilaterálne medzinárodné dohody, ktoré bližšie upravujú, aj keď možno len parciálne, uznávanie a výkon cudzích rozhodcovských rozhodnutí. Rovnako aj v tomto prípade je potrebné určiť, ktorá z dvoch právnych úprav má prednosť pred tou druhou. Takouto úpravou je napríklad Európsky dohovor o medzinárodnej obchodnej arbitráži, alebo napr. bilaterálne zmluvy, ktoré má Slovenská republika uzatvorenú napr. s Českou republikou (uverejnená pod č. 193/1993 Z. z.), alebo ďalšími štátmi, z ktorých niektoré sú uvedené vyššie v tomto príspevku. Vo vzťahu k týmto mnohostranným alebo dvojstranným medzinárodným dohodám New Yorkský dohovor v článku VII ods. 1 ustanovuje prednosť týchto viacstranných a dvojstranných dohôd pred týmto dohovorom. V tomto prípade sa teda uplatňuje zásada *lex specialis derogat lex generalis*, kedy špeciálna právna úprava má prednosť pred všeobecnou právnu úpravou.

2.4 Postup pri uznávaní a výkone cudzích rozhodcovských rozsudkov podľa zákona o rozhodcovskom konaní

Podľa § 44 ods. 2, písm. d) zákona č. 233/1995 Z. z. Exekučného poriadku sa okrem iných za exekučný titul považujú aj vykonateľné rozhodnutia rozhodcovských súdov a rozhodcovských komisií a zmierov nimi schválených. Zákon bližšie nešpecifikuje, či ide o tuzemské, alebo cudzie rozhodcovské rozhodnutia. Cudzí rozhodcovské rozhodnutia sú teda postavené na roveň tuzemským rozhodcovským rozhodnutiam za predpokladu, že sú na území Slovenskej republiky uznané príslušným orgánom – v prípade rozhodcovských rozhodnutí exekučným súdom. Režim uznávania týchto cudzích rozhodcovských rozhodnutí je upravený spravidla medzinárodnou zmluvou – New Yorkským dohovorom, alebo bilaterálnou zmluvou,⁷ ale aj slovenskou právnu úpravou (zákonom o rozhodcovskom konaní).

V Slovenskej republike sa New Yorkský dohovor používa na uznanie a výkon rozhodnutí vydaných na území druhého zmluvného štátu tohto dohovoru. Ak je predmetom uznávania cudzie rozhodcovské rozhodnutie, ktoré bolo vydané v štáte, ktoré nie je signatárom dohovoru, dohovor bude použitý pri uznávaní a výkone predmetného rozhodnutia len v prípade a len do tej miery, ak štát pôvodu vydaného rozhodnutia zaručí reciprocitu.⁸

Mohanom o uznaní cudzieho rozhodcovského rozhodnutia aj bez predloženia písomnej rozhodcovskej zmluvy, a to na základe aplikovania priaznivejšej nemeckej národnej právnej úpravy (v tomto prípade bola rozhodcovská doložka konkludentným spôsobom akceptovaná druhou zmluvnou stranou v objednávke), obdobne rozhodol aj Krajský súd v Mníchove, sp. zn. 34Sch/31//06, zo dňa 23.02.2007

⁶ Dostupné na: http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/arbitration/2006recommendation.html

⁷ ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S.: Exekučný poriadok: komentár, Praha: CH BECK, 2011. 104 s.

⁸ Dostupné na: www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/arbitration/NYConvention_status.html

Hoci je v súčasnosti zmluvným štátom dohovoru 149 štátov⁹, ojedinele môže nastať situácia, že bude potrebné uznať cudzie rozhodcovské rozhodnutie, ktoré bolo vydané v štáte, ktorý nie je členským štátom dohovoru, ani neprichádza do úvahy aplikácia princípu reciprocitu a Slovenská republika nemá s týmto štátom uzatvorenú ani osobitnú bilaterálnu zmluvu. V danom prípade prichádza do úvahy výlučne postup podľa ustanovení národných právnych noriem, ktorými sú zákon č. 244/2002 Z. z. o rozhodcovskom konaní a zákon č. 233/1995 Z. z. Exekučný poriadok.

Podľa § 47 zákona č. 244/2002 Z. z. o rozhodcovskom konaní je účastník konania, ktorý žiada o uznanie a výkon cudzieho rozhodcovského rozsudku, povinný k písomnému návrhu na uznanie a výkon cudzieho rozhodcovského rozsudku podanému na súd pripojiť originál, alebo osvedčenú kópiu tohto cudzieho rozhodcovského rozsudku a tiež rozhodcovskej zmluvy, vrátane ich úradného prekladu do štátneho jazyka. Podľa § 49 zákona č. 244/2002 Z. z. o rozhodcovskom konaní sa uznanie cudzieho rozhodcovského rozsudku nevyslovuje osobitným rozhodnutím, a teda cudzí rozhodcovský rozsudok je uznaný tým, že súd, ktorý je príslušný na výkon rozhodnutia alebo na exekúciu, naň prihliadne, ako keby išlo o tuzemský rozhodcovský rozsudok. Na základe takto uznaného cudzieho rozhodcovského rozsudku sa následne tento vykoná ako tuzemský rozhodcovský rozsudok. Vo všeobecnosti teda možno povedať, že účastník konania (oprávnený) podáva návrh na uznanie cudzieho rozhodcovského rozhodnutia a zároveň aj návrh na vykonanie exekúcie, ktorého prílohou je cudzí rozhodcovský rozsudok a rozhodcovská zmluva. Uznanie cudzieho rozhodcovského rozhodnutia neprebíha ako samostatné konanie, ale je súčasťou exekučného konania, resp. exekučný súd rieši spôsobilosť cudzieho rozhodcovského rozhodnutia na uznanie na území Slovenskej republiky ako prejudiciálnu otázku. Exekučný súd najskôr preskúma cudzí rozhodcovský rozsudok, či je spôsobilý byť exekučným titulom na území Slovenskej republiky a následne, ak dospeje k záveru, že tento cudzí rozhodcovský rozsudok je spôsobilý byť exekučným titulom na území Slovenskej republiky, exekučný súd vydá súdnemu exekútorovi poverenie na vykonanie exekúcie. Vydaním poverenia súdnemu exekútorovi na vykonanie exekúcie sa cudzí rozhodcovský rozsudok považuje za uznaný a možno na základe tohto exekučného titulu pristúpiť k výkonu exekúcie.

Súd pri skúmaní, či je cudzí rozhodcovský rozsudok spôsobilý byť exekučným titulom na území Slovenskej republiky, nepostupuje svojvoľne. Súd je oprávnený odoprieť uznanie cudzieho rozhodcovského rozsudku len zo zákonom taxatívne uvedených dôvodov, a to:

a) ak povinný ako zmluvná strana rozhodcovskej zmluvy nemohol uplatňovať svoje práva, rozhodcovská zmluva nebola uzavretá v súlade s právnym poriadkom štátu, ktorý bol na základe voľby práva zmluvnými stranami dojednaný, alebo ak táto zmluva nebola uzatvorená podľa právneho poriadku štátu, kde bol rozhodcovský rozsudok vydaný,

b) ak povinný nebol riadne upovedomený o ustanovení rozhodcu alebo o rozhodcovskom konaní alebo sa z iných závažných dôvodov nemohol zúčastniť na rozhodcovskom konaní, čím mu ako účastníkovi rozhodcovského konania bola odňatá možnosť konať v rozhodcovskom konaní a brániť tak svoje práva,

c) rozhodcovským rozsudkom sa rozhodol spor, ktorý rozhodcovská zmluva nepredvídala, alebo na ktorý sa rozhodcovská zmluva nevzťahovala,

d) rozhodcovským rozsudkom sa rozhodlo o veci, ktorá je podľa právneho poriadku, ktorým sa rozhodcovská zmluva spravovala, alebo ktorá je podľa právneho poriadku štátu, kde bol rozhodcovský rozsudok vydaný, vylúčená z rozhodcovského konania,

e) rozhodcovský súd nebol ustanovený alebo rozhodcovské konanie neprebíhalo spôsobom dohodnutým účastníkmi rozhodcovského konania, resp. ustanovenie rozhodcovského súdu alebo priebeh rozhodcovského konania bol v rozpore s právnym poriadkom štátu, kde sa rozhodcovské konanie konalo,

f) rozhodcovský rozsudok sa nestal právoplatným a záväzným pre účastníkov rozhodcovského konania, alebo bol jeho výkon odložený súdom štátu, v ktorom bol rozhodcovský rozsudok vydaný, alebo bol rozhodcovský rozsudok týmto súdom zrušený, alebo

g) ak súd príslušný na výkon rozhodnutia, alebo na exekúciu zistí, že podľa právneho poriadku Slovenskej republiky nemožno predmet sporu riešiť v rozhodcovskom konaní, alebo by jeho uznanie a výkon boli v rozpore s verejným poriadkom.¹⁰

⁹ Dostupné na: www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/arbitration/NYConvention_status.html

¹⁰ Ustanovenie § 50 ods. 1 a ods. 2 zákona č. 244/2002 Z. z. o rozhodcovskom konaní

Na prekážky uznania a vykonanie cudzieho rozhodcovského rozsudku pod písm. a) – h) prihliada súd len na námietku povinného (t.j. účastníka exekučného konania, voči ktorému smeruje výkon rozhodnutia), a to len za predpokladu, ak povinný tieto bude nielen tvrdiť, ale sa mu ich podarí aj preukázať. Na prekážku podľa bodu g) prihliadne súd ex offo bez ohľadu na to, či ju povinný v exekučnom konaní pri uznávaní cudzieho rozhodcovského rozsudku namietol, alebo nie. Z uvedeného vyplýva, že pred uznaním cudzieho rozhodcovského rozsudku ako exekučného titulu exekučný súd bude povinný informovať povinného o skutočnosti, že bol podaný návrh na vykonanie exekúcie na základe cudzieho rozhodcovského rozhodnutia a vyzve povinného, aby uplatnil námietky voči cudziemu rozhodcovskému rozhodnutiu, resp. konaniu, v ktorom bolo toto cudzie rozhodcovské rozhodnutie vydané a zároveň vyzve povinného, aby svoje tvrdenia preukázal.

Takýto postup je zároveň upravený v § 42 ods. 4 zákona č. 233/1995 Z. z. Exekučného poriadku v spojení s § 44 ods. 5 zákona č. 233/1995 Z. z. Exekučného poriadku, podľa ktorého: „Ak sa navrhuje vykonanie exekúcie na podklade cudzieho rozhodnutia, súd doručí návrh na vykonanie exekúcie povinnému do vlastných rúk. Ak povinný do 15 dní od doručenia návrhu na vykonanie exekúcie nepodá návrh na samostatné uznanie cudzieho rozhodnutia, súd poverí exekútora, ak sú splnené podmienky podľa odseku 2, aby vykonal exekúciu.“ Návrhom na samostatné uznanie cudzieho rozhodnutia je pritom potrebné rozumieť uplatnenie niektorej z námietok zo strany povinného podľa písm. a) – h), uvedených vyššie v tejto časti príspevku.

V prípade, ak povinný zostane pasívnym a neuplatní žiadnu zo zákonom taxatívne stanovených námietok, a uznaniu cudzieho rozhodcovského rozhodnutia nebude brániť ani prekážka podľa písm. g), exekučný súd je povinný uznať cudzí rozhodcovský rozsudok a vydať exekútorovi poverenie na vykonanie exekúcie. Ak by však povinný uplatnil niektorú z námietok, resp. nebolo by možné uznanie cudzieho rozhodcovského rozhodnutia podľa písm. g), exekučný súd sa týmito námietkami musí zaoberať a vysporiadať. V prípade, ak ich exekučný súd vyhodnotí ako odôvodnené, odoprie uznanie rozhodcovského rozhodnutia a vykonanie exekúcie, o čom vydá rozhodnutie. Exekučný súd je povinný toto rozhodnutie dostatočným spôsobom odôvodniť a oprávnený môže voči vydanému rozhodnutiu podať odvolanie.

2.5 Postup podľa medzinárodnej úpravy

New Yorkský dohovor o uznávaní a výkone cudzích rozhodcovských rozhodnutí predstavuje základnú medzinárodnú úpravu postupu pri uznávaní a výkone rozhodcovských rozhodnutí. Podľa tejto medzinárodnej úpravy sa postupuje v prípade, ak medzi štátom, kde bolo vydané cudzie rozhodcovské rozhodnutie a štátom, kde má byť cudzie rozhodcovské rozhodnutie vykonané, neexistuje osobitná medzinárodná úprava v podobe bilaterálnej alebo multilaterálnej právnej úpravy. Tento vzťah k ostatným medzinárodným dokumentom upravuje článok VII New Yorkského dohovoru, podľa ktorého sa ustanovenia dohovoru nedotýkajú platnosti mnohostranných alebo dvojstranných dohôd o uznávaní a výkone cudzích rozhodcovských rozhodnutí, uzatvorených členskými štátmi dohovoru.¹¹

V prípade, ak neexistuje osobitná medzinárodná úprava medzi dvoma, resp. viacerými členskými štátmi dohovoru, postupuje sa podľa ustanovení New Yorkského dohovoru. Rovnako aj v tomto prípade oprávnený podáva návrh na uznanie a výkon cudzieho rozhodcovského rozhodnutia a ako prílohy k návrhu predkladá úradne preložené cudzie rozhodcovské rozhodnutie a rozhodcovskú zmluvu. Okrem predloženia týchto dokumentov nemá oprávnený povinnosť preukazovať ďalšie skutočnosti, napr. že povinnému bola doručená žalobná výzva a že sa zúčastnil rozhodcovského konania, prípadne, že jeho procesné práva neboli v rozhodcovskom konaní dotknuté, pretože tieto skutočnosti sa predpokladajú (t. j. platí vyvrátená domnienka, že nedošlo k porušeniu práva povinného na súdnu ochranu). V prípade, ak by takéto skutočnosti nastali, je nutné, aby tieto uplatnil povinný v exekučnom konaní pri uznávaní cudzieho rozhodcovského rozhodnutia. Tieto procesné pochybenia v konečnom dôsledku môžu byť dôvodom na odopretie uznania cudzieho rozhodcovského rozhodnutia, resp. aj dôvodom na zrušenie rozhodcovského

(Pozn. autora: v zákone sú dôvody pre odopretie uznania a výkon cudzích rozhodcovských rozhodnutí podľa § 50 ods. 1 zákona o rozhodcovskom konaní uvedené taxatívne pod písm. a) až e). Pre lepšiu prehľadnosť boli v tomto príspevku dôvody na odopretie uznania a výkonu podrobnejšie rozdelené pod písm. a) až h), avšak ich význam a obsah zostal nezmenený. Písm. g) uvedené v tomto príspevku zodpovedá § 50 ods. 2 zákona o rozhodcovskom konaní.)

¹¹ New Yorkský dohovor o uznávaní a výkone cudzích rozhodcovských rozhodnutí, článok VII

rozhodnutia.¹² Postup, kedy by zmluvný štát Dohovoru nad rámec ustanovení Dohovoru stanovoval prísnejšie podmienky na uznanie rozhodcovského rozhodnutia a splnením týchto podmienok podmieňoval uznanie rozhodnutia, by bol v rozpore s Dohovorom.¹³

V praxi sa vyskytli aj prípady, kedy neboli úplne splnené podmienky ustanovené New Yorkským Dohovorom, napr. keď povinný nepredložil k návrhu na uznanie a vykonanie cudzieho rozhodcovského rozhodnutia rozhodcovskú zmluvu (môže dôjsť k strate, resp. zničeniu originálu rozhodcovskej zmluvy), a napriek tomu nemecké súdy uznali cudzie rozhodcovské rozhodnutie a toto bolo následne vykonané. Postup bol odôvodnený aplikovaním priaznivejšej nemeckej národnej právnej úpravy, podľa ktorej sa predloženie rozhodcovskej zmluvy nevyžadovalo a postačovalo predloženie originálu, resp. overenej kópie rozhodcovského rozhodnutia a tiež tým, že pokiaľ odporca nenamieta v rozhodcovskom konaní neexistenciu rozhodcovskej zmluvy, možno ju považovať za uzatvorenú. V prípade, keď povinný namieta existenciu rozhodcovskej zmluvy, hoci len vo vykonávacom konaní, nie je ani nemecká prax jednotná a posudzuje sa každý prípad individuálne.¹⁴

Vzhľadom na skutočnosť, že slovenská právna úprava predloženie rozhodcovskej zmluvy vyžaduje, domnievame sa, že na Slovensku by takýto postup súdu nebol možný. Možno teda konštatovať, že zmluvné štáty nie sú oprávnené stanovovať ďalšie formálne náležitosti na uznanie cudzích rozhodcovských rozhodnutí nad rámec Dohovoru. V prípade, že je však národná úprava benevolentnejšia, pokiaľ ide o splnenie formálnych náležitostí pre uznanie cudzieho rozhodcovského rozhodnutia, súd by mal aplikovať túto národnú právnu úpravu.¹⁵ Takýto postup však nespôsobí ujmu na práve povinného na súdnu ochranu, prípadne iných právach garantovaných medzinárodnými dokumentmi, prípadne ústavou.

¹² KRONKE, H. a kol: Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards: A Global Commentary On The New York Convention, Kluwer Law International: 2010. 187 - 188 s.

¹³ KRONKE, H. a kol: Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards: A Global Commentary On The New York Convention, Kluwer Law International: 2010. 189 s.

¹⁴ Krajinský súd vo Frankfurte nad Mohanom, v rozhodnutí zo dňa 27. 08. 2009, sp. zn. 26SchH/03/09, uznal rozhodcovské rozhodnutie, hoci neexistovala uzatvorená písomná rozhodcovská zmluva, a to na základe aplikácie priaznivejšej nemeckej národnej právnej úpravy. Zmluvné strany uzatvorili kúpnu zmluvu v roku 2006, dodávka tovaru podľa tejto zmluvy sa uskutočnila. Následne došlo k ďalšej objednávke zo strany kupujúceho, pričom predávajúcemu poslal podpísanú kúpnu zmluvu a objednávku, ktorá obsahovala rozhodcovskú doložku, pričom zmluva bližšie špecifikovala rozhodcovskú doložku a obsahovala ustanovenie, že bude považovaná za uzatvorenú, ak ju predávajúci do 15 dní neodmietne. predávajúci zmluvu nepodpísal a kupujúceho dodatočne informoval, že tovar nedodá. Kupujúci sa voči predávajúcemu domáhal náhrady škody prostredníctvom rozhodcovského súdu ICA a súd kupujúceho žalobe vyhovel. Následne požiadal kupujúci o uznanie výkonu rozhodnutia, ktorý došiel k záveru, že hoci nedošlo k podpisu rozhodcovskej zmluvy v písomnej forme, došlo k jej dojednaniu a rozhodnutie nevykazuje žiadne z dôvodov pre odmietnutie uznania podľa článku V ods. 1, písm. b) a d) a článku 2 Dohovoru, a preto cudzie rozhodcovské rozhodnutie uznal.

Naproti tomu iným rozhodnutím Krajinský súd vo Frankfurte nad Mohanom, zo dňa 26. 06. 2005, sp. zn. 26Sch/28/05 odmietol súd uznať rozhodcovské rozhodnutie, ktoré ukladalo kupujúcemu (žalovanému) zaplatiť predávajúcemu (žalobcovi) kúpnu cenu za dodaný tovar. Kupujúci uskutočnil faxom dve objednávky s odkazom na VOP predávajúceho, ktoré predávajúci faxom potvrdil s dodatkom o rozhodcovskej doložke. Na toto potvrdenie kupujúci nereagoval. Kupujúci nezaplatil za dodaný tovar a na návrh žalobcu rozhodcovský súd (v zmysle doložky) vydal rozhodcovské rozhodnutie, ktorým zaviazal žalovaného na zaplatenie kúpnej ceny. Žalovaný sa v priebehu rozhodcovského konania k veci nevyjadril. Následne požiadal žalobca o uznanie cudzieho rozhodcovského rozhodnutia. Súd toto odmietol uznať z dôvodu, že nedošlo k uzatvoreniu písomnej rozhodcovskej zmluvy, a teda je daný dôvod na odmietnutie uznania podľa článku V ods. 1, písm. a) Dohovoru, s prihliadnutím na aplikáciu priaznivejšej právnej úpravy v prospech povinného podľa článku VII ods. 1 New Yorkského dohovoru.

¹⁵ Podľa Odvolacieho súdu v Zürichu nie je potrebné, aby oprávnený predložil úradný preklad celej zmluvy, súčasťou ktorej je rozhodcovská doložka, ale postačuje preklad časti, ktorá sa týka rozhodcovskej doložky. Svoje rozhodnutie odôvodnil tým, že zmluvy o diela bývajú rozsiahle (môžu mať aj 1000 strán vrátane príloh).

Ako vyplýva aj z konsolidovaného znenia dôvodovej správy k zákonu o rozhodcovskom konaní, dôvody, pre ktoré môže exekučný súd odoprieť uznanie a výkon cudzieho rozhodcovského rozhodnutia, pri jeho posudzovaní podľa ustanovení New Yorkského dohovoru, „sú prebrané zo vzorového zákona UNCITRAL a sú fakticky zhodné s dôvodmi podľa New Yorkského dohovoru o uznaní a výkone cudzích rozhodcovských rozhodnutí z roku 1958. Výpočet týchto dôvodov korešponduje s dôvodmi v moderných európskych úpravách a je štandardným pri uznávaní cudzích rozhodcovských rozhodnutí v mnohých európskych štátoch.“¹⁶ V medzinárodnej praxi, kedy sa postupuje podľa Dohovoru, vyvstala otázka, či je súd oprávnený, alebo povinný odoprieť uznanie cudzieho rozhodcovského rozhodnutia, ak povinný uplatní niektorú z predpokladaných námietok. Táto interpretačná nejednotnosť vyplynula z francúzskeho a anglického znenia Dohovoru, pričom obe tieto znenia sa považujú za záväzné. Kým anglické znenie Dohovoru umožňuje súdu úvahu pri posudzovaní dôvodov na odopretie uznania rozhodnutia (súd môže odoprieť uznanie), francúzske znenie dohovoru túto úvahu nepripúšťa a úvahu súdu vylučuje (súd odoprie uznanie). Pri interpretácii takto rozporného znenia Dohovoru je potrebné postupovať v súlade s článkom 31 ods. 1. Viedenského dohovoru o zmluvnom práve (uzatvorený vo Viedni, dňa 23. 5. 1969), podľa ktorého je potrebné zmluvu „vykladať dobromyseľne, v súlade s obvyklým významom, ktorý sa dáva výrazom v zmluve v ich celkovej súvislosti a takisto s príhľadnutím na predmet a účel zmluvy.“¹⁷ Z účelu, ale aj z obsahu ustanovení New Yorkského dohovoru vyplýva, že tieto by mali byť interpretované v prospech výkonu cudzích rozhodcovských rozhodnutí, a teda ustanovenia týkajúce sa možnosti odoprieť uznanie cudzieho rozhodcovského rozhodnutie by mali byť interpretované reštriktívne.

Myslíme si, že úvaha súdu pokiaľ ide o odopretie uznania rozhodnutia nie je úplne vylúčená, ale mala by byť limitovaná. Ak teda pripustíme, že úvaha súdu je akceptovateľná, ako to vyplýva aj zo rozhodovacej praxe súdov, mal by exekučný súd pri skúmaní podmienok na uznanie, resp. odmietnutie uznania rozhodnutia posudzovať každý prípad individuálne. Ak súd rozhoduje o námietkach povinného, ktorými sa sleduje odmietnutie uznania cudzieho rozhodcovského rozhodnutia, mal by súd v prvom rade skúmať, či uplatneným námietkam nebráni prekážka uplatnenia žalobného nároku, resp. námietky (tzv. doktrína estoppel), a teda: A) či mal možnosť povinný uplatniť námietku v rozhodcovskom konaní, B) ak takúto možnosť mal, či námietku uplatnil, C) ak námietku neuplatnil, z akého dôvodu tak neurobil, D) ak námietku uplatnil, či sa s ňou rozhodcovský súd pri rozhodovaní dostatočne vysporiadal a pod.¹⁸ V prípade, ak povinný zostal v rozhodcovskom konaní nečinný a neuplatnil námietku, ktorá má za následok, že rozhodcovské rozhodnutie trpí niektorou z väd, pre ktoré je možné neuznať rozhodcovské rozhodnutie na území iného štátu, hoci bol o rozhodcovskom konaní informovaný a mohol tak urobiť, exekučný súd nemusí prihliadať na takúto námietku vznesenú vo vykonávacom konaní pri uznávaní cudzieho rozhodcovského rozhodnutia. Súd za určitých okolností môže nečinnosť povinného v rozhodcovskom konaní považovať za konkludentný súhlas s priebehom rozhodcovského konania a tým pádom môže byť pasivita účastníka rozhodcovského konania považovaná za vzdanie sa práva na uplatnenie tejto námietky aj vo vzťahu k vykonávaciemu konaniu. Uvedené závery potvrdzuje aj rozhodnutie Spolkového súdneho dvora Nemecka, podľa ktorého pokiaľ povinný neuplatnil v rozhodcovskom konaní na svoju obranu námietku, že dôkaz predložený žalobcom je

¹⁶ Konsolidované znenie dôvodovej správy dostupné na: www.ceac.sk/uploads/dovodova_sprava-konsolidovana.pdf s. 36

¹⁷ Článok 31 ods. 1 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve (uverejnený vyhláškou 15/1988 Zb.), zhodne s čl. 4 Vzorový zákona UNCITRAL o medzinárodnej obchodnej arbitráži

¹⁸ Napr. Krajský súd v Mníchove, v rozhodnutí zo dňa 15. 03. 2006, pod sp. zn. 34 Sch 06/05 rozhodol o uznaní cudzieho rozhodcovského rozhodnutia (Medzinárodného obchodného rozhodcovského súdu Ukrajinskej obchodnej a priemyselnej komory) napriek námietke povinného, ktorý pri konaní o uznanie a vykonanie rozhodcovského rozhodnutia namieta, že zloženie rozhodcovského súdu nebolo v súlade s rozhodcovskou zmluvou (súd pozostával zo samorozhodcu, hoci podľa rozhodcovskej zmluvy mali byť rozhodcovia viacerí). Napriek tomu, že námietka povinného bola dôvodná, súd ju zamietol z dôvodu, že povinný mohol túto námietku uplatniť v rozhodcovskom konaní, avšak tak neurobil. Súd v tomto prípade zároveň využil možnosť aplikovať priaznivejšiu nemeckú právnu úpravu, podľa ktorej sa predloženie rozhodcovskej zmluvy na uznanie cudzieho rozhodcovského rozhodnutia nevyžaduje a z uvedených dôvodov na námietku povinného neprihliadol a uznal cudzie rozhodcovské rozhodnutie.

falošný, hoci tak mohol urobiť, nemôže sa vo vykonávacom konaní domáhať ochrany svojich práv vznesením tejto námietky.¹⁹

V súlade s vyššie uvedeným si teda myslíme, že súdu pri rozhodovaní o odmietnutí uznania cudzieho rozhodcovského rozhodnutia prináleží možnosť úvahy, avšak túto by mal súd vždy zdôvodniť a vysporiadať sa s námietkami povinného, ako aj so všetkými dôvodmi, ktoré ho viedli k rozhodnutiu. Súd pri uplatňovaní úvahy zároveň musí dbať najmä na zásadu spravodlivosti, istoty v právnych vzťahoch a i.²⁰

Na druhej strane, argumenty v prospech názoru, podľa ktorého sa úvaha súdu pri rozhodovaní o odmietnutí uznania cudzieho rozhodcovského rozhodnutia nepripúšťa, sú nasledovné: A) Dohovor špecifikuje ako dôvody na odopretie uznania rozhodcovského rozhodnutia pomerne závažné procesné pochybenia počas rozhodcovského konania (napr. predmet sporu nepodliehal rozhodcovskej zmluve, bol vylúčený z rozhodcovského konania, účastníkovi bola odňatá možnosť konať v rozhodcovskom konaní a pod.). B) Je potrebné prihliadnuť aj na celosvetovú pôsobnosť Dohovoru a rozdielne právne tradície jednotlivých zmluvných štátov. V záujme zachovania právnej istoty by bolo vhodné, keby sa v súvislosti s uznávaním rozhodcovských rozhodnutí úvaha justičných orgánov obmedzila, aby bol zachovaný približne rovnaký štandard posudzovania podmienok na uznanie rozhodnutí vo všetkých zmluvných štátoch Dohovoru. V aplikačnej praxi však možno pozorovať trend, kedy väčšina zmluvných štátov Dohovoru úvahu súdu vo veci uznania rozhodcovského rozhodnutia pripúšťa.²¹ Odmietnutie úvahy bez výnimky podľa nášho názoru nie je možné. Exekučný súd bude nepochybne musieť skúmať intenzitu namietanej prekážky a jej dopad na povinného.

Pre úplnosť nemožno opomenúť, že súdy pri posudzovaní spôsobilosti cudzieho rozhodcovského rozhodnutia na uznanie v danom štáte v drvivej väčšine prípadov prihliadajú aj na úpravu podľa národných právnych predpisov, pričom v súlade s ustanoveniami New Yorkského Dohovoru sú oprávnené aplikovať priaznivejšiu právnu úpravu. To znamená, že ak podľa ustanovení New Yorkského Dohovoru je daný dôvod na neuznanie cudzieho rozhodcovského rozhodnutia, avšak podľa národnej právnej úpravy uznanie rozhodcovského rozhodnutia prichádza do úvahy, exekučný súd je oprávnený rozhodcovské rozhodnutie uznať a vykonať.

Napriek tomu, že slovenská právna úprava podľa zákona o rozhodcovskom konaní je v časti možnosti odopretia uznania cudzieho rozhodcovského rozhodnutia takmer identická s New Yorkským dohovorom, New Yorkský dohovor upravuje podrobnejšie prípad, kedy rozhodcovské rozhodnutie presahuje rámec dojednanej rozhodcovskej zmluvy. Podľa úpravy New Yorkského dohovoru, ak totiž *„môžu byť častí rozhodcovského rozhodnutia, vo veciach podrobených rozhodcovskému konaniu oddelené od častí rozhodnutí konajúcich o veciach, ktoré nie sú mu podrobené, tá časť rozhodnutia, ktorá obsahuje rozhodnutie o veciach podrobených rozhodcovskému konaniu, môže sa uznať a vykonať.“*²² Úprava podľa New Yorkského dohovoru teda umožňuje aj čiastočné uznanie a výkon cudzieho rozhodcovského rozhodnutia v časti podliehajúcej dohodnutej rozhodcovskej zmluve, pre prípad, že rozhodcovský orgán rozhodol v jednom rozhodnutí tak o spore, ktorý podliehal rozhodcovskej zmluve, ako aj o spore, ktorý rozhodcovskej zmluve nepodliehal.

V zákone o rozhodcovskom konaní úprava takejto situácie absentuje. Napriek tomu sa domnievame sa, že ak by exekučný súd rozhodoval o uznaní a výkone cudzieho rozhodcovského rozhodnutia, kde v jednej časti bolo rozhodnuté o spore, ktorý podliehal rozhodcovskej zmluve a v druhej časti bolo rozhodnuté o spore, ktorý rozhodcovskej zmluve nepodliehal, výlučne podľa slovenského zákona o rozhodcovskom konaní, mal by exekučný súd rozhodnúť o čiastočnom uznaní cudzieho rozhodcovského rozhodnutia a v tejto časti aj vydať poverenie na vykonanie exekúcie, bez ohľadu na to, že slovenský zákon o rozhodcovskom konaní takúto možnosť

¹⁹ Spolkový súdny dvor Nemecka, rozhodnutie zo dňa 03.06.1969, pod sp. zn. VII ZR 163/68

²⁰ Takáto interpretácia je v súlade s rozhodnutím Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, zo dňa 29.02.2012, sp. zn. 1Cdo/48/2010, podľa ktorého: „Všeobecné súdy v občianskom súdnom konaní nemajú poskytovať formálny či formalistický výklad a aplikáciu práva, ale majú poskytovať taký výklad a aplikáciu práva, ktorý je materiálnoú ochranou zákonosti, aby bola zabezpečená spravodlivá ochrana práv a oprávnených záujmov účastníkov.“ Obdobne je podľa nášho názoru potrebné postupovať aj v exekučnom konaní, podľa Exekučného poriadku.

²¹ LEW, J. D. M., MISTELIS, L. A., KROLL, S.: Comparative International Commercial, Kluwer Law International (2003). 707 s.

²² New Yorkský dohovor o uznávaní a výkone cudzích rozhodcovských rozhodnutí, článok V, ods. 1, písm. c)

neupravuje. V opačnom prípade by totiž došlo k neprimeranému zásahu do práv oprávneného (práva na súdnu ochranu podľa článku 46 Ústavy Slovenskej republiky), vzhľadom na skutočnosť, že v časti sporu podliehajúceho rozhodcovskému konaniu je rozhodcovské rozhodnutie vydané vecne príslušným orgánom, a teda malo by byť v tejto časti spôsobilé vyvolať právne účinky tomu zodpovedajúce.

Ako už bolo uvedené vyššie v tomto príspevku, prednosť pred všeobecnou medzinárodnou právnou úpravou má špeciálna medzinárodná právna úprava v podobe medzinárodnej zmluvy (napr. bilaterálne a multilaterálne medzištátne zmluvy, či dohody). Na účely tohto príspevku ako príklad bilaterálnej zmluvy, ktorou je Slovenská republika viazaná, uvádzame Zmluvu medzi Slovenskou republikou a Českou republikou o právnej pomoci poskytovanej justičnými orgánmi a úprave niektorých právnych vzťahov v občianskych a trestných veciach (uverejnená v Zbierke zákonov oznámením Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky pod č. 193/1993 Z. z., ďalej len „Zmluva“). Touto dvojstrannou medzinárodnou zmluvou medzi Slovenskou republikou a Českou republikou došlo k osobitnej úprave justičnej spolupráce a v rámci tejto osobitnej právnej úpravy je zahrnutý aj postup uznávania a výkonu rozhodnutí.²³

Podľa článku 22 Zmluvy si Slovenská republika a Česká republika navzájom uznávajú a vykonávajú na svojom území v tomto článku taxatívne vymedzené rozhodnutia vydané na území druhej zmluvnej strany. Pod písmenom c) sú uvedené rozhodcovské nálezy vydané v rozhodcovskom konaní. Termín rozhodcovské nálezy je potrebné vykladať ako rozhodcovské rozhodnutia vydané v rozhodcovskom konaní. V nasledujúcom článku 23 Zmluvy sú ďalej špecifikované podmienky, za ktorých je možné uznať a vykonať cudzie rozhodnutia, t.j. rozhodnutia druhého zmluvného štátu Zmluvy, a teda aj cudzie rozhodcovské rozsudky. Na území Slovenskej republiky bude cudzím rozhodcovským rozhodnutím rozhodcovské rozhodnutie vydané rozhodcovským orgánom v Českej republike a v Českej republike bude cudzím rozhodcovským rozhodnutím rozhodcovské rozhodnutie vydané rozhodcovským orgánom v Slovenskej republike.

Rozdiel úpravy uznávania a výkonu cudzích rozhodnutí podľa ustanovení Zmluvy oproti všeobecnej medzinárodnej právnej úprave v podobe New Yorkského dohovoru o uznávaní a výkone cudzích rozhodcovských rozhodnutí, ale aj oproti národnej právnej úprave v podobe zákona č. 244/2002 Z. z. o rozhodcovskom konaní je v tom, že kým Zmluva pozitívne špecifikuje podmienky, kedy sa cudzie rozhodnutie uzná a vykoná na území Slovenskej republiky, New Yorkský dohovor a zákon o rozhodcovskom konaní vymedzuje negatívne, kedy je možné uznanie a výkon rozhodcovského rozhodnutia odoprieť. Podľa článku 23 Zmluvy sa cudzie rozhodcovské rozhodnutie, t.j. rozhodnutie vydané na území Českej republiky uzná a vykoná na území Slovenskej republiky „ak:

a) *rozhodnutie je právoplatné a vykonateľné podľa potvrdenia orgánu, ktorý rozhodnutie vydal; predbežne vykonateľné rozhodnutia a vykonateľné predbežné opatrenia možno na území dožadanej zmluvnej strany uznať a vykonať, i keď ich možno napadnúť riadnym opravným prostriedkom,*

b) *justičné orgány druhej zmluvnej strany nevydali skôr právoplatné rozhodnutie alebo neuznali a nevykonali rozhodnutie tretieho štátu v tej istej veci a medzi tými istými účastníkmi,*

c) *účastníkovi bola daná možnosť riadne sa zúčastniť na konaní, najmä ak bol podľa právneho poriadku zmluvnej strany, kde sa konanie uskutočnilo, riadne a včas predvolaný na pojednávanie a rozhodnutie spolu s poučením o možnosti podať proti nemu opravný prostriedok mu bolo riadne doručené a v prípade procesnej nespôsobilosti bol riadne zastúpený,*

d) *na konanie nebola daná výlučná právomoc orgánov zmluvnej strany, na území ktorej sa o uznanie žiada,*

e) *zmluvná strana, na území ktorej sa o uznanie alebo výkon žiada, sa domnieva, že uznanie alebo výkon neohrozí jej zvrchovanosť alebo bezpečnosť alebo nebude v rozpore s jej verejným poriadkom.“²⁴*

²³ Články 20 - 26 Zmluvy medzi Slovenskou republikou a Českou republikou o právnej pomoci poskytovanej justičnými orgánmi a úprave niektorých právnych vzťahov v občianskych a trestných veciach, uverejnená v Zbierke zákonov oznámením Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky pod č. 193/1993 Z. z.

²⁴ Článok 23 Zmluvy medzi Slovenskou republikou a Českou republikou o právnej pomoci poskytovanej justičnými orgánmi a úprave niektorých právnych vzťahov v občianskych a trestných veciach, uverejnená v Zbierke zákonov oznámením Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky pod č. 193/1993 Z. z.

Postup uznania a výkonu cudzieho rozhodcovského rozhodnutia je zhodný s postupom, ako bol opísaný pri národnej úprave. Na uznávanie a výkon sa budú teda ďalej aplikovať ustanovenia zákona č. 244/2002 Z. z. o rozhodcovskom konaní (§ 49 zákona o rozhodcovskom konaní) a zákona č. 233/1995 Z. z. Exekučného poriadku (§ 42 ods. 4 a § 44 ods. 5 Exekučného poriadku).

3 ZÁVER

V príspevku sme poukázali na vzťah národnej Slovenskej právnej úpravy vo vzťahu k medzinárodnej právnej úprave. Príspevok sa zaoberá situáciami, kedy dochádza ku kolíziám národných a medzinárodných právnych úprav vzťahujúcich sa na uznávanie a výkon cudzích rozhodcovských rozhodnutí. Zároveň príspevok poukazuje na rozdiely v národnej a medzinárodnej právnej úprave a tiež interpretačné nejasnosti, ktoré príspevok rieši v kontexte zabehnutej súdnej praxe s ohľadom na uznávanie, resp. odopretie uznania cudzích rozhodcovských rozhodnutí.

Odobretie uznania a výkonu cudzieho rozhodcovského rozhodnutia, ako inštitút „poslednej ochrany povinného“ pred výkonom rozhodnutia, by malo byť exekučnými súdmi využívaný len výnimočne, v prípadoch, kedy došlo k takým závažným procesným pochybeniam a zásahom do práv povinného, ktoré možno vyhodnotiť ako zjavne nespravodlivé, nezákonné a ktoré evidentne porušili zásadu rovnosti strán v rozhodcovskom konaní. Preto si myslíme, že v prípade vznesenia námietok povinným pri uznávaní a výkone cudzieho rozhodcovského rozhodnutia bude exekučný súd, ktorý uznáva cudzie rozhodcovské rozhodnutie, povinný dôsledne skúmať námietky povinného a dôkazy, ktoré na podporu svojich tvrdení predložil a s týmito sa vysporiadať.

Záverom je dôležité spomenúť, že odopretie uznania cudzieho rozhodcovského rozhodnutia v jednom štáte nemusí automaticky znamenať jeho nespôsobilosť na uznanie v inom štáte. Každý štát pristupuje totiž k uznávaniu cudzích rozhodnutí mierne odlišne nielen z dôvodu vlastných právnych tradícií, historického vývoja a aktuálnej spoločenskej situácie v danom štáte, ale tiež z dôvodu odlišnosti národných právnych úprav, ktoré možno na uznanie cudzieho rozhodcovského rozhodnutia aplikovať v zmysle zásady aplikácie priaznivejšej právnej úpravy. Hoci takýto odlišný prístup štátov k uznávaniu cudzích rozhodcovských rozhodnutí môže spôsobiť neistotu v právnych vzťahoch (keď jeden štát cudzie rozhodcovské rozhodnutie odoprie uznať a druhý členský štát ho uzná a vykoná), v súčasnosti neexistuje efektívny prostriedok na zjednotenie rozhodovacej praxe súdov po celom svete.

Použitá literatúra:

ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S.: Exekučný poriadok: komentár, Praha: CH BECK, 2011.

KRONKE, H. a kol: Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards: A Global Commentary On The New York Convention, Kluwer Law International: 2010.

LEW, J. D. M., MISTELIS, L. A., KROLL, S.: Comparative International Commercial, Kluwer Law International (2003).

Zákon č. 244/2002 Z. z. o rozhodcovskom konaní v platnom znení a dôvodová správa k zákonu

Zákon č. 233/1995 Z. z. Exekučný poriadok v platnom znení

Ústava Slovenskej republiky v platnom znení

Dohovor o uznaní a výkone cudzích rozhodcovských rozhodnutí (New York 10. 6. 1958, uverejnený v zbierke vyhláškou pod č. 74/1959 Zb.)

Zmluva medzi Slovenskou republikou a Českou republikou o právnej pomoci poskytovanej justičnými orgánmi a úprave niektorých právnych vzťahov v občianskych a trestných veciach, uverejnená v Zbierke zákonov oznámením Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky pod č. 193/1993 Z. z.

Rozhodnutia súdov dostupné na www.newyorkconvention1958.org

Kontaktné údaje:

Mgr. Maroš Jakubek

maros@jakubek.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Šafárikovo námestie 6

810 00 Bratislava

Ľ Slovenská republika

NÁSTUP EKONOMICKEJ DIPLOMACIE EÚ A JEJ VPLYV NA ČLENSKÉ ŠTÁTY

Monika Jankovičová

Eurocom Z s.r.o.

Abstract: The Lisbon Treaty (LT) 01/12/2009 ratification caused important changes in the primary law of the EU, which have influenced the position of member states, their national law and consequently the implementation of changes to a great extent. Minister for external affairs of EU, the European External Action Service assert common foreign and economic policy of EU towards the third world countries, commercial policy, they conclude international agreements including commercial ones. This way were laid the foundations of a new strategic tool by the implementation of commercial diplomacy, such as the EU common approach to solving of competitiveness of the globalised economic world, economic crisis, lowering unemployment rate, sustaining economic development, internationalisation of small and medium enterprises etc. A reply to such problems are solutions offered by LT to every member state: a/ the application of the European External Action Service project, which enables the Slovak Republic in being represented in states and areas which it financially cannot afford b/ establishment of effective and professional commercial diplomacy as a new tool for solving of common market etc.

Abstrakt: Po ratifikovaní Lisabonskej zmluvy (LZ) 01/12/2009 nastali dôležité zmeny v primárnom práve EÚ, ktoré významnou mierou ovplyvnili postavenie členských štátov, ich vnútroštátne právo a následne aplikáciu zmien. Minister zahraničných vecí EÚ, Európska vonkajšia služba presadzujú spoločnú zahraničnú a hospodársku politiku EÚ voči tretím krajinám, obchodnú politiku, uzatvárajú medzinárodné dohody vrátane obchodných. Týmto sa položili základy novému strategickému nástroju zavedením ekon.diplomacie, ako spoločný postup EÚ pri riešení konkurencieschopnosti voči globalizovanému ekonomickému svetu, hospodárskej krízy, znižovania nezamestnanosti, udržanie hospodárskeho rozvoja, internacionalizácie malých a stredných podnikov a pod.. Odpoveďou na tieto problémy sú riešenia, ktoré ponúka LZ každému členskému štátu: a/ využitie projektu Európska služba pre vonkajšiu službu, projekt umožňuje SR byť zastúpený v štátoch a oblastiach, ktoré si nemôže finančne dovoliť b/ budovanie efektívnej a kvalifikovanej ekonomickej diplomacie ako nového nástroja na riešenie problémov spoločného trhu c/ spoločná obchodná politika EÚ smerom von d/ podpora internacionalizácie malého a stredného podnikania.

Key words: commercial diplomacy, LT, treaties/agreements, dealings, enterprise support, clusters, market, counselling, fund, human resources, erasmus

Kľúčové slová: ekonomická diplomacia, diplomat, LZ, dohody, rokovania, podpora podnikania, klastre, trh, poradenstvo, fondy, ľudské zdroje, erasmus

ÚVOD

Európska agenda je súčasťou nášho právneho poriadku, ovplyvňuje každodenný život slovenských občanov, ako aj ostatných občanov celej EÚ. Aktívnym členstvom v EÚ (od r. 2004) máme príležitosť ovplyvňovať také rozhodnutia, na ktoré by Slovenská republika samostatne nemala vplyv. Tieto, avšak najmä nasledujúce roky budú kľúčové. Naďalej sa bude prehĺbovať integrácia v EÚ, vrátane hospodárskej konsolidácie členských štátov vhodnými prostriedkami.

1 LEGISLATÍVNE ZMENY V EURÓPSKOM PRÁVE A DOPAD NA ČLENSKÉ ŠTÁTY

Po ratifikovaní Lisabonskej zmluvy (ďalej len „LZ“) 01/12/2009 nastali dôležité zmeny v primárnom práve EÚ, ktoré významnou mierou ovplyvnili postavenie všetkých členských štátov tohto ekonomického zoskupenia, s následnou aplikáciou zmien v ich vnútroštátnych právnych poriadkoch. Došlo doslova k zreformovaniu celej EÚ. Aktuálne zmeny, či už priame alebo nepriame v Lisabonskej zmluve, spôsobili spoločný nástup ekonomickej diplomacie za všetky členské štáty EÚ, dali súčasne odpoveď na dnešný globalizovaný svet ekonomík, v ktorom sa odráža súčasná

hospodárska kríza, narastajúca výška nezamestnanosti, spôsobená nedostatkom pracovných príležitostí, úsilie o udržanie konkurencieschopnosti a podpory ekonomického rastu, snaha o rozvoj vzdelanostnej spoločnosti s podporou vedy, výskumu, a ďalších faktorov. Z najdôležitejších zmien spomenieme tieto:

A/ Lisabonská novelizácia „zmluvy o eú“ (ďalej len „zeú“), v ktorej sa zrušila trojpilierová výstavba v stanovených oblastiach spolupráce medzi členskými štátmi eú, následné premenovanie „zmluvy o európskom spoločenstve“ na „zmluvu o fungovaní eú“ (ďalej len „zfeú“), pod ktorú sa presunuli všetky tri zrušené piliere spolupráce. Výsledkom toho v oblastiach spolupráce v jadrovej energetike a vo výskume, v oblastiach hospodárskeho, sociálneho a kultúrneho života, zahraničnej bezpečnostnej politiky, spravodlivosti a vnútorných vecí je jeden spoločný znak, ktorý ich spája, a to supranacionalita. To znamená, že všetky prijaté rozhodnutia členskými štátmi v uvedených oblastiach majú záväzný charakter pre všetky štáty, aj pre tie členské štáty, ktoré s nimi nesúhlasili, a ich plnenie je právne vynútiteľné.

B/ EÚ nadobudla právnu subjektivitu, stala sa právnym nástupcom európskych spoločenstiev, pričom posilnila svoje postavenie smerom navonok voči tretím štátom, a iným subjektom medzinárodného práva verejného. Eú má právo uzatvárať všetky medzinárodné zmluvy, dohody, pretože to získala právnou subjektivitou, ktorou pred ňou nedisponovala, čl.1 zeú, čl. 218 zfeú.

C/ Vytvorenie právneho základu prístupu eú k európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, a to uznaním práv, slobôd a zásad uvedených v charte základných práv eú, ktorá má rovnakú právnu silu ako medzinárodné zmluvy, čím prehĺbila demokraciu a ochranu ľudských práv vo vnútri eú, čl. 6 ods. 1 zeú.

D/ Vytvorenie funkcie vysokého predstaviteľa únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku (tzv. Minister zahraničných vecí eú) a iných orgánov ako napr. Európska služba pre vonkajšiu činnosť, čl. 15 ods. 2 zeú.

E/ Vytvorenie funkcie predsedu európskej rady (tzv. „prezident“ európskej rady), ktorý v otázkach spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky navonok zastupuje eú.

F/ Explicitná deľba kompetencií medzi eú (čl. 5 ods. 2 zeú) a členskými štátmi, vrátane výlučných právomocí, čl. 3 zfeú.

G/ Nové terminologické označenie nariadení a smerníc (európske zákony a európske rámcové zákony).

V Lisabonskej zmluve sa osobitne zvyrazňuje oblasť spolupráce spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky ako špeciálna kompetencia Únie tým, že na rozdiel od ostatných oblastí spolupráce je táto oblasť ako jediná začlenená do Zmluvy o fungovaní EÚ. Hlavným prínosom LZ v tejto oblasti je zefektívnenie fungovania spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky vďaka zdokonalenému inštitucionálnemu inštrumentáriu, ktoré reprezentuje hlavne Vysoký predstaviteľ Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku, ako aj vytvorenie Európskej vonkajšej služby.¹

Minister zahraničných vecí EÚ, Európska služba pre vonkajšiu činnosť, ktorá úzko spolupracuje s ostatnými predstaviteľmi diplomatických služieb členských štátov, Komisia a Rada (rada ministrov) presadzujú spoločnú zahraničnú, bezpečnostnú a hospodársku politiku EÚ voči tretím krajinám a medzinárodným organizáciám, spoločnú obchodnú politiku, uzatvárajú medzinárodné zmluvy a dohody vrátane obchodných. Právomoc Únie sa vzťahuje na všetky oblasti zahraničnej politiky, pričom zlepšenie fungovania spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky a jej konzistentnosť s inými oblasťami vonkajšej politiky EÚ sa dosiahla hlavne pomocou nových spomínaných inštitucionálnych nástrojov (minister zahraničných vecí, Európska vonkajšia služba).²

Charakteristické črty a dôležitosť Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky vyplývajú z čl. 24 ods. 1 ZEÚ, ktorá ustanovuje, že túto oblasť spolupráce vykonáva jednomyseľne Európska rada a Rada (rada ministrov), s výnimkov prípadov, keď ZEÚ ustanovuje inak, uskutočňuje sa pod vedením Vysokého predstaviteľa Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku spolu s členskými štátmi, pričom obmedzenú úlohu majú Európsky parlament a Komisia v tejto oblasti.

¹ Kalesná K., Hruškovič I., Ďuriš M.: Európske právo, Univerzita Komenského v Bratislave, PF Bratislava 2011, Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov, 1.vydanie, Bratislava, rok 2011, s. 52

² Kalesná K., Hruškovič I., Ďuriš M.: Európske právo, Univerzita Komenského v Bratislave, PF Bratislava 2011, Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov, 1.vydanie, Bratislava, rok 2011, s. 142

Súčasne je vylúčenie prijímania akýchkoľvek legislatívnych aktov a vylúčenie právomoci Súdneho dvora EÚ, čo je výrazom medzivládneho charakteru Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky. Európska rada určuje strategické záujmy Únie, ciele a vymedzuje všeobecný smer spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky, prostredníctvom operatívnych nástrojov akcie a pozície, ktoré má Únia vykonať a zaujať. Tieto nástroje (nemajú legislatívnu povahu) slúžia na realizáciu spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky. Spoločné akcie sú napr. vo forme uvalenia sankcií v prípadoch, kde si to vyžaduje medzinárodná situácia, spoločné pozície naopak formulujú politické stanoviská Únie k rôznym otázkam vecnej alebo geografickej povahy (čl. 28 a čl. 29 ZEÚ). Z toho vyplýva, že tvorba rozhodnutí je kompetenčne pridelená Európskej rade a jej vykonávateľom je Rada využívajúc operatívne nástroje. Pri prijímaní rozhodnutí v rámci Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky ovláda princíp jednomyselného hlasovania, čo nebráni členskému štátu zdržať sa hlasovania formálnym vyhlásením. V takomto prípade ho rozhodnutia Európskej rady a Rady nezaväzujú. Aby sa predišlo rizikám zablokovania rozhodovacích procesoch, pripúšťa sa rozhodovanie kvalifikovanou väčšinou v taxatívnych prípadoch (čl. 31 ods. 2 ZEÚ).

2 ÚLOHA EKONOMICKEJ DIPLOMACIE AKO NOVÝ FENOMÉN

a) Úloha diplomacie EÚ

Prijatím Lisabonskej zmluvy všetkými členskými štátmi, týmto aktom, nadobudla EÚ právnu subjektivitu, čo jej umožňuje uzatvárať za všetky členské štáty medzinárodné zmluvy vrátane obchodných s tretími štátmi, s medzinárodnými organizáciami. Vytvorením funkcií prezidenta Európskej rady, ministra zahraničných vecí a ich orgánov, sa položili základy novému strategickému nástroju „Všeobecnej diplomacie EÚ a jej členských štátov“ zavedením osobitnej spoločnej ekonomickej, resp. hospodárskej diplomacie EÚ a jej členských štátov. Tento typ diplomacie, bude mať čoraz väčší a dôležitejší význam v porovnaní s reprezentatívnou alebo verejnou národnou diplomaciou, pretože pri riešení súčasnej hospodárskej krízy, ktorá so sebou prináša makroekonomické globálne spomalenie rastu ekonomík bude dôležité udržať ekonomický rast, konkurencieschopnosť vrátane zamestnanosti v celej únii.

b) Čo je priorita v nasledujúcich rokoch ?

Prioritou EÚ na roky 2014 – 2020 je podpora malého a stredného podnikania a ich internacionalizácie na svetových trhoch, podpora exportu, ale aj importu prílevu zahraničných investícií a moderných technológií na trhy Únie, zvyšovanie, podporovanie vzdelanostnej spoločnosti, vedy a výskumu, s efektívnym využívaním eurofondov. Z údajov Európskej komisie, z prognóz a informácií z trhu sa predpokladá, že do r. 2015 sa bude vytvárať mimo EÚ až 90% celosvetového hospodárskeho rastu, pričom rozvojové a rozvíjajúce sa trhy budú predstavovať až 60% svetového HDP do roku 2030 (zvyšok bude tvoriť trh vyspelých štátov).³ A preto novou úlohou každého ekonomického diplomata EÚ je zabezpečiť napĺňanie cieľov ekonomickej diplomacie, predovšetkým poskytovaním služieb a účinnej podpory podnikateľom doma a v zahraničí cez zastupiteľské úrady, profesionálne poradenstvo pri zabezpečovaní prílevu zahraničných investícií, ako aj pri podpore obchodu, inovácií podnikateľských subjektov smerom von do tretích krajín alebo v rámci krajín Únie.

c) Výhody diplomacie EÚ

Výhody z vytvorenia európskeho projektu „Európska služba pre vonkajšiu činnosť“ je viacero. Predovšetkým občania EÚ (aj podnikatelia) budú môcť využívať pomoc okrem diplomatických a konzulárnych úradov svojej krajiny, aj stále zastupiteľské úrady Únie v tretích krajinách. Tu je vidieť, že aj v oblasti diplomacie dochádza k užšej integrácii v rámci EÚ, ba dokonca je predpoklad, že členské štáty budú rušiť svoje národné zastupiteľské úrady v tretích krajinách, a plnenie diplomatických a konzulárnych funkcií prevezme Európska služba pre vonkajšiu činnosť. Ďalšou výhodou, je tá skutočnosť, že vďaka tomuto úradu, môžeme byť zastúpení v štátoch a v oblastiach, kde by sme si to nemohli dovoliť – hlavne z finančných dôvodov – národnými kapacitami. V budúcnosti možno dospejeme do štádia, že si budeme s Európskou službou pre vonkajšiu činnosť a

³ Jastrzemska K.: Seminár MZVaEZ SR "Internacionalizácia malých a stredných podnikov s dôrazom na program Európskej komisie pre konkurencieschopnosť podnikov a malé a stredné podniky zo dňa 26/06/2013 , Európska komisia, GR pre podnikanie a priemysel, s.4

národnými diplomaciami iných členských štátov deliť aj politické spravodajstvo a všetky ostatné informácie, čo by pre našu diplomatickú službu znamenalo lepší prístup k niektorým informáciám.⁴

d) Osobnostné predpoklady diplomata

S nástupom a významom ekonomickej diplomacie súvisí aj otázka personálna, výber vhodného kandidáta na tento veľmi významný post. Predovšetkým by to mal byť kandidát, ktorý má dlhoročné skúsenosti v obchode, v podnikaní, alebo vo výrobe, s dokazateľnými výsledkami, kreatívne, riadiace a komunikačné schopnosti v uvedených oblastiach, schopnosť ekonomicky myslieť, nadväzovať kontakty, investičné zámery realizovať a kombinovať s inými investíciami. Zároveň by mal mať vedomosti z právnej a ekonomickej problematiky predovšetkým z daňovej, účtovnej, pracovnoprávnej, sociálnoprávnej a obchodnej oblasti. Veľkým prínosom je poznanie jazyka a obchodných zvyklostí v štáte, v ktorom bude pôsobiť ekonomický diplomat, profesionálny a etický prístup, s patričnou dávkou sympatie spojenou s národnou hrdosťou štátu, ktorého je štátnym príslušníkom.

e) Zámery a ciele strategickej diplomacie EÚ

Ekonomika EÚ, ale aj slovenská ekonomika potrebuje silné malé a stredné podniky, ktoré budú schopné vytvárať veľké množstvo pracovných miest. Potrebujeme neustálu previazanosť vzdelávania s podnikateľským priestorom, dostatočný prílev zahraničných investícií, nových technológií, spoluprácu univerzít v európskom priestore, zabezpečenú rastúcu potrebu a prosperitu štátu. Ale bez účinnej spoločnej ekonomickej diplomacie, ktorej úlohou je zabezpečovať konkurencieschopnosť a rast jednotlivých ekonomík, to nebude možné.

3 Hlavné nástroje obchodnej politiky EÚ a jej diplomacie

Budúcnosť Únie bude vývoz tovaru alebo práce mimo štáty Únie, pretože tretie krajiny budú tvoriť väčšinu svetového HDP. Keďže už niekoľko rokov cítime neustále pokračujúcu hospodársku krízu, Únia nastúpila ako samostatný právny subjekt na novú cestu spoločnej obchodnej politiky spolu v spojení s novými nástrojmi riešenia problémov integračného trhu – organizovanie misií pre rast, rokovanie a uzatváranie bilaterálnych medzinárodných dohovorov o voľnom obchode, programy rozvoja, informačný networking a iné. Ekonomický rast nemôžu ťahať iba veľké podniky, a preto dôraz sa kladie na najbližšie roky práve na podporu zakladania silných malých a stredných podnikov, ktoré dokážu vytvárať najviac pracovných miest, vedia najrýchlejšie reagovať na trhové zmeny a prispôbovať sa im.

Dopady krízy je vidieť predovšetkým v probléme s odbytom tovaru, väčšina podnikov a firiem nemôže získať bankovú pôžičku v plnej výške alebo vôbec, ale i pomerne nízka ochota európskych občanov chcieť podnikat'. Preto Únia navrhuje riešenia na roky 2014 – 2020 pre malé a stredné podniky, či už vo forme akčných plánov na podnikanie alebo vo forme programu pre podniky s názvom COSME, ktorý zahŕňa pomoc pri zlepšení rámcových podmienok pre konkurencieschopnosť podnikov, v podpore podnikania, v zlepšení prístupu k financiám a na svetové trhy.

Prečo Únia podporuje internacionalizáciu malých a stredných podnikov? Pretože najväčšia tvorba svetového HDP sa nebude tvoriť v rámci Európy, ale mimo nej a už dnes vidíme, že je nízka úroveň vývozu tovaru a služieb uvedenej skupiny podnikov, čo môže mať za následok v budúcnosti pokles obratu a počet pracovných miest. Stratégia EÚ je „Malý podnik, veľký svet“ a jej hlavnou náplňou je:

a/ mapovanie existujúcej ponuky služieb na medzinárodnom trhu a vytvorenie informačného portálu pre malé a stredné podniky (poradenstvo, semináre, networking),

b/ zjednotenie systémov podpory na úrovni EÚ (centrá služieb Enterprise Europe Network),

c/ podpora klastrov pre internacionalizáciu (vytvorenie vývozného konzorcia, cezhraničná spolupráca),

d/ organizovanie celoeurópskej spolupráce na prioritných trhoch,

e/ využívanie existujúcich vonkajších politík EÚ na urýchlenie medzinárodného rastu (bilaterálne obchodné dohody a rokovania, dialógy s tretími krajinami, Európska služba pre vonkajšiu činnosť).⁵

⁴ Lajčák, M.: Konferencia - Moderná diplomacia: 20 rokov služby pre Slovensko, Fakulta polit.vied a medzinárodných vzťahov Univerzity M.Bela v Banskej Bystrici, MZVaEZ SR, rok 2013, s. 13

V rámci ponuky služieb podpory podnikania sú poskytované organizáciami 28 členských štátov na 25 trhoch tretích krajín vo forme poradenstiev, seminárov, školení a boli doteraz identifikované v počte 1200 organizácií. Veľmi dobre pokryté poradenstvá vo forme služieb sú na Ukrajine, v Turecku alebo v Číne. Naopak najmenej služieb je v Južnej Afrike, v Thajsku a v Saudskej Arábii. Poradenstvo a podpora v oblasti podnikania, inovácií a výskumu pod jednou strechou zabezpečuje pre Úniu európska sieť centier pomoci pod názvom Enterprise Europe Network, ktorá má 600 centier v 54 krajinách. Tieto centrá poskytujú zadarmo informácie o prístupe k financiám (Európska investičná banka, dohody o poskytovaní bankovej záruky cez program CIP, jednotný info portál o nenávratných príspevkoch, pôžičkách), k Európskym programom (komunitárne programy COSME, Horizont 2020, štrukturálne fondy), k ochrane duševného vlastníctva, zabezpečujú odborné stáže pre vedúcich manažérov v Japonsku alebo v Kórei, a iné. Okrem týchto centier má Únia ďalšie poradenské centrá pre podporu európskych podnikateľov mimo EÚ, kde poskytuje informácie o miestnych trhoch, praktické riešenia ako investovať a vyvážať do krajín ako je Čína, India, Thajsko, Japonsko, Vietnam, Malajzia, Filipíny alebo Indonézia. Nemenej významné sú aj školenia pre vedúcich pracovníkov v ázijských krajinách alebo 45 týždňové výkonné tréningové programy pre európskych podnikateľov, kde v rámci odborného vzdelávania získavajú informácie o kultúrnych zvyklostiach, zaujímavé obchodné kontakty.

V rámci zlepšenia prístupu na svetové trhy, ale aj riešenia súčasnej ekonomickej krízy európskeho priemyslu a podnikov, ďalšou činnosťou hospodárskej diplomacie je organizovanie obchodných misií „Misie pre rast európskych podnikov v tretích krajinách“ za účasti podnikateľov, politických orgánov, Európskej služby pre vonkajšiu činnosť a komisárom pre priemysel a podnikanie. Sú to politické a obchodné rokovania za prítomnosti podnikateľov. Doteraz boli organizované misie od roku 2012 v USA, Mexiku, Brazílii, Tunise, Egypte, Čile, Peru, Maroku, Argentíne, Uruguai, Kolumbii. Do konca roka 2013 sa pripravujú ďalšie obchodné misie do Brazílie, Izraelu, Vietnamu, Peru a Thajska s aktívnou účasťou podpredsedu Európskej komisie pre priemysel a podnikanie. Cieľom týchto misií je podpora životaschopnosti malého a stredného podniku, pomoc podnikateľských aktivít pri presadzovaní sa na trhoch tretích krajín, pretože je preukázané, že internacionalizované malé a stredné podniky dosahujú vyšší obrat s viac pracovnými miestami v porovnaní s podnikmi, ktoré nepodnikajú v tretích krajinách.

Ďalším výrazom hospodárskej diplomacie je podpora klastrov v rámci Európskej platformy pre spoluprácu klastrov, kde hlavní predstavitelia odvetvových klastrov sa zúčastňujú obchodných misií za účelom medziodvetvovej cezhraničnej spolupráce s inými medzinárodnými klastrami napr. v Japonsku, Indii, Kóreii, Brazílii a iných krajinách. Vďaka podpore z európskeho programu CIP to uľahčuje predovšetkým výmenu informácií prostredníctvom databázy viac ako 420 klastrov.⁶ Podpora internacionalizácie klastrov aj medzi malými a strednými podnikmi prebieha formou vytvorenia vývozného konzorcia.

V súčasnosti má EÚ už v 34 krajinách ekonomické zastúpenia Európskej komisie prostredníctvom Európskej služby pre vonkajšiu činnosť, v ktorej zastrešujú prístup na trh uvedených krajín pre podnikateľov, malé a stredné podniky, poskytovaním informácií o dovozných podmienkach na trhu, poskytovaním informácií o ochrane investícií, duševného vlastníctva, linka pomoci v oblasti ochrany obchodu, prístup k verejnému obstarávaniu a k surovinám, riešia sa konkrétne ťažkosti s cieľom presadzovať obchodnú politiku EÚ a jej členských štátov.

Obchodná politika EÚ v zastúpení všetkých členských krajín sa realizuje aktívnymi bilaterálnymi rokovaniami s tretími krajinami (úspešne uzavreté dohody o voľnom obchode s Južnou Kóreou a Singapurom, v tomto období prebiehajú rokovania medzi EÚ a USA o transatlantickom obchodnom a investičnom partnerstve vo voľnom obchode) uzavretím bilaterálnych dohôd v oblasti znižovania colných prekážok, odstraňovania technických prekážok obchodu, o vzájomnom uznávaní, o posudzovaní zhody a uznávaní priemyselných výrobkov, lepšej výmene tovaru a služieb a pod..

Únia a jej obchodná politika je výsledkom integrácie všetkých jej členov, prejavom silného ekonomického zoskupenia, ktoré dokáže v dnešnom globalizovanom svete obstáť v konkurenčnom prostredí, udržať a posilniť si svoje pozície. Hospodárska diplomacia EÚ je nástroj, ktorý

⁵ Jastrzemska K.: Seminár MZVaEZ SR "Internacionalizácia malých a stredných podnikov s dôrazom na program Európskej komisie pre konkurencieschopnosť podnikov a malé a stredné podniky zo dňa 26/06/2013, Európska komisia, GR pre podnikanie a priemysel, s.6

⁶ Tučeková Z., Geist R.: Európske nástroje na podporu podnikania v nečlenských krajinách EU, Europolicy o.z., MZVa EZ SR, rok august 2013, s. 36

napomáha lepšie presadzovať ciele a politiku EÚ s propagovaním investičnej príležitosti na podnikanie, umožňuje pochopiť podnikateľské prostredie, zvyklosti v iných regiónoch sveta, podporuje vyšší počet pracovných miest a posilňuje ekonomický rast. Zároveň je to jedna z mnohých odpovedí ako riešiť súčasnú hospodársku krízu.

4 RIEŠENIE HOSPODÁRSKEJ KRÍZY NA SLOVENSKU S PODPOROU REZORTU ZAHRANIČNEJ POLITIKY SR

V súvislosti s poslaním Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR, programovým vyhlásením vlády SR na roky 2012 – 2016 vrátane iných materiálov, vzhľadom na vývoj v medzinárodnom prostredí, jedna zo štyroch strategických priorít zahraničnej politiky SR je prosperujúce Slovensko a jeho trvalo udržateľný rozvoj. V rámci tejto stratégie sú obsiahnuté ciele a jeden z prvých cieľov je podporovať hospodársky rozvoj, prosperitu a presadzovať ekonomické záujmy SR, obzvlášť v období finančnej krízy, ktorá so sebou prináša makroekonomické spomalenie rastu.

Prijatím Lisabonskej zmluvy, vytvorením Európskej služby pre vonkajšiu činnosť ako nástroj na upevnenie politickej a ekonomickej sily EÚ vo svete, pokračujúca globálna kríza, úspech našej zahraničnej politiky sa bude odvíjať predovšetkým od vnútornej ekonomickej konsolidácie krajiny. V praxi to znamená posilnenie ekonomickej agendy našich diplomatických misí a diplomatov v spolupráci aj s Ministerstvom hospodárstva SR tak, aby ekonomická diplomacia presadzovala ekonomické záujmy SR, získavala zahraničné investície a zahraničných partnerov s vyššou alebo nižšou pridanou hodnotou, podporovala hospodársky rast našej krajiny, podieľala sa na znižovaní nezamestnanosti slovenských občanov a zmierňovala dôsledky krízy.

V posledných rokoch vidíme zmenu obsahu náplne slovenskej diplomacie s orientáciou na ekonomickú agendu. Tento odklon náplne spôsobilo okrem krízy aj vytvorenie novej siete diplomatických zastupiteľstiev EÚ za všetky členské krajiny, presadzovanie spoločnej politiky EÚ. Preto v nasledujúcich rokoch bude narastať význam ekonomickej diplomacie a každodennou činnosťou ekonomických diplomatov bude napĺňanie cieľov hospodárskeho rastu v súlade so strategickými prioritami našej zahraničnej politiky a odstraňovanie následkov krízy. To si vyžaduje pripraviť diplomatov na nové úlohy, k tomu prispievajú rôzne študijné programy na prípravu na prácu ekonomického diplomata v zahraničí alebo špecializované prípravy diplomatov na prácu v multilaterálnej diplomacii v Európskej službe pre vonkajšiu činnosť. MZV sa sústredilo najmä na nové rastúce ekonomiky a presunulo z krajín EÚ miesta ekonomických diplomatov napríklad do Argentíny, Brazílie, Iraku, Indonézie a posilnilo ekonomické zastúpenia v Číne, Indii, USA a na Ukrajine.⁷ Naopak niektoré diplomatické misie SR sa zatvorili.

Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR (ďalej iba „MZVaEZ SR“) pravidelne organizuje na podporu obchodu, investícií a inovácií rôzne semináre, konferencie, prezentačné podujatia, diskusné fóra s tematikami o ekonomickej diplomacii ako služba podnikateľskej verejnosti, stretnutia podnikateľov s regionálnymi komorami Slovenskej obchodnej a priemyselnej komory a Vyššími územnými celkami, pravidelné kooperačné burzy spolu so Slovenskou agentúrou pre rozvoj investícií a obchodu (SARIO).

Spolu s inými rezortmi sa uskutočňujú rôzne pilotno-informačné semináre z oblastí financovania podnikateľských subjektov, dopravy, podpory malého a stredného podnikania a exportu s cieľom zabezpečenia prepojenia súčinnosti všetkých aktérov v oblasti ekonomickej diplomacie. Celkový informačný servis exportu pre podnikateľov zabezpečuje aj webový portál MZVaEZ SR v sekcii „Podnikajme v zahraničí“. Od roku 2011 je zriadené na MZVaEZ SR „Podnikateľské informačné centrum“ pre zvýšenie podpory podnikania malých a stredných firiem v zahraničí, ktoré slúži na informovanie zahraničných záujemcov o podmienkach podnikania v SR.

ZÁVER

Európska únia je globálny aktér, je najväčším hráčom na svetovom trhu, je atraktívnym regiónom na podnikanie, investovanie. Túto pozíciu získala tým, že všetky členské štáty konajú spoločne ako jeden hlas na medzinárodnej scéne, s najväčším jednotným trhom s viac ako 500 miliónmi spotrebiteľmi. Ale dnes Únia čelí hospodárskej, finančnej a dlhovej kríze. Je v ťažkej situácii aj pre neudržateľný rast verejného dlhu. Jej konkurencieschopnosť oslabla. V tomto období Únia rozhoduje o finančných prostriedkoch, ktoré členské štáty krajín vložila do spoločného rozpočtu

⁷ www.mzv.sk - Správa o plnení úloh zahraničnej politiky SR v roku 2011, s. 6

na roky 2014 – 2020⁸, ktoré by sa mali použiť na zlepšenie podnikateľského prostredia, zvýšenia zamestnanosti, vyrovnávanie regionálnych rozdielov, ale predovšetkým posilniť pozíciu EÚ na svetovej scéne. Doposiaľ sa realizovali rôzne opatrenia, posilňuje sa hospodárska a menová únia, prijala sa stratégia rastu Európa 2020, ktorou sa má dosiahnuť v uvedenom období rast a zamestnanosť. Na to je potrebné využívať nástroje Únie ako napr. vytvorenie jednotného trhu, investovanie do rastu cez štrukturálne fondy a predovšetkým nástroje vonkajšej politiky, ktorá zaviedla LZ. Zriadením zastupiteľstiev EÚ sa vytvorili nové inštitúcie s miestami pre úradníkov, ktorí budú finančne zaťažovať ešte viac rozpočet Únie. Či už aj tak rozbužnená byrokracia Únie prinesie aj svoje ovocie, ukáže čas. Jedno je isté, že ak sa Európe nebude dariť exportovať kvalitné tovary a služby, nebudeme môcť rásť a konkurovať ostatným krajinám mimo Únie. A o toto išlo pri realizovaní myšlienky zavádzania spoločnej ekonomickej diplomacie EÚ.

⁸ Chrenek D.: Európa prekoná krízu len spoločnými silami , Konferencia “Európske riešenia hospodárskej krízy” z 15-16/11/2012, GoodWill mesačník o ekonomike, biznise a spoločnosti, rok 12/2012- 01/2013 , s. 3

SOME MODERN ASPECTS OF THEORIES OF RECOGNITION AND PRACTICE OF STATES RECOGNITION IN NOVA DAYS

Petr Kremnev

Lomonosov Moscow State University

Abstract: Constitutive and declarative theories of recognition seem to have lost their practical significance and in its pure form are unlikely to be useful. Probably, it is more appropriate to use these theories in a scientific and historical aspect, or as purely doctrinal concepts, but not as a reflection of the practice of modern international relations. Comparing the constitutive and declaratory theories of recognition (and even more so in the case of the priority of the latter), it is necessary to take into account that the range of formal relations of the recognized subject is limited only to relationships with the states that recognized it. Recognition by itself does not create a new subject of international law. However, although the recognition does not generate a legal personality, it creates a legal framework and general conditions for the establishment of official relations between the recognizing States and a recognized party. The unrecognizing states not only do not establish any relationship with the unrecognized party, but also may even assume that such a new subject of international law simply does not exist.

Key words: constitutive and declarative theories of recognition, historical aspect, modern state

1 THE NATURE OF THE RECOGNITION: POLITICAL OR LEGAL?

As a phenomenon of interstate relations and doctrinal concept recognition in international law can be defined as “unilateral act or action of the state, by which the recognition of a new subject of international law and the desire to be with it in a stable official relationship is declared”. It should be emphasized that the recognition of the states is precisely the political and legal category, in which political and legal aspects are coexist as a whole and should not be opposed to each other. The political aspect is that the recognition depends only on the foreign policy of a recognizing state, i.e. its willingness or unwillingness to recognize a new state. The state has no legal obligation as such to recognize each new subject of international law or a new government. The recognizing state has the only one duty: not to recognize as lawful the situation resulting from violations of peremptory norms (“jus cogens”) or generally accepted principles of general international law (“erga omnes”). For example, implementation of the principle of self-determination through secession and self-proclamation of an independent state should not be to the detriment of the principle of territorial integrity of States.

The legal aspect of the recognition of states is the legal consequences occurring as a result of such recognition: the possibility to establish diplomatic relations, to conclude bilateral agreements between recognizing and acknowledged states, a State immunity from foreign jurisdiction, etc. Recognition cannot be applied retroactively: later it is possible to break the already established diplomatic relations, but there is no possibility to withdraw the recognition. At the same time it should be noted that the declaration of non-recognition also has its legal implications: it is an absurd situation when a unrecognizing state would establish diplomatic relations with a non-recognized state or have entered with it into a full-fledged bilateral political treaty.

2 THEORIES OF RECOGNITION: COMPARATIVE ANALYSIS.

Constitutive theory insists that the act of recognition is a necessary condition for the legal personality of a new state to arise. The main idea of this theory that recognition creates international personality of a state.

According to the declarative theory, on the contrary, recognition is not a necessary component of a statehood. Legal personality of new state does not depend of willingness of other states because new subject of international law arises at the moment of its emergence.

3 DOES THIS DICHOTOMY BETWEEN THESE THEORIES OF RECOGNITION STILL PERSIST?

Constitutive and declarative theories of recognition seem to have lost their practical significance and in its pure form are unlikely to be useful. Probably, it is more appropriate to use these theories in a scientific and historical aspect, or as purely doctrinal concepts, but not as a reflection of the practice of modern international relations.

Comparing the constitutive and declaratory theories (and even more so in the case of the priority of the latter), it is necessary to take into account that the range of formal relations of the recognized subject is limited only to relationships with the states that recognized it. Recognition by itself does not create a new subject of international law. However, although the recognition does not generate a legal personality, it creates a legal framework and general conditions for the establishment of official relations between the recognizing States and a recognized party.

The unrecognizing states not only do not establish any relationship with the unrecognized party, but also may even assume that such a new subject of international law simply does not exist. Thus, the possibility of a recognized party to participate in interstate relations is actually dependent on the number or "coverage" of recognizing states. Thus, in the world for many years, there are several self-proclaimed, self-administered territories - Republic of Northern Cyprus, Nagorno-Karabakh, Transnistria (the Pridnestrovian Moldavian Republic). These territories with all the attributes of statehood (and despite the results of the referendums held there, and effective government) have not received recognition from the international community and in fact are in international isolation.

Kontaktné údaje:

prof. Petr Kremnev

intermsu@rambler.ru

Lomonosov Moscow State University, Russia, Faculty of Law

Leninskie Gory, 1-51, 1 Humanities Building

119991, Moscow, GSP-1

Russia

DVOJAKÉ ŠTÁTNE OBČIANSTVO – NÁČRT ÚPRAVY V MEDZINÁRODNOM PRÁVE A DOPAD NA SLOVENSKÚ REPUBLIKU

Soňa Ondrášiková

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: The aim of this paper is to provide a brief overview of a Slovak legislation in the field of state citizenship, whilst the main focus is given to the question whether the pertinent legislation, which allows for a loss of Slovak citizenship, is in compliance with principles of international law – mainly the law created by the Council of Europe. The paper analyses relevant case-law of the European Court of Human Rights, established by the Council of Europe in Strasbourg. The purpose of this is to conclude whether the principles set up in the case-law might have an impact on the said legislation of the Slovak republic. The institute of citizenship is a matter that is to be governed solely by individual independent states; however, it is not a matter that is isolated from international law and international affairs. The paper tries to apply international rules and principles to an adequate extent to the legal order of the Slovak republic.

Abstrakt: Cieľom príspevku je stručne predstaviť legislatívu Slovenskej republiky upravujúcu nadobúdanie a stratu slovenského štátneho občianstva všeobecne, pričom najviac priestoru bude venované otázke posúdenia, či právna úprava straty slovenského štátneho občianstva je v súlade s princípmi a zásadami medzinárodného práva – najmä práva tvoreného na pôde organizácie Rady Európy. Príspevok analyzuje relevantnú judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva, zriadeného Radou Európy v Štrasburgu, s cieľom vyvodit' možné závery a dopady pre Slovenskú republiku. Štátne občianstvo ako také je síce oblasťou vyhradenou vnútroštátnej úprave, nejde však o tému izolovanú od medzinárodného práva, a práve aktuálna potrebná miera aplikácie pravidiel medzinárodného práva na vnútroštátne zákonodarstvo je predmetom skúmania v tomto príspevku.

Key words: dual citizenship, European Convention on Human Rights, Article 8 of the Convention, case Fehér Dolník v. Slovakia, case Genovese v. Malta

Kľúčové slová: bipolitizmus, Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, článok 8 Dohovoru, Fehér Dolník proti SR, Genovese proti Malta

1 ÚVOD

Téma dvojakého občianstva sa stala predmetom mnohých diskusií, a to nielen v Slovenskej republike (najmä po prijatí horlivo diskutovanej novely zákona o štátnom občianstve SR), ale aj v ostatných krajinách Európskej únie (najmä v tých, kde historický vývoj a súčasná miera imigrácie predpokladajú vznik bipolitizmu¹), pričom ide o pertraktovanú tému nielen na úrovni právno-teoretickej, ale aj politickej či diplomatickej.

¹ide o krajiny ako napríklad Francúzsko alebo Nemecko. V nich boli legislatívne zámery prijať opatrenia, na základe ktorých prisťahovalci nebudú môcť mať dvojaké štátne občianstvo. Viď napríklad článok autora Hervé Gattegno «La double erreur des adversaires de la double nationalité» in *Le point. fr*, 10. jún 2013, (link: http://www.lepoint.fr/politique/parti-pris/07-06-11-la-double-erreur-des-adversaires-de-la-double-nationalite-07-06-2011-1339125_222.php). Ide o článok publikovaný ako nesúhlasná reakcia na snahy istej francúzskej politickej strany z roku 2011 o prijatie novely zákona o štátnom občianstve, podľa ktorej by bolo prakticky zakázané pre francúzskych občanov mať dvojité občianstvo. Tí, čo by nadobudli francúzske občianstvo, sa mali zriecť svojho pôvodného občianstva.

Z medzinárodnoprávneho hľadiska je nutno na úvod poukázať na podstatný fakt, a to že medzinárodné právo ponecháva na vnútroštátnu úpravu toho ktorého štátu, aby si určil podmienky nadobudania občianstva, straty občianstva a pod².

Na druhej strane sa však aj pri úprave otázok súvisiacich so štátnym občianstvom môžu vyskytnúť situácie, keď určitá právna úprava štátu môže porušovať princípy medzinárodného práva. Štátne občianstvo ako také je síce oblasťou vyhradenou vnútroštátnej úprave, nejde však o tému výslovne izolovanú od medzinárodného diania.

2 SPOR VEDENÝ PROTI SLOVENSKEJ REPUBLIKE PRED EURÓPSKYM SÚDOM PRE ĽUDSKÉ PRÁVA, TÝKAJÚCI SA EXISTUJÚCEJ PRÁVNEJ ÚPRAVY UMOŽŇUJÚCEJ EX LEGE STRATU ŠTÁTNEHO OBČIANSTVA

2.1. Právna úprava slovenskej republiky v otázke úpravy nadobudania a straty štátneho občianstva

Na tomto mieste sa príspevok venuje okolnostiam, ktoré viedli k prijatiu novely zákona o štátnom občianstve Slovenskej republiky. Ide o okolnosti viac politické ako právne, je však vhodné ich stručné priblíženie, nakoľko pomôžu pochopiť zmysel a účel predmetnej novely.

V roku 2010 prijal maďarský parlament novelu zákona č. LV./1993 o štátnom občianstve Maďarskej republiky. Na základe tejto novely sa istým spôsobom zjednodušil proces nadobudania maďarského štátneho občianstva. Osoba, ktorá žiada o udelenie maďarského občianstva, nemusí mať trvalý pobyt v Maďarskej republike. Za podmienky, že je bezúhonná, a udelenie občianstva neodporuje verejnej alebo národnej bezpečnosti, môže získať maďarské občianstvo tá osoba, ktorá splní administratívne kritéria: a) podá písomnú žiadosť na udelenie štátneho občianstva; b) hodnoverným spôsobom preukáže svoj maďarský pôvod; c) preukáže znalosť maďarského jazyka (na účely posúdenia splnenia tejto podmienky musí osoba prejsť jazykovým testom).

Postoj politických predstaviteľov Slovenskej republiky k takémuto legislatívnemu kroku Maďarskej republiky bol taký, že sa vyjadrili, že ide o provokačný akt voči Slovenskej republike. Poukazovalo sa na fakt, že maďarská právna úprava favorizuje získavanie občianstva zahraničným Maďarom, pričom tento akt môže mať veľký vplyv na Slovenskú republiku, nakoľko tu existuje veľké zastúpenie obyvateľov hlásiacim sa k maďarskej národnostnej menšine. Reakciou bola novelizácia zákona o štátnom občianstve Slovenskej republiky. Národná rada Slovenskej republiky v skrátanom legislatívnom konaní odsúhlasila znenie zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon o štátnom občianstve Slovenskej republiky č. 40/1993 Z.z. o štátnom občianstve Slovenskej republiky (ďalej len ako „zákon o štátnom občianstve“). Do zákona o štátnom občianstve sa tak dostal nový paragraf 9, ktorý upravuje inštitút tzv. straty občianstva. V zmysle ust. § 9 ods. 1 písm b) zákona o štátnom občianstve „*štátne občianstvo možno stratiť nadobudnutím cudzieho štátneho občianstva na základe výslovného prejavu vôle.*“ Pre získanie kompletného obrazu treba uviesť, že zákon o štátnom občianstve obsahuje aj výnimku z takejto automatickej *ex lege* straty občianstva. V zmysle ust. § 9 ods. 17 zákona o štátnom občianstve „*k strate štátneho občianstva **nedôjde**, ak štátny občan Slovenskej republiky nadobudol cudzie štátne občianstvo v súvislosti s uzavretím manželstva so štátnym občanom cudzieho štátu, ...*“. Zákon o štátnom občianstve tiež upravuje zákonné povinnosti občanov Slovenskej republiky, ktorí nadobudli občianstvo iného štátu, a štátnych orgánov. V zmysle ustanovenia § 9 ods. 19 zákona o štátnom občianstve: „*ten, kto stratil štátne občianstvo podľa odseku 16, je **povinný bezodkladne túto skutočnosť oznámiť** obvodnému úradu v sídle kraja.*“ Z ustanovenia § 9 ods. 20 zákona o štátnom občianstve vyplýva pre obvodné úrady v sídle kraja, ktorým občania oznámili fakt, že nadobudli občianstvo iného štátu, oznamovacia povinnosť voči ostatným orgánom verejnej moci: „*obvodný úrad v sídle kraja oznámi stratu štátneho občianstva obci trvalého pobytu jednotlivca, útvaru Policajného zboru, daňovému úradu, colnému úradu, inštitúcii vykonávajúcej sociálne poistenie a verejné zdravotné poistenie, ...*“

² Túto zásadu medzinárodného práva verejného možno nájsť v dielach mnohých odborníkov na medzinárodné právo, napr.:

Potočný, M. – Ondrej, J.: Medzinárodné právo verejné – zvláštni časť. 5. vydanie. C.H.Beck, Praha 2006; Seidl-Hohenveldern, I.: Mezinárodní právo veřejné. 3. vydanie. ASPI, Praha 2006; David V. – Sladký, P. – Zbořil, F.: Medzinárodní právo veřejné s kazuistikou. Leges, Praha 2008; Křůčka, J.: Medzinárodné právo verejné. IURA EDITION 2011.

2.2. Skutkové okolnosti prípadu fehér dolník proti slovenská republika³

Sťažovateľ István Fehér a sťažovateľka Erzébet Dolník predložili Európskemu súdu pre ľudské práva zriadeného pri Rade Európy v Štrasburgu (ďalej len ako „Súd“) svoje sťažnosti (pričom Súd ich napokon prejednal a rozhodol spoločne), v ktorých sa domáhajú, aby Súd vyslovil, že Slovenská republika svojou právnou úpravou a postupom štátnych orgánov odňala obom sťažovateľom slovenské štátne občianstvo v rozpore s ustanoveniami Európskeho dohovoru o ochrane základných ľudských práv a slobôd (ďalej len ako „Dohovor“).

Pre oboch sťažovateľov je spoločné to, že:

- a) trvalo žijú na území Slovenskej republiky, pričom tu majú svoje rodinné zázemie, trvalé zamestnanie,
- b) získali štátne občianstvo Maďarskej republiky, nakoľko uplatnili postup podľa novelizovaného maďarského zákona o štátnom občianstve (viď bod 2.1. tohto príspevku),
- c) slovenské štátne občianstvo stratili následkom aplikovania novelizovaného zákona o štátnom občianstve Slovenskej republiky, ktorého ustanovenie § 9, citované vyššie, umožňuje, aby slovenský občan za určitých podmienok stratil slovenské štátne občianstvo.

Po tom, čo nadobudli štátne občianstvo Maďarskej republiky, oznámili sťažovatelia túto skutočnosť príslušným obvodným orgánom v sídle kraja. Takýmto oznámením si splnili povinnosť, pre nich vyplývajúcu z ust. § 9 ods. 16 zákona o štátnom občianstve. Spolu s požadovaným oznámením však štátnemu orgánu predložili aj svoje **pisomné stanovisko**, v ktorom sa vyjadrili, že **napriek nadobudnutiu štátneho občianstva iného štátu majú záujem aj naďalej zostať štátnymi občanmi Slovenskej republiky**, žiť a pracovať na jej území. Písomne tak štátnym orgánom predložili svoj argument, podľa ktorého právo zostať slovenskými občanmi im je garantované samotnou Ústavou Slovenskej republiky. Článok 4 Ústavy Slovenskej republiky totiž explicitne stanovuje, že „*nikoho nemožno zbaviť štátneho občianstva proti jeho vôli.*“

Obvodný úrad v sídle kraja, ktorý prijal oznámenia sťažovateľov o tom, že nadobudli štátne občianstvo iného štátu, však postupoval striktné sa pridriavajúc relevantných ustanovení zákona o štátnom občianstve. Upovedomil sťažovateľov, že v zmysle zákona o štátnom občianstve strácajú *ex lege* slovenské štátne občianstvo ku dňu nadobudnutia štátneho občianstva iného štátu. Následne si obvodný úrad v sídle kraja splnil svoju oznamovaciu povinnosť voči iným orgánom štátnej správy, a tak upovedomil o strate slovenského občianstva sťažovateľov príslušné orgány policajného zboru, obvodné úrady, orgány sociálnej a zdravotnej poisťovne, a pod. Sťažovatelia boli neskôr vyzvaní, aby na príslušnom oddelení policajného zboru odovzdali svoje občianske preukazy a pasy, nakoľko štátne orgány mali za to, že stratou slovenského štátneho občianstva tieto dokumenty stratili platnosť. Sťažovateľka pred Súdom tiež poukázala na fakt, že bola vyškrtnutá zo zoznamu voličov do parlamentných volieb; sťažovateľ tiež zdôrazňoval, že následkom odňatia slovenského štátneho občianstva musel čeliť istým administratívno-právnym obštrukciám pri výkone svojho zamestnania (zamestnávateľ od neho vyžadoval predložiť relevantné dôkazy o tom, že sťažovateľ spĺňa zákonné podmienky pre zamestnanie cudzincov v Slovenskej republike).

Sťažovatelia svojou sťažnosťou podanou na Súde namietajú, že postupom slovenských štátnych orgánov boli porušené ich práva a základné slobody garantované Dohovorom, a to tým, že:

- boli zbavení štátneho občianstva v rozpore s Ústavou SR;
- ich účasť na parlamentných voľbách v Slovenskej republike im bola znemožnená;
- štátne orgány im nepredložili riadne úradné rozhodnutie o zbavení štátneho občianstva (argumentujúc, že štátne občianstvo stratili priamo zo zákona, nie rozhodnutím orgánu verejnej moci), tak sa ani nemohli proti strate štátneho občianstva brániť pred orgánom ochrany práva;
- sťažovatelia sa následkom postupu štátnych orgánov dostali do situácie, keď museli čeliť istým problémom v súvislosti s uplatňovaním slovenského systému sociálneho zabezpečenia
- sťažovateľovi malo byť zo strany príslušného obvodného úradu odmietnuté vydanie potvrdenia o trvalom pobyte.

Sťažovatelia pred Súdom uvádzajú, že následkom vyššie uvedeného mali byť porušené ich práva garantované čl. 12, 13 a 14 Dohovoru a článku 1 Protokolu 1 Dohovoru.

³ ide o rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 21. mája 2013, spojená vec sťažnosti č. 14927/12 a č. 30415/12

2.3. Právne závery európskeho súdu pre ľudské práva v prípade Fehér dolník proti slovenská republika

Pri posudzovaní sťažnosti sťažovateľov István Fehér a Eszsebet Dolník dospel Súd k nižšie uvedeným právnym záverom. Pri posudzovaní a rozhodovaní o sťažnosti Súd postupoval tak, že ju zhodnotil v jednotlivých bodoch, podľa toho, aký konkrétny postup štátnych orgánov a porušenie konkrétneho ľudského práva boli namietané.

2.3.1. Posúdenie tej časti sťažnosti, v ktorej sa namieta samotná strata štátneho občianstva

Takzvané právo na občianstvo („*right to nationality*“) je stanovené v niektorých medzinárodných dokumentoch. Konkrétne ide o ustanovenia článku 15 Všeobecnej deklarácie ľudských práv, prijatej na pôde Organizácie spojených národov, alebo o článok 4 Európskeho dohovoru o občianstve, vypracovaného na úrovni Rady Európy.

Avšak právo na občianstvo, alebo akékoľvek obdobné práva výslovne sa týkajúce občianstva, nie sú explicitne garantované žiadnym ustanovením Dohovoru alebo jeho protokolmi.

Súd však napriek týmto skutočnostiam poukázal na fakt, že v minulosti už došlo k prípadom, keď Súd rozhodoval o tom, či bol alebo nebol porušený Dohovor v situáciách, keď jednotlivcov štátne orgány neudelili štátne občianstvo. V tejto súvislosti Súd uvádza, že v jeho judikatúre⁴ je možné nájsť právnu vetu, v zmysle ktorej „*arbitrárne odopretie občianstva môže byť za istých okolností predmetom skúmania vo svetle čl. 8 Dohovoru, nakoľko taký úkon môže mať dopad na súkromný život jednotlivca.*“

Odsek 1 článku 8 Dohovoru totiž znie nasledovne: „*Každý má právo na rešpektovanie svojho súkromného života, obydliá a korešpondencie.*“

Súd citovaným právnym záverom vyjadril, že hoci Dohovorom nie je explicitne garantované právo jednotlivca na štátne občianstvo, Súd má právomoc preskúmať prípady, keď bolo jednotlivcovi občianstvo „odopreté“ (*denial of nationality*), nakoľko v takýchto prípadoch by mohlo dôjsť k porušeniu vyššie citovaného článku 8 Dohovoru.

Avšak v konkrétnom prípade Fehér Dolník proti Slovenská republika musel Súd konštatovať, že **sťažovatelia nenamietajú porušenie článku 8 Dohovoru**. Súd sa vyslovil, že na argumenty sťažovateľov, že odňatím ich štátneho občianstva mala byť porušená Ústava Slovenskej republiky a Európsky dohovor o občianstve nemôže prihliadať, nakoľko na to nemá právomoc *ratione materiae*. Z tohto dôvodu v bode, v ktorom sťažovatelia namietajú, že odňatím štátneho občianstva mali byť porušené ich práva garantované Dohovorom, **Súd sťažnosť odmietol ako neprípustnú (*application inadmissible*)**.

Na tomto mieste je vhodné poukázať na fakt, že aj napriek týmto skutočnostiam sa Súd predsa len vyjadril, či v prípade sťažovateľov Fehér a Dolník možno hovoriť o arbitrárnom, alebo svojvoľnom, odňatí štátneho občianstva. Súd sa v stručnosti vyjadril, že v podstate nevidí dôvod pre to, aby v tomto konkrétnom prípade bolo možné hovoriť o arbitrárnosti nepriznania/odňatia štátneho občianstva, nakoľko sťažovatelia stratili slovenské štátne občianstvo po tom, čo na základe vlastnej slobodnej vôle uplatnili postup, na základe ktorého nadobudli občianstvo cudzieho štátu, pričom si museli byť vedomí platnej legislatívy a následkov takéhoto úkonu na ich status slovenského občana.

Uvedená právna veta môže byť smerodajná pri posudzovaní toho, či je momentálna právna úprava Slovenskej republiky, umožňujúca stratu štátneho občianstva, v súlade s medzinárodnými ľudskoprávnymi štandardmi. Mohla by viesť k záveru, že ak by aj sťažovatelia namietali porušenie článku 8 Dohovoru, Súd by nedospel k záveru, že Slovenská republika porušila Dohovor. Avšak tento príspevok skúma aj možnosť, že by slovenská právna úprava mohla byť v nesúlade s článkom 14 Dohovoru v kombinácii s článkom 8 Dohovoru, čomu bude priestor venovaný v nasledujúcich častiach príspevku.

⁴napr. rozsudky Európskeho súdu pre ľudské práva vo veciach *Kurič a iní proti Slovinsko*, *Genovese proti Malta*, *Fedorova proti Litva*, *Karassev proti Finsko*, a pod.

2.3.2. Posúdenie tej časti sťažnosti, v ktorej sa namieta porušenie čl. 1 Protokolu 1 Dohovoru

Článok 1 dodatkového protokolu č.1 k Dohovoru garantuje právo na ochranu majetku. Stanovuje, že: „Každá fyzická alebo právnická osoba má právo pokojne užívať svoj majetok. Nikoho nemožno baviť jeho majetku s výnimkou verejného záujmu a za podmienok, ktoré stanovuje zákon a všeobecné zásady medzinárodného práva.“

Sťažovatelia sa odvolávajú na tento konkrétny článok Dohovoru, nakoľko poukazujú na fakt, že stratou slovenského občianstva sa dostali do situácie, keď mali „**tážkosti v súvislosti s uplatnením systému sociálneho poistenia v Slovenskej republike.**“

Súd v prvom rade podotýka, že v svojej predchádzajúcej judikatúre vyjadril pravidlo, že pod článok 1 Protokolu 1 je za istých okolností možno subsumovať situácie, keď jednotlivec zásahom štátnych orgánov stratí možnosti využívať benefity sociálneho systému štátu.

Následne však Súd uvádza, že v prípade sťažnosti sťažovateľov Fehér a Dolník **nevyplýva z listinných dôkazov predložených Súdu, akým konkrétnym spôsobom mali byť práva sťažovateľov, vyplývajúce z článku 1 Protokolu 1 Dohovoru, porušené.**

Práve pre vágnosť argumentu sťažovateľov, že mali „*tážkosti v súvislosti s uplatnením systému sociálneho poistenia v Slovenskej republike,*“ Súd v tejto časti **zamietol sťažnosť ako nedôvodnú (manifestly ill-founded).**

2.3.3. Posúdenie tej časti sťažnosti, v ktorej sa namieta odopretie možnosti voliť v parlamentných voľbách a odmietnutie vydania potvrdenia o trvalom pobyte

Sťažovatelia tiež pred Súdom argumentovali tým, že malo dôjsť k porušeniu ich práv vyplývajúcich z článku 3 dodatkového protokolu č.1 k Dohovoru. Ten garantuje právo na slobodné voľby; konkrétne stanovuje, že: „Vysoké zmluvné strany sa zaväzujú konať v primeraných intervaloch slobodné voľby s tajným hlasovaním za podmienok, ktoré zabezpečia slobodné vyjadrenie názorov ľudu pri voľbe zákonodarného zboru.“

Súd však v tomto ohľade uvádza, že v zmysle jeho už etablovanej judikatúry nemá byť vyššie citovaný článok Dohovoru vykladaný tak, že by cudzincom garantoval právo zúčastniť sa voľieb do zákonodarného zboru krajiny, v ktorej nie sú štátnymi príslušníkmi. Uvedený článok preto nemôže byť v prípade sťažnosti sťažovateľov Fehér a Dolník aplikovateľný – obaja sťažovatelia totiž v čase konania parlamentných voľieb v Slovenskej republike už boli *ex lege* zbavení slovenského štátneho občianstva, preto sa na nich hľadalo ako na cudzincov a boli vyškrtnutí zo zoznamu voličov. Slovenské štátne občianstvo *ex lege* podľa novej právnej úprav osoba stráca ku dňu nadobudnutia iného štátneho občianstva.

Čo sa týka tvrdenia, že sťažovateľove práva boli porušené tým, že príslušný správny orgán mu odmietol vydať potvrdenie o trvalom pobyte, Súd poznamenal, že obvodný úrad v Komárne len upozornil sťažovateľa, že za týmto účelom sa má obrátiť na orgán cudzineckej polície, ktorý je kompetentný viesť registráciu cudzincov s trvalým pobytom v Slovenskej republike.

Vzhľadom na vyššie uvedené závery Súdu, **aj v tomto bode uznal Súd sťažnosť sťažovateľov Fehér Dolník za neprípustnú ako nedôvodnú (manifestly ill-founded).**

3 REFLEXIA O MOŽNOM VPLYVE OSTATNEJ JUDIKATÚRY EURÓPSKEHO SÚDU PRE ĽUDSKÉ PRÁVA NA SLOVENSKÚ REPUBLIKU V OTÁZKE ÚPRAVY ŠTÁTNEHO OBČIANSTVA

Hoci spor so sťažovateľmi István Fehér a Erszébet Dolník pred Európskym súdom pre ľudské práva Slovenská republika vyhrala, nemožno opomenúť fakt, že Súd sťažnosť zamietol ako neprípustnú, prípadne ako nedôvodnú.

Aj naďalej je preto otvorený priestor pre diskusiu, či je právna úprava Slovenskej republiky, ktorá *de facto* zabraňuje občanom Slovenskej republiky mať dvojaké štátne občianstvo (nakoľko nadobudnutím iného štátneho občianstva jednotlivec *ex lege* štátne občianstvo slovenské) v súlade s Dohovorom.

Pred Súdom už boli riešené prípady, ktoré súviseli s takým postupom štátu, pri ktorom jednotlivcovi následkom rôznych okolností bolo „odopreté“ štátne občianstvo (štátne orgány napr. neschválili žiadosť o udelenie občianstva; Súd na obdobné prípady používa vo svojich rozhodnutiach termín „odopretie“ občianstva - *denial of citizenship*).

Pomerne nedávno boli v tejto otázke pred Súdom riešené dva prípady – *Kurič a ďalší proti Slovinsko* (rozsudok Veľkej komory Súdu zo dňa 26.júna 2012) a *Genovese proti Malta* (rozsudok Komory súdu, právoplatnosť nadobudol dňa 11.januára 2012).

Práve posledne spomínaný rozsudok – **Genovese proti Malta** – je vhodné na tomto mieste analyzovať a poukázať na možnú analogickú aplikáciu právnych záverov aj na slovenskú právnu úpravu.

3.1. Prípád genovese proti malta⁵

V prípade Genovese proti Malta išlo o to, že dieťaťu, ktoré sa narodilo britskej matke a maltskému otcovi, nebolo zo strany maltských správnych orgánov udelené maltské štátne občianstvo; resp. maltské štátne orgány zamietli žiadosť o udelenie štátneho občianstva pre toto dieťa. Tým, že sa toto dieťa – t.j. sťažovateľ – narodilo matke s britským občianstvom a na území Veľkej Británie, britské občianstvo získalo už pri narodení. Dieťa žilo s matkou vo Veľkej Británii. Otec dieťaťa s matkou ani dieťaťom styk neudržiaval a žil na Malte.

Podľa maltských zákonov štátne občianstvo Maltskej republiky získajú aj tí jednotlivci, ktorí sú narodení mimo územia Maltskej republiky, ak jeden z ich rodičov je maltským občanom. Avšak podľa legislatívy platnej v čase, keď sťažovateľ žiadal o udelenie maltského štátneho občianstva, platilo, že ak je **dieťa nemanželské**, štátne občianstvo Maltskej republiky mu bude priznané len za podmienky, že sa narodí maltskej matke. Pri nemanželských deťoch preto občianstvo otca nehralo v procese priznávania štátneho občianstva na Maltskej republike žiadnu úlohu.

Práve táto legislatíva bola pred Súdom namietaná, nakoľko na jej základe mala Malta porušiť **práva sťažovateľa garantované čl. 14 Dohovoru, v spojení s čl. 8 Dohovoru**. Článok 14 Dohovoru, ktorý zakotvuje princíp zákazu diskriminácie, znie nasledovne:

„Užívanie práv a slobôd priznaných týmto dohovorom musí byť zabezpečené bez diskriminácie založenej na akomkoľvek dôvode, ako je pohlavie, rasa, farba pleti, jazyk, náboženstvo, politické alebo iné zmysľovanie, národnostný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnostnej menšine, majetok, rod alebo iné postavenie.“

Aj napriek faktu, že Súd v tejto veci nedospel k záveru, že by bol porušený článok 8 Dohovoru samotný (došlo k porušeniu článku 14 Dohovoru v spojení s článkom 8 Dohovoru), predsa Súd v tomto rozhodnutí vyjadril niekoľko zaujímavých právnych viet v súvislosti s možnou koreláciou medzi článkom 8 Dohovoru a občianstvom.

Článok 8 Dohovoru chráni aj právo na súkromný život. Podľa Súdu je **právo na súkromný život široký pojem**, pre ktorý neexistuje rigidná definícia. Znamená **fyzickú a psychologickú integritu osoby**. Môže preto zahŕňať rôzne aspekty fyzickej a **sociálnej identity jednotlivca**.⁶

Odopretie štátneho občianstva (*denial of citizenship*) môže spadať pod článok 8 Dohovoru, nakoľko toto odopretie má dopad na súkromný život jednotlivca, pričom pojem súkromný život jednotlivca je dosť široký na to, aby zahŕňal všetky aspekty sociálnej identity jednotlivca.⁷ Práve na základe toho, že Súd uznal, že štátne občianstvo predstavuje dôležitý aspekt tzv. sociálnej identity jednotlivca, mal Súd za to, že prípad sťažovateľa Genovese všeobecne spadá pod článok 8 Dohovoru, a preto mohol Súd (hoci nezistil porušenie samotného článku 8 Dohovoru v tomto prípade) pristúpiť ku skúmaniu, či došlo k porušeniu vyššie citovaného článku 14 Dohovoru v spojení s článkom 8 Dohovoru.⁸

Práve sociálna identita jednotlivca môže byť popretá odopretím občianstva. **Preto hoci právo na občianstvo samo o sebe nie je garantované Dohovorom, otázky jeho odopretia spadajú pod článok 8 Dohovoru**. V jednotlivých prípadoch sa skúma rozsah dopadu odopretia občianstva na súkromný život jednotlivca, a to na všetky široké aspekty súkromného života jednotlivca.

Práve tá časť rozsudku, v ktorej sa Súd zaoberá otázkou, či odopretím štátneho občianstva pre nemanželské dieťa **došlo k porušeniu zákazu diskriminácie stanoveného článkom 14 Dohovoru**, v spojení s článkom 8 Dohovoru, je kľúčová z hľadiska posúdenia súladu platnej slovenskej legislatívy s Dohovorom.

⁵Ide o prípad sťažovateľa Genovese proti Malta, číslo sťažnosti 53124/09

⁶viď riadok 30 rozhodnutia Genovese proti Malta

⁷viď riadok 33 rozhodnutia Genovese proti Malta

⁸o prípadnom porušení článku 14 Dohovoru môže Súd rozhodovať len vtedy, ak sťažovateľ namieta, že tento článok bol porušený v spojení s iným článkom Dohovoru. Článok 14 sa pred Súdom nedá uplatniť samostatne, nakoľko zmyslom tohto článku je zabezpečiť, aby signatárske štáty Dohovoru chránili práva garantované Dohovorom bez akejkoľvek diskriminácie.

Súd dospel k záveru, že Maltská republika **explicitne garantuje právo jednotlivcov**, majúcich maltských predkov, **na maltské štátne občianstvo**, a pre tieto účely vo svojej legislatíve upravila procesné podmienky na získavanie občianstva.

Štát, ktorý v priznávaní práv jednotlivcom ide nad rámec povinností stanovených Dohovorom – čo je možné v zmysle ustanovenia článku 53 Dohovoru – musí zabezpečiť, aby aj takéto „nadštandardné“ práva bolo jednotlivcom priznávané bez akejkoľvek diskriminácie v zmysle článku 14 Dohovoru.⁹ Sťažovateľ Genovese vyhral spor proti Malte práve preto, že Súd uznal, že v jeho prípade došlo k diskriminácii z titulu, *inter alia*, jeho statusu nemanželského dieťaťa.

Ak teda Malta garantuje, že deti maltského rodiča/maltských rodičov, majú právo na maltské občianstvo, dostáva sa do situácie, keď ochraňuje právo, ochranu ktorého Dohovor neukladá ako povinnosť štátu – koná preto nad rámec Dohovoru, čo je v zmysle článku 53 Dohovoru možné. V súlade s Dohovorom potom musí výkon takéhoto práva jednotlivcom byť poskytovaný bez akejkoľvek diskriminácie.

Práve v tomto bode je možné zamyslieť sa nad možnosťou použitia analógie na prípady, ak slovenský občan stratí slovenské štátne občianstvo preto, že nadobudol občianstvo iného štátu.

3.2. Možno závery súdu z rozhodnutia genovese proti malta analogicky uplatniť na prípady obdobné prípadu fehér dolník proti slovenská republika?

Slovenská republika prostredníctvom článku 4 Ústavy Slovenskej republiky garantuje osobám, ktoré majú slovenské štátne občianstvo (nech už toto občianstvo nadobudli akýmkoľvek spôsobom), že im toto občianstvo nebude odobraté proti ich vôli.

Ústavný princíp Slovenskej republiky, že slovenské štátne občianstvo nemôže byť nikomu odobraté proti jeho vôli, znamená, že štátny orgán nemôže jednotlivcovi odobrať štátne občianstvo, kým tento sám nepožiadá o prepustenie zo štátneho zväzku. Odobratie občianstva preto nemôže predstavovať administratívnoprávnu alebo trestnoprávnú sankciu pre jednotlivca, lebo sa predpokladá, že takáto ingerencia by bola proti jeho vôli.

Je diskutabilné, či prejav vôle jednotlivca, na základe ktorého nadobudne občianstvo iného štátu (pričom tento prejav vôle môže mať rôzne podoby, napr. podanie žiadosti o udelenie štátneho občianstva, zloženie slávnostného sľubu, alebo prisahy, že ako nový občan tejto krajiny bude riadne dodržiavať zákony, a pod.), možno automaticky pokladať za prejav vôle stratiť slovenské štátne občianstvo. Je zřejmé, že skutočná vôľa je nadobudnúť občianstvo iného štátu. Otázka, či táto vôľa má byť vykladaná tak široko, že by zahŕňala aj vôľu stratiť slovenské občianstvo, je esenciálna, avšak netvorí jadro skúmania v tomto príspevku. V ďalšom texte sa bude vychádzať z predpokladu, že za prejav vôle vyjadrujúci skutočnú vôľu stratiť štátne občianstvo Slovenskej republiky sa nebude pokladať prejav vôle smerujúci k získaniu štátneho občianstva iného štátu.

Ak teda Slovenská republika garantuje svojim občanom, že im ich štátne občianstvo nebude odobraté proti ich vôli, je v obdobnej situácii ako Malta – **poskytuje ochranu práva** (konkrétne práva na občianstvo), **ktorého ochrana nie je od štátu vyžadovaná ustanoveniami Dohovoru**. Slovenská republika tak poskytuje ochranu nad rámec Dohovoru, čím dochádza k naplneniu článku 53 Dohovoru. **Aj na poskytovanie ochrany takéhoto práva sa potom vzťahuje článok 14 Dohovoru, a musí byť preto toto právo jednotlivcom priznávané bez akejkoľvek diskriminácie.**

Momentálna slovenská právna úprava v oblasti štátneho občianstva však *de facto* vytvára priestor pre **rozdielne zaobchádzanie s osobami v rovnakom/analogickom postavení**. Tí jednotlivci, ktorí majú štátne občianstvo Slovenskej republiky a počas celého života na jej území ostanú, resp. tu aspoň budú mať počas relevantného obdobia svoj trvalý pobyt, sú v inej situácii ako tí jednotlivci, ktorí majú občianstvo Slovenskej republiky, ale počas života za akýchkoľvek okolností opustia jej územie a budú trvalo žiť v inej krajine, kde z praktických dôvodov po čase budú chcieť získať štátne občianstvo. Ústavné právo na to, že občianstvo Slovenskej republiky nebude občanom proti ich vôli odobraté, je v skutočnosti posilnené voči skupine „zostávajúcich“ jednotlivcom oproti skupine „odchádzajúcich“ jednotlivcov.

4 ZÁVER

Vzhľadom na vyššie uvedené, možno mať za to, že slovenská právna úprava nie je celkom v súlade s ustanoveniami Dohovoru. Ak sa už etablovaná judikatúra a právne závery Európskeho

⁹ vid' riadok 34 rozhodnutia Genovese proti Malta

súdu pre ľudské práva analogicky aplikujú na situácie, ktoré môžu vzniknúť ako následok slovenskej právnej úpravy (emigrant zo Slovenska stratí slovenské občianstvo, pretože nadobudne štátne občianstvo štátu svojho aktuálneho pobytu), možno dospieť k záveru, že v jednotlivých prípadoch môže dôjsť k porušeniu článku 14 Dohovoru v kombinácii s článkom 8 Dohovoru.

Použitá literatúra:

POTOČNÝ, M. a kol.: Medzinárodné právo verejné – zvláštní časť. 5. vydanie. C.H.Beck, Praha 2006;
SEIDL-HOHENVELDERN, I.: Mezinárodní právo veřejné. 3. vydanie. ASPI, Praha 2006;
DAVID V. – SLADKÝ, P. – ZBOŘIL, F.: Medzinárodné právo verejné s kazuistikou. Leges, Praha 2008;
KLUČKA, J.: Medzinárodné právo verejné. IURA EDITION 2011.

Internetové odkazy:

Hervé Gattegno: La double erreur des adversaires de la double nationalité, In: *Le point. fr*, 10.jún 2013, (Link: http://www.lepoint.fr/politique/parti-pris/07-06-11-la-double-erreur-des-adversaires-de-la-double-nationalite-07-06-2011-1339125_222.php)

Kontaktné údaje:

Mgr. Soňa Ondrášiková, sona.ondrasikova@flaw.uniba.sk
Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave,
Šafárikovo námestie č. 6,
P.O.BOX 313,
810 00 Bratislava 1,
Slovenská republika

K APLIKOVATEĽNOSTI INTERPRETAČNÝCH PRAVIDIEL VIEDENSKÉHO DOHOVORU O ZMLUVNOM PRÁVE VNÚTROŠTÁTNYMI SÚDMI V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

Peter Pavlovič

Masarykova univerzita, Právnická fakulta

Abstract: This paper deals with the problem of direct applicability of interpretation rules contained in Art. 31 to 33 of the Vienna Convention on the Law of Treaties in decision-making process of domestic courts in the Slovak Republic. Appropriate attention is devoted to the analysis of International and Constitutional regulation and its critical assessment in the course of judicial practice.

Abstrakt: Predkladaný príspevok sa zaoberá otázkou priamej aplikovateľnosti interpretačných pravidiel obsiahnutých v čl. 31 až 33 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve v rozhodovacej činnosti vnútroštátnych súdov Slovenskej republiky. Pozornosť je primerane venovaná analýze medzinárodnoprávnej i ústavnoprávnej roviny úpravy a kritickému zhodnoteniu zodpovedajúcej súdnej praxe.

Key Words: Interpretation, International Treaties, Vienna Convention on the Law of Treaties, Constitution of the Slovak Republic.

Kľúčové slová: Interpretácia, medzinárodné zmluvy, Viedenský dohovor o zmluvnom práve, Ústava Slovenskej republiky.

1 ÚVOD

Metodologicky udržateľné pravidlá interpretácie práva majú za úlohu poskytnúť odpoveď na to, ako správne zistiť obsah vykladanej právnej normy. Pri práci s právnymi textami je interpret pravidla konfrontovaný so sémantickou neurčitostou právneho textu¹, ktorá vychádza z nedokonalosti jazyka ako média sprostredkujúceho význam právnej normy. Proces interpretácie práva je potom prvoplánovo zameraný na "priradovanie významu znakom", teda "priradovanie významu v zákone použitým výrazom"².

Otázke správnej metodológie výkladu práva je v právnej teórii venovaný značný priestor.³ Aj napriek tomu, že vnútroštátne právo je nesmierne komplexný, no vnútorne relatívne jasne štruktúrovaný systém, jednotné pravidlá a postupy vzťahujúce sa na interpretáciu práva spravidla nie nekriticky prijímané a koherentne aplikované na všetky relevantné prípady. A to aj napriek skutočnosti, že v rámci jedného štátu pôsobí iba jeden zákonodarca, relatívne homogénna sústava orgánov aplikujúcich (a interpretujúcich) právo a fakticky jeden jasne definovaný, hierarchicky budovaný systém práva.

Medzinárodné právo naproti tomu v porovnaní s vnútroštátnymi právnymi poriadkami ťahá vo všetkých aspektoch za kratší koniec: chýba mu jediný zákonodarca, jednotná sústava orgánov oprávnených autoritatívne aplikovať a interpretovať právo a v neposlednom rade súradne organizovaný systém písaných i nepísaných noriem bez jasnej hierarchickej štruktúry prináša so sebou špecifické problémy spojené s interpretáciou jeho právnych noriem. Vychádzajúc zo suverénnej rovnosti štátov, každý štát je rovnocenným členom medzinárodného spoločenstva, je sám sebe zákonodarcom, žalobcom, sudcom i policajtom. Interpretácia medzinárodného práva tak v oveľa väčšej miere než v hierarchicky vybudovanom a autoritatívne po jasne definovanej línii interpretovanom vnútroštátnom práve vyžaduje kooperáciu medzi štátmi ako tvorcami i interpretmi

¹ MELZER, F. Metodologie nalézání práva: Úvod do právní argumentace, s. 5.

² KNAPP, V. Zákonodárna moc Ústavního soudu, s. 108.

³ Bližšie pozri: GERLOCH, A., TRYZNA, J., WINTR, J. (eds.). Metodologie interpretace práva a právní jistota, s. 9-362.

práva. Medzinárodné právo tak je v mnohých aspektoch politicky exponovanejšie, čo implikuje určitú dynamiku vývoja pravidiel.

Záujem štátov na jednotnom výklade pravidiel regulujúcich ich vzájomné spolužitie v tak špecifickom prostredí, akým je medzinárodné spoločenstvo, sa odzrkadlil i v ochote akceptovať jednotné pravidlá výkladu medzinárodných zmlúv. Interpretáčnej pravidlá boli inkorporované do ustanovení čl. 31 až 33 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve z roku 1969, v ktorých je vyčerpávajúcim spôsobom upravené všeobecné pravidlo výkladu (čl. 31), doplnkové prostriedky výkladu (čl. 32) a výklad zmlúv, ktoré boli pôvodne vyhotovené vo dvoch alebo viacerých jazykoch (čl. 33).

S ohľadom na prebiehajúce globalizačné procesy preniká medzinárodné právo ako právo tvorené štátmi čoraz viac dovnútra pôvodne suverénnych a zvonku nepreniknuteľných entít s tým, že čoraz častejšie priamo zakladá práva a povinnosti fyzických a právnických osôb. Keď sa ale dotknutá fyzická alebo právnická osoba nedomôže priamo svojich práv, ku garancii alebo rešpektovaniu ktorých sa štát medzinárodnoprávne zaviazal, môže siahnuť (nielen) po súdnych prostriedkoch nápravy. V tejto fáze je na sudcovi vnútroštátneho súdu, aby v prebiehajúcom súdnom konaní interpretoval dotknutú medzinárodnú zmluvu.

V predkladanom príspevku si s ohľadom na podmienky Slovenskej republiky kladieme otázku, či je sudca v Slovenskej republike pri svojej činnosti viazaný interpretačnými pravidlami podľa čl. 31 až 33 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve, a ak áno, z akého titulu. Vychádzame pritom zo skutočnosti, že Slovenská republika je zmluvnou stranou Viedenského dohovoru o zmluvnom práve, teda že sa zaviazala interpretovať následne uzavreté medzinárodné zmluvy spôsobom ustanoveným týmto dohovorom. Ďalšou premisou, na ktorej je postavená naša analýza, je ustanovenie znemožňujúce zmluvným stranám "dovoľávať [sa] ustanovení svojho vnútroštátneho práva ako dôvodu pre neplnenie zmluvy"⁴. Preto predmetom predkladaného príspevku bude analýza miery prieniku medzinárodného práva do práva vnútroštátneho s cieľom zistiť, či sú zmluvné ustanovenia obsiahnuté v čl. 31 až 33 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve pre vnútroštátne súdy záväzné *per se* (ako zmluvné pravidlá medzinárodného práva) alebo je nutné hľadať dôvod záväznosti v iných skutočnostiach. Čitateľa pritom vopred upozorňujeme, že sa budeme pohybovať na pomedzí práva medzinárodného a vnútroštátneho (ústavného) a odpovede na položené otázky budeme hľadať v miestach, kde sa tieto dva systémy práva síce stretávajú, ale nie vždy celkom úspešne spolu komunikujú. Taktiež dávame do pozornosti skutočnosť, že všetky závery dosiahnuté v tomto texte sa bez ďalšieho vzťahujú iba a výlučne na medzinárodné zmluvy uzatvorené podľa Viedenského dohovoru o zmluvnom práve, pričom z analýzy úmyselne vyčleňujeme (pre osobitný režim ich interpretácie) primárne právo Európskej únie a EURATOMu.

2 ÚSTAVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY V ROKOCH 1992-2001

Ústavodarný orgán sa pri prijímaní Ústavy Slovenskej republiky v roku 1992 vyhol definícii vzťahu medzi vnútroštátnym právnym poriadkom a medzinárodným právom tak, že fakticky nezaradil normu bližšie špecifikujúcu tento vzťah do textu ústavného dokumentu.⁵ Macošský vzťah ústavy z roku 1992 k medzinárodnému právu je ale nutné vidieť v širších súvislostiach ústavných tradícií na našom území, pre ktoré bolo typické formálno-právne uprednostňovanie práva vnútroštátneho pred právom medzinárodným.⁶ Aj napriek tomu novoprijatá ústava pootvorila dvere pre čiastočné vpustenie medzinárodnej normativity na národnú úroveň.

Ústava sa v pôvodnom znení⁷ k otázke pôsobenia medzinárodných zmlúv vo vnútroštátnom práve (a tým nepriamo i vzťahu medzinárodného a vnútroštátneho práva) zmieňovala v dvoch ustanoveniach. V čl. 11 prisúdila kategórii ratifikovaných a zákonným spôsobom vyhlásených medzinárodných zmlúv o ľudských právach a základných slobodách aplikačnú prednosť⁸ pred

⁴ Čl. 27 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve.

⁵ ČIČ, M. a kol. Komentár k Ústave Slovenskej republiky, s. 69-70.

⁶ Návrh skupiny poslancov Národnej rady Slovenskej republiky na vydanie ústavného zákona, ktorým sa mení a dopĺňa Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení ústavného zákona č. 244/1998 Z. z. a ústavného zákona č. 9/1999 Z. z., s. 4.

⁷ Pod pojmom "ústava v pôvodnom znení" rozumieme Ústavu Slovenskej republiky do nadobudnutia účinnosti ústavného zákona č. 90/2001 Z. z. dňa 1. júla 2001.

⁸ Ústavnou formuláciou "prednosť pred [...] zákonmi [Slovenskej republiky]" pritom rozumieme "poradie použitia" (aplikácie), teda prednosť aplikačnú, a nie vyššiu právnu silu medzinárodnej

zákonmi za predpokladu, že tieto zmluvy "zabezpečujú väčší rozsah základných práv a slobôd"⁹. Zákondarca týmto krokom jasne vymedzil priestor prislúchajúci medzinárodným zmluvám v slovenskom právnom poriadku. Výsadné postavenie mali mať iba zmluvy o ľudských právach a základných slobodách, a aj to len vtedy, keď zabezpečovali väčší štandard ochrany ako ústavný poriadok. *A contrario*, medzinárodné zmluvy, ktoré neboli zmluvami o ľudských právach a základných slobodách, resp. nezaručovali väčší rozsah práv a slobôd, neboli spôsobilé získať v právnom poriadku Slovenskej republiky postavenie, ktoré by ich pri aplikácii uprednostňovalo pred zákonom. Striktná asertivita ústavodarcu voči medzinárodným zmluvám bola zmiernená formuláciou čl. 144 ods. 2 ústavy, ktorý pripúšťal viazanosť sudcu "aj" medzinárodnou zmluvou, ale iba za predpokladu, že tak ustanovuje ústava alebo zákon.¹⁰ Vylúčenie možnosti aplikácie Viedenského dohovoru o zmluvnom práve v režime čl. 11 ústavy ako jediného relevantného ústavného odkazu indikuje, že ostatnú možnosťou pre jeho uplatnenie zostáva zákonná autorizácia.

V tomto kontexte sa natíska otázka priamej vnútroštátnej aplikovateľnosti výkladových pravidiel ustanovených v čl. 31 až 33 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve sudcami v Slovenskej republike. Ako je už z povahy Viedenského dohovoru o zmluvnom práve zjavné, nejedná sa o zmluvu, ktorá by normovala (alebo aspoň mala ambíciu normovať) ľudské práva a základné slobody tak, ako to požadovalo znenie čl. 11 ústavy. Taktiež nie je v právnom poriadku Slovenskej republiky dohľadateľný zákon, ktorý by v duchu požiadavky formulovanej v čl. 144 ods. 2 ústavy vo svojom texte odkazoval na Viedenský dohovor o zmluvnom práve alebo konkrétne na jeho interpretačné pravidlá obsiahnuté v čl. 31 až 33¹¹, a tým autorizoval možnosť ich použitia a záväznosť pre sudcov. Sudca tak predmetnými výkladovými pravidlami *ex constitutionae* v pôvodnom znení ústavy viazaný nebol. Z pohľadu práva medzinárodného tak vznikol zjavný nesúlad medzi zmluvným záväzkom Slovenskej republiky interpretovať všetky medzinárodné zmluvy uzatvorené podľa Viedenského dohovoru o zmluvnom práve spôsobom predvídaným v jeho čl. 31 až 33 na jednej strane a chýbajúcim aktom štátu smerujúcim dovnútra a vyjadrujúcim jeho vôľu autoritatívnym spôsobom (výslovne v ústave alebo zákonom) zaviazat' svoje orgány konať súladne so svojim medzinárodnoprávnym záväzkom.

3 ÚSTAVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY PO PRIJATÍ ÚSTAVNÉHO ZÁKONA Č. 90/2001 Z. Z.

Redefiníciu vzťahu vnútroštátneho a medzinárodného práva priniesla až zásadná novela Ústavy Slovenskej republiky ústavným zákonom č. 90/2001 Z. z., ktorou ústavodarca primárne sledoval prispôsobenie ústavnej úpravy integračným ambíciám Slovenskej republiky. Výrazom tesnejšieho príhnutia slovenského právneho poriadku k medzinárodnému právu je doplnenie čl. 1 ústavy identifikujúceho základné hodnotové a ideové zakotvenie Slovenskej republiky ako demokratického a právneho štátu o ustanovenie, podľa ktorého "Slovenská republika uznáva a dodržiava všeobecné pravidlá medzinárodného práva, medzinárodné zmluvy, ktorými je viazaná, a svoje ďalšie medzinárodné záväzky".

Ústavodarca pritom pojem "všeobecné pravidlá medzinárodného práva" stotožňuje s pojmom "všeobecné zásady medzinárodného práva" a rozumie nimi "najmä tie [zásady], ku ktorým sa prihlásili signatárske štáty Viedenského dohovore o zmluvnom práve z 23. mája 1969 [...]"¹². Gramatická chyba v názve odkazovaného medzinárodného dohovoru môže pôsobiť zmätočne,

zmluvy spôsobilú derogovať právnu normu obsiahnutú v zákone. Bližšie k tejto problematike pozri: TÝČ, V. Právo medzinárodných smluv, s. 89-92.

⁹ Čl. 11 Ústavy Slovenskej republiky v pôvodnom znení: "Medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách, ktoré Slovenská republika ratifikovala a boli vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom, majú prednosť pred jej zákonmi, ak zabezpečujú väčší rozsah základných práv a slobôd."

¹⁰ Čl. 144 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky: "Ak to ustanovuje ústava alebo zákon, sudcovia sú viazaní aj medzinárodnou zmluvou."

¹¹ Ostatné medzinárodné zmluvy (teda všetky s výnimkou tých, na ktoré odkazuje čl. 11 Ústavy Slovenskej republiky) bolo možné bezprostredne aplikovať, iba ak zákon vylúčil svoje pôsobenie v prípadoch, ktoré boli medzinárodnou zmluvou upravené odlišne. Bližšie pozri: Návrh skupiny poslancov Národnej rady Slovenskej republiky na vydanie ústavného zákona, ktorým sa mení a dopĺňa Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení ústavného zákona č. 244/1998 Z. z. a ústavného zákona č. 9/1999 Z. z., s. 6.

¹² *Ibid.*, s. 27.

nakolko nie je na prvý pohľad jasné, či mal normotvorca na mysli zásady, ku ktorým sa štáty prihlásili vo Viedenskom dohovore o zmluvnom práve alebo sa jedná o zásady, ku ktorým sa vo všeobecnosti prihlásili signatárske štáty Viedenského dohovoru o zmluvnom práve. Z logiky veci zrejme nie je relevantný okruh zásad, ktoré vyznávajú signatári určitej medzinárodnej zmluvy bez vzťahu ku konkrétnemu zmluvnému dokumentu, a tak je veľmi nepravdepodobné, že ústavodarca touto formuláciou zamýšľal odkazovať na súbor všetkých zásad vyznávaných zmluvnými stranami Viedenského dohovoru o zmluvnom práve. Toto konštatovanie podopiera tiež pokračovanie vymedzenia pojmu "všeobecné zásady medzinárodného práva" v dôvodovej správe, kde sa popri prvoplánovo neidentifikovateľnej formulácii vo vzťahu k Viedenskému dohovoru autor normy analogicky dovoľáva zásad vtelených do Charty Organizácie Spojených národov.¹³

Z doktrínálneho pohľadu je problematickým i stotožnenie pojmov "zásada" a "pravidlo" medzinárodného práva. Toto rozlišovanie doposiaľ nie je uspokojivo ustálené ani vo vede medzinárodného práva, no v zásade možno stotožnenie oboch pojmov odmietnuť ako nepresné. Kľučka v tejto súvislosti považuje pojem "pravidlá medzinárodného práva" za všeobecný, nadradený pojem, ktorý sa v závislosti od všeobecnosti, resp. konkrétnosti svojho obsahu delí na "zásady" a "normy".¹⁴ Naopak, Malenovský rozlišuje medzi "zásadami" a "konkrétnymi pravidlami", pričom spoločnou nadradenou kategóriou sú "pravidlá medzinárodného práva".¹⁵ Pojmy pravidlá medzinárodného práva a zásady medzinárodného práva tak nie sú synonymá, ale je medzi nimi vzťah rodového a druhového pomenovania javov. Ak by sme zotrvali pri ústavnom texte, ktorý hovorí o všeobecných pravidlách medzinárodného práva a nepridelili mu ústavodarcom zamýšľaný obsah, dostali by sme veľmi široký okruh záväzkov, ku ktorým by sa Slovenská republika svojou ústavou prihlásila, a ktoré by uznala (*de facto* by sa jednalo o všetky zmluvné i obyčajové, všeobecné i konkrétne pravidlá všeobecného medzinárodného práva). Z tohto dôvodu smeroval úmysel normotvorcu zjavne k prihláseniu sa k všeobecným zásadám medzinárodného práva ako všeobecne formulovaným normám medzinárodného práva.

Kľučka vidí v čl. 1 ods. 2 ústavy pozitívny moment v tom, že ústavodarca sa prezentovanou formuláciou prihlásil nielen k rešpektovaniu medzinárodných zmlúv, ale aj záväzkov vyplývajúcich z iných prameňov medzinárodného práva. Osobitne pritom vyzdvihuje medzinárodnú obyčaj, ktorú považuje za prameň medzinárodného práva automaticky inkorporovaný a priamo použiteľný vo vnútroštátnych právnych poriadkoch.¹⁶ Tento záver otvára novú dimenziu pre úvahy o vstupe interpretačných pravidiel medzinárodného zmluvného práva do práva vnútroštátneho a ich bezprostrednej záväznosti pre orgány aplikácie práva. Súčasná medzištátna prax a rozhodnutia medzinárodných súdnych orgánov súhlasne prijímajú tézu o obyčajovej povahe čl. 31 až 33 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve.¹⁷ Ak teda tieto výkladové pravidlá majú obyčajovú povahu. Ak teda sú obyčajové pravidlá súčasťou vnútroštátneho práva a ako také sú bezprostredne aplikovateľné vnútroštátnymi orgánmi aplikujúcimi právo, bez ďalšieho môžeme skonštatovať obsahovú väzanosť vnútroštátnych súdov interpretačnými pravidlami obyčajovej povahy, ktoré sú obsahovo totožné s pravidlami obsiahnutými v čl. 31 až 33 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve.

Novela ústavy ústavným zákonom č. 90/2001 Z. z. so sebou priniesla celý rad inovatívnych ustanovení, ktoré v porovnaní s predchádzajúcou právnou úpravou vťahli medzinárodné zmluvy intenzívnejšie a vo väčšom rozsahu do právneho poriadku Slovenskej republiky. Za všetky ustanovenia je vhodné vyzdvihnúť najmä zrušenie reštriktívne formulovaného čl. 11 Ústavy Slovenskej republiky a jeho nahradenie širšie formulovaným čl. 7 ods. 5 ústavy¹⁸, začlenenie kategórie "medzinárodných zmlúv, s ktorými vyslovila súhlas Národná rada Slovenskej republiky a ktoré boli ratifikované a vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom" medzi právne formy tvoriace

¹³ Ibid.

¹⁴ KLUČKA, J. Medzinárodné právo verejné (všeobecná a osobitná časť), s. 131-132.

¹⁵ MALENOVSKÝ, J. Mezinárodní právo, jeho obecná část, ..., s. 242-245.

¹⁶ KLUČKA, J. Miesto a úprava noriem medzinárodného práva v Ústave Slovenskej republiky, s. 386.

¹⁷ GARDINER, R. Treaty Interpretation, s. 12-18.

¹⁸ Čl. 7 ods. 5 Ústavy Slovenskej republiky: "Medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách, medzinárodné zmluvy, na ktorých vykonanie nie je potrebný zákon, a medzinárodné zmluvy, ktoré priamo zakladajú práva alebo povinnosti fyzických osôb alebo právnických osôb a ktoré boli ratifikované a vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom, majú prednosť pred zákonmi."

referenčný objekt pre rozhodovanie o súlade zákonov a iných podzákonných právnych foriem s takýmito zmluvami¹⁹, pre rozhodovanie o ústavných sťažnostiach fyzických alebo právnických osôb namietajúcich porušenie ľudských práv alebo základných slobôd²⁰, či pre ich inkorporáciu do sľubu sudcu ústavného súdu²¹.

Aj napriek deklarovanému podstatnému prieniku záväzkov vyplývajúcich z medzinárodných zmlúv do vnútroštátneho právneho poriadku došlo v skutočnosti iba ku kozmetickému zmene pri podstatných a kľúčových záväzkoch Slovenskej republiky prevzatých medzinárodnými zmluvami pred predmetnou novelizáciou ústavy. Pre kategóriu medzinárodných zmlúv o ľudských právach a základných slobodách, ktoré boli vyhlásené zákonom ustanoveným spôsobom pred nadobudnutím účinnosti ústavného zákona č. 90/2001 Z. z.²², ponechal zákonodarca v platnosti pôvodný reštriktívny režim podľa čl. 11 Ústavy Slovenskej republiky.²³ Vo vzťahu k "[iným medzinárodným zmluvám], ktoré Slovenská republika ratifikovala a boli vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom pred nadobudnutím účinnosti tohto ústavného zákona" platí naďalej domnieka, že sú súčasťou jej právneho poriadku, iba ak tak ustanovuje zákon.²⁴ Týmto ústavodarca otvorene vyjadril svoj rezervovaný a asertívny postoj k zmluvným záväzkom Slovenskej republiky predchádzajúcim 1. júlu 2001. Inak povedané, režim platný pre zmluvné záväzky do prijatia inkriminovanej novely zostal naďalej v podstate nedotknutý s tým, že nový prístup podľa čl. 7 ods. 5 sa bude aplikovať *ex tunc*, teda na medzinárodné zmluvy prijaté po 1. júli 2001.

Vo svetle týchto skutočností sa režim možnej priamej aplikovateľnosti interpretačných pravidiel zakotvených v čl. 31 až 33 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve fakticky nezmenil. Dohovor je z titulu pôsobenia čl. 7 ods. 5 *pro futuro* vyňatý spod jeho pôsobnosti, pričom *rationae temporis* spadá pod režim predpokladaný čl. 154c ods. 2 ústavy.²⁵ Nakoľko však nespĺňa ústavný predpoklad existencie zákonného ustanovenia, ktoré by túto medzinárodnú zmluvu inkorporovalo do právneho poriadku Slovenskej republiky, nemožno o nej uvažovať ako o zmluve priamo aplikovateľnej vnútroštátnymi subjektmi. V tomto svetle je tak nutné konštatovať kontinuitu právneho režimu "neaplikovateľnosti" zmluvných interpretačných pravidiel obsiahnutých vo Viedenskom dohovore o zmluvnom práve vnútroštátnymi súdmi.

4 ÚČELOVÝ PRAGMATIZMUS ÚSTAVNÉHO SÚDU?

Krátko po vzniku samostatnej Slovenskej republiky bolo pred Ústavným súdom Slovenskej republiky iniciované konanie o vyslovení nesúlady nariadenia vlády Slovenskej republiky č. 196/1993 Z. z. o poskytovaní učebníc žiakom s ústavou garantovaným právom na bezplatné vzdelanie na základných a stredných školách. Ústavný súd v rámci rozhodovacieho procesu

¹⁹ Čl. 125 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky.

²⁰ Čl. 127 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky.

²¹ Čl. 134 ods. 4 Ústavy Slovenskej republiky.

²² Pravdepodobne z dôvodu nedôslednosti ústavodarca sa do textu čl. 154c ods. 1 ústavy dostala formulácia "[...] pred nadobudnutím účinnosti tohto ústavného zákona [...]" bez toho, aby bolo v texte jasne indikované, o účinnosť ktorého ústavného zákona sa jedná. Preto bez znalosti okolností novelizácie Ústavy Slovenskej republiky môže jej konsolidované znenie pôsobiť máľúco.

²³ Na tomto mieste predostierame, že Slovenská republika sa stala zmluvnou stranou takmer všetkých významných medzinárodných zmlúv o ľudských právach a základných slobodách ešte pred nadobudnutím účinnosti ústavného zákona č. 90/2001 Z. z., a teda sa na ne vzťahuje reštriktívny režim uvedený v pôvodnom čl. 11 Ústavy Slovenskej republiky. Bližšie pozri: DRGONEC, J. Ústava Slovenskej republiky: Komentár k novelizácii ústavným zákonom č. 90/2001 Z. z., s. 291-292.

²⁴ Čl. 154c ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky.

²⁵ Toto tvrdenie však platí iba podmienene, a to z titulu, že Viedenský dohovor o zmluvnom práve nie je *stricto sensu* medzinárodnou zmluvou, ktorú by Slovenská republika ratifikovala a bola vyhlásená spôsobom ustanoveným zákonom. Domnievame sa však, že sukcesia do tejto zmluvy má rovnaké účinky ako oba vyššie zmienené úkony, a preto je možné uvažovať o vzťahnutí režimu podľa čl. 154c ods. 2 na tento dohovor. Slovenská republika notifikovala dňa 28. mája 1993 sukcesiu do Viedenského dohovoru o zmluvnom práve s platnosťou od 1. januára 1993 (viz Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky o uskutočnení notifikácie sukcesie Slovenskej republiky do mnohostranných zmluvných dokumentov, ktorých depozitárom je generálny tajomník Organizácie Spojených národov č. 53/1994 Z. z.), čím nastali právne účinky zhodné s účinkami predvídanými čl. 154c ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky.

aplikoval niekoľko medzinárodných zmlúv, keď v duchu čl. 11 ústavy skonštatoval nedostatočnosť "autonómneho" výkladu založeného "výlučne na Ústave Slovenskej republiky. Tvrdil, že prevažná časť základných práv a slobôd obsiahnutých v druhej hlave Ústavy Slovenskej republiky predstavuje ústavnú transformáciu medzinárodných záväzkov Slovenskej republiky v oblasti medzinárodnoprávnej zmluvnej úpravy základných práv a slobôd"²⁶, čím vťahol do rozhodovania o merite veci medzinárodné zmluvy a otázku metódy ich interpretácie.

Ústavný súd sa musel v konaní, v ktorom zamýšľal interpretovať medzinárodné zmluvy, vyporiadať s otázkou, ako na tieto zmluvy nahliadať. Svoju argumentáciu postavil na pragmatickom konštatovaní, že "neexistuje žiaden právny alebo faktický dôvod, aby bol pre potreby konania o súlade právnych predpisov pred Ústavným súdom Slovenskej republiky [...] poskytnutý odlišný výklad (založený výlučne na Ústave Slovenskej republiky, prípadne berúc do úvahy predošlé právne úpravy, buď ústavné alebo iné), ak existujú platné medzinárodné zmluvy buď ratifikované ČSFR, alebo ku ktorým sa ČSFR pripojila, ak obsahujú takéto záväzky a ak existuje ich medzinárodné uznávaný výklad, ku ktorému je možné dospieť použitím výkladových pravidiel medzinárodného zmluvného práva."²⁷

Z uvedenej formulácie je vidieť, že ústavný súd vníma možné rozdiely vo výsledku interpretácie pri použití odlišných metód výkladu. Odmieta pritom striktné zotrvávanie na metodológii interpretácie spočívajúcej výhradne na vnútroštátnej doktríne a pokúša sa posilniť váhu argumentov prihladaním na "medzinárodné uznávaný výklad", t.j. výklad za použitia výkladových pravidiel medzinárodného zmluvného práva. To, čo sa z pohľadu medzinárodného práva javí ako prirodzený a správny záver, nie je takým prirodzeným a správnym z pohľadu práva ústavného. Z argumentácie ústavného súdu vyplýva úmysel priamo aplikovať zmluvné ustanovenia čl. 31 až 33 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve ("Pre potreby konania pred ústavným súdom treba predovšetkým použiť ustanovenia čl. 31 ods. 1 (Všeobecné pravidlo), ktoré uvádza [...]"²⁸). Ústavný súd tak ale robí bez toho, aby uviedol, na základe akých právnych úvah sa k danému výsledku dopracoval.

K priamej aplikácii ustanovení Viedenského dohovoru o zmluvnom práve viedla ústavný súd obava z toho, že "použitie výlučne "vnútroštátneho výkladu" termínu obsiahnutého v platnej medzinárodnej zmluve by [...] mohlo viesť k jej nerešpektovaniu a i k možnému založeniu medzinárodnoprávnej zodpovednosti Slovenskej republiky"²⁹. Pokyn k sledovaniu medzinárodného štandardu interpretácie medzinárodných zmlúv tak paradoxne ústavný súd vyvodzuje z externého, pohľadom ústavy pre neho fakticky mimoprávneho prostredia, keď sleduje účel výkladu medzinárodnej zmluvy tak, aby jeho činnosťou nedošlo k "nerešpektovaniu" zmluvných záväzkov štátu s možným prerastením až do vzniku medzinárodnoprávnej zodpovednosti Slovenskej republiky ako celku. Argument pre svoj postup tak súd vyvodzuje výlučne z medzinárodného práva bez toho, aby mu to vnútroštátne právo v tomto prípade dovoľovalo.

Vinou nedokonale vnútroštátnej právnej úpravy sa tak ústavný súd dostal do nelichotivej situácie. Na jednu stranu mu ústava neumožňovala použiť ustanovenia Viedenského dohovoru o zmluvnom práve za účelom interpretácie iných medzinárodných zmlúv o ľudských právach a základných slobodách³⁰, na stranu druhú chcel súd predísť eventualite vzniku medzinárodnoprávnej zodpovednosti Slovenskej republiky založenej potenciálnou nesprávnou interpretáciou medzinárodnej zmluvy. Slabinou účelovej argumentácie ústavného súdu však nepochybne zostáva fakt, že sa ani len okrajovo nepokúsil vymedziť vzťah medzi vnútroštátnym a medzinárodným právom v tom zmysle, aby načrtnol cestu, ktorou sa dopracoval k priamej aplikácii predmetných zmluvných ustanovení.

Ústavný súd potvrdil svoje stanovisko aj o osem rokov neskôr, teda už za účinnosti "novej" ústavnoprávnej úpravy, keď skonštatoval, že "Dohovor ako medzinárodná zmluva o ľudských právach a základných slobodách podlieha výkladovým pravidlám medzinárodného práva (čl. 31 až 33 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve z 23. mája 1969), a nie výkladovým pravidlám

²⁶ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 5/93 z 18. mája 1994.

²⁷ Ibid.

²⁸ Ibid.

²⁹ Ibid.

³⁰ Ústavný súd musel zákonite konať ultra vires, nakoľko ako štátny orgán môže v zmysle čl. 2 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky "konať iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon." Ak teda v ústave nebolo explicitné splnomocnenie adresované ústavnému súdu na aplikáciu medzinárodnej zmluvy určitým spôsobom, súd tak konať nemal a nesmel (k neexistencii splnomocnenia viz výklad k čl. 144 ods. 2).

vnútroštátneho práva (PL. ÚS 5/93).³¹ Zaujímavým na tomto kategorickom tvrdení je najmä argumentačný posun, keď v prvom z analyzovaných rozhodnutí uvažoval o interpretácii legálneho pojmu "aj [...] za aplikácie interpretačných pravidiel medzinárodného zmluvného práva", zatiaľ čo v druhom rozhodnutí uvažuje binárne so zásadným vylúčením aplikácie výkladových pravidiel vnútroštátneho práva.

5 ZÁVER

Špecifiká medzinárodného práva si vyžadujú existenciu špeciálnych a jasne definovaných pravidiel výkladu. Tieto sú v zmluvnej podobe vyjadrené v čl. 31 až 33 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve a obsahovo identicky reflektované i v obyčajovom práve.

Uskutočnená analýza ústavnoprávnej úpravy vzťahu medzinárodného a vnútroštátneho práva ukázala, že vo vzťahu k podstatnej časti medzinárodných zmlúv sa od prijatia Ústavy Slovenskej republiky v roku 1992 dodnes prakticky nič nezmenilo. Problematické ustanovenie čl. 144 ods. 2 ústavy v pôvodnom znení ústavy a čl. 154c ods. 2 ústavy v novelizovanom znení odhaľujú slabiny tejto právnej úpravy vo vzťahu k niektorým medzinárodným zmluvám. Ako sme preukázali, tento problém je citeľný vo vzťahu k Viedenskému dohovoru o zmluvnom práve, ktorého priama aplikovateľnosť vo vnútroštátnom práve by z dôvodu jeho významu ako "návodu pre čítanie iných medzinárodných zmlúv" bola viac než vítaná. Z pohľadu vnútroštátneho sudcu by zákonodarca urobil najlepšie, keby pristúpil k zrušeniu celého ustanovenia čl. 154c a podradil všetky zmluvy pod neho spadajúce jednotnému a súčasným pomerom viac vyhovujúcemu režimu zavedenému čl. 7 ods. 5 ústavy.

Z pohľadu formulácie udržateľného argumentu pre záväznosť interpretačných pravidiel by pre budúce súdne rozhodnutia (za predpokladu nezmenenej legislatívy) bol vhodnejší odkaz na obyčajový charakter interpretačných pravidiel verne reflektujúcich čo do obsahu ustanovenia čl. 31 až 33 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve. K tomuto záveru sa môže orgán aplikujúci právo relatívne jednoducho prepracovať skrz odkaz na čl. 1 ods. 2 ústavy, pričom týmto krokom sa vyhne nutnosti pochodu cez neisté (mínové) pole položené ústavodarcom a vedúce skrz nejasný vzťah medzinárodného a vnútroštátneho práva k priamej vnútroštátnej aplikovateľnosti interpretačných pravidiel vzťahujúcich sa na medzinárodné zmluvy.

Použitá literatúra:

- ČIČ, M. a kol.: Komentár k Ústave Slovenskej republiky. Martin: Matica Slovenská, 1997. 598 s. ISBN 80-7090-444-5.
- DRGONEC, J.: Ústava Slovenskej republiky: Komentár k novelizácii ústavným zákonom č. 90/2001 Z. z. Šamorín: Heuréka, 2001. 307 s. ISBN 8096856707.
- GARDINER, R.: Treaty Interpretation. Oxford: Oxford University Press, 2010. 409 s. ISBN 978-019-959704-8.
- GERLOCH, A., TRYZNA, J., WINTR, J. (eds.): Metodologie interpretace práva a právní jistota. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. 497 s. ISBN 978-80-7380-388-9.
- KLUČKA, J.: Medzinárodné právo verejné (všeobecná a osobitná časť). Bratislava: Iura Edition, 2008. 683 s. ISBN 978-80-8078-219-1.
- KLUČKA, J.: Miesto a úprava noriem medzinárodného práva v Ústave Slovenskej republiky. In: Justičná revue, 2002, č. 4, s. 381-392.
- KNAPP, V. Zákonodárna moc Ústavného soudu. In: Právnik, 1993, č. 2, s. 1-109.
- MALENOVSKÝ, J.: Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému. 5., podstatně upravené a doplněné vydání. Brno: Doplněk. 552 s. ISBN 978-80-7239-218-6.
- MELZER, F.: Metodologie nalézání práva: Úvod do právní argumentace. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011. 296 s. ISBN 978-80-7400-382-0.
- TYČ, V.: Právo mezinárodních smluv. Brno: Masarykova univerzita, 1995. 116 s. ISBN 80-210-1224-2.
- Návrh skupiny poslancov Národnej rady Slovenskej republiky na vydanie ústavného zákona, ktorým sa mení a dopĺňa Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení ústavného zákona č. 244/1998 Z. z. a ústavného zákona č. 9/1999 Z. z.

³¹ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 25/01-45 zo 7. novembra 2002.

Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 53/1994 Z. z.o uskutočnení notifikácie sukcesie Slovenskej republiky do mnohostranných zmluvných dokumentov, ktorých depozitárom je generálny tajomník Organizácie Spojených národov.

Ústavný zákon č. 90/2001 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov.

Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 15/1988 o Viedenskom dohovore o zmluvnom práve.

Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 25/01-45 zo 7. novembra 2002.

Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 5/93 z 18. mája 1994.

Kontaktné údaje:

Mgr. Peter Pavlovič

peter.pavlovic@mail.muni.cz

Masarykova univerzita, Právnická fakulta

Veveří 70

611 80 Brno

Česká republika

ÚLOHA A VÝZNAM MEDZINÁRODNEJ SPOLUPRÁCE

Jana Pešoutová

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta

Abstract: Sovereign states in the international arena are forced increasingly to prevent their isolation to create a wide scope of international cooperation. The international community set out a wide range of issues (ex. international crime, global warming), in which, for an effective outcome, essential common acting of states is needed. That is why the international cooperation have become an essential priority of international communities.

Abstrakt: Určenie základných cieľov, úloh a vzťahov patrí k základným determinantom vonkajšej politiky každého suverénneho štátu. Prostredníctvom nich sa definuje strategické smerovanie štátu v medzinárodnom priestore a preto je im v rámci kooperácie medzinárodných vzťahov potrebné venovať prioritnú pozornosť. Vo všeobecnosti určuje medzinárodné úlohy a ciele zahraničná politika štátu, ktorá primárne stanovuje najdôležitejšie oblasti potrebného dosiahnutia celosvetového konsenzu. Konkrétne medzinárodné úlohy a ciele však definujú medzinárodné zmluvy a dohody a tiež nemenej dôležité medzinárodné organizácie. Z hľadiska významosti je definovanie štátnych úloh a cieľov medzinárodným obrazom štátu, ktorý vytvára priestor pre záujem o aktívnu medzinárodnú spoluprácu.

Key words: International law, European law, international treaties and agreements, international cooperation

Kľúčové slová: medzinárodné spoločenstvo, medzinárodné právo, medzinárodné vzťahy, zahraničná politika štátu, medzinárodné zmluvy a dohovory, medzinárodná súčinnosť

ÚVOD

Svetové dianie je ovplyvnené najmä historickým vývojom, technologickým a hospodárskym rozvojom alebo napríklad aj vojnovým či mierovým stavom. Ich spoločným znakom je, že pozitívne spájajú alebo negatívne rozdeľujú celosvetovú spoločnosť. Medzinárodno - politický vývoj (aj napriek post – westfálskemu obdobiu), v polovici 20. storočia dospel do štádia, kedy si štáty intenzívnejšie začali uvedomovať, že pre dosiahnutie celosvetového konsenzu je potrebný jednotný, spoločný, resp. koordinovaný postup všetkých štátov sveta. Myšlienku stanovenia spoločnej koordinácie a stanovenia si medzinárodných cieľov predurčili následky druhej svetovej vojny, ktorá zasiahla všetky svetové kontinenty s výnimkou Antarktídy a Južnej Ameriky a na ktorej sa zúčastnilo 61 štátov sveta (ich obyvateľstvo tvorilo 80 % vtedajšej svetovej populácie). Vojenské operácie zasiahli územia 40 štátov a v armádach bojujúcich krajín slúžilo spolu 100 miliónov ľudí. Vysoký podiel ničivosti tohto najrozsiahljšieho ozbrojeného konfliktu v dejinách ľudstva mala nielen ničivejšia vojenská technika ale aj spôsob vedenia vojny. Adolf Hitler totiž viedol „vojnu na východe ako rasovú, takže desiatky miliónov príslušníkov židovského obyvateľstva a obyvateľov východnej Európy boli vystavené rasovému teroru a deportáciám do pracovných alebo koncentračných táborov“¹. Celkovo sa počet obetí na 50 až 62 miliónov, pričom až 31 miliónov tvorili civilisti. Uvedené do veľkej miery determinovalo základný charakter spolupráce, ktorá sa po 2. svetovej vojne začala rozvíjať, pričom sa tak základom vzniku prvej zmluvnej medzinárodnej spolupráce stal teda svetový mier.

¹ Czéfalvai, F. – Hrbek, J.: Kronika druhej svetovej vojny, s. 6

1 CIELE MEDZINÁRODNÉHO SPOLOČENSTVA STANOVENÉ PROSTREDNÍCTVOM OSN

Vznikom Organizácie spojených národov boli prvý krát definované spoločné úlohy a ciele štátov na medzinárodnej úrovni tohto spoločenstva. Charta Organizácie spojených národov dňa 26. júna 1945 definovala nasledovné spoločné ciele²:

(1) udržiavať medzinárodný mier a bezpečnosť a s týmto cieľom robiť účinné kolektívne opatrenia, aby sa predišlo ohrozeniu mieru, odstránilo sa jeho ohrozenie a potlačil každý útočný čin alebo iné porušenia mieru a v zhode so zásadami spravodlivosti a medzinárodného práva uskutočňovať mierovými prostriedkami úpravy alebo riešenie sporov alebo situácií, ktoré by mohli viesť k porušeniu mieru,

(2) rozvíjať medzi národmi priateľské vzťahy založené na úcte k zásade rovnoprávnosti a sebaurčovania národov, ako aj robiť iné vhodné opatrenia na posilnenie svetového mieru,

(3) uskutočňovať medzinárodnú spoluprácu riešením medzinárodných problémov hospodárskeho, sociálneho, kultúrneho alebo humanitárneho charakteru podporovaním a posilňovaním úcty k ľudským právam a základným slobodám pre všetkých bez rozdielu rasy, pohlavia, jazyka alebo náboženstva,

(4) byť strediskom, ktoré by uvádzalo do súladu úsilia národov pri dosahovaní týchto spoločných cieľov.

Z pohľadu cieľov analýzy tohto článku je najdôležitejším článok (3) Charty, ktorý predpokladá takú úroveň spolupráce štátov, ktorá vo všeobecnosti nezakladá iba prihlásenie sa členských štátov OSN k medzinárodnej mierovej spolupráci, ale aj k medzinárodnej spolupráci v oblasti vnútornej bezpečnosti.

Dovolíme si však ešte pripomenúť, že pôsobenie štátu v medzinárodnom prostredí vyžaduje isté správanie voči iným členom medzinárodného spoločenstva. Z dôvodu vzájomného rešpektovania sa štátov a zamedzeniu medzinárodnej anarchie platí v tomto priestore súbor pravidiel správania, ktoré vo všeobecnosti reguluje medzinárodné právo. Vznik osobitných a samostatných pravidiel platiacich pre medzinárodné právo si vyžadoval samotný historický vývoj, pretože „špecifiká jeho subjektov a aj ich vzájomných vzťahov od počiatku vylučovali, aby sa na ich úpravu používali právne predpisy vnútroštátnej povahy“.³ Avšak určenie týchto pravidiel nebolo jednoduché a viac či menej záviselo od ochoty štátov zaoberať sa ich úpravou. Pre vedu medzinárodného práva neboli všeobecné pravidlá, doposiaľ používané ako medzinárodné obyčaje⁴ postačujúce, pre dlhé obdobie nadobudnutia ich medzinárodnej záväznosti a nakoniec definovala „*ius cogens*“ ako imperatívnu normu „uznanú medzinárodným spoločenstvom ako celkom, od ktorej nie je možné dovolené odchyliť sa a ktorá sa môže zmeniť iba novou normou všeobecného medzinárodného práva rovnakej povahy“ čo potvrdil aj čl. 53 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve z roku 1969. Kogentnosť medzinárodných pravidiel im priznáva najvyššiu právnu váhu v medzinárodnom spoločenstve vďaka vysokej miere stability, preto sú mini upravované predovšetkým najdôležitejšie záujmové oblasti, ktorými sú ochrana základných ľudských práv a slobôd a udržateľnosť svetového mieru. Vylúčenie možnosti derogácie kogentných pravidiel vytvorilo priestor pre vznik dispozitívnych a mandatórných pravidiel, ktoré umožňujú účastníkom medzinárodných vzťahov určenie obsahu vzájomných práv a povinností.

V súvislosti s pravidlami medzinárodného práva sú dôležité aj jeho zásady ako ďalší aspekt vzájomného správania sa subjektov. Základné zásady medzinárodného práva, pre udržanie medzinárodného mieru a bezpečnosti ako základného cieľa Organizácie spojených národov kodifikovalo Valné zhromaždenie OSN v Deklarácii zásad medzinárodného práva týkajúcej sa priateľských vzťahov a spolupráce medzi štátmi v súlade s Chartou Organizácie spojených národov. Od roku 1970 platia teda v medzinárodnom práve tieto základné zásady, t. j.⁵

a) štáty sú povinné vystríhať sa vo svojich medzinárodných vzťahoch hrozby silou alebo použitia sily tak proti územnej celistvosti alebo politickej nezávislosti ktoréhokoľvek štátu, ako aj akýkoľvek iným spôsobom nezlučiteľným s cieľmi Organizácie spojených národov,

² Charta Organizácie spojených národov, Kapitola I, Článok 1

³ KLUČKA, J. Medzinárodné právo verejné, s. 46.

⁴ Medzinárodná obyčaj je nepísané pravidlo medzinárodného práva (obsahujúce materiálny a psychologický prvok), ktoré sa však len postupne a v obmedzenom rozsahu kodifikuje. Pozn. aut..

⁵ Deklarácia zásad medzinárodného práva týkajúcej sa priateľských vzťahov a spolupráce medzi štátmi v súlade s Chartou Organizácie spojených národov - Preambula

- b) štáty sú povinné riešiť svoje medzinárodné spory mierovými prostriedkami tak, aby neohrozili ani medzinárodný mier a bezpečnosť a ani spravodlivosť,
- c) nezasahovať do vecí, ktoré patria do vnútornej právomoci ktoréhokoľvek štátu v súlade s Chartou,
- d) povinnosť štátov navzájom spolupracovať v súlade s Chartou,
- e) rovnosť práv a práv národov na sebaurčenie,
- f) zvrchovanosť rovnosti štátov,
- g) povinnosť štátov plniť záväzky, ktoré prebrali v súlade s Chartou v dobrej viere, takým spôsobom, aby sa zabezpečilo ich účinnejšie uplatnenie v medzinárodnom spoločenstve a aby prispeli k uskutočňovaniu cieľov Organizácie spojených národov.

Týchto sedem základných zásad medzinárodného práva sa v etape progresívneho rozvoja právnych zásad stali kľúčové, nielen z dôvodu svojej všeobecnosti ale najmä pomáhajú plniť medzinárodné ciele a prispievajú „k zvýšeniu úlohy medzinárodného práva vo vzťahoch medzi štátmi“⁶. Základné zásady sú však definované aj v iných medzinárodných dokumentoch, napríklad v Deklarácii zásad prijatých v roku 1975 na Konferencii o bezpečnosti a spolupráci v Európe v Helsinkách, obsahovala týchto desať zásad:

- a) zadržanie hrozby silou a použitie sily,
- b) územná celistvosť štátov,
- c) nezasahovanie do vnútorných záležitostí štátov,
- d) rešpektovanie základných ľudských práv a slobôd,
- e) dodržiavanie medzinárodných záväzkov,
- f) vzájomná spolupráca,
- g) nedotknuteľnosť hraníc,
- h) zvrchovaná rovnosť,
- i) rovnaké práva a práva na sebaurčenie,
- j) mierové urovnávanie sporov.

Porovnaním zásad prijatých Deklaráciou zásad Organizáciou spojených národov a zásad prijatých Deklaráciou zásad prijatých na Konferencii o bezpečnosti a spolupráci v Európe, zistíme, že ich obsah je síce podobný, avšak Helsinské zásady sú považované za značný úspech medzinárodného práva najmä pre definovanie zásady o nedotknuteľnosti hraníc a zásady územnej celistvosti, ktoré Charta OSN neupravuje.

Uvedené zásady sa stali natoľko významné a ich odkaz má takú právnu váhu, že ich recipovali mnohé základné zákony novovznikajúcich štátov. Napríklad Ústava Slovenskej republiky (zákon č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov) deklaruje v čl. 3 ods. 1, že „územie Slovenskej republiky, je jednotné a nedeliteľné“.

1.2 Medzinárodné vzťahy a zahraničná politika ako determinanty spolupráce

Základné smerovanie štátu v medzinárodnom priestore určuje komplex štátnych záujmov a následne spôsob ich presadzovania v medzinárodno - politickom prostredí. Z tohto pohľadu je preto potrebné identifikovať charakter spolupráce smerujúci k napĺňaniu cieľov štátu v medzinárodnej politike, pričom je nevyhnutné uvedomiť si, že tvorba medzinárodných právnych noriem, či spôsob normatívneho správania sa medzinárodných organizácií je vždy až sekundárnym obrazom a dôsledkom politických záujmov štátu v medzinárodnej politike. Inými slovami, oblasť práva je vždy podriadená politickým záujmom štátov.

V základnom vymedzení toho, akým spôsobom štáty vzájomne spolupracujú však s určitosťou nejde iba o normotvorbu, daný okruh je širší, pričom najdôležitejšími oblasťami je (historicky) vojenská spolupráca/interakcia, hospodárska spolupráca a z nich vyplývajúca politicko – diplomatická spolupráca na bilaterálnej (napr. úroveň veľvyslancov, konzulov a pod.) alebo multilaterálnej úrovni (na pôde medzinárodných organizácií). Je prirodzené, že okruh špecifických typov spolupráce má historicky tendenciu narastať najmä kvôli etablovaniu sa nových globálnych problémov zahrňujúcich napr. environmentálne otázky, či otázky spojené s ochranou svetového zdravia.

⁶ Hricová, I.: Medzinárodné právo verejné, s. 55

Vytvorenie typizovanej spolupráce napr. vo forme diplomatických stykov tak vo všeobecnosti zakladá v prvom rade existencia medzinárodných vzťahov, preto sa domnievame, že práve oni sú jej kľúčovým východiskom. Základná definícia A. Novotného hovorí, že medzinárodné vzťahy tvoria „špecifickú formu spoločenských vzťahov, ktoré sa realizujú vo forme politických, ekonomických, vojenských a iných vzťahov a stykov vo forme vojenských spoločenstiev a vzájomných vzťahov medzi štátmi a skupinami štátov, medzi spoločenskými, ekonomickými a politickými organizáciami, predovšetkým medzi politickými orgánmi štátov, vlád a rôznych organizácií pôsobiacich v medzinárodnej aréne“. Táto definícia teda už sama predpovedá rôznorodosť oblastí v ktorých medzinárodné vzťahy vznikajú a pôsobia.

Podobu medzinárodnej spolupráce ďalej v rámci „stanovenia a dosiahnutia zahranično - politických cieľov“⁷ určuje **zahraničná politika štátu**. Tú tvorí súbor štátnych priorit presadzovaných na zahraničnej scéne, formulovaných prostredníctvom záujmov a cieľov v konkrétnych oblastiach a v princípe teda môžeme medzinárodnú spoluprácu subsumovať pod zahraničnú politiku ako spôsob jej napĺňania.

Základným pilierom zahraničnej politiky tzv. doktrínou, si štát stanovuje základné ciele, princípy, úlohy a nástroje zabezpečujúce jeho vlastné potreby a záujmy. Modernizujúce koncepty prezentované M. Kaplanom, definujú „*ciele vyplývajúce z potrieb medzinárodného systému v období rastúcej vzájomnej závislosti*“⁸. Všeobecne významnými oblasťami/okruhmi cieľov z tohto pohľadu sú najmä :

- posilnenie úlohy medzinárodného práva a medzinárodných vzťahov;
- rozširovanie medzinárodnej spolupráce;
- bezpečnostná a mierová politika;
- problematika základných ľudských práv a slobôd;
- medzinárodná koordinácia v oblasti ochrany životného prostredia, využívania obnoviteľných zdrojov;
- represívne sankcie pri porušení medzinárodných záväzkov;
- iné.

V širšom zmysle slova určenie cieľov zahraničnej politiky definuje oblasti, v ktorých má štát záujem rozvíjať medzinárodnú spoluprácu a tým si stanoví svoje smerovanie v medzinárodnom priestore. V užšom zmysle slova si štát vytvorí akýsi „svoj obraz“ vo svete, na základe ktorého ho „hodnotia“ iné štáty a z tejto pozície prejavujú záujem alebo nezáujem o spoluprácu s ním. Je tiež potrebné pripomenúť, že najmä v povojnovom období rozvinula teória (viď. napr. Joseph Nye) názor o potrebe dopĺňania sa obidvoch spôsobov vedenia zahraničnej politiky, čiže komplementarite „tvrdých“ (vojensko – ekonomická zložka) a mäkkých zložiek moci (tzv. sila príkladu, resp. príťažlivosť krajiny).

Je preto pre zhrnutie nutné upozorniť, že úspešnosť zahraničnej politiky a kooperácie medzinárodnej spolupráce priamo závisí od viacerých vnútorných a vonkajších faktorov, medzi ktoré paria charakter medzinárodného prostredia, geografická poloha štátu a jeho demografia, vývoj spoločensko-politického⁹ systému, vojenská sila, ekonomická sila, kultúrna príťažlivosť, historický vývoj štátu, ale najmä medzinárodno-právna zložka upravujúca dôležité medzinárodné vzťahy.

1.2.1 Medzinárodné zmluvy ako nástroj medzinárodnej spolupráce

Po ukončení ozbrojených konfliktov „*nastúpila namiesto živelnej spolupráce, spolupráca cieľavedomá*“¹⁰, ako nástroj „*nového usporiadania medzinárodných vzťahov a vytvorenia nových pravidiel medzinárodného práva*“¹¹. Prostriedkom tohto kodifikačného úsilia medzinárodných organizácií sa stali aj medzinárodné zmluvy. Historicky mali medzinárodné zmluvy „*obyčajovú povahu, pričom pokrokovovo rozvinuté a kodifikované*“ sa stali až prijatím Viedenského dohovoru o zmluvnom práve z roku 1969 (viď. zákon č. 15/1988 Zb. alebo dok. OSN A/CONF. 39/27). Vo

⁷ Kosír, I. – Pešout, I.: Politiky Európskej únie, s. 35

⁸ Kaplan A. M. - Haenlein M.: Users of the world, unite! The challenges and opportunities of social media, Business Horizons, s. 59-68

⁹ Mráz, S. – Poredoš, F. – Vršanský, P.: Medzinárodné právo verejné, s. 206

¹⁰ David, L.: Historie medzinárodného práva a jeho vedy, s. 75

¹¹ Mráz, S. – Poredoš, F. – Vršanský, P.: Medzinárodné právo verejné, s. 206

všeobecnosti môžeme medzinárodnou zmluvou nazvať „*dohodu medzi štátmi alebo národmi alebo medzinárodnými organizáciami, ktorou sa zakladajú alebo menia vzájomné práva alebo záväzky*“¹².

Pokiaľ v minulosti boli tradičné medzinárodné zmluvy najmä mierové (upravujúce vzťahy medzi štátmi v období mieru) a vojnové (upravujúce pravidlá medzinárodného práva ozbrojených konfliktov), v súčasnej dobe upravujú medzinárodné zmluvy skôr „*spoluprácu v politickej, hospodárskej, sociálnej a právnej oblasti*“¹³.

Z hľadiska študovanej problematiky, stávajú dôležitými dokumentmi, pretože definujú konkrétne úlohy medzinárodnej spolupráce.

Na tomto mieste, z hľadiska rozsahu príspevku nie je možné zaoberať sa analýzou všetkých záujmových oblastí medzinárodnej spolupráce, preto volíme jednu oblasť, ktorej sa budeme bližšie venovať. Tak isto nie je možné vybrať oblasť, ktorá má vyššiu či nižšiu prioritu, ale dovolíme si tvrdiť že napríklad bezpečnosť štátu patrí k tým významnejším. Formy akými sa dosahuje medzinárodná spolupráca bezpečnosti štátu sú rôzne, pretože aj potenciálne hroziace nebezpečenstvo je rôznorodé a zasahuje rozmanité oblasti. Ide napríklad o záujem ochrany štátnych hraníc, demokratického zriadenia, ochrany bezpečnosti občana a jeho základných ľudských práv a slobôd, ale podobne aj environmentálne ohrozenia, pandemickú ochranu, resp. rôzne typy ohrozenia štátu od klasického ozbrojeného až po kyber - terorizmus. Pre realizovanie týchto bezpečnostných záujmov sa využije predovšetkým členstvo v medzinárodných a regionálnych organizáciách a združeníach. Zachovaním mieru a bezpečnosti vo svete prispievajú najmä Organizácia spojených národov a Severoatlantická aliancia - NATO (pôsobiace na medzinárodnej úrovni) a aj Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (s regionálnou pôsobnosťou). Práve na týchto príkladoch organizácií môžeme dokumentovať medzinárodnú spoluprácu, ktorej hlavná úloha je kolektívna obrana a bezpečnosť štátu. Je ale samozrejme prirodzené, že ciele tak štátov, ako aj organizácií sa menia s ohľadom na nové bezpečnostné výzvy, ktoré nemusia v súčasnosti reflektovať iba tradičné vojenské ohrozenia, ale aj otázky nastolované tzv. „kodaňskou školou“, teda napríklad surovinovú bezpečnosť, dostatok vody a pod.

V poslednom čase sa ďalšou dôležitou oblasťou, ktorá si čoraz častejšie vyžaduje medzinárodnú spoluprácu je vyššie spomenutá medzinárodná zločinnosť a terorizmus. V záujme ochrany bezpečnosti, prevencie a trestania zločinností presahujúcich hranice jedného štátu a možnosti ich likvidovať prostredníctvom medzinárodnej spolupráce, tak štáty uzavreli početné dvojstranné a viacstranné zmluvy. Sústavu medzinárodných prameňov v tejto oblasti tvoria Rímsky štatút Medzinárodného trestného súdu, Európsky dohovor o vydávaní, Európsky dohovor o vzájomnej právnej pomoci v trestných veciach a Dohovor o vzájomnej pomoci v trestných veciach medzi členskými štátmi EÚ. Svojimi ustanoveniami upravujú spoločný postup štátov pri odhaľovaní páchatelov trestných činov s medzinárodným prvkom, čím jasne reagujú na fakt, že v súčasnosti páchanie kriminality presahuje hranice jedného štátu, ako je tomu napríklad v prípadoch terorizmu či drogovej kriminality. Pri ich vyšetrowaní je potrebná úzka spolupráca justičných a policajných orgánov a preto sa štáty uvedenými zmluvami zaviazali medzi sebou v trestných veciach úzko spolupracovať. Zaujímavosťou je, že práve takéto druhy medzinárodnej spolupráce čiastočne odporujú tradičnému pohľadu na suverenitu a integritu štátu, pretože práve v týchto oblastiach spolupráce sa štáty časti suverenity, v záujme ich efektívnejšej ochrany pred novými hrozbami, dobrovoľne vzdávajú. Zoznam prípadov spolupráce nám neumožňuje na tomto mieste venovať sa im vyčerpávajúco, preto ako príklad spomínanej spolupráce uvedme dva prípady.

V prvom prípade ide o poskytovanie medzinárodnej spolupráce uplatňujúcej ustanovenia Rímskeho štatútu Medzinárodného trestného súdu. Tento prameň medzinárodného práva prijala Organizácia spojených národov na diplomatickej konferencii splnomocnencov dňa 17. júla 1998. Zmluvné strany ho prijali ako dôsledok beztrestnosti páchatelov najťažších zločinov medzinárodného spoločenstva, s dôrazom na povinnosť každého štátu vykonávať trestnú právomoc nad osobami zodpovednými za medzinárodné zločiny. Rímsky štatút okrem iného upravuje medzinárodnú spoluprácu vo svojej deviatej časti nazvanej Medzinárodná spolupráca a súdna pomoc (článok 86 až článok 102). V úvode zaväzuje zmluvné strany všeobecnou povinnosťou poskytovať súčinnosť pri vyšetrowaní ako aj trestnom stíhaní činov spadajúcich do jeho jurisdikcie taxatívne vymedzených v článku 5 Rímskeho štatútu na najzávažnejšie zločiny, ktorými bolo

¹² Tamtiež.

¹³ Hricová, I.: Medzinárodné právo verejné, s. 24

dotknuté medzinárodné spoločenstvo a vzťahuje sa zločiny genocidy, zločiny proti ľudskosti, vojnové zločiny a zločiny agresie¹⁴.

V druhom prípade sa medzinárodná právna pomoc poskytuje na základe Európskeho dohovoru o vydávaní podpísaného v Paríži dňa 13. decembra 1957. Dokument sa považuje za základný kameň medzinárodnej spolupráce v trestných veciach, nakoľko sa členské krajiny na základe zásady vzájomnosti zaviazali vydávať trestne stíhané osoby orgánom, ktoré vedú trestné stíhanie (v zmysle článku 1 Európskeho dohovoru o vydávaní môžu byť osoby orgánom vydané aj za účelom vykonania trestu či ochranného opatrenia). Dohovor prikladá dôležitosť definovaniu konkrétnych trestných činov, na ktoré sa vydávanie vzťahuje a jeho zoznam tvorí prílohu prístupovej zmluvy každého zmluvného štátu. Článok 2 Dohovoru pozitívne vymedzuje vydávanie pre trestné činy, za ktoré právny poriadok dožadujúcej aj dožiadanej strany ustanovuje trest odňatia slobody alebo ochranného opatrenia, ktorého horná hranica je najmenej jeden rok, alebo prísnejšia. Pokiaľ už trest odňatia slobody alebo ochranné opatrenie boli na území dožadujúcej strany uložené, museli byť uložené najmenej v trvaní štyroch mesiacov. Negatívne určenie však podliehajú politické trestné činy (okrem trestných činov zločinu proti ľudskosti definovaných Dohovorom o zabránení a trestaní zločinu genocidy prijatým 9. decembra 1948 Valným zhromaždením Spojených národov. Vzájomný styk sa uskutočňuje v zmysle tohto Dohovoru na základe žiadosti podanej Ministerstvom spravodlivosti dožadujúcej zmluvnej strany Ministerstvu spravodlivosti dožiadanej zmluvnej strany. Z dôvodu potreby doplnenia článkov 3 a 9 Dohovoru o vydávaní s cieľom posilniť ochranu spoločnosti a jednotlivcov bol signatármi dňa 13. decembra 1957 podpísaný Dodatokový protokol k Európskemu dohovoru o vydávaní. Spomínaný článok 3 bol doplnený o ďalšie negatívne vymedzenie politických trestných činov a článok 9 bol doplnený odsekom 2 pojednávajúcim o možnosti nepovolania vydania osoby, proti ktorej bol vynesenej konečný rozsudok v treťom štáte, ktorý je zmluvnou stranou dohovoru, za čin alebo činy pre ktoré bola žiadosť podaná. Oblasť fiškálnych trestných činov sa stala predmetom vydania Druhého dodatkového protokolu k Dohovoru k Európskemu dohovoru o vydávaní.

ZÁVER

Interdependencia súčasných medzinárodných vzťahov už neumožňuje vnímať štát ako izolovanú entitu svetového politického systému. Medzinárodná spolupráca štátov tak už nie je iba príležitosťou zlepšovať svoje politické, hospodárske či bezpečnostné postavenie, ale stala sa pre štát nevyhnutnosťou presadzovania a ochrany svojich záujmov. Cieľom príspevku tak bolo poukázať na väzbu medzi tradičným vnímaním cieľov a záujmov štátu, jeho súčasnou pozíciou v medzinárodnom systéme, ktorý už neumožňuje presadzovanie individuálnych záujmov bez interakcie s ostatnými časťami systému (inými štátmi, medzinárodnými organizáciami, zmluvnými záväzkami, neštátnymi aktérmi a pod.) a z toho rezultujúcou potrebou medzinárodnej spolupráce štátov zásadne ovplyvňujúcou aj charakter a povahu súčasného medzinárodného, ale aj vnútroštátneho práva.

Použitá literatúra:

KAPLAN, A. M. – HAENLEIN, M.: Users of the world, unite! The challenges and opportunities of social media, In: Business Horizons, Volume 53, Issue 1, January–February 2010, Elsevier, Paris, s. 59-68

DAVID, V.: Historie mezinárodního práva a jeho vedy, Praha, Aleko, 1991. 89 s. ISBN 80-85341-20-4

KOSÍR, I. – PEŠOUT, I. a kol.: Politiky Európskej Únie, Zvolen, Bratia Sabovci, 2008. 245 s. ISBN 978-80-8083-551-4

KLUČKA, J.: Medzinárodné právo verejné, Bratislava, IURA EDITION, 2008. 683 s. ISBN 978-80-8078-220-7

MRÁZ, S. – POREDOŠ, F. – VRŠANSKÝ, P.: Medzinárodné právo verejné, Bratislava, Univerzita Komenského Bratislava, Právnická fakulta, Vydavateľské oddelenie, 2003. 379 s. ISBN 80-7160-175-6

HRICOVÁ, I.: Medzinárodné právo verejné, Trnava, Právnická fakulta Trnavskej univerzity, 2004. 94 s. ISBN 978-8085-661064

¹⁴ Rímsky štatút medzinárodného súdneho dvora, Článok 5, ods. 1

CZÉFALVAY, F. – HRBEK, J. a kol.: Kronika druhej svetovej vojny, Bratislava, Fortuna Libri, 2007.
518 s. ISBN 978-8099-144945

Charta Organizácie spojených národov
Deklarácia Organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe
Rímsky štatút Medzinárodného súdneho dvora
Európsky dohovor o vydávaní
Ústava Slovenskej republiky

Kontaktné údaje:

Jana Pešoutová, JUDr.
j.pesoutova@gmail.com
Trnavská univerzita v Trnave
Právnická fakulta
Hornopotočná 23
918 43 Trnava
Slovenská republika

ZMLUVA O PREPRAVE TOVARU PO VNÚTROZEMSKÝCH VODNÝCH (RIEČNYCH) CESTÁCH

Kristína Szarková

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: Waterway freight has an undeniable importance to mankind for centuries. It began to develop in antiquity, when great civilizations existed just in floods of large rivers. Rivers served, inter alia, to transport various goods to distant places of the continent, where their delivery would've never been possible on land. As time passed, inland waterways were used to transport loads with an increasing trend. Currently, there are many national laws and international treaties, legislating their use. The contribution analyzes the contract of carriage of goods by inland waterways (river) from a perspective of international law.

Abstrakt: Riečna nákladná doprava má pre ľudstvo nepopierateľný význam už celé storočia. Začala sa rozvíjať už v staroveku, kedy veľké civilizácie existovali práve pri povodniach veľkých riek. Rieky slúžili okrem iného aj na dopravu rôznych výrobkov do vzdialenejších miest kontinentu, kam by ich po súši dopraviť nikdy nebolo možné. Ako plynul čas, vnútrozemské vodné cesty sa využívali na dopravu nákladu so stúpajúcou tendenciou. V súčasnosti existuje mnoho národných právnych predpisov i medzinárodných zmlúv, ktoré právne upravujú ich využívanie. Predmetný príspevok sa venuje analýze zmluvy o preprave tovaru po vnútrozemských vodných (riečnych) cestách z pohľadu medzinárodného práva.

Key words: goods, contract of carriage, inland waterways

Kľúčové slová: tovar, zmluva o preprave tovaru, vnútrozemské vodné cesty

1 ÚVOD

Rieka ako priestorový geografický jav podlieha právnej regulácii nepriamo, a síce iba v spojitosti s ľudským správaním k nej viazaným, či z hľadiska aprobácie iného typu regulácie nevyhnutného pre ochranu ľudskej spoločnosti a relevantného verejného záujmu. Právo tak reguluje rieky nie z titulu primárnych záujmov na ich regulácii, ale z hľadiska ich súvzťažnosti k človeku ako takému. Základné rozlíšením právnej úpravy riečnej dopravy možno v súčasnosti vykonať na dvoch úrovniach – vnútroštátnej a medzinárodnej. Konkrétna právna úprava určitej rieky tak závisí predovšetkým na tom, či spadá primárne pod režim tzv. rieky vnútroštátnej, napr. Váh, alebo tzv. rieky medzinárodnej, napr. Dunaj. Medzinárodnoprávna úprava zmlúv o preprave tovaru po vnútrozemských vodných (riečnych) cestách je pomerne mladá, i keď rieky ako dopravné cesty sa využívajú už od staroveku. Hlavným prameňom práva medzinárodnej riečnej dopravy tovaru je Budapešťiansky dohovor o zmluve o preprave tovarov po vnútrozemských cestách (ďalej len „CMNI“).

2 DLHÁ CESTA VEDÚCA K CMNI...

V roku 1956 boli na pôde Európskej hospodárskej komisie OSN zahájené práce na vypracovanie medzinárodného dohovoru o preprave tovaru po vnútrozemských vodných cestách. Tieto práce však neboli dovedené do úspešného konca. Až v roku 1973 na ne nadviazali členské štáty Ústrednej komisie pre plavbu na Rýne, avšak opäť neúspešne. O dva roky neskôr sa v Ženeve uskutočnila Konferencia o bezpečnosti a spolupráci v Európe pre harmonizáciu právnych režimov za účelom rozvoja dopravy členských štátov Ústrednej komisie pre plavbu na Rýne a Dunajskej komisie v spolupráci s Európskou hospodárskou komisiou OSN. Na danej konferencii boli prijaté viaceré odporúčania v danej oblasti a mnohé z nich sa preklapili do textu Budapešťianskeho dohovoru o zmluve o preprave tovaru po vnútrozemských vodných cestách (ďalej len „CMNI“), ktorý bol diplomatickou konferenciou v Budapešti dňa 22.6.2001 prijatý. Národná rada Slovenskej republiky s dohovorom vyslovila súhlas svojím uznesením č. 413 z 19.6.2007 a rozhodla, že ide o medzinárodnú zmluvu podľa čl. 7 ods. 5 Ústavy Slovenskej republiky, ktorá má prednosť pred

zákonmi. Prezident Slovenskej republiky dohovor ratifikoval 6.11.2007. Ratifikačná listina bola uložená 27.11.2007 u vlády Maďarskej republiky, depozitára dohovoru. CMNI vstúpil do platnosti dňa 1.4.2005 a pre Slovenskú republiku nadobudol platnosť dňa 1.3.2008.

3 PRÁVNA ANALÝZA CMNI

Hlavným cieľom CMNI je stanovenie jednotných pravidiel pre zmluvy o preprave tovaru po vnútrozemských vodných cestách. V úvodných ustanoveniach CMNI je určená pôsobnosť dohovoru a to tak, že CMNI sa vzťahuje na akúkoľvek zmluvu o preprave po vnútrozemskej vodnej ceste, podľa ktorej prístav nakládky alebo prevzatia tovaru a prístav vykládky alebo doručenia, dohodnuté v zmluve, sa nachádzajú v dvoch rozličných štátoch, z ktorých aspoň jeden je zmluvnou stranou tohto dohovoru. CMNI je použiteľný na všetky zmluvy o preprave, ak sa zmluvou predpokladajú prístav nakládky alebo miesto prevzatia zásielky a prístav vykládky alebo mesto dodania zásielky nachádzajú v dvoch rôznych štátoch, z ktorých aspoň jeden je zmluvným štátom CMNI. Zároveň musí existovať záväzok dopravcu voči odosielateľovi prepraviť tovar po vnútrozemských vodných cestách za zaplatené prepravné. Ďalej je CMNI aplikovateľný v prípade, ak je cieľom prepravnej zmluvy je preprava tovaru bez prekládky po vnútrozemských vodných cestách, aj námorných vodných cestách. Dohovor CMNI nadväzuje na medzinárodné dohovory o námornej, železničnej, cestnej a leteckej preprave tovarov. Niektoré časti tohto dohovoru boli prevzaté z Haagsko – Vysbiských pravidiel a z Hamburských pravidiel pre námornú dopravu a z Dohovoru CMR.

V prípadoch, ktoré nie sú stanovené CMNI, zmluva o preprave sa riadi vnútroštátnym právnym poriadkom štátu dohodnutým zmluvnými stranami. Ak takéto ustanovenie chýba, použije sa právo štátu, ktoré by bolo vhodné pre rozumné usporiadanie vecí. Predpokladá sa, že zmluva o preprave je veľmi úzko spätá so štátom kde má dopravca hlavné sídlo podniku v dobe uzavretia zmluvy, ak aj miesto nakládky, alebo miesto, kde bol tovar prevzatý, alebo miesto vykládky, alebo miesto dodávky alebo hlavné sídlo podniku dopravcu sa nachádza v tomto štáte. Ak dopravca nemá nikde na súši hlavné sídlo podniku a uzatvára zmluvu na palube plavidla a nebola urobená žiadna dohoda o voľbe právneho poriadku, bude sa riadiť vnútroštátnym právnym poriadkom štátu, kde je registrované plavidlo alebo pod ktorého vlajkou pláva, ak aj miesto nakládky alebo miesto, kde bol prevzatý tovar alebo miesto vykládky alebo prístav doručenia alebo hlavné sídlo podniku dopravcu je v tomto štáte.

Doprovca prepraví tovar do miesta doručenia v určenom čase a doručí ho príjemcovi v stave, v akom mu bol odovzdaný. V zmysle CMNI je dopravca akákoľvek osoba, ktorou alebo v mene ktorej bola uzavretá zmluva o preprave po vnútrozemskej vodnej ceste s dopravcom a príjemca je osoba oprávnená prevziať dodávku tovaru. Pojem tovar nezahŕňa tlačené alebo ťahané plavidlá, ani akúkoľvek batožinu alebo vozidlá cestujúcich, v ktorých je tovar upevnený v kontajneri, na palete alebo podobnom predmete na prepravu alebo kde je zbalený. Pokiaľ nebolo dohodnuté inak, prevzatie a doručenie tovaru sa uskutoční na palube lode. Dopravca rozhodne, ktoré plavidlo sa použije a bude povinný pred a na začiatku plavby byť patrične starostlivým a opatrným a zabezpečiť, aby s ohľadom na prepravovaný tovar bolo plavidlo v stave prijať tovar, schopné plavby a patrične opatrené posádkou a zariadené v súlade s platnými predpismi a bolo opatrené potrebnými národnými i medzinárodnými oprávneniami na prepravu predmetného tovaru. Tam kde bolo dohodnuté, že preprava sa má vykonať určitým plavidlom alebo typom plavidla, dopravca bude oprávnený naložiť alebo preložiť tovar celý alebo jeho časti na iné plavidlo, alebo iný typ plavidla s výnimkou súhlasu dopravcu, len:

a) za podmienok napríklad v prípade nízkeho stavu vody alebo nehody alebo udalosti, ktorá bola nepredvídateľná v dobe, keď bola uzavieraná zmluva a za ktorých naloženie alebo preloženie je nevyhnutné pre splnenie zmluvy, a keď dopravca nie je schopný v stanovenom čase dodržať dodacie podmienky dopravcu, alebo

b) keď je to v súlade s prístavnou praxou v prístave kde sa plavidlo nachádza.

Dopravca doručí tovar v časovom limite odsúhlasenom v zmluve o preprave tovaru alebo ak nebol dohodnutý žiaden časový limit za dobu, ktorá by mohla byť rozumne požadovaná od dopravcu, berúc ohľad na okolnosti cesty a nehatenej plavby.

Dopravca zodpovedá za škodu vyplývajúcu zo straty alebo poškodenia tovaru medzi časom jeho prevzatia na dopravu a jeho doručenia, alebo vyplývajúcu z oneskoreného času dodania, pokiaľ nemôže preukázať, že škoda bola spôsobená okolnosťami, ktorým dopravca nemohol zabrániť a následky ktorých nemohol odvrátiť. Dopravca je zodpovedný za činy a zanedbania svojich zamestnancov a agentov, služby ktorých využíva pre vykonávanie zmluvy o preprave, keď takéto osoby konajú v rámci svojho zamestnania, ako by takéto činy a zanedbania boli jeho

vlastnými. Ak prepravu vykonáva skutočný dopravca, dopravca je zodpovedný aj za činy a zanedbania zamestnancov a agentov skutočného dopravcu konajúcich v rámci svojho zamestnania. Ak žaloba je podaná proti zamestnancom a agentom dopravcu alebo skutočného dopravcu, takéto osoby, ak dokáže, že konali v rámci svojho zamestnania, sú oprávnené použiť oslobodenia a obmedzenia zodpovednosti, ktoré je oprávnený použiť dopravca na základe tohto dohovoru. Lodivod určený úradom, ktorý nemôže byť voľne vybraný, sa nebude považovať za zamestnanca ani agenta podľa odseku 1.

Doprovca a skutočný dopravca bude zbavený zodpovednosti ak strata, poškodenie alebo oneskorenie sú výsledkom jednej z okolností alebo rizík uvedených nasledovne:

- a) činy alebo zanedbania prepravcu, príjemcu alebo osoby oprávnenej disponovať tovarom;
- b) narábanie, nakladanie, ukladanie alebo vykladanie tovaru prepravcom, príjemcom alebo treťou stranou konajúcou v mene prepravcu alebo príjemcu;
- c) preprava tovaru na palube plavidla alebo v otvorenej lodi, ak takáto doprava bola dohodnutá s prepravcom alebo je v súlade s praxou daného obchodu, alebo na základe platných predpisov;
- d) charakter tovaru, ktorý ho vystavuje úplnej alebo čiastočnej strate alebo poškodeniu, najmä rozbitím, hrdzavením, rozpadom, vyschnaním, únikom, normálnou stratou (objemu alebo hmotnosti) alebo pôsobením hmyzu alebo hlodavcov;
- e) chýbajúce balenie alebo jeho zlý stav v prípade tovaru, ktorý svojím charakterom podlieha strate alebo poškodeniu ak nie je zabalený alebo ak balenie je chybné;
- f) nedostatočné alebo nevhodné identifikačné značky tovaru;
- g) vyslobodzovacie alebo záchranné operácie alebo pokus o ne na vnútrozemských vodách;
- h) preprava živých zvierat v tom prípade, ak dopravca nezabezpečil opatrenia uvedené v zmluve o preprave

Ak v danom prípade strata alebo poškodenie by mohli byť pripísané jednej alebo viacerým okolnostiam alebo rizikám vymenovaným vyššie, predpokladá sa, že boli spôsobené okolnosťami alebo rizikami, ktorým dopravca nemohol predísť a dôsledkami, ktoré nemohol odvrátiť. Táto prezumpcia sa nepoužije, ak poškodená strana dokáže, že utrpená škoda nie je dôsledkom, alebo nie je výlučne dôsledkom jednej z okolností alebo rizík vymenovaných vyššie.

Keď je dopravca zodpovedný za celú stratu tovaru, ním splatná kompenzácia sa rovná hodnote tovaru v mieste a dni doručenia podľa zmluvy o preprave. Doručenie inej osobe než je oprávnený žiadateľ sa považuje za škodu. V prípade čiastočnej straty alebo poškodenia tovaru dopravca bude zodpovedným len v rozsahu straty hodnoty. Hodnota tovaru sa stanoví podľa ceny na tovarovej burze alebo, ak taká nie je, podľa trhovej ceny alebo ak nie je ani burzová ani trhová cena, s odvolaním na bežnú hodnotu tovaru toho istého druhu a kvality v mieste doručenia. Pre tovar, ktorý v dôsledku svojho charakteru je vystavený bežnému úbytku počas prepravy, bez ohľadu od trvania prepravy, dopravca bude zodpovedným len za časť straty prevyšujúcu normálnu stratu (v množstve alebo hmotnosti) ako bola určená stranami zmluvy alebo, ak nebola takto určená, podľa predpisov a ustálenej praxe v mieste určenia. Nie postihnuté právo dopravcu na prepravné.

Doprovca za žiadnych okolností nebude zodpovedným za sumu prevyšujúcu 666,67 účtovných jednotiek za balík alebo inú nákladnú jednotku alebo 2 účtovné jednotky za kilogram hmotnosti určené v prepravnom doklade, zo strateného alebo poškodeného tovaru, akokoľvek by boli vyššie. Ak balík, alebo iná nákladná jednotka je kontajner a v prepravných dokumentoch nie je uvedený balík ani nákladná jednotka v kontajneri, hodnota 666,67 jednotiek bude nahradená hodnotou 1500 účtovných jednotiek na kontajner bez obsahu tovaru a navyše 25 000 účtovných jednotiek v prípade poškodenia kontajnera (TEU) a jeho celého obsahu. Kde sa používa kontajner, paleta alebo prepravný obal pre spoločné uloženie tovaru, tovar v takomto alebo na takomto predmete dopravy sa považuje za jednu prepravnú jednotku. V prípade škody spôsobenej omeškaním v dodávke, dopravca bude zodpovedný len za sumu neprevyšujúcu hodnotu prepravného. Upozorňujeme, že podľa CMNI však celková zodpovednosť nemôže prevýšiť obmedzenie, ktoré by bolo stanovené podľa CMNI za celkovú škodu na tovare, vzhľadom na ktoré takéto zodpovednosť vznikla. Pravidlo maximálneho limitu zodpovednosti sa nepoužije v prípadoch, ak charakter a vyššia hodnota prepravovaného tovaru bola presne špecifikovaná v prepravnom doklade, voči ktorej dopravca neuplatnil žiadne námietky alebo, ak sa strany výslovne dohodli na vyššej hranici zodpovednosti. Dopravca alebo skutočný dopravca nemá nárok na ochranu a obmedzenia zodpovednosti stanovené v CMNI alebo v zmluve o preprave, ak je dokázané, že

škodu zapríčinil úmyselne alebo vedomou nedbanlivosťou. Podobne sa miera zavinenia posudzuje aj v prípade zamestnancov a agentov dopravcu alebo skutočného dopravcu.

Prepravná zmluva uzavretá medzi dopravcom a skutočným dopravcom vychádza zo zmluvy podľa ustanovení CMNI. A tak platí, že všetky ustanovenia CMNI, týkajúce sa dopravcu budú aplikované aj na skutočného dopravcu. Skutočným dopravcom je akákoľvek osoba, ktorej bolo zverené uskutočnenie prepravy po vnútrozemskej vodnej ceste alebo časť tejto prepravy. Aj napriek tomu, že vykonanie prepravy alebo jeho časti bolo zverené skutočnému dopravcovi, ostáva dopravca rovnako zodpovedným za celú prepravu. Je povinnosťou dopravcu informovať odosielateľa v každom prípade, keď zverí prepravu zásielky skutočnému dopravcovi.

Zaujímavou skutočnosťou je, že CMNI označuje odosielateľa pojmom „prepravca“. Prepravca znamená akúkoľvek osobu, v mene ktorej alebo v zastúpení ktorej bola uzavretá zmluva o preprave po vnútrozemskej vodnej ceste s dopravcom. Je povinnosťou prepravcu uhradiť sumu prepravného dohodnutú s dopravcom. Ďalej má prepravca povinnosť oboznámi dopravcu s údajmi o tovare, ktorý má byť prepravený. Musí to urobiť v písomnej forme a skôr než dopravca prevezme tovar na prepravu. Pri odovzdávaní tovaru na prepravu odovzdá prepravca dopravcovi súčasne aj všetky požadované sprievodné doklady. Nakoľko platí, že prepravca najlepšie pozná vlastnosti prepravovaného tovaru, zabalí tovar takým spôsobom, aby sa predišlo jeho strate alebo poškodeniu v dobe od jeho prevzatia dopravcom po jeho doručenie a samozrejme, aby zabezpečil, že nespôsobí poškodenie plavidla dopravcu alebo iného tovaru. Prepravca tiež zabezpečí vhodné označenie v súlade s platnými medzinárodnými alebo vnútroštátnymi právnymi predpismi alebo, ak chýbajú takéto predpisy, v súlade so všeobecne prijatými pravidlami a všeobecne uznanou praxou vo vnútrozemskej plavbe. S výnimkou povinností, ktoré má znášať dopravca, prepravca naloží a uloží tovar a zaistí ho proti pohybu v súlade so všeobecne uznanou praxou vnútrozemskej vodnej plavby, pokiaľ zmluva neurčí inak. Je samozrejmé, že vnútrozemskou vodnou dopravou sa prepravujú aj nebezpečné veci pri dodržaní príslušných ustanovení Dohody ADR. Ak má byť prepravovaný nebezpečný tovar alebo znečisťujúce látky, prepravca pred odovzdaním tovaru upozorní dopravcu písomne na nebezpečenstvo a riziko znečistenia hroziace od tovaru a na ich prevenciu. Ak si doprava nebezpečného tovaru alebo znečisťujúceho tovaru vyžaduje oprávnenie, prepravca odovzdá potrebné úradné dokumenty dopravcovi najneskôr pri odovzdávaní tovaru. Pokiaľ prepravca takto nekoná a pokračovanie dopravy, vyloženie alebo doručenie nebezpečného tovaru alebo znečisťujúceho tovaru sa ukáže byť nemožným, náklady spojené s návratom do prístavu nakládky alebo bližšieho miesta, kde tovar môže byť vyložený a doručený alebo odstránený bude znášať prepravca. Ak existuje ohrozenie bezprostredného nebezpečenstva pre život, majetok alebo životné prostredie, je dopravca oprávnený vyložiť, zničiť alebo urobiť neškodným nebezpečný tovar. Ak je dopravca donútený uskutočniť takéto kroky, môže požadovať od dopravcu náhradu za škodu. Možno skonštatovať, že prepravca bude zodpovedný, aj bez zavinenia, za všetky škody a náklady znášané dopravcom alebo skutočným dopravcom v dôsledku toho, že:

- a) chýbajú údaje požadované CMNI, tieto sú nepresné alebo neúplné;
- b) nebezpečný tovar alebo znečisťujúci tovar nie je označený v súlade s platnými medzinárodnými alebo vnútroštátnymi právnymi predpismi alebo ak chýbajú takéto predpisy, v súlade s pravidlami a praxou všeobecne uznávanými vo vnútrozemskej plavbe;
- c) chýbajú potrebné sprievodné doklady, sú nepresné alebo neúplné.

Ak by vyšlo najavo, že chybu možno pripísať dopravcovi, jeho pracovníkom, alebo agentom alebo aj skutočnému dopravcovi, tento sa nemôže zbaviť zodpovednosti za prepravu. Vyššie uvedené osoby budú zodpovedné za škodu, ak konajú v rámci svojho zamestnania, akoby tieto činy či opomenutia boli ich vlastnými.

Pokiaľ prepravca neplní svoje zmluvné povinnosti, má dopravca možnosť vypovedať prepravnú zmluvu. Ak dopravca využije svoje právo zrušenia zmluvy, môže vyložiť tovar na náklady dopravcu a požadovať od dopravcu podľa svojho uváženia či už zaplatenie jednej tretiny dohodnutej odmeny za prepravu, alebo náhradu prepravného rovnajúcu sa vzniknutým nákladom ako aj, ak sa plavba začala, požadovať pomerné prepravné úmerné prejdenej vzdialenosti, navyše k poplatku za zdržanie.

Bez ohľadu na povinnosť prepravcu uhradiť sumu prepravného, príjemca, ktorý pri príchode tovaru do miesta doručenia požaduje jeho doručenie, bude zodpovedný, v súlade so zmluvou o preprave, za prepravné a iné poplatky splatné za tovar, ako aj za svoj príspevok ku akejkoľvek spoločnej havárii. V prípade chýbajúceho prepravného dokladu alebo ak taký doklad nebol predložený, príjemca bude zodpovedný za prepravné dohovorené s prepravcom, ak jeho veľkosť zodpovedá trhovej praxi. Uloženie tovaru k dispozícii príjemcu v súlade so zmluvou o

preprave alebo s použitím časti obchodu alebo podľa štatutárnych nariadení v prístave vykládky sa budú považovať za dodávku. Odovzdanie tovaru úradom, alebo tretej strane sa bude považovať taktiež za doručené.

Pre všetku prepravu, ktorá sa riadi CMNI, dopravca vystaví prepravný doklad. Prepravnými dokladmi sa rozumejú doklady, ktoré dokazujú zmluvu o preprave tovaru po vnútrozemskej vodnej ceste a prevzatie alebo naloženie tovaru dopravcom, vyhotovené vo forme nákladného listu alebo avíza odoslania tovaru alebo akéhokoľvek iného obchodného dokladu. Nie je všeobecnou povinnosťou dopravcu prepravný doklad vystaviť, CMNI mu dáva takúto možnosť. Nákladný list, napríklad, vystaví len ak to prepravca vyžaduje a ak to bolo takto dohodnuté, než bol tovar naložený alebo prevzatý na dopravu. Nakoľko vystavenie prepravného dokladu nie je povinnosťou dopravcu, v prípade ak tento chýba alebo nie je kompletný, neovplyvní to platnosť zmluvy o preprave. Ak sa už zmluvné strany dohodli na vystavení prepravného dokladu, originál musí byť podpísaný dopravcom, kapitánom loďe alebo osobou splnomocnenou dopravcom. Dopravca môže žiadať prepravcu kontrasignovať originál alebo kópiu, podpis môže byť vlastnoručný alebo urobený akýmikoľvek inými mechanickými alebo elektronickými prostriedkami, ak to nie je v rozpore s vnútroštátnym právnym predpisom štátu, kde bol vydaný prepravný doklad. Keď je prepravným dokladom nákladný list, bude považovaný za prima facie dôkaz vo vzťahu medzi dopravcom a príjemcom. Vzťahy medzi dopravcom a prepravcom budú naďalej určené podmienkami zmluvy. Prepravný doklad musí spĺňať určité obsahové náležitosti:

- a) názov, o aký prepravný doklad ide;
- b) názov, adresu alebo sídlo dopravcu,
- c) prepravcu a
- d) príjemcu tovaru;
- e) názov alebo číslo plavidla, či tovar bol vzatý na palubu alebo podrobnosti v prepravnom doklade, ktoré konštatujú, že tovar bol prevzatý dopravcom, avšak doteraz nebol naložený na plavidlo;
- f) prístav nakládky alebo miesto, kde bol tovar prevzatý a prístav vykládky alebo miesto doručenia;
- g) obvyklý názov typu tovaru a spôsob jeho balenia, v prípade nebezpečných tovarov alebo znečisťujúcich látok ich názov podľa platných požiadaviek alebo ich všeobecný prepravný názov;
- h) rozmery, počet alebo hmotnosť, ako aj identifikačné značky tovaru vzatého na palubu alebo prevzatého za účelom dopravy;
- i) ak je to vhodné, vyhlásenie, že tovar má alebo môže byť prepravovaný na palube alebo na otvorenom plavidle;
- j) dohodnuté ustanovenia o prepravnom;
- k) o avíze odoslania tovaru určenie, či je kópiou alebo originálom; o nákladnom liste - počet originálov;
- l) miesto a dátum vystavenia.

Dopravca má právo dať do prepravného dokladu výhrady týkajúce sa:

- a) rozmerov, počtu alebo hmotnosti tovaru, ak má podozrenie, že údaje dodané prepravcom sú nepresné, alebo ak nemal rozumné prostriedky kontroly takýchto údajov, zvlášť ak tovar nebol spočítaný, meraný alebo vážený v jeho prítomnosti na náklady prepravcu alebo ak bez výslovného súhlasu rozmery alebo hmotnosť boli určené meraním plavidla;
- b) identifikačných značiek, ktoré nie sú jasne a trvalo pripevnené na samotný tovar alebo ak je balený, na schránky alebo obaly;
- c) zjavného stavu tovaru.

Ak dopravca neskontroluje skutočný stav tovaru alebo neurobí výhrady v tomto ohľade do prepravného dokladu, považuje sa za vyznačené v prepravnom doklade, že tovar bol v zjavne dobrom stave. Ak v súlade s údajmi stanovenými v prepravnom doklade tovar je umiestnený v kontajneri alebo v nákladnom priestore plavidla a zapečatený prepravcom a ak kontajner alebo pečate sú stále neporušené pri dosiahnutí prístavu určenia alebo miesta doručenia, bude sa predpokladať, že počas dopravy nenastala strata ani poškodenie tovaru.

Originály nákladného listu budú základnými dokladmi vydanými na meno príjemcu, na doručiteľa alebo na majiteľa. V mieste určenia bude tovar považovaný za doručený len výmenou za originál vopred predloženého nákladného listu. Na ďalšie doručenie proti ostatným originálom nevznikne nárok.

Ako už bolo uvedené, okrem príjemcu má dispozičné právo s tovarom aj prepravca. Dispozičné právo prepravcu bude spočívať napríklad v tom, že môže žiadať dopravcu prerušiť dopravu tovaru, zmeniť miesto doručenia alebo doručiť tovar inému príjemcovi, než je príjemca uvedený v zmluve o preprave. Právo dispoziície prepravcu prestane existovať, ak príjemca po príchode tovaru na určené miesto doručenia žiadal doručenie tovaru a v prípade, že sa preprava koná na základe avíza odoslania tovaru, ak už originál bol odovzdaný príjemcovi alebo v prípade, že sa preprava koná na základe nákladného listu, ak sa už prepravca vzdal všetkých ním vlastnených originálov odovzdaním inej osobe.

Prepravca alebo príjemca, ak chce uplatniť svoje právo dispoziície, musí splniť nasledovné podmienky:

- a) predložiť všetky originály pred príchodom tovaru na určené miesto doručenia, ak sa preprava koná na základe nákladného listu,
- b) predložiť iný doklad o preprave než nákladný list, ktorý má obsahovať nové pokyny dané dopravcovi,
- c) uhradiť prepravcovi všetky náklady a škody vzniknuté pri plnení takýchto pokynov,
- d) vyplatiť celé dohodnuté prepravné v prípade vykladania tovaru pred dosiahnutím plánovaného miesta doručenia, pokiaľ zmluva o preprave nestanoví inak.

Ak príjemca prijme tovar bez výhrad, je to prima facie dôkazom doručenia tovaru dopravcom v tom istom stave a množstve, v akom mu bol odovzdaný na dopravu. Keď dopravca dodá tovar do miesta určenia, môže či už z vlastnej iniciatívy alebo na žiadosť príjemcu vykonať kontrolu množstva a kvality tovaru pri ich odovzdaní v prítomnosti týchto strán. Ak sa počas kontroly objavia na zásielke straty alebo poškodenia, ktoré sú zjavné, môže príjemca uplatniť voči dopravcovi výhrady formulované písomne, pričom treba uviesť všeobecnú povahu poškodenia, najneskôr v čase doručenia. Ak strata alebo poškodenie tovaru nie sú zjavné, výhrada zo strany príjemcu musí byť oznámená písomne najneskôr do 7 dní nasledujúcich odo dňa odovzdania dodávky, pričom treba uviesť všeobecnú povahu poškodenia. V prípade škôd, ktoré nie sú zjavné, poškodená strana musí preukázať, že poškodenie bolo spôsobené v čase, kedy bol tovar v starostlivosti dopravcu. V prípade škody, ktorá na zásielke vznikne oneskorením dodávky, nebude kompenzácia splatná, ak príjemca nemôže dokázať, že dopravca dostal oznámenie o poškodení do 21 dní nasledujúcich po doručení tovaru.

Ak by sa oprávnená osoba z nároku na náhradu škody chcela obrátiť na súd so žalobou na náhradu škody, musí tak urobiť do jedného roka odo dňa, kedy tovar bol alebo mal byť doručený príjemcovi. Deň, keď sa premlčacia doba začína, nie je započítaný do tejto doby. Osoba, proti ktorej sa vznáša nárok, môže kedykoľvek počas priebehu premlčacej doby predĺžiť túto dobu písomným vyhlásením pre poškodenú stranu. Táto doba môže byť ďalej predĺžená ďalším vyhlásením alebo vyhláseniami. Naopak zastavenie a prerušenie premlčacej doby sa riadi zákonom štátu použiteľným v zmluve o preprave. Každé konanie o náhradu škody osobou považovanou za zodpovednú môže byť začaté aj po vypršaní premlčacej lehoty, ak je začaté do 90 dní začínajúcich odo dňa, v ktorý osoba podávajúca žalobu potvrdila svoj nárok alebo jej bol pridelený proces, alebo aj v dlhšej lehote stanovenej zákonom štátu, kde je súdne konanie zavedené. Právo na žalobu, na ktorú sa vzťahuje prekážka premlčania, nemôže byť uskutočnené protinárokom alebo vyrovnávaním pohľadávok.

Každé ustanovenie CMNI upravujúce vylúčenie, obmedzenie alebo zvýšenie zodpovednosti dopravcu, skutočného dopravcu alebo ich zamestnancov a agentov, týkajúce sa dôkazného bremena, alebo skrátenia premlčacej doby nároku alebo žaloby bude absolútne neplatné. Prepravná zmluva môže vo svojom obsahu určiť, že dopravca nezodpovedá za škody, vyplývajúce:

- a) pokiaľ z opomenutia kapitána plavidla, lodivoda alebo ktorejkoľvek inej osoby z posádky plavidla, tlačeneho alebo vlečného remorkéra počas plavby alebo pri formácii alebo rozpúšťaní tlačeneho alebo vlečného konvoja, za predpokladu, že dopravca vyhovel povinnostiam pre posádku, tzn. že obsadil plavidlo posádkou podľa platných predpisov, pokiaľ opomenutie so zámerom zanedbania nie je dôsledkom zámeru zapríčiniť škodu alebo bezohľadného chovania s vedomím, že táto škoda môže vzniknúť;
- b) z požiaru alebo výbuchu sú dôsledkom chyby dopravcu alebo jeho zamestnancov alebo agentov alebo vady plavidla;
- c) z väd plavidla existujúcich pred plavbou dopravcu alebo požičaného alebo prenajatého – charterového plavidla, ak môže dokázať, že takéto vady nemohli byť zistené pred začiatkom plavby napriek potrebnej starostlivosti.

ZÁVER

Prepravné zmluvy sú neoddeliteľnou súčasťou obchodného styku a praktická realizácia obchodu ako takého je bez ich príspevia nemožná. Vzhľadom na prehlbujúcu sa ekonomickú i politickú integráciu najmä na európskej úrovni ako aj na pretrvávajúci a stabilný hospodársky rast ekonomiky Slovenskej republiky a susedných krajín je rozvoj medzinárodného obchodu prirodzeným vyústením tohto vývoja. Prepravné zmluvy uzatvárané medzi odosielateľom a dopravcom pri preprave zásielky vozidlami riečnej dopravy, ak miesto vydania zásielky na prepravu a miesto dodania zásielky prijímateľovi sa nachádzajú na území dvoch rôznych štátov sú upravované dohovorom CMNI. Za najzaujímavejší inštitút dohovoru CMNI považujem zodpovednosť za škody, ktoré vzniknú na zásielke počas prepravy z jedného štátu do druhého. Efektívne pôsobenie pravidiel upravujúcich zodpovednosť dopravcov je jedným z pilierov, na ktorých závisí celá štruktúra prepravného práva. Zodpovednosť dopravcu za zničenie, stratu, poškodenie či prekročenie dodacej lehoty je azda najpálčivejším problémom nielen z pohľadu prijímateľa, ale i dopravcu samotného. Vo všeobecnosti je možné konštatovať, že dopravca je v zmysle dohovoru CMNI zásadne zodpovedný za každú stratu, poškodenie či zničenie zásielky, ktorá mu bola zverená. Táto zodpovednosť je objektívna a chráni práva príjemcu zásielky za každých okolností, keď ide o medzinárodnú prepravu tovaru. Dohovor CMNI dáva príjemcovi neskutočne hodnotnú záruku, že svoju zásielku dostane riadne a včas a ak predsa sa vyskytnú na jeho zásielke škody, ktoré boli spôsobené dopravcom, jeho škoda bude nahradená.

Použitá literatúra:

- BAUGHEN, S.: Shipping Law. 5. vyd. New York: Routledge, 2012. 424 s. ISBN 978 – 0 – 415 – 66481 – 3.
POLÁČEK, B.: Mezinárodní říční doprava, 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. 563 s. ISBN 978 – 80 – 7400 – 258 – 8

Kontaktné údaje:

Mgr. Kristína Szarková
kristina.szarkova@flaw.uniba.sk
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Šafárikovo námestie 6
810 00 Bratislava 1
Slovenská republika

KYBERNETICKÉ ÚTOKY A MEDZINÁRODNÉ PRÁVO

Katarína Šmigová

Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva

Abstract: The article aims at cyber attacks in relation to *ius ad bellum* and *ius in bello*. It examines whether these legal areas, which form the oldest branches of international law, are applicable to this new phenomenon. In this context, it focuses on applicability of art. 2 (4) and art. 51 of the UN Charter on a cyber attack and whether in the case of cyber attacks, there is a conflict under international humanitarian law.

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá kybernetickými útokmi vo vzťahu k *ius ad bellum* a *ius in bello*. Skúma otázku, či sú tieto právne odvetvia, ktoré patria k najstarším odvetviam medzinárodného práva, schopné svojimi právnymi normami obsiahnuť aj tento nový fenomén. V tejto súvislosti sa sústreďuje na to, či je možné na kybernetický útok aplikovať čl. 2 ods. 4 a čl. 51 Charty OSN a či v prípade kybernetických útokov vzniká konflikt v zmysle medzinárodného humanitárneho práva. Zároveň sa snaží zodpovedať otázku, či je možné kybernetickým útokom možné spáchať vážne porušenia Ženevských dohovorov.

Key words: cyber attacks, *ius ad bellum*, *ius in bello*, Tallinn manual

Kľúčové slová: kybernetický útok, vážne porušenia Ženevských dohovorov, *ius ad bellum*, *ius in bello*, Tallinnský manuál.

1 ÚVOD

Medzinárodné právo ozbrojených konfliktov sa ako vojnové právo datuje od najstarších dôb spolunažívania, resp. niekedy skôr koexistencie štátov v rámci medzinárodného spoločenstva. Zrodenie moderného medzinárodného práva ozbrojených konfliktov sa z časového hľadiska uvádza ku koncu 19. storočia, kedy bola roku 1864 podpísaná prvá medzinárodná zmluva upravujúca ochranu ranených ozbrojených síl v poli.¹ V súčasnosti sú zmluvným základom *ius in bello* Ženevské dohovory z roku 1949 a ich Dodatkové protokoly z roku 1977.² Jadrom zmluvnej úpravy právnej oblasti *ius ad bellum* je Charta OSN prijatá v roku 1945. Keď chceme skúmať aplikovateľnosť týchto právnych odvetví na kybernetické útoky, skúmame aplikovateľnosť práva prijatého väčšinou pred viac ako polstoročím na nový fenomén, ktorý bol v príslušnom období skôr materiálou sci-fi. Avšak vzhľadom na jeho častý výskyt v súčasnosti je otázka tejto aplikovateľnosti výsostne legitímna.

Článok okrem základnej otázky ohľadom aplikovateľnosti existujúceho *ius ad bellum* a *ius in bello* na kybernetické útoky tiež skúma, či je možné kybernetickým útokom spáchať vážne porušenie Ženevských dohovorov z roku 1949. Zatiaľ čo pri prvej otázke autorka používa metódu analýzy, a to predovšetkým analýzu rozhodnutí Medzinárodného súdneho dvora (ďalej aj MSD), pri druhej téze je nosným metodologickým prístupom dedukcia. Zo stanovenia téz zároveň vyplýva, že druhou otázkou je možné zaoberať sa iba v tom prípade, že na kybernetické útoky je možné aplikovať *ius in bello*, keďže v opačnom prípade – v prípade neaplikácie tohto právneho odvetvia a neexistencie ozbrojeného konfliktu – by vážne porušenia Ženevských dohovorov vôbec nemohli byť spáchané.

2 TERMINOLÓGIA

Medzinárodné právo verejné vo svojich prameňoch neuvádza definíciu, ktorá by upravovala a objasňovala pojem kybernetický útok. Na účely tohto článku sa pojmom kybernetický útok bude rozumieť útok v počítačovej sieti, ktorý je činnosťou vykonávanou prostredníctvom počítačových

¹ DINSTEIN, Y.: *The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict*. 2. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s. 15.

² Porovnaj GRANT, J. P., BARKER, J. C.: *Parry&Grant Encyclopaedic Dictionary of International Law*. 3. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2009, s. 299.

sietí s cieľom narušiť, napadnúť, degradovať alebo zničiť nosič informácií v počítačoch a počítačových sieťach alebo samotné počítače a počítačové siete.³ Autorka sa snaží vyhýbať pojmom súvisiacim s počítačovým jazykom alebo vysvetľuje, ak je to nevyhnutné. V prípade nejasností sa odporúča pozrieť si Slovník vojenských a súvisiacich pojmov Ministerstva obrany USA, ktorý prijala väčšina odborníkov publikujúcich v oblasti výskumu tohto článku, t. j. v oblasti súvisiacej s kybernetickými operáciami a právom.⁴

3 TALLINSKÝ MANUÁL AKO PRVOTNÝ IMPULZ

Už v roku 2004 sa Medzinárodný výbor Červeného kríža venoval otázke, či sa Dodatočné protokoly z roku 1977 aplikujú aj na kybernetické útoky.⁵ Poukazoval predovšetkým na aplikáciu základných princípov medzinárodného humanitárneho práva a dospel ku kladnému stanovisku. V roku 2009 pozvalo Centrum excelentnosti o kybernetickej ochrane spolupracujúce s NATO odborníkov z praxe, akademikov a technikov, aby vytvorili nezávislú medzinárodnú skupinu expertov, ktorej úlohou bolo preskúmať, či sa existujúce právo aplikuje na kybernetické otázky a ak áno, ako. Týkalo sa to nielen *ius in bello*, ale aj *ius ad bellum*. Expertná skupina vypracovala tzv. Tallinský manuál, ktorý finalizovala v roku 2012 a ktorý dáva jasnú odpoveď na prvú otázku tohto príspevku. Medzinárodná expertná skupina sa zhodla, že na *ius ad bellum* aj *ius in bello* sa aplikuje existujúce právo a sústredila sa na konkrétne otázky tejto aplikácie.⁶

V aktuálnom medzinárodnom práve verejnom neexistujú zmluvné ustanovenia, ktoré by sa priamo zaoberali kybernetickým vojnovým stavom. Expertná skupina sa preto zamerala na medzinárodné obyčajové právo a na jeho základe vypracovala 95 pravidiel, ktoré sa týkajú kybernetických operácií a zároveň medzinárodného práva. Základný rámec tvorí z jednej strany dikcia Stáleho dvora medzinárodnej spravodlivosti v prípade *Lotus*, že činy nezakázané medzinárodným právom sú povolené.⁷ Z druhej strany experti pri vypracovávaní svojich záverov vychádzali z posudku Medzinárodného súdneho dvora o nukleárných zbraniach, podľa ktorého sa právo ozbrojených konfliktov aplikuje na akékoľvek použitie sily, bez ohľadu na použité zbrane.⁸ Napriek jednohlasnému stanovisku o existencii a aplikácii medzinárodnej obvyčajovej na kybernetický priestor Medzinárodná expertná skupina uznáva, že ďalšia prax štátov môže zmeniť súčasnú interpretáciu a aplikáciu medzinárodného práva na kybernetické operácie.⁹

Napriek silnej autorite jednak dôkladného výskumu a jednak významných odborníkov nie je Tallinský manuál oficiálnym dokumentom, ale len výsledok práce nezávislých expertov, ktorí vystupovali osobne a nie v mene ich vlád či zamestnávateľov. Tallinský manuál bol základným impulzom na vypracovanie tohto článku, keďže ako taký nezodpovedal otázku, či je možné kybernetickým útokom spáchať napr. mučenie ako druh vážnych porušení Ženevských dohovorov z roku 1949.

³ Pozri Ministerstvo obrany USA, Slovník vojenských a súvisiacich pojmov prijatý 8. novembra 2010, posledná úprava 15. septembra 2013, ktorý je [online] prístupný na http://www.dtic.mil/doctrine/dod_dictionary/ [posledná návšteva 9. októbra 2013].

⁴ Pozri DINNISS, H. H.: *Cyber warfare and the Laws of War*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, s. 27.

⁵ DÖRMANN, K.: *Applicability of the Additional Protocols to Computer Network Attacks*. Ženeva: ICRC 2004. Príspevok je [online] prístupný na <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/applicabilityofihltozna.pdf> a tiež oficiálny dokument 31. Medzinárodnej konferencie Červeného kríža a Červeného polmesiaca International Humanitarian Law and the Challenges of Contemporary Armed Conflicts, ktorý je [online] dostupný na <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/report/31-international-conference-ihl-challenges-report-2011-10-31.htm> [posledná návšteva 10. októbra 2013].

⁶ Porovnaj SCHMITT, M. N. (ed.): *Tallinn Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare*. Prepared by the International Group of Experts at the Invitation of The NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence. Cambridge: Cambridge University Press 2013, s. 5.

⁷ Porovnaj rozhodnutie Stáleho dvora medzinárodnej spravodlivosti zo 7. novembra 1927 v prípade *Lotus*, Francúzsko v. Turecko, ser. A, č. 10, ods. 18.

⁸ Porovnaj posudok Medzinárodného súdneho dvora o legalite hrozby alebo použitia nukleárných zbraní z 8. júla 1996, ods. 39.

⁹ SCHMITT, *op. cit.*, s. 42.

4 KYBERNETICKÝ ÚTOK A IUS AD BELLUM

Jednou zo základných kogentných zásad medzinárodného práva verejného je zásada zákazu použitia sily alebo hrozby silou.¹⁰ Čl. 2 ods. 4 Charty OSN výslovne stanovuje, že členské štáty OSN sa majú vo svojich medzinárodných vzťahoch vystríhať použiť silu alebo hrozbu silou proti politickej nezávislosti alebo územnej celistvosti iného štátu alebo spôsobom nezlučiteľným s cieľmi OSN; popri zmluvnej úprave je možné tvrdiť, že ide bezpochyby o normu medzinárodného obyčajového práva.¹¹ Uvedená dikcia však nestanovuje, že použitie sily musí byť vykonané ozbrojenými silami štátu. Rovnako závažne môžu použiť silu aj spravodajské agentúry, ktoré vôbec nemusia využiť konvenčné zbrane. Najčastejším príkladom, ktorý sa uvádza v súvislosti s použitím sily formou kybernetického útoku, je počítačový červ Stuxnet, ktorý v roku 2010 v Iráne znefunkčnil centrifúgy na obohacovanie uránu.¹²

Zároveň si je potrebné uvedomiť, že nie všetky kybernetické útoky dosahujú úroveň použitia sily v zmysle čl. 2 ods. 4 Charty OSN. Ako poznamenal Medzinárodný súdny dvor v prípade Nikaragua, intervencia je neoprávnená iba v tom prípade, keď používa metódy donútenia.¹³ Avšak nie všetky donucujúce operácie sú použitím sily. Už počas konferencie v San Franciscu v roku 1945 sa štáty zhodli na tom, že ekonomické donucovacie metódy nedosahujú úroveň použitia sily.¹⁴ Obdobne sa za použitie sily nepovažuje ani financovanie partizánskych skupín, ktoré bojujú proti inému štátu.¹⁵ Ale poskytnutie škodlivého softvéru a vyškolenie partizánskej skupiny na jeho používanie na vykonanie kybernetického útoku proti inému štátu by už mohlo byť kvalifikované ako použitie sily.¹⁶

Pre určenie toho, či je kybernetický útok použitím sily v zmysle čl. 2 ods. 4, môže napomôcť prístup, ktorý použil Medzinárodný súdny dvor pri zisťovaní, či sila dosahuje úroveň „ozbrojeného útoku“ v zmysle čl. 51 Charty OSN o sebaobrane. V prípade Nikaragua Medzinárodný súdny dvor určil, že rozhodujúce faktory pri určovaní existencie ozbrojeného útoku sú účinky a rozsah kybernetickej operácie.¹⁷ Preto by nedeštruktívne kybernetické operácie, ktoré sa zameriavajú výlučne na podkopanie dôvery vlády alebo ekonomickej situácie nebolo možné kvalifikovať ako kybernetické útoky s použitím sily. Príkladom je situácia, ku ktorej došlo v roku 2007 v Estónsku, kde boli znefunkčnené vládne i komerčné servery. Estónsko sa síce obrátilo na ústredie NATO, ale čl. 5 Zmluvy o NATO nemohol byť v tomto prípade aplikovaný, keďže nedošlo k ozbrojenému útoku.¹⁸

Aby bolo možné kvalifikovať kybernetický útok ako útok s použitím sily v zmysle čl. 2 ods. 4 Charty OSN, musí tento útok dosiahnuť istú úroveň rozsahu a účinku. Hoci v tomto smere neexistujú formálne kritériá, Medzinárodná expertná skupina vytvorila zoznam faktorov, ktoré môžu pomôcť štátom pri hodnotení útoku. Ide napr. o závažnosť, bezprostrednosť či invazívnosť. Experti odporúčajú zodpovedať otázky týkajúce sa množstva zabitých ľudí, veľkosti zasiahnutého územia, čo sú otázky dôležité pre zhodnotenie dôsledkov každého útoku vo všeobecnosti, ale aj otázky týkajúce sa napr. preniknutia do počítačovej siete, ktorá bola kritickou počítačovou sieťou infraštruktúry.¹⁹

V prípade, že došlo k ozbrojenému útoku, napadnutý štát má v zmysle čl. 51 Charty OSN právo na použitie sebaobrany. Ako už bolo uvedené, Medzinárodný súdny dvor rozhodol, že prostriedky útoku nerozhodujú o tom, či došlo k ozbrojenému útoku alebo nie.²⁰ Ozbrojený útok je možné spáchať chemickými, biologickými i rádiologickými zbraňami, ktoré svojimi účinkami môžu dosiahnuť rozsah a efekt ozbrojeného útoku spáchaného konvenčnými zbraňami. Obdobne môže

¹⁰ ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P.: Mezinárodní právo veřejné. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 715.

¹¹ Pozri rozsudok Medzinárodného súdneho dvora z 27. júna 1986 vo veci *Vojenské a polovojskové aktivity v a proti Nikarague*, Nikaragua v. USA, (ďalej aj Nikaragua), ods. 188-190.

¹² Pozri DINNISS, *op. cit.*, s. 37 a nasl.

¹³ Nicaragua, ods. 205.

¹⁴ HARRIS, D. J.: *Cases nad Materials on International Law*. 6. vyd., London: Sweet&Maxwell, 2004, s. 890.

¹⁵ Nicaragua, ods. 228.

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ *Ibid.*, ods. 195.

¹⁸ Pozri DINNISS, *op. cit.*, s. 54.

¹⁹ SCHMITT, *op. cit.*, s. 48 a nasl.

²⁰ Posudok Medzinárodného súdneho dvora o legalite hrozby alebo použitia nukleárných zbraní z 8. júla 1996, ods. 39.

úroveň ozbrojeného útoku v zmysle čl. 51 Charty dosiahnuť aj kybernetický útok. Avšak aj v takomto prípade musí štát pri výkone sebaobrany dodržiavať jej základné charakteristické znaky, a to nevyhnutnosť a proporcionálnosť sebaobrany a bezprostrednosť jej realizácie.

Obdobne ako pri výkone sebaobrany, aj pri kybernetických útokoch vo vzťahu k Bezpečnostnej rade OSN je možné aplikovať už existujúci právny rámec. To znamená, že ak Bezpečnostná rada OSN rozhodne o ohrození alebo porušení mieru alebo o spáchaní aktu agresie, môže za účelom zachovania alebo znovunastolenia medzinárodného mieru a bezpečnosti odsúhlasiť vykonanie aj kybernetických operácií.²¹ Čl. 41 Charty OSN oprávňuje Bezpečnostnú radu OSN, aby prijala také opatrenia, ktoré nezahŕňajú použitie sily. Tento článok upravuje tieto opatrenia iba demonštratívne, čo znamená, že aj keď v čase prijatia Charty OSN v roku 1945 neboli kybernetické útoky známe, v súčasnosti pod čl. 41 Charty OSN patria. Osobitne to je zjavné vo vzťahu k ustanoveniu o úplnom alebo čiastočnom prerušení poštových, telegrafických, rádiových alebo iných prostriedkov komunikácie, ktoré je v prípade kybernetických útokov veľmi ľahko vykonateľné.

Táto časť príspevku poukázala na skutočnosť, že relevantné ustanovenia príslušných rozhodnutí Medzinárodného súdneho dvora sú aplikovateľné aj na kontext kybernetických útokov, a to i napriek tomu, že základ právneho odvetvia *ius ad bellum* bol prijatý už v roku 1945, kedy neboli kybernetické operácie na takej úrovni, ako sú v súčasnosti.

5 KYBERNETICKÝ ÚTOK A *IUS IN BELLO*

Veľmi dôležitou súčasťou *ius in bello*, práva ozbrojených konfliktov, je tzv. Martensova klauzula, ktorá je súčasťou tohto právneho odvetvia už od 1. haagskej konferencie. V preambule haagskeho dohovoru z roku 1899 sa uvádza, že:

Kým nie je vydaný úplnejší kódex zákonov vojny, považujú Vysoké zmluvné strany za správne vyhlásiť, že v prípadoch, ktoré nie sú zahrnuté v ustanoveniach nimi prijatými, obyvateľstvo a bojujúce strany ostávajú pod kontrolou a vládou zásad medzinárodného práva, ako vyplývajú zo zvyklostí zavedených medzi civilizovanými národmi, zo zákonov ľudskosti a požiadaviek verejného svedomia.

Často sa Martensova klauzula uvádza ako normatívny rámec pre ešte konkrétnou zmluvou neupravený technologický pokrok.²² Práve to je prípad kybernetických útokov. Právo ozbrojených konfliktov sa aplikuje na kybernetické operácie ako by sa aplikovalo na akékoľvek iné operácie vykonané v kontexte ozbrojeného konfliktu. Pravidlo č. 20 Tallinského manuálu poukazuje na to, že na kybernetické operácie sa aplikuje právo zbrojených konfliktov, pokiaľ boli vykonané v kontexte ozbrojeného konfliktu, či už medzinárodného alebo nemedzinárodného. Dôležitým aspektom je samotná existencia ozbrojeného konfliktu, či už vznikol vykonaním kybernetického útoku alebo nie. Vyššie spomínaná situácia, ku ktorej došlo v roku 2007 v Estónsku je príkladom situácie, ktorá nedosiahla úroveň ozbrojeného konfliktu, a preto nedošlo k aplikácii medzinárodného práva ozbrojených konfliktov. Iným príkladom je situácia, ku ktorej došlo počas medzinárodného ozbrojeného konfliktu medzi Gruzínskom a Ruskom v roku 2008. Kybernetické operácie vykonané počas tohto konfliktu, ktoré boli realizované s cieľom jeho podpory, boli operáciami, na ktoré sa aplikovalo medzinárodné právo ozbrojených konfliktov. Preto sa Medzinárodná expertná skupina uzniesla na slovnom spojení kybernetických operácií vykonaných „v kontexte“ ozbrojeného konfliktu, pričom kybernetické operácie zahŕňajú kybernetické útoky, ale nie sú obmedzené iba na ne. Napr. aj kybernetická operácia, ktorá ovplyvní doručenie humanitárnej pomoci počas ozbrojeného konfliktu je operáciou, na ktorú sa vzťahuje medzinárodné právo ozbrojených konfliktov.²³

Keď sa prepájajú kybernetické operácie s medzinárodným právom ozbrojených konfliktov, týka sa to tak medzinárodných ako aj nemedzinárodných ozbrojených konfliktov, a to bez ohľadu na to, že v prípade nemedzinárodných ozbrojených konfliktov môže byť jeho aplikácia štátom obmedzovaná, keďže nemusí uznávať existenciu ozbrojeného konfliktu na svojom území. Uvedené sa však stáva aj v prípade „klasických“ nemedzinárodných ozbrojených konfliktov bez použitia kybernetických operácií a na samotnú právnu kvalifikáciu a príslušnú aplikáciu takisto nemá mať vplyv.

²¹ Pozri čl. 39 Charty OSN.

²² SOLIS, G. D.: *The Law of Armed Conflict*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s. 53.

²³ SCHMITT, *op. cit.*, s. 76.

V tejto súvislosti sa Tallinnský manuál zaoberá aj obdobnou otázkou, a to, či má na aplikáciu *ius in bello* vplyv kvalifikácia konfliktu a použitia sily podľa *ius ad bellum*. Odpoveď je opäť rovnaká ako v prípade klasických konfliktov bez kybernetických operácií, a to, že Ženevské dohovory musia byť aplikované za každých okolností na všetky osoby, ktoré sú nimi chránené, bez akéhokoľvek nepriaznivého rozdielu založeného na povahe alebo pôvode ozbrojeného konfliktu alebo na príčinách, ktorých sa dovolávajú alebo ktoré im pripisujú strany v konflikte.²⁴

V prípade kybernetických operácií je často ťažké určiť, kto je ich pôvodcom, voči komu boli namierené a aký bol ich efekt, niekedy je dokonca najťažšie dokázať, že niečo bolo spôsobené kybernetickou operáciou cudzím zavinením (napr. zámena zásob v krvnej banke). To však neznamená, že sa na ne v kontexte ozbrojeného konfliktu nevzťahuje medzinárodné právo ozbrojených konfliktov. Problém zisťovania faktov nemá vplyv na právnu kvalifikáciu situácie.²⁵

Tallinnský manuál sa vo svojej druhej časti zaoberá právom kybernetického ozbrojeného konfliktu nielen vo všeobecnosti, ale aj samotným vedením nepriateľských akcií. Vo svojich pravidlách upravuje účasť v ozbrojenom konflikte aj útoky proti osobám či objektom a použitie spôsobov a prostriedkov vedenia ozbrojeného konfliktu. Medzinárodná expertná skupina často uvádza príklady, ako by mohol kybernetický útok porušujúci nejaké pravidlo vyzerať (napr. kybernetickou operáciou spôsobené vyhľadovanie civilistov, ktoré je v rozpore s pravidlom č. 45 Tallinnského manuálu). Avšak vo vzťahu k vážnym porušeniam Ženevských dohovorov z roku 1949 takého príkladu absentujú, a preto sa stali predmetom skúmania poslednej časti tohto príspevku.

6 KYBERNETICKÝ ÚTOK A VÁŽNE PORUŠENIA ŽENEVSKÝCH DOHOVOROV

Medzinárodné právo ozbrojených konfliktov upravuje aj otázku porušenia svojich ustanovení. Na rozdiel od väčšiny ostatných oblastí medzinárodného práva, ktoré upravujú výlučne zodpovednosť štátu, medzinárodné právo ozbrojených konfliktov upravuje aj zodpovednosť jednotlivca.²⁶ Ide o trestnoprávnu zodpovednosť, ktorá sa stala súčasťou medzinárodného práva po 2. svetovej vojne.

Keď sú v kontexte ozbrojeného konfliktu či už medzinárodnej alebo nemedzinárodnej povahy spáchané trestné činy, môže ísť o trestné činy stíhateľné podľa vnútroštátneho práva, ale aj o trestné činy, ktoré sú stíhateľné podľa medzinárodného práva. Porušenia medzinárodného práva ozbrojených konfliktov sú vojnovými zločinmi vo všeobecnosti, no iba presne vymedzené činy, ktoré sú špecifikované v základných zmluvách medzinárodného práva ozbrojených konfliktov, sú vážnymi porušeniami v tomto právnom odvetví. Vážne porušenia Ženevských dohovorov z roku 1949 (*angl. grave breaches, terminus technicus*) sú stanovené týmito zmluvami, a to výlučne. Medzi tieto vážne porušenia patrí: úmyselné zabitie, mučenie alebo neľudské zaobchádzanie, počítajúc do toho i biologické pokusy, úmyselné spôsobenie veľkého utrpenia alebo vážne telesné zranenie a ohrozenie zdravia, zničenie a prisvojenie si majetku neodôvodnené vojenskou potrebnosťou a vykonané vo veľkej miere nedovoleným a svojvoľným spôsobom.²⁷ Ide o nepremiľčateľné trestné konanie, voči ktorému môže na základe univerzálnej jurisdikcie stanovenej Ženevskými dohovormi z roku 1949 vykonať trestné stíhanie ktorákoľvek zmluvná strana týchto dohovorov.²⁸ Napriek tomu, že ide o vážne porušenia dohovorov, ktoré sú aplikovateľné takmer výlučne na medzinárodné ozbrojené konflikty, vývoj medzinárodného práva viedol napokon Medzinárodný trestný tribunal pre bývalú Juhosláviu k rozhodnutiu, že štáty svojím konaním vytvorili obyčajovú normu, na základe ktorej je možné vážne porušenia Ženevských dohovorov spáchať aj počas nemedzinárodných ozbrojených konfliktov.²⁹

Tallinnský manuál sa trestnou zodpovednosťou jednotlivca zaoberá v pravidle č. 24, ktoré upravuje trestnú zodpovednosť veliacich dôstojníkov a nadriadených, a to za nariadenie kybernetických operácií, ktoré zakladajú vojnové zločiny. Obdobne sú veliaci dôstojníci zodpovední, ak vedeli alebo vzhľadom na okolnosti v danom čase mali vedieť, že ich podriadení spáchali alebo páchajú vojnové zločiny a neprijali všetky rozumné a dostupné opatrenia s cieľom predísť spáchaniu

²⁴ Pozri ods. 5 Preambuly Dodatkového protokolu I.

²⁵ SCHMITT, *op. cit.*, s. 77.

²⁶ ONDŘEJ, J., ŠTURMA, P., BÍLKOVÁ, V., JÍLEK, D. a kol.: Mezinárodní humanitární právo. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 411.

²⁷ Pozri napr. čl. 50 Ženevského dohovoru o zlepšení osudu ranených a nemocných príslušníkov ozbrojených síl v poli zo dňa 12. augusta 1949.

²⁸ *Ibid.*, čl. 49.

²⁹ Pozri tiež čl. 8 Rímskeho štatútu Medzinárodného trestného súdu.

vojnových zločinov alebo potrestať osoby za ne zodpovedné. Detailnejšie sa vážnymi porušeniami Tallinský manuál nezaobera, preto bolo vhodné pri výskume ďalej pokračovať metódou dedukcie, ktorá na rozdiel od indukcie vychádza zo všeobecných predpokladov a vzťahuje ich na jednotlivé všeobecné alebo čiastkové závery.³⁰

Spáchanie mučenia ako vážneho porušenia Ženevských dohovorov vykonaním kybernetickej operácie je z hľadiska jeho faktického vykonania ťažko predstaviteľné. Z právneho hľadiska však nie sú v takejto právnej kvalifikácii žiadne prekážky. Tak, ako je možné realizovať kybernetickú operáciu na úrovni, ktorej rozsah a účinky dosahujú ozbrojený útok v zmysle čl. 51 Charty OSN, tak by pre technicky zdatného jednotlivca nemal byť problém vykonať kybernetickú operáciu, ktorá bude neľudská a ktorou sa úmyselne spôsobi veľmi vážne a kruté fyzické utrpenie.³¹ Problémom je pre nie tak technicky zdatných predstaviť si takúto možnosť. Pre tento konkrétny prípad môže napomôcť nevedecká metóda odkazu na filmovú produkciu, ktorá je častokrát menej sci-fi ako by sa zdalo. Film Ctihodný občan obsahuje scénu, v ktorej je trest smrti ovplyvnený zmenou obsahu podávaných injekcií. Táto zmena je dosiahnutá kybernetickou operáciou a má za následok vážne a kruté fyzické utrpenie osoby, ktorá mala podstúpiť trest smrti. Vzhľadom na to, že v súčasnosti je priam nepredstaviteľné množstvo denných činností ovládaných počítačom, nie je problém ovplyvniť ich základné fungovanie. Vo vzťahu k skúmanej téze, či je možné kybernetickým útokom spáchať vážne porušenie Ženevských dohovorov z roku 1949, je možné uviesť, že medzinárodné právo ozbrojených konfliktov sa aplikuje na kybernetické operácie v kontexte ozbrojeného konfliktu vcelku, t. j. aj jeho ustanovenia o vážnych porušeníach Ženevských dohovorov z roku 1949, v akejkoľvek forme boli tieto porušenia vykonané. Právna kvalifikácia je v tejto oblasti pre právnikov obdobne jednoduchá ako technické otázky vykonania takejto operácie pre odborníka na kybernetické operácie.

7 ZÁVER

Predložený príspevok sa vo svojich troch materiálnych častiach zaoberal aplikovateľnosťou medzinárodného práva na kybernetické operácie. Na základe analýzy relevantných rozhodnutí Medzinárodného súdneho dvora a Tallinského manuálu je možné zhodnotiť, že na kybernetické operácie sa aplikuje tak *ius ad bellum* ako aj *ius in bello*, a to aj napriek tomu, že aktuálny obsah týchto právnych odvetví bol prijatý niekoľko desaťročí pred súčasnými technickými možnosťami počítačového sveta. Uvedené sa týka tak medzinárodných ako aj nemedzinárodných ozbrojených konfliktov. Obdobne ako pri konvenčných zbraniach nie je dôležitý druh zbrane, ale rozsah a účinky jej použitia. V rámci aplikácie *ius in belli* sa vo vzťahu ku kybernetickým operáciám uplatňujú aj ustanovenia týkajúce sa vážnych porušení Ženevských dohovorov z roku 1949, vrátane mučenia, a to aj napriek rôznym technickým otázkam výkonu takýchto aktov.

Použitie zdroje:

Literatúra:

ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P.: Mezinárodní právo veřejné. Praha: C. H. Beck, 2008

DINNISS, H. H.: Cyber warfare and the Laws of War. Cambridge: Cambridge University Press, 2012

DINSTEIN, Y.: The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict. 2. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 2010

DÖRMANN, K.: Applicability of the Additional Protocols to Computer Network Attacks. Ženeva: ICRC 2004

GRANT, J. P., BARKER, J. C.: Parry&Grant Encyclopaedic Dictionary of International Law. 3. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2009

HARRIS, D. J.: Cases nad Materials on International Law. 6. vyd., London: Sweet&Maxwell, 2004,

ONDŘEJ, J., ŠTURMA, P., BÍLKOVÁ, V., JÍLEK, D. a kol.: Mezinárodní humanitární právo. Praha: C. H. Beck, 2010

RISTVEJ, J.: Vedecké metody. In: Trilobit, 2010, č. 1, ISSN 1804-1795

SCHMITT, M. N. (ed.): Tallinn Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare. Prepared by the International Group of Experts at the Invitation of The NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence. Cambridge: Cambridge University Press 2013

³⁰ RISTVEJ, J.: Vedecké metody. In: Trilobit, 2010, č. 1, ISSN 1804-1795.

³¹ Írsko v. Spojené kráľovstvo, rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 18. januára 1978.

SOLIS, G. D.: The Law of Armed Conflict. Cambridge: Cambridge University Press, 2010
Slovník vojenských a súvisiacich pojmov prijatý 8. novembra 2010, posledná úprava 15. septembra 2013, Ministerstvo obrany USA

Medzinárodné zmluvy:

Dodatkové protokoly z roku 1977

Ženevské dohovory z roku 1949

Rímsky štatút Medzinárodného trestného súdu z roku 1998

Rozhodnutia medzinárodných súdnych orgánov:

Rozhodnutie Stáleho dvora medzinárodnej spravodlivosti zo 7. novembra 1927 v prípade *Lotus*, Francúzsko v. Turecko, ser. A, č. 10

Rozsudok Medzinárodného súdneho dvora z 27. júna 1986 vo veci *Vojenské a polovojenské aktivity v a proti Nikarague*, Nikaragua v. USA

Posudok Medzinárodného súdneho dvora o legalite hrozby alebo použitia nukleárných zbraní z 8. júla 1996

Charta OSN

Írsko v. Spojené kráľovstvo, rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 18. januára 1978

Webové stránky:

www.icrc.org

Kontaktné údaje:

JUDr. Katarína Šmigová, PhD., LL.M

katarina.smigova@uninova.sk

Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva

Tomášikova 20

821 02 Bratislava

Slovenská republika

OCHRANA ĽUDSKÝCH PRÁV A ZÁKLADNÝCH SLOBÔD V UNIVERZÁLNOM, REGIONÁLNOM A NÁRODNOM KONTEXTE¹

Jozef Valuch

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: History teaches us, that we need to provide protection of human rights and fundamental freedoms on multiple levels. Besides national systems there are also regional systems and a universal system. This contribution focuses on the relationship between these systems and their place in protecting the worthiest thing that we have ...

Abstrakt: História nás učí, že ochranu ľudských práv a základných slobôd je nutné zabezpečiť na viacerých úrovniach. Okrem národných systémov ich ochrany tak poznáme aj systémy regionálne a univerzálne. Príspevok sa zaoberá vzťahom týchto systémov a ich miestom v rámci ochrany toho najvzácnejšieho čo máme ...

Key words: Human Rights and Fundamental Freedoms, International Law, European Union Law, Slovak Republic, Council of Europe, CPT

Kľúčové slová: ľudské práva a základné slobody, medzinárodné právo, právo EÚ, Slovenská republika, Rada Európy, CPT

1 ÚVOD

V súčasnosti možno v európskom priestore hovoriť o koexistencii viacerých právnych systémov. Okrem vnútroštátneho práva a medzinárodného práva je totiž pre členské štáty Európskej únie relevantné samozrejme aj právo EÚ. Pokiaľ ide o vzájomný vzťah týchto systémov, medzinárodné právo neobsahuje pravidlo upravujúce záväzne jeho vzťah k vnútroštátnemu právu jednotlivých štátov a štáty riešia túto otázku zväčša vo svojich ústavných predpisoch. Za všeobecne uznanú zásadu však dnes už možno považovať zásadu prednosti medzinárodného práva. Popri vnútroštátnom a medzinárodnom práve je samostatným právnym systémom aj európske právo, resp. právo EÚ, v súvislosti s ktorým platí princíp prednosti európskeho práva pred vnútroštátnym právom. EÚ pritom predstavuje inštitúciu, ktorá vznikla na základe medzinárodných zmlúv, z čoho vyplýva, že normy medzinárodného práva predstavujú právny základ pre vznik práva EÚ.

Jednou z najvýznamnejších oblastí, ktorá je chránená každým z týchto právnych systémov, je oblasť ľudských práv a základných slobôd. Táto oblasť je predmetom záujmu mnohých vedných odborov, autorov, či inštitúcií a na svojej aktuálnosti nestráca ani v súčasnosti. Spôsobené je to jednak tým, že ide o problematiku značne rôznorodú, ktorá podlieha neustálemu vývoju a tiež tým, že predstavuje tému týkajúcu sa najzákladnejších a najpodstatnejších hodnôt našej spoločnosti. Nemenej významným je aj fakt, že nazerať na túto problematiku možno z rôznych uhlov pohľadu, čo môže predstavovať napr. analýzu jednotlivých ľudských práv a slobôd, ich klasifikáciu, priblíženie inštitucionálneho rámca ich ochrany, či súčasnej právnej úpravy, alebo úvah *de lege ferenda* a mnoho ďalších oblastí skúmania.

Snahou tohto článku je priblíženie vybraných aspektov ľudských práv a základných slobôd z pohľadu aktuálneho medzinárodného práva, s dôrazom na zistenie ku ktorému dospela naša spoločnosť a síce, že ochrana tak významnej kategórie akú predstavujú, nemôže byť ponechaná len na pleciach jednotlivých štátov. Historické skúsenosti totiž dokazujú, že jednotlivé štáty nemusia byť vždy ochotné alebo schopné zaistiť túto ochranu v dostatočnej miere a preto je zabezpečovaná aj na úrovni regionálnej a univerzálnej. Aj táto však podlieha vývoju, ktorý odzrkadľuje mimo iného napr. kultúrne a politické osobitosti daného regiónu, či záujmy jeho členov, alebo členov medzinárodného spoločenstva ako takého.

Približujem tiež konkrétny príklad jedného z mechanizmov kontroly dodržiavania ľudských práv a základných slobôd na regionálnej úrovni. Dôvodom je fakt, že len týždeň pred konaním tejto

¹ Článok bol spracovaný v rámci projektu VEGA č. 1/0895/11

konferencie ukončil návštevu Slovenskej republiky Európsky výbor na zabránenie mučenia a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania (ďalej aj „CPT“), ktorý zohráva v tejto oblasti významnú úlohu.

2 POVAHA ĽUDSKÝCH PRÁV A ZÁKLADNÝCH SLOBÔD

Ľudské práva a základné slobody ani v 21. storočí nestrácajú na svojom mimoriadnom význame. Celé medzinárodné spoločenstvo si totiž uvedomuje ich osobitý status a potrebu chrániť ich, ba čo viac, stretávame sa aj s novými ľudskými právami, reflektujúcimi vývoj v spoločnosti. Práve skutočnosť, že ľudské práva a základné slobody reflektujú vývoj v spoločnosti, čo sa prejavuje v prijímaní nových významných dokumentov, vzniku nových ľudských práv ako aj rozhodovacej činnosti príslušných orgánov, je neklamným znakom toho, že nejde o uzavretý systém, ale naopak.

Jedným zo základných charakteristických znakov tohto systému je jeho objektívna povaha, ktorej základom je zásada rovnosti. Práve táto objektívna povaha znamená, že tieto práva a slobody nie sú priznávané jednotlivcom na základe osobitného právneho štatútu, ale sú späté s jeho samotnou existenciou. Dôsledkom tohto je ich „nevypovedateľnosť“ a tiež zákaz aplikácie princípu reciprocity, ktorý je typický pre medzinárodné právo. Preto platí, že štát uzatvárajúci medzinárodné zmluvy obsahujúce ľudské práva, preberá na seba záväzok ich dodržiavania a nemôže ich realizáciu viazať na princíp reciprocity iných účastníkov zmluvy. Už Európsky súd pre ľudské práva v rozhodnutí vo veci Írsko c. Spojené kráľovstvo z r. 1978 uviedol, že Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd na rozdiel od klasických medzinárodných zmlúv prekračuje hranice jednoduchej vzájomnosti medzi zmluvnými štátmi. K dvojstranným synalagmatickým záväzkom pridáva záväzky objektívne, ktoré sú v zmysle preambuly tohto dohovoru chránené kolektívnymi zárukami.²

Význam tohto systému je podčiarknutý skutočnosťou, že základné ľudské práva (zákaz otroctva, genocídy, rasovej diskriminácie, apartheidu a mučenia) predstavujú pevnú súčasť kogentnej normativity, pričom štáty sa od nich za žiadnych okolností nemôžu odchýliť. Autonómia štátu je podstatne obmedzená dokonca aj v prípade zmluvne zakotvených absolútnych ľudských práv, ktoré nesmú byť derogované ani v situáciách, kedy je ohrozená samotná existencia štátu.³ Rešpektovanie ľudských práv má dokonca súvis s udrжанím a zabezpečením medzinárodného mieru a bezpečnosti.

Pôvodne bola ochrana ľudských práv považovaná za vnútroštátnu záležitosť. Vývoj však ukázal, že takáto forma ochrany nie je dostatočná a postupne naberala širší rozmer a nadštátny charakter. Výsledkom bolo, že táto ochrana ľudských práv sa pretransformovala z výlučnej suverenity štátu na medzinárodnú úroveň. Samotné prijatie určitého katalógu ľudských práv štátom už nebolo dostatočné a ako ďalší krok k nemu pristupovalo dobrovoľné podriadenie sa štátu nadštátnym mechanizmom ich ochrany. Možno povedať, že suverenita štátu bola prelomená práve v prospech ochrany ľudských práv. K výraznému rozvoju ochrany týchto práv a slobôd na medzinárodnej úrovni došlo predovšetkým po druhej svetovej vojne, kedy sa táto ochrana stala základným princípom medzinárodného práva. Práve negatívne skúsenosti s porušovaním ľudských práv a základných slobôd počas druhej svetovej vojny boli totiž impulzom pre budovanie univerzálnych, ale i regionálnych systémov ich ochrany.

Univerzálne systémy ochrany ľudských práv a základných slobôd sa od regionálnych systémov líšia nielen celosvetovým rozsahom pôsobnosti, ale aj kvalitou (rozsahom a obsahom) ľudských práv. Navzájom sa líšia aj systémy celosvetovo pôsobiacich organizácií a rozdiely možno nájsť aj medzi jednotlivými regionálnymi systémami ochrany ľudských práv.⁴ Jedným zo základných predpokladov, aby boli tieto systémy ochrany ľudských práv a základných slobôd účinné, je však

² SVÁK, J.: Ochrana ľudských práv v troch zväzkoch, s. 17-18

³ V zmysle čl. 15 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd sa jedná o právo na život, právo nebyť mučený alebo podrobený neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu, zákaz otroctva alebo nevoľníctva a zásadu legality. Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach tieto vo svojom čl. 4 dopĺňa o zákaz uväznenia pre neschopnosť splniť zmluvný záväzok, právo na uznanie právnej osobnosti a právo na slobodu myslenia, svedomia a náboženstva. DAVID, V., BUREŠ, P., FAIX, M., SLADKÝ, P., SVAČEK, O.: Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou, s. 259

⁴ Bližšie pozri dielo: STRÁŽNICKÁ, V., ŠEBESTA, Š.: Človek a jeho práva. Medzinárodná úprava ochrany ľudských práv, cit. podľa: SVÁK, J.: Ochrana ľudských práv v troch zväzkoch, s. 33-34

zabezpečiť prístup jednotlivcov k príslušným medzinárodným orgánom, s cieľom domáhať sa tejto ochrany.

Bolo by ale mylné sa domnievať, že až po druhej svetovej vojne sa začalo medzinárodné spoločenstvo o túto oblasť zaujímať. Už v predchádzajúcom období totiž medzinárodné právo poznalo napr. koncept diplomatickej ochrany, ochranu menších, cudzincov, či obetí ozbrojených konfliktov a pod.⁵ Podstatné ale je, že postavenie štátnych občanov sa považovalo za záležitosť vnútroštátnej jurisdikcie jednotlivých štátov.⁶ Možno preto povedať, že vývoj medzinárodnej ochrany ľudských práv po založení OSN integroval predchádzajúcu *ad-hoc* reakciu medzinárodného spoločenstva na postavenie cudzincov, obchodovanie s otrokmi, či postavenie vymedzených skupín alebo jednotlivcov do koherentného systému na globálnej úrovni, ktorý sa týka každého jednotlivca.⁷

3 SYSTÉMY OCHRANY ĽUDSKÝCH PRÁV A ZÁKLADNÝCH SLOBÔD

V nadväznosti na uvedené hrá podstatnú úlohu napr. z pohľadu Slovenskej republiky jej členstvo v Európskej únii a ďalších organizáciách.

V podmienkach členských štátov Európskej únie môžu popri sebe pôsobiť aj viaceré samostatné systémy ochrany ľudských práv:

-národné systémy (v rámci ktorých hrajú „prím“ ústavné listiny práv a slobôd spolu s ústavným súdnictvom);

-systém Rady Európy (v ktorom má mimoriadny význam predovšetkým Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd z r. 1950 v znení dodatkových protokolov);

-systém reprezentovaný Chartou základných práv EÚ;

-univerzálne systémy ochrany ľudských práv (založené zmluvami OSN, či Medzinárodnej organizácie práce).⁸

4.1 Univerzálny systém

Už som naznačil, že mimoriadne významné miesto v oblasti ochrany ľudských práv a základných slobôd má OSN, v rámci ktorej je vybudovaný aj základný univerzálny systém tejto ochrany.⁹ Samotná Charta OSN ako zakladajúci dokument tejto organizácie hovorí vo svojom čl. 1 v rámci cieľov OSN o podpore a posilňovaní „úcty k ľudským právam a základným slobodám pre všetkých bez rozdielu rasy, pohlavia, jazyka alebo náboženstva“.

Práve na pôde tejto organizácie bolo prijatých množstvo významných dokumentov, z ktorých nemožno obísť Všeobecnú deklaráciu ľudských práv z 10. decembra 1948.¹⁰ Práve tento dokument dokazuje, že normatívny vplyv dokumentu nezávisí nevyhnutne od jeho formálno-právneho statusu. Aj keď sa nejedná o právne záväzný dokument, niektoré z jej ustanovení stanovujú všeobecné právne princípy. Možno povedať, že predstavuje autoritatívny návod pre výklad ustanovení Charty OSN a odvoláva sa na ňu aj Európsky súd pre ľudské práva ako na pomôcku pre výklad Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Medzinárodný súdny dvor vo vzťahu k zadržaniu rukojemníkov „v podmienkach útrap“.¹¹ Ide o príklad neformálneho dokumentu, ktorý získava právny význam konaním subjektov s autoritatívnou rozhodovacou právomocou.¹²

⁵ O záujme medzinárodného spoločenstva o ochranu ľudských práv a základných slobôd svedčia aj viaceré významné dokumenty z tohto obdobia, napr.: Medzinárodný dohovor o potlačení obchodu s dievčatami (Paríž 4. mája 1910, č. 160/1922 Zb.), Medzinárodný dohovor o potieraní obchodu so ženami a deťmi (Ženeva 30. septembra 1921, č. 123/1924 Zb.), Dohovor o otroctve (Ženeva 25. septembra 1926, č. 165/1930 Zb.), Medzinárodný dohovor o potieraní obchodu s plnoletými ženami (Ženeva 11. októbra 1933, č. 32/1936 Zb.) a pod.

⁶ Bližšie pozri: HARRIS, D., J.: *Cases and Materials on International Law*, s. 654

⁷ VRŠANSKÝ, P., VALUCH, J. a kol.: *Medzinárodné právo verejné. Osobitná časť*, s. 200

⁸ ŠTURMA, P.: *Vztah Evropské úmluvy o lidských právech a evropského práva*, s.19

⁹ Bližšie pozri napr.: STEINERTE, E., WALLACE, R.,M.,M.: *United Nations protection of human rights*, s. 9 a nasl, dostupné aj na: http://www.londoninternational.ac.uk/sites/default/files/un_protection_human_rights.pdf

¹⁰ Bližšie k Všeobecnej deklarácii ľudských práv pozri napr.: GRANT, J., P., BARKER, J., C.: *Parry & Grant Encyclopaedic Dictionary of International Law. Third edition*, s. 644-645

¹¹ Ide o prípad týkajúci sa diplomatického a konzulárneho personálu Spojených štátov amerických v Teheráne (*Case Concerning United States diplomatic and Consular Staff in Teheran*), ICJ Reports (1980), 3 na 42 (ods. 91).

¹² BROWNLIE, I.: *Princípy medzinárodného verejného práva*, s. 607-608

Z mnohých ďalších dokumentov možno spomenúť napr.:

- Dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie (1965),
- Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach (1966),
- Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (1966),
- Dohovor proti mučeniu a inému krutému, neľudskému alebo ponížujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu (1984),
- Dohovor o právach dieťaťa (1989),
- Dohovor o ochrane všetkých osôb pred núteným zmiznutím (2006 – platný od r. 2010) atď.

V súvislosti s ľudskoprávnou tematikou nemožno opomenúť napr. v r. 1993 Valným zhromaždením OSN vytvorený Úrad vysokého komisára OSN pre ľudské práva, či zriadenie Rady OSN pre ľudské práva, ktorá v r. 2006 nahradila Komisiu pre ľudské práva. V porovnaní s 53 člennou Komisiou, spadá Rada priamo pod Valné zhromaždenie a má 47 členov.

Okrem OSN zohráva osobitnú úlohu v tejto oblasti aj Medzinárodná organizácia práce, zriadená v r. 1919. Ide o odbornú organizáciu pridruženú k OSN, ktorá sa v niektorých smeroch líši od iných medzinárodných odborných organizácií, nakoľko je vybudovaná na zásade tzv. tripartity: členovia sú zastúpení vládnyimi delegátmi, zástupcami podnikateľov a zamestnancov v pomere 2:1:1.¹³ V rámci činnosti tejto organizácie boli prijaté taktiež mnohé významné dokumenty, ako napr.:

- Dohovor č. 29 o nútenej alebo povinnej práci (1930)
- Dohovor č. 111 o diskriminácii v zamestnaní a povolani (1958)
- Dohovor č. 154 o podpore kolektívneho vyjednávania (1981) a pod.

Katalóg práv obsiahnutý v dohovoroch a odporúčaniach tejto organizácie predstavuje model pre vnútroštátnu legislatívu a prax. Cestou precedensov sa môžu dostať do právneho poriadku jednotlivých štátov, pretože sú často podkladom aj pre rozhodnutia vnútroštátnych i medzinárodných súdnych orgánov (napr. ESLP). Úloha kontrolných inštitúcií zriadených Medzinárodnou organizáciou práce (napr. Vyšetrovacia a zmierovacia komisia) spočíva predovšetkým v zbere informácií a mediátorskej činnosti.¹⁴

Celkovo možno povedať, že najmä pri jeho porovnaní s niektorými regionálnymi systémami je univerzálny systém ochrany ľudských práv viacerými autormi hodnotený ako menej efektívny.¹⁵

4.2 Regionálne systémy

Americký regionálny systém

Tento systém sa vyvíja v rámci Organizácie amerických štátov zriadenej v r. 1948. V tom istom roku bola prijatá aj Americká deklarácia práv a povinností človeka (1948). Za účelom podpory ľudských práv a prijímania odporúčaní v tejto oblasti bola neskôr vytvorená aj Medziamerická komisia pre ľudské práva (1959).

Mimoriadny význam má Americký dohovor o ľudských právach z r. 1969,¹⁶ ktorý nadobudol platnosť v r. 1978 a s výnimkou práv menšín je veľmi podobný európskemu regionálnemu systému. Tento dokument zriadil Americký súd pre ľudské práva, ktorý bohato využíva nielen rozhodovaciu ale aj svoju poradnú právomoc. Americký dohovor o ľudských právach je zameraný predovšetkým na občianske a politické práva a až v r. 1988 prijatý tzv. San Salvadorský protokol upravuje hospodárske, sociálne a kultúrne práva.

Africký regionálny systém

Predstavuje najmladší regionálny systém ochrany ľudských práv. Vychádza z činnosti niekdajšej Organizácie africkej jednoty (1963), v rámci ktorej bola v r. 1981 prijatá Africká charta ľudských práv a práv národov. Na jej základe vznikla Africká komisia pre ľudské práva a práva národov (1987) a Africký súd pre ľudské práva (1998), ktorý funguje od r. 2008.

¹³ Bližšie k medzinárodnej organizácii práce (angl. skratka „ILO“) pozri: VALUCH, J., RIŠOVÁ, M., SEMAN, R.: Právo medzinárodných organizácií, s. 187 a nasl.

¹⁴ SVÁK, J.: Ochrana ľudských práv v troch zväzkoch, s. 37

¹⁵ Bližšie pozri: tamtiež, s. 38

¹⁶ Bližšie pozri: GRANT, J., P., BARKER, J., C.: Parry & Grant Encyclopaedic Dictionary of International Law. Third edition, s. 27-28

Po ustanovení Africkej únie (2002) dospel vývoj k tomu, že v súčasnosti sa predpokladá vznik Afrického súdneho dvora spravodlivosti a ľudských práv. V r. 2008 bol prijatý protokol o jeho štatúte, no vzhľadom na nízky počet uložených ratifikačných listín ešte nevstúpil do platnosti.¹⁷

Od amerického a európskeho regionálneho modelu sa líši nielen tým, že Africká charta ľudských práv a práv národov zakotvuje aj hospodárske, sociálne a kultúrne práva a práva kolektívne, ale tiež tým, že obsahuje nielen práva, ale i povinnosti jednotlivcov. Africká koncepcia ľudských práv vychádza totiž nielen z politického pragmatizmu presadzovania kolektívnych práv v rámci dekolonizácie, ale aj zo životnej filozofie Afričanov. V rámci nej nie je jednotlivec takým individuom ako v euroamerických koncepciách, ale je pevne spätý s rodinou a etnickou skupinou, do ktorej nepatria len živí ale i mŕtvi.¹⁸

Arabský regionálny systém

Regionálny systém ochrany ľudských práv v arabských štátoch je považovaný za najmenej efektívny regionálny systém. Je spätý s činnosťou Ligy arabských štátov (1945).

Už v r. 1968 bola zriadená Arabská komisia pre ľudské práva, ktorej funkcia sa však obmedzuje len na podporu ľudských práv a informovanie o nich.

Neskôr, v r. 1994 bola prijatá Arabská charta ľudských práv, ktorá však bola kritizovaná pre absenciu skutočného vykonávacieho mechanizmu, čoho následkom bolo prijatie revidovanej Arabskej charty ľudských práv v r. 2004.¹⁹ Na jej základe vznikol Arabský výbor pre ľudské práva, no jeho činnosť spočíva len v hodnotení správ jednotlivých štátov. Uvedené je dôsledkom odlišnej filozofie ľudských práv islamského sveta v porovnaní s inými systémami. Príkladom je návrh Islamskej deklarácie ľudských práv (1981), ktorý si väčšina islamských krajín neosvojila. Podstatným je zásadné odmietanie priority princípu univerzality ľudských práv pred náboženskými normami.²⁰

Ázijský regionálny systém

Jednotný ázijský regionálny systém ochrany ľudských práv neexistuje. Je však vhodné uviesť, že v r. 2009 prijala ASEAN²¹ mandát pre Medzivládnu komisiu ASEAN pre ľudské práva. Táto má však len konzultačné právomoci.²²

Európsky regionálny systém

Európsky regionálny systém ochrany ľudských práv tvorí okrem Rady Európy aj systém početných dokumentov a inštitúcií v rámci OBSE a EÚ.

Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OBSE)

Pred inštitucionalizáciou tejto organizácie išlo o Konferenciu pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe, na pôde ktorej bol v r. 1975 zástupcami 35 štátov podpísaný Záverečný akt KBSE (nazývaný aj Helsinský záverečný akt). Za jeho súčasť je považovaný aj tzv. helsinský Dekalóg v podobe desiatich zásad, ktoré riadia vzťahy medzi účastníckymi štátmi²³ (napr. rešpektovanie ľudských práv a základných slobôd).

V rámci OBSE, ktorá neprijíma právne záväzné dokumenty a využíva pri ochrane ľudských práv a základných slobôd najmä politické vyjednávanie, pôsobí napr. Úrad pre demokratické

¹⁷ K americkému a africkému regionálnemu systému ochrany ľudských práv bližšie pozri: VRŠANSKÝ, P., VALUCH, J. a kol.: Medzinárodné právo verejné. Osobitná časť, s. 237 a nasl.

¹⁸ SVÁK, J.: Ochrana ľudských práv v troch zväzkoch, s. 39

¹⁹ Bližšie k Arabskej charte ľudských práv pozri: GIERTL, A.: Ľudské práva v znamení polmesiaca: Arabská charta ľudských práv, s. 302 a nasl. Porovnaj: RISHMAWI, M.: The Revised Arab Charter on Human Rights: A Step Forward, in: Human Rights Law Review, 2005

²⁰ SVÁK, J.: Ochrana ľudských práv v troch zväzkoch, s. 40.

²¹ Združenie národov juhovýchodnej Ázie (ASEAN) bolo založené v r. 1967, avšak Charta ASEAN, ktorá formálne založila spoločenstvo ASEAN vstúpila do platnosti až v r. 2008. Bližšie pozri: VALUCH, J., RIŠOVÁ, M., SEMAN, R.: Právo medzinárodných organizácií, s. 287 a nasl.

²² K arabskému a ázijskému regionálnemu systému ochrany ľudských práv bližšie pozri: VRŠANSKÝ, P., VALUCH, J. a kol.: Medzinárodné právo verejné. Osobitná časť, s. 247 a nasl.

²³ Ide o zásady obdobné ako tie zakotvené v Charte OSN, napr.: suverénna rovnosť štátov, nepoužívanie sily alebo hrozby silou, mierové riešenie sporov atď.

inštitúcie a ľudské práva, Vysoký komisár pre problematiku národnostných menšín, či Úrad osobitného zástupcu a koordinátora pre boj s obchodovaním s ľuďmi.

Európska únia (EÚ)

V rámci EÚ zohráva osobitnú úlohu Charta základných práv EÚ, na ktorú odkazuje Lisabonská zmluva vo svojom čl. 6. Charta takto získala rovnakú právnu silu ako zakladajúce zmluvy. Svoj katalóg ľudských práv a základných slobôd rozdelila Charta do nasledujúcich oblastí: dôstojnosť (napr. právo na život), slobody (napr. sloboda prejavu), rovnosť (napr. právo na rovnosť pred zákonom), solidarita (napr. právo na kolektívne vyjednávanie), občianstvo (napr. petičné právo) a spravodlivosť (napr. právo na spravodlivý súdny proces).

Okrem práv a slobôd garantovaných aj Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd uvádza Charta aj iné. Podľa jej čl. 51 je adresovaná inštitúciám EÚ a organizáciám ňou zriadeným, ako aj členským štátom, len pri implementácii práva EÚ. Členské štáty sú tak viazané jej obsahom len pri implementácii práva EÚ z čoho vyplýva, že pokiaľ by Chartou chránené práva a slobody členský štát porušil pri aplikácii svojho vnútroštátneho práva, jednotlivec má opäť len možnosť obrátiť sa na Európsky súd pre ľudské práva po vyčerpaní všetkých opravných prostriedkov.²⁴

Mimoriadny význam má aj judikatúra Súdneho dvora EÚ a snaha o pristúpenie EÚ k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (návrh prístupového dokumentu bol pripravený v r. 2012). Toto pristúpenie bude znamenať vytvorenie trojpilierovej ochrany ľudských práv (nerátajúc univerzálny systém) na území členských štátov, v podobe vnútroštátnej (ústavné súdnictvo), únijnej (Súdny dvor EÚ) a na úrovni Rady Európy (Európsky súd pre ľudské práva).

Rada Európy (RE)

K najefektívnejším systémom ochrany ľudských práv a základných slobôd, nielen na európskej ale i svetovej úrovni, patrí kontrolný mechanizmus vytvorený na pôde RE. Jej výrazný presah do vnútroštátnej ochrany ľudských práv podporuje unifikáciu vysokého štandardu dodržiavania ľudských práv a základných slobôd v Európe.²⁵

Práve na pôde danej organizácie bol prijatý jeden z najvýznamnejších dokumentov v tejto oblasti, Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (1950) v znení štrnástich dodatkových protokolov. S týmto súvisí aj základný inštitucionálny mechanizmus ochrany ľudských práv a základných slobôd pod „hlavičkou“ tejto organizácie, v podobe Európskeho súdu pre ľudské práva so sídlom v Štrasburgu. Práve tento systém je mnohými považovaný za v súčasnosti najefektívnejší nadštátny systém ochrany ľudských práv a základných slobôd vo svete.

Z mnohých ďalších dokumentov prijatých na pôde RE možno uviesť napr. (Revidovanú) Európsku sociálnu chartu (1961), ktorá predstavuje doplnenie Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd v oblasti hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv.²⁶

Možno povedať, že v posledných desaťročiach kladie Rada Európy vo svojom úsilí zaručiť dodržiavanie ľudských práv a základných slobôd čoraz väčší dôraz na prevenciu, resp. predchádzanie porušeniam. Jedným z dôsledkov takéhoto prístupu bolo, že čl. 3 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd²⁷ sa stal v r. 1987 podnetom na prijatie Európskeho dohovoru na zabránenie mučenia a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania (ďalej len „Dohovor“). Práve tento Dohovor zavádza mimosúdny preventívny mechanizmus na ochranu práv a slobôd zadržovaných osôb.²⁸

²⁴ VRŠANSKÝ, P., VALUCH, J. a kol.: Medzinárodné právo verejné. Osobitná časť, s 236

²⁵ SVÁK, J.: Ochrana ľudských práv v troch zväzkoch, s. 50. V porovnaní napr. s niekdajšou KBSE bola účinnnejšia ochrana ľudských práv na pôde Rady Európy už od počiatku ovplyvnená „ideologicky homogénnejším prostredím“. Bližšie pozri: SEIDL-HOHENVELDERN, I.: Völkerrecht. 6. Auflage, s. 331

²⁶ K európskemu regionálnemu systému ochrany ľudských práv bližšie pozri: VRŠANSKÝ, P., VALUCH, J. a kol.: Medzinárodné právo verejné. Osobitná časť, s. 218 a nasl.

²⁷ Čl. 3 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd znie: „Nikoho nemožno mučiť alebo podrobovať neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu“.

²⁸ Council of Europe: CPT v skratke, s. 2

V zmysle jeho čl. 1 bol zriadený Európsky výbor na zabránenie mučenia a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania (ďalej len "CPT"),²⁹ ktorý má prostredníctvom návštev preverovať zaobchádzanie s osobami zbavenými slobody s cieľom v prípade potreby posilniť ochranu týchto osôb pred mučením a pred neľudským či ponižujúcim zaobchádzaním alebo trestaním. Činnosť CPT má byť neoddeliteľnou súčasťou systému Rady Európy na ochranu ľudských práv a základných slobôd, ktorá existujúci reaktívny súdny mechanizmus Európskeho súdu pre ľudské práva dopĺňa o iniciatívny mimosúdny mechanizmus.

CPT tak plní svoju funkciu prostredníctvom dvoch typov návštev a to pravidelných alebo *ad hoc*. Pravidelné návštevy sa periodicky vykonávajú vo všetkých štátoch, ktoré sú stranami Dohovoru, na základe harmonogramu určovaného na každý rok. Návštevy *ad hoc* sa v týchto štátoch vykonávajú v prípade, ak si ich podľa názoru CPT vyžadujú dané okolnosti.³⁰

Členovia CPT sú vyberaní spomedzi osôb s vysokými morálnymi kvalitami, známymi svojimi znalosťami v oblasti ľudských práv alebo majúcich odborné skúsenosti v oblastiach upravených Dohovorom. Zároveň však platí, že v CPT môže byť iba jeden občan toho istého štátu.³¹ Volí ich Výbor ministrov Rady Európy a v prípade potreby si môžu prizvať aj znalcov a tlmočníkov.

CPT oznámi vláde príslušného štátu svoj úmysel vykonať návštevu a po tomto oznámení môže kedykoľvek navštíviť ktorékoľvek miesto podliehajúce jurisdikcii tohto štátu, kde sa nachádzajú osoby zbavené slobody na základe rozhodnutia štátneho orgánu. Môže ísť o ústavy na výkon väzby, ústavy na výkon trestu odňatia slobody, rôzne zariadenia na zadržiavanie mladistvých, policajné stanice, psychiatrické nemocnice, záchytné tábory pre cudzincov, i domovy pre staršie alebo zdravotne postihnuté osoby. Podstatné v tejto súvislosti je, že obsahom mandátu CPT je zabrániť mučeniu a neľudskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu, a nie dosiahnuť oficiálne odsúdenie zaobchádzania s určitou zadržanou osobou.³²

V zmysle čl. 8 Dohovoru je štát povinný vytvoriť pre CPT podmienky na:

- a) vstup na svoje územie a právo cestovať bez obmedzenia;
- b) všetky informácie o miestach, kde sa nachádzajú osoby zbavené slobody;
- c) neobmedzený prístup do ktoréhokoľvek miesta, kde sa nachádzajú osoby zbavené slobody vrátane práva neobmedzeného pohybu v týchto miestach;
- d) ďalšie informácie, ktoré má štát k dispozícii a ktoré sú potrebné na splnenie úloh CPT.

Pri žiadaní o tieto informácie sa CPT riadi príslušnými vnútroštátnymi právnymi predpismi a profesionálnou etikou. Uvedené sa má vykladať spôsobom, ktorý je v súlade s účelom mandátu CPT., t. j. zabrániť zlému zaobchádzaniu. Z toho vyplýva, že štátne orgány síce môžu podmieniť poskytnutie požadovaných informácií splnením istých požiadaviek, ale nemôžu jednoducho odmietnuť prístup k nim, ani umožniť prístup za podmienok, ktoré by sa rovnali odmietnutiu.³³

CPT má právo vypočúvať osoby zbavené slobody bez prítomnosti tretích osôb a môže sa tiež voľne stykať s každým, o kom sa domnieva, že mu môže poskytnúť príslušné informácie.³⁴

Vzťahy medzi CPT a jednotlivými štátmi sú koncipované na dvoch základných zásadách a to na zásade spolupráce a zásade dôverného charakteru.³⁵ Táto spolupráca je základným predpokladom úspešnej ochrany ľudských práv a základných slobôd a dôvernosť sa odráža v neverejných zasadnutiach CPT a v dôvernej povahe správ. Po každej návšteve totiž vypracuje CPT správu, v ktorej zhrnie svoje zistenia a uvedie odporúčania potrebné na zlepšenie postavenia osôb zbavených slobody. Súčasťou správy je žiadosť o písomnú odpoveď dotknutého štátu. Samotné zistenia sú dôverné, pričom existujú dve výnimky:

- štát môže požiadať aby sa správa a jeho odpoveď s reakciami zverejnili,
- ak štát odmietne spolupracovať alebo zlepšiť postavenie osôb v súlade s odporúčaniami CPT, môže sa CPT rozhodnúť, že vydá verejné vyhlásenie o tejto záležitosti.³⁶

²⁹ Skratka „CPT“ pochádza z anglickej skratky: „Committee for the Prevention of Torture“, ktorá je skratkou celého anglického názvu: „European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment“.

³⁰ Council of Europe: Normy CPT, s. 4

³¹ Bližšie pozri: čl. 4 Dohovoru

³² Council of Europe: Prevencia zlého zaobchádzania, s. 6

³³ Tamtiež, s. 7

³⁴ Bližšie pozri: čl. 8 Dohovoru

³⁵ Council of Europe: Normy CPT, s. 5

³⁶ Council of Europe: Prevencia zlého zaobchádzania, s. 9

A práve tento výbor uskutočnil v Slovenskej republike svoju piatu návštevu³⁷ v období od 24.09. – 03.10.2013. Počas nej navštívil 16 policajných zariadení a 7 väzenských zariadení (z toho jeden Ústav na výkon trestu odňatia slobody pre ženy a jeden Ústav na výkon trestu odňatia slobody pre mladistvých). V nadväznosti na vyššie uvedené v súčasnosti správa z tejto návštevy ešte nie je zverejnená, avšak správy z predchádzajúcich návštev sú zverejnené na oficiálnej stránke CPT.³⁸ Ako príklad z predchádzajúcich odporúčaní CPT pre Slovenskú republiku možno uviesť opakované odporúčanie „zvýšiť minimálnu ubytovaciu plochu na 4 m² pre každého väzňa ubytovaného vo viacmiestnej cele.“³⁹

4 VNÚTROŠTÁTNY SYSTÉM OCHRANY ĽUDSKÝCH PRÁV

Napriek vyššie uvedenému platí, že podstatným aktérom na poli ochrany ľudských práv a základných slobôd stále zostáva štát. Štát má totiž pozitívny záväzok vytvárať podmienky na realizáciu ľudských práv, pričom ide o všetky jeho orgány. Štát pozitívne zasahuje už nielen do sfér sociálnych a hospodárskych, ale i do sfér osobných a politických práv jednotlivca, čo sa môže prejavovať aj ako určitá forma podriaďovania občianskej spoločnosti štátu.⁴⁰

Základnú právnu úpravu na vnútroštátnej úrovni predstavujú ústavné predpisy a na ich základe kreované ústavné súdnictvo.

V podmienkach Slovenskej republiky je to Ústava Slovenskej republiky, ktorá zakotvuje základné ľudské práva a slobody v druhom oddieli druhej hlavy.

V súvislosti s ochranou ľudských práv a základných slobôd je vhodné uviesť, že v súčasnosti prebieha v Slovenskej republike príprava materiálu s názvom Celoštátna stratégia ochrany a podpory ľudských práv v Slovenskej republike (ďalej aj „Celoštátna stratégia“).

Prvým strategickým programovým dokumentom upravujúcim túto oblasť po roku 1989 bola Listina základných práv a slobôd, ktorú prijalo vtedajšie Federálne zhromaždenie Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky 9. januára 1991. Text uvedenej listiny bol neskôr v takmer identickej podobe inkorporovaný do Ústavy Slovenskej republiky, prijatej 1. septembra 1992.

Odvtedy však prešlo vyše dvadsať rokov a Slovenská republika sa stala členom viacerých významných organizácií a zoskupení, ako sú: Rada Európy, OBSE, Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj - OECD, Severoatlantická aliancia - NATO, a samozrejme Európska únia, v rámci ktorej sa stala súčasťou Schengenského priestoru voľného pohybu aj eurozóny. S tým súvisia mimo iného aj otázky interpretácie, implementácie, aplikačnej praxe a vymáhateľnosti ľudských práv, hodnôt a príslušných predpisov.

Z toho dôvodu Rada vlády Slovenskej republiky pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť na svojom zasadnutí dňa 27. júna 2011 prijala uznesenie, ktorým schválila zámer vypracovania komplexného dokumentu strategického charakteru pre oblasť ochrany a podpory ľudských práv a poverila predsedu rady a podpredsedu vlády Slovenskej republiky pre ľudské práva a národnostné menšiny predložiť tento zámer na rokovanie vlády Slovenskej republiky (ďalej aj 'SR').⁴¹ Následne vláda SR schválila príslušný materiál a uložila podpredsedovi vlády pre ľudské práva a národnostné menšiny predložiť na rokovanie vlády návrh Celoštátnej stratégie v termíne do 30. septembra 2012. Došlo však k prechodu gestorstva úloh týkajúcich sa vypracovania Celoštátnej stratégie z Úradu vlády SR na Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR⁴² a tiež k viacnásobnému posunu termínu jej predloženia. Zatiaľ posledný termín je stanovený na máj 2014.

³⁷ V predchádzajúcom období sa návštevy CPT v Slovenskej republike zrealizovali v r. 1995, 2000, 2005 a 2009.

³⁸ <http://www.cpt.coe.int/en/states/svk.htm>

³⁹ Porovnaj napr. správy CPT z návštev v r. 2005 a 2009. V súčasnosti je v zmysle §18 ods. 1 zákona č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov ubytovacia plocha v cele alebo izbe pre odsúdeného najmenej 3,5 m² (pre mladistvého a odsúdenú ženu je najmenej 4 m²).

⁴⁰ SVÁK, J.: Ochrana ľudských práv v troch zväzkoch, s. 16

⁴¹ Uznesenie Rady vlády Slovenskej republiky pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť č. 17, zo dňa 27. 11. 2011

⁴² Blížšie pozri: Východiskový dokument k diskusiám o stratégii v rámci workshopov vypracovaný Redakčným tímom prípravy stratégie, s. 2; dostupné na: <http://www.radavladylp.gov.sk/celostatna-strategia-ochrany-a-podpory-ludskych-prav-v-sr/>, dňa 19.10.2013

5 ZÁVER

Na záver je možné konštatovať, že účinnosť konkrétneho systému ochrany ľudských práv a základných slobôd závisí predovšetkým od vnútroštátneho právneho poriadku daného štátu. Jednotlivé rozhodnutia a odporúčania kontrolných a monitorovacích orgánov je možné vykonať len prostredníctvom zákonodarných a správnych orgánov zmluvných strán rôznych normotvorných dokumentov.

Zdôrazniť tiež treba, že samotné uplatnenie ľudských práv a základných slobôd má súvis s vládou práva a existenciou nezávislého súdnictva v rámci vnútroštátnych právnych systémov.⁴³

Z toho dôvodu sa stretávame s rozličnou úrovňou ochrany ľudských práv a základných slobôd nielen v konkrétnych štátoch, ale i regiónoch. Z nich je za najefektívnejší nadštátny systém ochrany ľudských práv považovaný Európsky regionálny systém, v ktorom hrá „prím“ Rada Európy. Práve na pôde tejto organizácie bolo prijatých množstvo významných dokumentov z oblasti ochrany ľudských práv a základných slobôd. Jedným z nich je i Európsky dohovor na zabránenie mučenia a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania, ktorý zavádza mimosúdny preventívny mechanizmus na ochranu práv a slobôd zadržovaných osôb. Činnosť jeho výboru (CPT) má byť neoddeliteľnou súčasťou systému Rady Európy, ktorý existujúci reaktívny súdny mechanizmus Európskeho súdu pre ľudské práva dopĺňa o iniciatívny mimosúdny mechanizmus. O činnosti tohto výboru sa presviedča aj Slovenská republika, ktorá jeho (v poradí už piatu) návštevu privítala na prelome septembra a októbra 2013.

Na druhej strane je za najmenej efektívny označovaný Arabský systém ochrany ľudských práv, čo možno vnímať ako dôsledok odlišnej filozofie ľudských práv islamského sveta.

Na univerzálnej úrovni predstavuje posun v tejto oblasti za posledné roky okrem vytvorenia niektorých orgánov (napr. Rada OSN pre ľudské práva v r. 2006) aj snaha o účinnú aplikáciu inštitútu „Zodpovednosť za ochranu“ (skratka R2P)⁴⁴ v prípadoch závažného porušenia ľudských práv (genocida, vojnové zločiny, etnické čistky a zločiny proti ľudskosti). Aj uvedený koncept R2P vychádza z predpokladu, že primárnu zodpovednosť za ochranu obyvateľstva (prenesene - ľudských práv a základných slobôd) má štát a úloha medzinárodného spoločenstva je subsidiárna.

Každý systém ochrany ľudských práv (či už národný resp. vnútroštátny, regionálny alebo univerzálny) však podlieha vývoju, ktorý odzrkadľuje mimo iného kultúrne a politické osobitosti daného štátu a regiónu, či záujmy jeho členov, alebo členov medzinárodného spoločenstva ako takého. Pre úplnosť treba dodať, že v oblasti ľudských práv a základných slobôd už niekoľko desaťročí hrá významnú úlohu aj samotná občianska spoločnosť vrátane rôznych mimovládnych organizácií, no postavenie a pôsobenie týchto entít nie je predmetom tohto článku.

Použitá literatúra:

BELLAMY, A., J.: Responsibility to Protect. The Global Effort to End Mass Atrocities. Cambridge: Polity Press, 2009

BROWNLIE, I.: Princípy medzinárodného verejného práva. Bratislava: Eurokódex a Paneurópska vysoká škola, 2013. 868 s. ISBN: 978-80-89447-64-0

Council of Europe: CPT v skratke, CPT/Inf/E (2002) 2, Strasbourg, 2004,

Council of Europe: Normy CPT. CPT/Inf/E (2002) 1- Rev. 2006. Strasbourg, 2006,

Council of Europe: Prevencia zlého zaobchádzania. CPT/Inf/E (2002) 3, Strasbourg, 2002,

DAVID, V., BUREŠ, P., FAIX, M., SLADKÝ, P., SVAČEK, O.: Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou. 2 aktualizované a přepracované vydání. Praha: Leges, 2011. 488 s. ISBN 978-80-87212-86-8

GIERTL, A.: Ľudské práva v znamení polmesiaca: Arabská charta ľudských práv. In: BLAHO, P., ŠVECOVÁ, A.: Hodnotový systém práva a jeho reflexia v právnej teórii a praxi, I. diel. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, 2013, s. 295 – 310, ISBN 978-80-8082-586-7, dostupné aj na: http://www.academia.edu/2073246/Ludske_prav_v_znameni_polmesiaca_Arabska_charta_ludskyc_h_prav

GRANT, J., P., BARKER, J., C.: Parry & Grant Encyclopaedic Dictionary of International Law. Third edition. Oxford: Oxford University Press: 2009. 691 s. ISBN 978-0-19-538977-7

HARRIS, D., J.: Cases and Materials on International Law. 6 vyd. Londýn: Sweet & Maxwell, 2004

⁴³ BROWNLIE, I.: Princípy medzinárodného verejného práva, s. 633

⁴⁴ Bližšie ku konceptu „Zodpovednosť za ochranu“ (skr. R2P) pozri napr.: BELLAMY, A., J.: Responsibility to Protect. The Global Effort to End Mass Atrocities.

- RISHMAWI, M.: The Revised Arab Charter on Human Rights: A Step Forward, in: Human Rights Law Review , 2005
- SEIDL-HOHENVELDERN, I.: Völkerrecht. 6. Auflage. Bonn: Carl Heymanns Verlag KG, 1987. 458 s. ISBN 3-452-20958-X
- STEINERTE, E., WALLACE, R.,M.,M.: United Nations protection of human rights, Section A: Mechanisms for human rights protection by United Nations bodies. London: University of London Press, 2009
- SVÁK. J.: Ochrana ľudských práv v troch zväzkoch. I. zväzok. Bratislava: Eurokódex, 2011. 520 s. ISBN 978-80-89447-44-2
- ŠTURMA, P.: Vztah Evropské úmluvy o lidských právech a evropského práva. In: Bulletin advokacie, 2004, č. 7-8
- VALUCH, J., RIŠOVÁ, M., SEMAN, R.: Právo medzinárodných organizácií. Praha: C. H. Beck, 2011. 399 s. ISBN 978-80-7400-368-4
- VRŠANSKÝ, P., VALUCH, J. a kol.: Medzinárodné právo verejné. Osobitná časť. Bratislava: Eurokódex, 2013. 544 s. ISBN: 978-80-8155-003-4

Kontaktné údaje:

JUDr. Jozef Valuch, PhD.
jozef.valuch@flaw.uniba.sk
Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave
Šafárikovo nám. č. 6
810 00 Bratislava
Slovenská republika

MEDZINÁRODNÉ PRÁVO A SPRAVODLIVOSŤ V PRÍPADOCH DVOJAKÉHO ŠTÁTNEHO OBČIANSTVA

Peter Vršanský

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: This contribution is devoted to a contemporary problem concerning the International law and Justice impact in cases of the Multiple Nationality. The accent is put on the topic related to the loss of the Slovak Republic Nationality, which originates in an optional acquirement by a Slovak Republic National of the nationality of another State. Both, the corresponding legal provisions and in the Public International Law, European Law and Slovak Republic national Law and European Court of Justice judicial decisions are under consideration. The author of the contribution shares a doctrinal and academic view that the current internal legal regulation of the mater under consideration is legitimate as well as unjust. Some *de lege ferenda* considerations are presented at the end of the contribution.

Abstrakt: Príspevok je venovaný aktuálnej otázke vplyvu medzinárodného práva a spravodlivosti na prípady dvojakeho štátneho občianstva. Dôraz je kladený na problematiku straty štátneho občianstva Slovenskej republiky v súvislosti s dobrovoľným nadobudnutím štátneho občianstva iného štátu. Predmetom analýzy sú relevantné ustanovenia v medzinárodnom práve, európskom práve a vnútroštátnom práve Slovenskej republiky ako aj judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva. Podľa vedeckého a akademického názoru autora príspevku, súčasná vnútroštátna úprava uvedenej otázky je legitímna avšak nespravodlivá. Na záver autor uvádza niektoré úvahy *de lege ferenda*.

Key words: multiple nationality

Kľúčové slová: dvojaké štátne občianstvo

Problematika právnej úpravy dvojakeho štátneho občianstva, osobitne obmedzovania prípadov dvojakeho štátneho občianstva, je rozvíjajúcou sa oblasťou medzinárodnej, európskej a vnútroštátnej právnej úpravy.

Práve preto je predmetom nielen vedeckého skúmania ale aj overovania v rámci aplikácie medzinárodného práva, európskeho práva a vnútroštátneho práva na domácej úrovni i v medzištátnej praxi.

Cieľom tohto príspevku je potvrdiť alebo vyvrátiť nasledujúcu hypotézu:

Súčasná vnútroštátna právna úprava, na základe ktorej občan Slovenskej republiky stráca *ex lege* štátne občianstvo Slovenskej republiky vtedy, ak výslovným prejavom vôle, ktorým je žiadosť, vyhlásenie alebo iný úkon smerujúci k nadobudnutiu cudzieho štátneho občianstva, nadobudol štátne občianstvo iného štátu, je zákonná a spravodlivá.

V súvislosti s touto hypotézou budem hovoriť o týchto hlavných okruhoch otázok:

1. Východiská pre právnu analýzu
2. Relevantné pramene práva a ich právna analýza
3. Závery
4. Úvahy *de lege ferenda*

1 VÝCHODISKÁ PRE PRÁVNU ANALÝZU

Ústava Slovenskej republiky ustanovuje v článku 5, že „ (1) Nadobúdanie a stratu štátneho občianstva Slovenskej republiky ustanoví zákon. (2) Nikomu nemožno odňať štátne občianstvo Slovenskej republiky proti jeho vôli.“

Zákon č. 40/1993 Z. z. o štátnom občianstve Slovenskej republiky v znení neskorších zmien a doplnení ustanovuje v § 9 ods. (1) písm. b), že štátne občianstvo Slovenskej republiky „možno stratiť nadobudnutím cudzieho štátneho občianstva na základe výslovného prejavu vôle“.

V § 9 odsek (16) sa ustanovuje, že „(16) Štátny občan Slovenskej republiky stráca štátne občianstvo Slovenskej republiky dňom, ktorým na základe výslovného prejavu vôle, ktorým je žiadosť, vyhlásenie alebo iný úkon smerujúci k nadobudnutiu cudzieho štátneho občianstva, dobrovoľne nadobudne cudzie štátne občianstvo“.

Takáto právna úprava z roku 2010 vyvolala polemiku v odborných kruhoch a vo verejnosti a viedla dokonca k podaniu sťažností na Európskom súde pre ľudské práva zo strany niektorých občanov Slovenskej republiky, ktorí v dôsledku úpravy stratili štátne občianstvo Slovenskej republiky.¹ A tiež polemiku, či právna úprava je spravodlivá a v súlade s platnými záväzkami, ktoré Slovenská republika prevzala v oblasti medzinárodného práva a európskeho práva.

Možné sú tieto 4 odpovede na otázku definovanú v hypotéze:

Vnútroštátna právna úprava v Slovenskej republike je:

1. Je zákonná a spravodlivá;
2. Je zákonná avšak nespravodlivá;
3. Nie je zákonná ale je spravodlivá;
4. Nie zákonná ani spravodlivá

Jednou z dôležitých právnych otázok, ktorú bude potrebné preskúmať v súvislosti s hľadáním odpovede na nastolenú hypotézu bude otázka, či výraz „výslovný prejav vôle smerujúci k nadobudnutiu štátneho občianstva iného štátu“ pojmovo zahŕňa aj výraz „výslovný prejav vôle stratiť pôvodné štátne občianstvo“, teda, či ide o nezlučiteľné alebo zlučiteľné právne pojmy, a v prípade ich zlučiteľnosti, aký je medzi nimi vzťah z hľadiska podriadenosti, nadradenosti alebo ekvivalencie.

Keďže povolený rozsah príspevku nedovoľuje podrobnú a hĺbkovú analýzu všetkých právnych súvislostí, sústredíme sa len na niektoré dôležité súvislosti skúmanej hypotézy, ktoré budú predmetom ďalšieho vedeckého skúmania.

Vedecké skúmanie tejto otázky rozhodne nie je jednoduché, pretože problematika právnej úpravy dvojakeho štátneho občianstva v medzinárodnom práve, v európskom práve a vnútroštátnom práve Slovenskej republiky je zložitá, komplexná, a je potrebné skúmať ju nielen z hľadiska jednotlivých aspektov súčasnej právnej úpravy ale aj z hľadiska vývojového.

Vzhľadom na povolený rozsah príspevku, nie je možné pri hľadaní argumentov pre a proti stanovenej hypotéze podrobne analyzovať všetky právne súvislosti, spojené s definovaním pojmom, objasňovaním pojmov, formulovať všetky relevantné otázky a odpovede, ktoré prináša čiastkový výskum podrobnejších aspektov, a samozrejme ani podrobne interpretovať prijaté či platné právne texty s využitím autentického výkladu, oficiálneho výkladu, uzuálneho výkladu alebo doktrínálneho výkladu problematiky.

V rámci podrobnej historicko-právnej analýzy, systematickej a vecnej právnej analýzy, právnej komparácie či iných použitých vedeckých metód bude potrebné ustavične mať na zreteli primárne relevantných ustanovení medzinárodného práva alebo európskeho práva pred právnou úpravou v Slovenskej republike. Ako je známe, napríklad v zmysle článku 27 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve z roku 1969,² štát sa nemôže odvolávať na ustanovenia vnútroštátneho právneho poriadku ako na dôvod nesplnenia medzinárodných záväzkov podľa platnej medzinárodnej zmluvy, s ktorou kvalifikovaným spôsobom vyslovil súhlas. Teda aj Európskeho dohovoru o občianstve z roku 1997.³

Prítomnosť autentického znenia právnej úpravy v cudzích jazykoch (medzinárodných zmluvách a dokumentoch) navyše prináša dodatočnú potrebu venovať sa jazykovej (sémantickej a gramatickej) analýze a komparácii výrazov použitých v anglickom alebo v slovenskom jazyku, pričom prednosť má vždy jazyk v ktorom je prijaté autentické znenie medzinárodnej zmluvy a nie neoficiálny preklad do slovenského jazyka.

Hľadanie argumentov pre a proti potvrdeniu alebo vyvráteniu vyššie uvedenej hypotézy musí vychádzať, okrem iného, aj zo všeobecne prijatého pravidla interpretácie medzinárodných zmlúv,

¹ Sťažností č. 14927/12 and 30415/12 István Fehér proti Slovensku a Erzsébet Dolník proti Slovensku

² Ozn. č. 15/1988 Zb.

³ CETS No.: 166

pretože toto pravidlo možno pre jeho univerzálnosť primerane využiť aj pre účel výkladu vnútroštátnej právnej úpravy.

2 RELEVANTNÉ PRAMENE PRÁVA A ICH PRÁVNÁ ANALÝZA

II-1 Pramene práva

A. Medzinárodné právo a medzištátna prax

Od roku 1930 kedy bol uzavretý Hágsky dohovor o niektorých otázkach súvisiacich s konfliktami zákonov o štátnej príslušnosti sa problematike štátneho občianstva venovali viaceré dôležité medzinárodnoprávne inštrumenty. Ide napríklad o Všeobecnú deklaráciu ľudských práv z roku 1948, Dohovor o štatúte utečencov z roku 1951, Dohovor vzťahujúci sa na postavenie osôb bez štátnej príslušnosti z roku 1954, Dohovor o občianstve vydatých žien z roku 1957, Dohovor o obmedzení bezdomovectva z roku 1961, Opčné protokoly k Viedenskému dohovoru o diplomatických stykoch z roku 1961, týkajúce sa nadobudnutia štátneho občianstva, Viedenský dohovor o konzulárnych stykoch z roku 1963, Dohovor o výmene informácií týkajúcich sa nadobudnutia štátneho občianstva z roku 1964, Medzinárodný dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie z roku 1966, Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach z roku 1966, Európsky dohovor o adopcii detí z roku 1967, Dohovor o právach dieťaťa z roku 1989 a ďalšie.

Pre účel tohto príspevku je dôležitý najmä text článku 15 Všeobecnej deklarácie ľudských práv z roku 1948⁴, ktorá vytvára ideový základ neskôr prijatých zmlúv a dohovorov o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

Podľa článku 15 Deklarácie

„1. Každý má právo na štátnu príslušnosť.

2. Nikto nesmie byť svojvoľne zbavený svojej štátnej príslušnosti ani práva svoju štátnu príslušnosť zmeniť.“

Autentické znenie uvedeného textu je nasledovné: „Article 15

(1) Everyone has the right to a nationality.

(2) No one shall be arbitrarily deprived of his nationality nor denied the right to change his nationality.

B. Európske právo

1. Rada Európy

a) Dohovory Rady Európy

Rada Európy prijala v otázke štátneho občianstva 6 právnych dokumentov na úrovni CETS:

CETS No.: 43 - Dohovor o obmedzení prípadov viacnásobného občianstva a vojenských povinnostiach v prípadoch viacnásobného občianstva (Convention on reduction of cases of multiple nationality and military obligations in cases of multiple nationality, Strasbourg 1963)(Slovenská republika nie je viazaná dohovorom);

CETS No.: 95 - Protokol pozmeňujúci Dohovor o obmedzení prípadov viacnásobného občianstva a vojenských povinnostiach v prípadoch viacnásobného občianstva (Protocol amending the Convention on reduction of cases of multiple nationality and military obligations in cases of multiple nationality, Strasbourg, 1977);

CETS No.: 96 - Dodatkový protokol k Dohovoru o obmedzení prípadov viacnásobného občianstva a vojenských povinnostiach v prípadoch viacnásobného občianstva (Additional protocol to the Convention on reduction of cases of multiple nationality and military obligations in cases of multiple nationality; Strasbourg, 1977);

CETS No.: 149 - Druhý protokol pozmeňujúci Dohovor o obmedzení prípadov viacnásobného občianstva a vojenských povinnostiach v prípadoch viacnásobného občianstva (Second protocol amending the Convention on reduction of cases of multiple nationality and military obligations in cases of multiple nationality; Strasbourg, 1993);

CETS No.: 166 – **Európsky dohovor o občianstve** (European convention on nationality; Strasbourg, 1997)(Slovenská republika ratifikovala v roku 1998);

CETS No.: 200 - Dohovor Rady Európy o predchádzaní bezdomovectva vo vzťahu k sukcesii štátu (Council of Europe Convention on the avoidance of the statelessness in relation to State Succession; Strasbourg 2006)(Slovenská republika neratifikovala)

⁴ A/RES/217, 10.12.1948

b) Relevantné ustanovenia Európskeho dohovoru o občianstve (CETS No.: 166)⁵ z 1997

V jednotlivých alineách Preambuly dohovoru sa okrem iného uvádza, že členské štáty Rady Európy, signatári dohovoru sa dohodli, že „uznávajú, že v záležitostiach týkajúcich sa občianstva by sa mali brať do úvahy legitímne záujmy štátov i legitímne záujmy jednotlivcov; želanú si podporiť progresívny vývoj právnych princípov týkajúcich sa občianstva, ako aj ich prijatie vo vnútroštátnom právnom poriadku a v najväčšej možnej miere predchádzať prípadom stavu bez štátnej príslušnosti; želanú si predchádzať diskriminácii v záležitostiach týkajúcich sa občianstva; uvádzajú rôzny prístup štátov k otázke viacnásobného občianstva a uznávajú, že každý štát sa slobodne rozhoduje, aké dôsledky vo svojej vnútornej právnej norme pripisuje skutočnosti, že občan nadobúda alebo má ďalšie občianstvo“.

V článku 2 (Vymedzenie pojmov) sa okrem iného konštatuje, že pre účely dohovoru a) "občianstvo" znamená právnú väzbu medzi osobou a štátom a neoznačuje etnický pôvod osoby," ako aj, že „d) vnútroštátna právna norma" znamená všetky druhy ustanovení vnútroštátneho právneho poriadku vrátane ústavy, zákonov, predpisov, nariadení, procesného práva, obyčajových pravidiel a praxe, ako aj pravidiel odvodených zo záväzných medzinárodných dokumentov.

Podľa článku 3 (Kompetencia štátu) „1. Každý štát vo svojom právnom poriadku ustanoví, kto sú jeho občania. 2. Túto právnú normu ostatné štáty akceptujú, ak je v súlade s platnými medzinárodnými dohovormi, obyčajovým medzinárodným právom a všeobecne uznávanými princípmi práva týkajúcimi sa občianstva.“

Článok 4 (Princípy) okrem iného ustanovuje, že „Normy týkajúce sa občianstva každého zmluvného štátu budú vychádzať z princípu, že „c) nikto nebude svojvoľne zbavený svojho občianstva.“

Článok 5 (Nediskriminácia) ustanovuje, že „1. Normy zmluvného štátu týkajúce sa občianstva nebudú obsahovať rozdiely ani zahŕňať prax, ktoré predstavujú diskrimináciu na základe pohlavia, náboženstva, rasy, farby alebo národného, alebo etnického pôvodu. 2. Každý zmluvný štát sa bude riadiť princípom nediskriminácie svojich občanov, či sa stali jeho občanmi narodením alebo nadobudli občianstvo neskôr.“

Podľa článku 7 (Strata občianstva zo zákona alebo z iniciatívy zmluvného štátu), „1. Zmluvný štát nemôže vo svojej vnútroštátnej právnej norme ustanoviť stratu občianstva zo zákona alebo na základe iniciatívy zmluvného štátu okrem týchto prípadov: a) dobrovoľné nadobudnutie ďalšieho občianstva, (...);

Podľa článku 8 (Strata občianstva na základe iniciatívy jednotlivca), „1. Každý zmluvný štát umožní osobe zrieknuť sa občianstva za predpokladu, že sa tým taká osoba nestane osobou bez štátnej príslušnosti (...);

Podľa článku 15 (Iné možné prípady viacnásobného občianstva) „Ustanovenia tohto dohovoru neobmedzujú právo zmluvného štátu ustanoviť vo svojej vnútroštátnej právnej norme, či a) si jeho občania, ktorí nadobudnú alebo majú občianstvo ďalšieho štátu, jeho občianstvo ponechajú alebo ho stratia, b) nadobudnutie alebo zachovanie jeho občianstva je podmienené zrieknutím sa alebo stratou ďalšieho občianstva.“

Podľa článku 16 (Ochrana predchádzajúceho občianstva) „Zmluvný štát nepodmiene nadobudnutie alebo zachovanie svojho občianstva zrieknutím sa alebo stratou ďalšieho občianstva v prípadoch, keď také zrieknutie sa alebo strata nie je možná alebo ju nemožno odôvodnene vyžadovať.“

Článok 24 (Vzájomná výmena informácií) „Každý zmluvný štát môže kedykoľvek vyhlásiť, že bude informovať ktorýkoľvek zmluvný štát, ktorý urobil také isté vyhlásenie, o dobrovoľnom nadobudnutí svojho občianstva občanmi druhého zmluvného štátu v súlade s platnými právnymi predpismi týkajúcimi sa ochrany údajov. Také vyhlásenie môže uviesť podmienky, za ktorých zmluvný štát také informácie poskytne. Vyhlásenie možno kedykoľvek vziať späť.“

Podľa článku 26 (Účinky dohovoru) „1. Ustanovenia tohto dohovoru sa netýkajú ustanovení vnútroštátnej právnej normy a platných medzinárodných dokumentov ani tých, ktoré môžu nadobudnúť platnosť, na ktorých základe sa jednotlivcom poskytuje v oblasti občianstva výhodnejšie postavenie. 2. Tento dohovor neobmedzuje vykonávanie a) Dohovoru o znížení prípadov viacnásobného občianstva a o vojenských záväzkoch v prípadoch viacnásobného občianstva z roku 1963 a jeho protokolov, b) ďalších záväzných medzinárodných dokumentov, ak sú zlučiteľné s týmto dohovorom, vo vzťahu medzi zmluvnými štátmi, ktoré sú týmito dokumentmi viazané.“

c) Judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva (ESĽP)

⁵ Pozri č. 418/2000 Z. z.

Rozhodnutie ESLP z roku 2013 o neprijateľnosti spojených sťažností č. 14927/12 and 30415/12 István Fehér proti Slovensku a Erzsébet Dolník proti Slovensku

V roku 2013 ESLP rozhodol o neprijateľnosti 2 spojených sťažností č. 14927/12 and 30415/12 István Fehér proti Slovensku a Erzsébet Dolník proti Slovensku.

Sťažovatelia okrem iného namietali, že stratili štátne občianstvo Slovenskej republiky v rozpore s článkom 5 ods. 2 ústavy Slovenskej republiky, konkrétne, že „v rozpore s ich vôľou ponechať si slovenské štátne občianstvo, toto stratili potom ako nadobudli maďarské štátne občianstvo“.⁶

Áké hlavné argumenty použil ESLP pri zamietnutí uvedených sťažností?

Súd okrem iného potvrdil, že „právo na občianstvo“ obdobné právu zakotvenom v článku 15 Všeobecnej deklarácie ľudských práv alebo právo nadobudnúť alebo ponechať si štátne občianstvo nie je zaručené v Dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd a protokoloch k nemu. Súčasne „nevylúčil, že svojvoľné zbavenie štátneho občianstva môže za určitých okolností viesť k nastoleniu otázky podľa článku 8 Dohovoru z dôvodu vplyvu zbavenia na súkromný život jednotlivca.“⁷

ESLP taktiež konštatoval v uvedenom rozhodnutí, že „odkedy Dohovor nezaručuje právo na občianstvo, tak otázka či jednotlivec bol svojvoľne pozbavený štátneho občianstva spôsobom pripúšťajúcim nastoliť otázku podľa Dohovoru, by sa musela rozhodnúť s odvolaním sa na podmienky podľa vnútroštátneho práva.“⁸

Tento názor potvrdzuje aj judikatúra ESLP. Podľa ESLP v uvedenom rozhodnutí, sú to napríklad o rozhodnutia v sťažnostiach Kurić and Others v. Slovenia [GC], no. 26828/06, § 353, ECHR 2012; Genovese v. Malta, no. 53124/09, § 30, 11 October 2011; Fedorova v. Latvia (dec.), no. 69405/01, 9 October 2003; Karassev v. Finland (dec.), no. 31414/96, ECHR 1999-II; Fedorova v. Latvia (dec.), no. 69405/01, 9 October 2003; and, mutatis mutandis, Slivenko and Others v. Latvia (dec.) [GC], no. 48321/99, § 77, ECHR 2002-II;).

ESLP konštatoval aj to, že sťažovatelia „optovali pre maďarské občianstvo z vlastnej vôle v čase, keď boli účinné príslušné ustanovenia zákona o slovenskom štátnom občianstve z roku 1993. Takže sa rozhodli nadobudnúť maďarské štátne občianstvo s vedomím dôsledkov, ktoré slovenský právny poriadok spája s týmto rozhodnutím. Preto neboli v zmysle použiteľných ustanovení práva svojvoľne zbavení slovenského štátneho občianstva.“⁹

ESLP dospel na základe vyššie uvedeného k jednomyselnému záveru, že „sťažnosti týkajúce sa straty slovenského štátneho občianstva sťažovateľmi a porušenie ich práv podľa článku 5 § 2 Ústavy a záväzky Slovenska podľa medzinárodných dokumentov iných ako Dohovor, nie sú zlučiteľné racione materiae s ustanoveniami Dohovoru v zmysle článku 35 ods. 3 písm. (a) a musia byť zamietnuté v súlade s článkom 35 ods. 4“.¹⁰

2) Európska únia

Právo Európskej únie priamo neupravuje problematiku podmienok na nadobudnutie, zmenu alebo zánik štátneho občianstva členských krajín EÚ. Táto problematika je vo výlučnej pôsobnosti členských krajín, pretože súčasťou štátnej suverenity je definovať kto je a kto nie je občanom štátu.

Európska únia sa venuje otázkam európskeho občianstva, ktoré predvída článok 9 Zmluvy o Európskej únii. Podľa článku 9 je občanom únie „každá osoba, ktorá má štátnu príslušnosť členského štátu. Občianstvo Únie dopĺňa štátne občianstvo a nenahrádza ho“.¹¹

Na druhej strane, podľa článku 6 ods. 1 Zmluvy o EÚ, „Únia uznáva práva, slobody a zásady uvedené v Charte základných práv EÚ (...), ktorá má rovnakú právnu silu ako medzinárodné zmluvy. Podľa ods. 2 „Únia pristúpi k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd“.

⁶ Pozri bod 40 rozhodnutia

⁷ Tamže, bod 41

⁸ Tamže, bod 41

⁹ Tamže bod 42

¹⁰ Tamže, bod 43

¹¹ Filozofiu EÚ vo vzťahu k občianstvu možno odvodiť z dokumentu Brussels, 27.10.2010, COM(2010) 602 final, REPORT FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL AND THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE UNDER ARTICLE 25 TFEU On progress towards effective EU Citizenship 2007-2010 {COM(2010) 603 final}

C. Vnútroštátne právo

1) Ústava Slovenskej republiky

Čl.5

- (1) Nadobúdanie a stratu štátneho občianstva Slovenskej republiky ustanoví zákon.
(2) Nikomu nemožno odňať štátne občianstvo Slovenskej republiky proti jeho vôli.

2) Zákon o štátnom občianstve

Zákon č. 40/1993 Z. z. o štátnom občianstve Slovenskej republiky v znení neskorších zmien a doplnení ustanovuje v § 9 ods. (1) písm. b) , že štátne občianstvo Slovenskej republiky „možno stratiť nadobudnutím cudzieho štátneho občianstva na základe výslovného prejavu vôle“.

V § 9 odsek (16) sa ustanovuje, že „(16) Štátny občan Slovenskej republiky stráca štátne občianstvo Slovenskej republiky dňom, ktorým na základe výslovného prejavu vôle, ktorým je žiadosť, vyhlásenie alebo iný úkon smerujúci k nadobudnutiu cudzieho štátneho občianstva, dobrovoľne nadobudne cudzie štátne občianstvo“.

II-2 Právna analýza

A. Všeobecná deklarácia ľudských práv

Text Všeobecnej deklarácie ľudských práv v článku 15 ods. 2) spája otázku nadobudnutia a straty štátneho občianstva s vôľovým prejavom tak, že explicitne uvádza len to, že nikoho nemožno svojvoľne pozbaviť štátneho občianstva. Pojem „arbitrary“, bol do slovenského jazyka preložený ako „svojvoľne“. Jedná sa svojvoľné konanie štátu, teda o vôľový prejav štátu a nie vôľový prejav jednotlivca, ktorým jednotlivec chce stratiť štátne občianstvo.

Obsah pojmu „svojvoľný“ znamená, že určité rozhodnutie alebo postup štátneho orgánu nemá zákonný podklad¹², že - podľa povahy veci - nemá oporu v medzinárodnom práve, európskom práve alebo vnútroštátnom práve.

Z prekladu článku 15 ods. 2) vidieť aj to, že slovenský text považuje za synonymné výrazy „deprive“ a „deny“, obidva výrazy sú preložené do slovenského jazyka slovom „zbaviť“, použitým dokonca len raz, a to pred časťou textu, kde sa píše o zbavení štátnej príslušnosti. V súvislosti so zmenou štátneho občianstva sa tento pojem len mlčky predpokladá. Anglický autentický text teda používa 2 obsahovo rôzne výrazy na vyjadrenie dvoch rôznych právnych situácií (zbavenie štátneho občianstva a zmena štátneho občianstva).

Uvedená skutočnosť potvrdzuje, že pri skúmaní a interpretácii právnych textov nemožno obísť jazykovú (sémantickú a gramatickú) analýzu ako aj a prekladovú analýzu autentických textov zmlúv a iných medzinárodnoprávných dokumentov a ich prekladov do slovenského jazyka.

Aj logický rozbor článku 15 ods. 2) potvrdzuje, že sa skôr jedná o dvojmiestny predikátový výraz vyjadrujúci 2 rôzne právne situácie - zbavenie jednotlivca štátneho občianstva a odopretie zmeny štátneho občianstva jednotlivcovi - obidve vyvolané konaním štátu a nie výslovným prejavom jednotlivca.

Obsahová analýza článku 15 Deklarácie potvrdzuje, že uvedené ustanovenie explicitne nespája otázku zbavenia jednotlivca štátnej príslušnosti pôvodného štátu s výslovným prejavom vôle tohto jednotlivca nadobudnúť štátne občianstvo iného štátu.

Systematický výklad textu celého článku 15 potvrdzuje, že článok upravuje dve rôzne právne situácie – po prvé, právo na štátnu príslušnosť (prvý odsek) a po druhé, právo nebyť svojvoľne zbavený štátneho občianstva a/alebo nebyť svojvoľne zbavený práva na zmenu štátneho občianstva (druhý odsek).

B. Európsky dohovor o občianstve

Ako vidieť z dikcie článku 4 (Princípy) normy týkajúce sa občianstva každého zmluvného štátu budú vychádzať z princípu, že nikto nebude zbavený svojho občianstva svojvoľným konaním štátu.

¹² Porovnaj text rozhodnutia ESLP vo veci č. 14927/12 and 30415/12 István Fehér proti Slovensku a Erzsébet Dolník proti Slovensku, v ktorom Súd konštatoval, že sťažovatelia „optovali pre maďarské občianstvo z vlastnej vôle v čase, keď boli účinné príslušné ustanovenia zákona o slovenskom štátnom občianstve z roku 1993. Takže sa rozhodli nadobudnúť maďarské štátne občianstvo s vedomím dôsledkov, ktoré slovenský právny poriadok spája s týmto rozhodnutím. Preto neboli v zmysle použiteľných ustanovení práva svojvoľne zbavení slovenského štátneho občianstva.“(pozn. text podčiarkol autor)

Na druhej strane, podľa článku 7 (Strata občianstva zo zákona alebo z iniciatívy zmluvného štátu), zmluvný štát môže vo svojej vnútroštátnej právnej norme ustanoviť stratu občianstva zo zákona ak jednotlivec dobrovoľne nadobudne štátne občianstvo iného štátu. Toto legitímne právo štátu vyplýva aj z dikcie vyššie citovaného článku 15 (Iné možné prípady viacnásobného občianstva), konkrétne, že „Ustanovenia tohto dohovoru neobmedzujú právo zmluvného štátu ustanoviť vo svojej vnútroštátnej právnej norme, či a) si jeho občania, ktorí nadobudnú alebo majú občianstvo ďalšieho štátu, jeho občianstvo ponechajú alebo ho stratia, b) nadobudnutie alebo zachovanie jeho občianstva je podmienené zrieknutím sa alebo stratou ďalšieho občianstva.“

V tomto zmysle postup štátu, pri ktorom určuje pravidlá straty štátneho občianstva je legitímny a je v súlade s európskou a medzinárodnou právnou úpravou.

Ani Dohovor však nerieši otázku spravodlivosti ani otázku či výslovný prejav vôle smerujúci k nadobudnutiu štátneho občianstva iného štátu súčasne zahŕňa aj výslovný prejav vôle jednotlivca smerujúci k strate pôvodného štátneho občianstva alebo čo znamená pojem „proti vôli občana“.

Na druhej strane, keďže Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd neobsahuje právo na štátne občianstvo, ESĽP sa v uvedenom rozhodnutí nezaobrá otázkou spravodlivosti vnútroštátnej právnej úpravy alebo tým, či výslovný prejav vôle nadobudnúť štátne občianstvo iného štátu implicitne zahŕňa aj výslovný prejav vôle stratiť pôvodné štátne občianstvo alebo či boli zohľadnené aj legitímne záujmy jednotlivca.

C. Európsky súd pre ľudské práva

Pokiaľ ide o citované Rozhodnutie ESĽP z roku 2013 o neprijateľnosti spojených sťažností č. 14927/12 and 30415/12 István Fehér proti Slovensku a Erzsébet Dolník proti Slovensku, rozhodnutie o neprijateľnosti posilnilo právnu pozíciu Slovenskej republiky v konaní pred ESĽP v podobných sťažnostiach.

Na druhej strane, doktrinálny rozbor a akademická sloboda prejavu umožňuje autorovi poznamenať, že hoci argumenty Súdu sú korektné, Súd nevyužil všetky možnosti, ktoré mu poskytuje všeobecné a doplnkové výkladové pravidlo medzinárodných zmlúv, a nezohľadnil celkové súvislosti (najmä zmenu vo vývoji právnej filozofie a prechod od etatizmu k novej etike) prijatia Európskeho dohovoru o občianstve, konkrétne preambulu, v ktorej členské štáty Rady Európy uznali, že „v záležitostiach týkajúcich sa občianstva by sa mali brať do úvahy legitímne záujmy štátov i legitímne záujmy jednotlivcov“.

ESĽP vôbec neupresnil, či a ako boli zohľadnené legitímne záujmy sťažovateľov. Z dikcie bodu 43 rozhodnutia vyplýva, že podľa právneho názoru Súdu „sťažovatelia sa rozhodli nadobudnúť maďarské štátne občianstvo s vedomím dôsledkov, ktoré slovenský právny poriadok spája s týmto rozhodnutím. Preto neboli v zmysle použiteľných ustanovení práva svojvoľne zbavení slovenského štátneho občianstva.“¹³

Takáto formulácia mimovoľne evokuje otázku, či zo strany sťažovateľov vlastne nešlo o vedomú nedbanlivosť. Inými slovami, argumentáciu Súdu možno vykladať aj tak, že sťažovatelia nikdy nemali presadzovať ich legitímne záujmy v podmienkach, keď právny poriadok Slovenskej republiky ustanovuje niečo, čo je v rozpore s legitímnymi záujmami jednotlivca. Takáto argumentácia nemá miesto v demokratickej spoločnosti budovanej na zásadách občianskej spoločnosti.

D. Vnútroštátne právo Slovenskej republiky

Z komparácie ustanovenia článku 5 ods. 2) Ústavy Slovenskej republiky „(2) Nikomu nemožno odňať štátne občianstvo Slovenskej republiky proti jeho vôli“ a ustanovenia článku 15 ods. 2) Všeobecnej deklarácie ľudských práv „2. Nikto nesmie byť svojvoľne zbavený svojej štátnej príslušnosti ani práva svoju štátnu príslušnosť zmeniť.“ Možno dospieť k záveru, že uvedené dva výrazy nie sú pojmovo identické pokiaľ ide o prvok „vôľového prejavu“.

Zatiaľ čo Všeobecná deklarácia ľudských práv v článku 15 ods. 2) spája „vôľový prvok“ so svojvoľným konaním štátu, Ústava Slovenskej republiky v článku 5 ods. 2) spája „vôľový prvok“ s prejavom vôle jednotlivca. To z hľadiska celkového právneho hodnotenia veľmi podstatné.

Ústava Slovenskej republiky teda ide ďalej v ochrane práv jednotlivca ako medzinárodnoprávna úprava.

Je zrejmé, že ide o dve úplne rozdielne právne situácie. Podľa ústavy, občan Slovenskej republiky nikdy nesmie stratiť štátne občianstvo proti jeho vôli. Item, ak slovenský občan prejaví vôľu

¹³ Tamže bod 42

zachovať si slovenské štátne občianstvo, nemôže stratiť slovenské štátne občianstvo, lebo si to občan Slovenskej republiky jednoducho legitímne neželá. Malo by to samozrejme platiť aj v situácii, keď občan výslovne prejaví vôľu nadobudnúť štátne občianstvo iného štátu.

Ústavnoprávna konštrukcia by mala byť nadradená akejkoľvek nižšej zákonnej právnej úprave, teda mal by ju zohľadňovať aj zákon č. 40/1993 Z. z. o štátnom občianstve Slovenskej republiky v znení neskorších zmien a doplnkov.

Historicko-právny rozbor a komparatívny rozbor obsahu vyššie spomenutých 6 dohovorov Rady Európy umožňuje urobiť jednoznačný záver o tom, že členské štáty Rady Európy si naďalej ponechávajú suverénne právo určovať právne podmienky pre nadobúdanie, zmenu a stratu štátneho občianstva, vrátane otázky dvojakeho štátneho občianstva.

Ich legitimita v tejto veci je zákonná a nespochybniteľná, pretože má oporu ako v medzinárodnom práve tak aj európskom a vnútroštátnom práve. Zakotvením podmienok nadobúdania, zmeny alebo straty štátneho občianstva v zákone sa legislatívne vytvárajú predpoklady na predchádzanie prípadov svojvoľného postupu zo strany štátu, ktorého dôsledkom je zbavenie jednotlivca štátneho občianstva. Jednotlivec, ktorý stratí štátne občianstvo na základe zákonnej úpravy, nebude môcť efektívne namietat' v súdnom konaní, že bol svojvoľne zbavený štátneho občianstva. Iná otázka je, či zákonný postup štátu voči nemu bol aj spravodlivý.

Autor príspevku je presvedčený, že z právneho hľadiska, „svojvoľné zbavenie jednotlivca štátneho občianstva aktom štátu“ je niečo iné ako „svojvoľné zbavenie sa štátneho občianstva aktom jednotlivca“.

Súčasná právna úprava v zákone o štátnom občianstve Slovenskej republiky na jednej strane jednoznačne odstraňuje riziko „svojvoľnosti“ zo strany štátu, avšak na druhej strane neodstraňuje pochybnosť, či súčasná právna úprava nevychádza z nespravodlivej právnej domnienky, že občan Slovenskej republiky, ktorý výslovne prejaví vôľu nadobudnúť štátne občianstvo iného štátu sa sám „svojvoľne“ zbavuje slovenského štátneho občianstva.

Je spravodlivé, aby slovenský občan stratil proti jeho vôli štátne občianstvo Slovenskej republiky v prípadoch, keď sa vlastným prejavom vôle rozhodol nadobudnúť občianstvo iného štátu a súčasne sa ale nechce vzdať občianstva Slovenskej republiky?

Toto protirečenie medzi formálnou zákonnosťou postupu štátu v otázke straty štátneho občianstva a nespravodlivosťou tohto postupu z hľadiska súčasných princípov medzinárodného a európskeho práva vyvolávajú v 2 dôležité faktory.

Oficiálna interpretácia Európskeho dohovoru o občianstve¹⁴ potvrdzuje, že ak prvým faktorom vyvolávajúcím protirečenie medzi čistým pozitívno-právnym prístupom na jednej strane a potrebou zohľadňovať princíp spravodlivosti na druhej strane je **zmena celkovej právnej filozofie** v oblasti tvorby a aplikácie medzinárodnoprávnej úpravy štátneho občianstva, tak potom druhým faktorom je prechod od presadzovania čisto štátnych záujmov na úkor záujmov jednotlivca (vertikálny subordinačný vektor) k požiadavke vyváženého zohľadňovania legitímnych záujmov nielen štátov ale aj jednotlivca (horizontálny koordinačný vektor), inými slovami **prechod od pôvodného jednostranného etatizmu k novej etike právnej úpravy problematiky** nadobúdania alebo straty dvojakeho štátneho občianstva aj na báze spravodlivosti.

Zmena celkovej právnej filozofie

Zmena právnej filozofie v oblasti tvorby a aplikácie medzinárodnoprávnej a európskej právnej úpravy dvojakeho štátneho občianstva v podstate znamená prechod od pôvodného negatívneho ponímania inštitútu dvojakeho štátneho občianstva, ktoré bolo treba obmedzovať, k jeho tolerovaniu v súčasnosti. Dnešnou prioritnou otázkou nie je likvidácia prípadov dvojakeho štátneho občianstva ale prevencia prípadov bezdomovectva (apolitizmu).¹⁵

Zmenu právnej filozofie v tejto otázke významne potvrdzuje už porovnanie názvov jednotlivých dohovorov Rady Európy. Zatiaľ čo Dohovor o obmedzení prípadov viacnásobného občianstva a vojenských povinnostiach v prípadoch viacnásobného občianstva z roku 1963 (CETS No.: 43) explicitne hovorí o obmedzovaní prípadov viacnásobného štátneho občianstva, v súčasnosti

¹⁴ Porovnaj výkladovú správu (Explanatory Report) k Európskemu dohovoru o občianstve z roku 1997 (CETS No.: 166)

¹⁵ Porovnaj napr. text preambuly, článok 4 písm. b) Európskeho dohovoru o občianstve z roku 1997 (CETS No.: 166)

platný Európsky dohovor o občianstve v názve takúto tézu vôbec neobsahuje. Na druhej strane ponecháva v prechodnom období určitú väzbu aj na pôvodnú právnu úpravu.¹⁶

Zásadnú zmenu filozofie v prístupe k právnej úprave dvojakého štátneho občianstva si vynútili viaceré objektívne mimoprávne okolnosti. Sú spomenuté priamo v komentári k Európskemu dohovoru o občianstve (Explanatory report, bod 8). Patria sem migrácia pracovných síl medzi európskymi štátmi, ktorá má za následok vznik veľkej populácia migrantov, potreba integrovať osoby s trvalým pobytom, narastajúci počet sobášov medzi manželskými partnermi s rôznym štátnym občianstvom ako aj sloboda pohybu medzi členskými štátmi EÚ. Ďalšou okolnosťou, ktorú spomína komentár je zásada rovnosti pohlaví, ktorá implikuje to, aby manželia s rôznym štátnym občianstvom mohli nadobudnúť štátne občianstvo manželského partnera za rovnakých podmienok ako aj to, aby obidvaja partneri by mali mať možnosť preniesť ich štátne občianstvo na ich deti.

Ďalším príkladom na zmenu právnej filozofie je skončenie platnosti dvojstranných zmlúv o odstránení prípadov dvojakého štátneho občianstva, ktoré štáty uzatvárali v polovici minulého storočia. Z filozofie negatívneho ponímania inštitútu dvojakého štátneho občianstva vychádzal napr. dnes neplatný Dohovor medzi Československou socialistickou republikou a Maďarskou ľudovou republikou o úprave niektorých otázok štátneho občianstva (č. 37/1961 Zb.). Podľa Dohovoru, osoby s dvojakým štátnym občianstvom (Slovenskej republiky a Maďarskej republiky) sa mohli rozhodnúť v lehote jedného roku od vstupu Dohovoru do platnosti, ktoré štátne občianstvo si hodlajú podržať. Zmluvné strany si po uplynutí tejto lehoty vymenili zoznamy občanov, ktorí využili právo voľby. Pokiaľ občania nevyužili právo voľby, po uplynutí uvedenej lehoty boli považovaní za občanov toho zmluvného štátu, na území ktorého mali trvalé bydlisko. Na území druhého štátu boli považovaní za cudzincov. Princíp práva voľby a trvalého bydliska sa aplikoval aj na budúcich bipolítov – deti narodené zo zmiešaných manželstiev rodičov, z ktorých jeden bol občanom ČSSR a druhý štátnym občanom MR (v ČSSR aj MR platilo právo krvi, t.j., že deti nasledovali štátne občianstvo svojich rodičov).

Ako je známe, uvedený dokument v súčasnosti už nie je v platnosti.

Prechod od pôvodného jednostranného etatizmu k novej spravodlivejšej etike právnej úpravy problematiky občianstva

Požiadavka medzinárodnej spravodlivosti by podľa názoru autora mala byť rozhodujúcim kritériom pre posudzovanie inak legitímnej a zákonnej úpravy podľa § 9 ods. (16) zákona o štátnom občianstve Slovenskej republiky.

Európsky dohovor o občianstve z roku 1997 túto požiadavku formuluje hneď v prvom odseku v preambule, v ktorom sa uvádza, že „v záležitostiach týkajúcich sa občianstva by sa mali brať do úvahy legitímne záujmy štátov i legitímne záujmy jednotlivcov“.

Požiadavke spravodlivosti zodpovedá aj to, aby pri tvorbe a aplikácii vnútroštátnej právnej úpravy nedochádzalo k diskriminácii jednotlivcov. Európsky dohovor o občianstve z roku 1997 formuluje požiadavku nediskriminácie napr. v preambule alebo aj v článku 5. O niektorých možnostiach vzniku diskriminácie sa zmieňuje výkladová správa k Európskemu dohovoru o občianstve ako aj judikatúra ESĽP (napr. prípady diskriminácie v súvislosti s článkom 8 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd upravujúcom právo rešpektovanie súkromného a rodinného života).

Potencionálny priestor pre diskrimináciu občanov Slovenskej republiky vytvára súčasná vnútroštátna právna úprava aj v tom, že zatiaľ čo v prípade občana Slovenskej republiky zákon o štátnom občianstve predvída automatickú stratu občianstva Slovenskej republiky v prípade, keď výslovným prejavom vôle nadobudne štátne občianstvo iného štátu, tak v prípade naturalizácie, náš právny poriadok nevyžaduje, aby sa cudzinec výslovným prejavom vôle vzdal jeho pôvodného štátneho občianstva.

V súvislosti s vývojom v otázke právnej úpravy otázok občianstva je dôležité spomenúť aj to, že podľa článku 3 (Kompetencia štátu) Európskeho dohovoru o občianstve „1. Každý štát vo svojom právnom poriadku ustanoví, kto sú jeho občania. 2. Túto právnu normu ostatné štáty akceptujú, ak je v súlade s platnými medzinárodnými dohovormi, obyčajovým medzinárodným právom a všeobecne uznávanými princípmi práva týkajúcimi sa občianstva.“

¹⁶ Európsky dohovor o občianstve z roku 1997 v článku 26 (Účinky dohovoru) ustanovuje, že dohovor neobmedzuje vykonávanie a) Dohovoru o znížení prípadov viacnásobného občianstva a o vojenských záväzkoch v prípadoch viacnásobného občianstva z roku 1963 a jeho protokolov, b) ďalších záväzných medzinárodných dokumentov, ak sú zlučiteľné s týmto dohovorom, vo vzťahu medzi zmluvnými štátmi, ktoré sú týmito dokumentmi viazané.

Autorovi nie je známe z dostupných zdrojov, či, kedy a v akej forme (výslovne alebo konkludentne) Slovenská republika oficiálne neuznala vnútroštátnu právnu úpravu iných štátov pre jej nesúlad s vyššie uvedenou požiadavkou článku 3 Európskeho dohovoru o občianstve alebo či iné štáty neuznali súčasnú vnútroštátnu právnu úpravu občianstva v Slovenskej republike. Ide však o dôležitý aspekt posudzovania celej problematiky.

Ak by vnútroštátna právna úprava v inom štáte nebola v súlade s požiadavkami medzinárodného práva, uzákonenie straty pôvodného štátneho občianstva pri nadobudnutí štátneho občianstva tohto iného štátu na základe výslovného prejavu vôle jednotlivca, by mohlo byť považované za legálne protiopatrenie zo strany štátu, ktorý uzákonil stratu štátneho občianstva svojim občanom, ktorí sa usilovali nadobudnúť štátneho občianstvo iného štátu na základe jeho medzinárodnému právu odporujúcej vnútroštátnej právnej úpravy.

Zákon o štátnom občianstve Slovenskej republiky v § 9 odsek (16) definuje výslovný prejav vôle tak, že ide o výslovný prejav vôle, ktorým je „žiadosť, vyhlásenie alebo iný úkon smerujúci k nadobudnutiu cudzieho štátneho občianstva“.

Zákon vôbec nehovorí, že v prípade takéhoto „výslovného prejavu vôle“ súčasne ide aj o úkon (výslovný prejav vôle) smerujúci k súčasnej strate štátneho občianstva. Inými slovami, občan môže urobiť výslovný prejav vôle smerujúci k nadobudnutiu štátneho občianstva a tento prejav vôle nie je možné interpretovať extenzívne tak, že občan chcel stratiť jeho pôvodné štátne občianstvo.

Skutočnosť, že občan Slovenskej republiky vedel o právnych následkoch (strata štátneho občianstva) jeho výslovného prejavu vôle nadobudnúť občianstvo iného štátu, nie je možné považovať za „výslovný prejav vôle“ tak ako je ponímaný v obvyklom význame v právnom poriadku Slovenskej republiky. A dva krát nie za právnu domnienku, že tým chcel určite stratiť aj pôvodné štátne občianstvo Slovenskej republiky. Článok 5 ústavy Slovenskej republiky je v tejto veci veľmi presný, keď ustanovuje, že štátne občianstvo nikomu nemožno svojvoľne odňať proti jeho vôli.

Z dikcie § 9 vyplýva, že výslovný prejav vôle (môžeme hovoriť o priamom úmysle?, nepriamom úmysle?, vedomej nedbalosti? nevedomej nedbalosti?) vo forme právneho úkonu je iba impulzom procesu, ktorý vyúsťuje do nadobudnutia štátneho občianstva iného štátu na základe vnútroštátnej právnej úpravy iného štátu, ako aj na základe právnej udalosti, ktorou je plynutie času resp. dátum (nie výslovný prejav vôle).

Navyše, ako je známe ostatné štáty môžu uznať alebo neuznať predmetnú právnu úpravu iného štátu v zmysle článku 3 Európskeho dohovoru o občianstve alebo podľa medzinárodného obyčajového práva a judikatúry medzinárodných súdov.¹⁷

Prechod od pôvodného etatizmu, zohľadňujúceho prioritne štátne záujmy (prednosť štátneho záujmu pred záujmom jednotlivca), ku kvalitatívne novej súčasnej etike, zohľadňujúcej nielen štátny záujem ale aj prirodzené záujmy jednotlivca (vyváženosť záujmu štátu a jednotlivca), je osobitne badateľný v európskom práve, konkrétne v Európskom dohovore o občianstve z roku 1997.

Hlavným nedostatkom súčasnej legitímnej zákonnej úpravy otázky dvojakeho štátneho občianstva v zákone o štátnom občianstve Slovenskej republiky je teda to, že táto úprava nezohľadňuje obidva vyššie uvedené faktory – zmenu filozofie právnej úpravy a požiadavku zohľadnenia legitímnych záujmov nielen štátu ale aj jednotlivca v úprave otázok štátneho občianstva. Filozofia zákona ide hlboko do minulosti, prakticky vychádza z implicitného predpokladu, že dvojaké štátne občianstvo občana Slovenskej republiky je negatívny jav, ktorý je potrebné až na niektoré výnimky odstraňovať.

Slovenská právna úprava dvojakeho štátneho občianstva v zákone o štátnom občianstve Slovenskej republiky zotrúva skôr na pôvodnej ako súčasnej filozofii v prístupe k právnej úprave dvojakeho štátneho občianstva. Hoci je legitímna z hľadiska súčasného medzinárodného resp. európskeho práva (Európsky dohovor o občianstve stále ponecháva úpravu otázky dvojakeho štátneho občianstva na jednotlivé členské štáty Rady Európy), nie je z hľadiska súčasného medzinárodného práva resp. európskeho práva spravodlivá v tom zmysle, že nezohľadňuje záujem jednotlivca a uprednostňuje len záujem štátu.

V súčasnosti sa v medzinárodnom a európskom práve kladie skôr dôraz na právnu prevenciu vzniku stavu bezdomovectva ako na elimináciu prípadov dvojakeho štátneho občianstva.

Pokiaľ ide o eventuálne zásahy zo strany štátu do sféry ľudských práv a základných slobôd, z Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd i z judikatúry ESĽP jednoznačne vyplýva, že sú prípustné len v presne stanovených prípadoch. Musia byť zákonné a nevyhnutné

¹⁷ Porovnaj napr. prípad rozsudok Medzinárodného súdneho dvora zo 6. 4.1955 vo veci Nottebohm (Lichtenštajnsko v. Guatemala)

v demokratickej spoločnosti pre ochranu dôležitých otázok ako sú národná bezpečnosť štátu, verejná bezpečnosť, územná celistvosť štátu, verejný poriadok, ochrana práv iných a pod.

V tomto zmysle, každý legitímny zásah štátu vyúsťujúci do straty štátneho občianstva Slovenskej republiky u tých jednotlivcov, ktorí výslovným prejavom vôle nadobudli štátne občianstvo iného štátu, by nemal mať celoplošnú povahu, ale mal by vychádzať z platnej dohody členských štátov Rady Európy o tom, že „uznávajú, že v záležitostiach týkajúcich sa občianstva by sa mali brať do úvahy legitímne záujmy štátov i legitímne záujmy jednotlivcov“;

Zákon o štátnom občianstve Slovenskej republiky neuvádza presné dôvody, prečo musí dôjsť k strate štátneho občianstva Slovenskej republiky vo všetkých prípadoch výslovného prejavu vôle občana nadobudnúť štátne občianstvo iného štátu.

Z vyššie uvedených ustanovení medzinárodného a európskeho práva vyplýva, že ani medzinárodné právo ani európske právo nedefinujú obsah pojmu nadobudanie štátneho občianstva tretieho štátu na základe výslovného prejavu vôle občana tak, že by tento pojem automaticky zahrňoval aj výslovný prejav vôle stratiť štátne občianstvo pôvodného štátu.

Slovenská republika je viazaná medzinárodným a európskym právom, vrátane obsahom vyššie uvedených ustanovení, a preto jej vnútroštátna právna úprava musí rešpektovať vyššie medzinárodné a európske. Slovenská republika sa k tomu okrem iného zaviazala v ústave Slovenskej republiky.

Ak v podmienkach demokratickej občianskej spoločnosti ktorýkoľvek občan Slovenskej republiky deklaruje, že jeho výslovný prejav vôle nadobudnúť štátne občianstvo iného štátu nezahrňuje súčasne aj jeho výslovný prejav vôle stratiť pôvodné štátne občianstvo Slovenskej republiky, tak Slovenská republika by mala zohľadniť tento legitímny záujem jednotlivca.

Súčasná právna úprava očividne túto požiadavku nespĺňa.

Z pohľadu výkladových pravidiel právnych textov možno teda konštatovať, že interpretácia zákona o štátnom občianstve v rámci jeho aplikácie:

Nie je dobromyseľná (nezohľadňuje predmet a účel medzinárodných záväzkov Slovenskej republiky vyplývajúcich z medzinárodných dokumentov, ktorými je viazaná Slovenská republika)

Neinterpretuje výrazy v obvyklom význame, aký sa im dáva v medzinárodných a vnútroštátnych právnych dokumentoch v celkových súvislostiach.

Súčasná právna úprava vytvára potencionálny priestor pre diskrimináciu občanov Slovenskej republiky vo vzťahu k naturalizovaným cudzincom, od ktorých sa nevyžaduje výslovný prejav vôle stratiť ich pôvodné štátne občianstvo.

3 ZÁVERY

Súčasná vnútroštátna právna úprava, na základe ktorej občan Slovenskej republiky stráca ex lege štátne občianstvo Slovenskej republiky vtedy, ak výslovným prejavom vôle, ktorým je žiadosť, vyhlásenie alebo iný úkon smerujúci k nadobudnutiu cudzieho štátneho občianstva, nadobudol štátne občianstvo iného štátu je zákonná avšak nie je spravodlivá.

Výslovný prejav vôle občana Slovenskej republiky dobrovoľne nadobudnúť štátne občianstvo iného štátu automaticky nezahrňuje aj výslovný prejav vôle občana Slovenskej republiky stratiť štátne občianstvo Slovenskej republiky.

Akýkoľvek právny postup Slovenskej republiky, ktorého dôsledkom by bolo zníženie počtu štátnych občanov Slovenskej republiky je v rozpore s legitímnymi záujmami Slovenskej republiky aj legitímnymi záujmami občanov Slovenskej republiky.

4 ÚVAHY DE LEGE FERENDA

Z hľadiska vnútroštátneho i medzinárodného práva, Slovenská republika môže prijať novelu zákona o štátnom občianstve v duchu novej právnej filozofie a požiadavke spravodlivosti pri úprave otázok štátneho občianstva. Tým by boli zohľadnené legitímne záujmy nielen štátu ale aj legitímne záujmy občanov Slovenskej republiky.

Medzinárodné právo a európske právo v súčasnosti neukladá Slovenskej republike explicitnú povinnosť zo zákona automaticky spojiť dobrovoľné nadobudnutie štátneho občianstva iného štátu so stratou štátneho občianstva Slovenskej republiky. Poskytuje Slovenskej republike možnosť postupovať tak alebo onak na základe zohľadnenia všetkých súvislostí konkrétneho prípadu jednotlivca. Slovenská republika môže sama definovať, v súlade s filozofiou súčasnej medzinárodnoprávnej úpravy, zákonné podmienky straty štátneho občianstva Slovenskej republiky alebo ponechania štátneho občianstva Slovenskej republiky jednotlivcovi.

Každé rozhodnutie týkajúce sa straty štátneho občianstva Slovenskej republiky zo zákona v prípade, ak štátny občan Slovenskej republiky dobrovoľne nadobudne štátne občianstvo iného štátu bude musieť Slovenská republika riadne zdôvodniť, aby sa v každom konkrétnom individuálnom prípade straty štátneho občianstva predišlo polemike o tom, či k pozbaveniu štátneho občianstva nedošlo mimo rámec zákonnej úpravy, bez zohľadnenia verejného záujmu alebo primeranosti opatrenia.

Určitý priestor, avšak veľmi obmedzený, poskytuje právna úprava podľa § 33 ods. 1 (Dvojaké a neurčité štátne občianstvo) zákona č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom, „(1) Ak je niekto v rozhodujúcom čase slovenským štátnym občanom a ak ho za svojho príslušníka považuje aj iný štát, je rozhodujúce štátne občianstvo slovenské“.

Základom vnútroštátnej právnej úpravy Slovenskej republiky by mal byť Európsky dohovor o občianstve z roku 1997 (ETS 166), vrátane všetkých ustanovení jeho preambuly.

Vnútroštátna právna úprava Slovenskej republiky by mala mať 2 úrovne:

Na úrovni **všeobecne záväzného právneho predpisu** (zákona alebo medzinárodnej zmluvy na vykonanie ktorej je potrebný zákon) by mali byť všeobecne definované všetky variantné možnosti postupu Slovenskej republiky v prípade ponechania a/alebo straty štátneho občianstva Slovenskej republiky (t.j. situácia podľa článku 3, situácia podľa negatívnej výhrady verejného poriadku, situácia podľa článku 7, situácia podľa článku 15, situácia podľa článku 19 Dohovoru). Zákon by v podstate mal prevziať filozofiu dohovoru a text ustanovení Dohovoru. Tým by sa vylúčila možnosť poukazovať na rozpor právnej úpravy podľa záväznej medzinárodnej zmluvy a vnútroštátneho zákona.

Na úrovni **vykonávacieho predpisu** by mali byť

presne stanovené individuálne podmienky a kritériá pre aplikáciu jednotlivých variantných riešení (vykonávací právny predpis nemá charakter zákona, t. j. všeobecne záväzného predpisu adresovaného neurčitému okruhu subjektov; odlíšenie jednotlivých situácií je potrebné z hľadiska individuálneho prístupu a prevencie diskriminačných účinkov),

prijatý mechanizmus prijímania rozhodnutí (napr. zriadenie osobitnej Komisie na posudzovanie individuálnych prípadov straty štátneho občianstva)

THE ROLE OF THE WTO DISPUTE SETTLEMENT MECHANISM IN PROVIDING SECURITY AND PREDICTABILITY TO THE MULTILATERAL TRADING SYSTEM

Uroš Zdravković

University of Niš Faculty of Law

Abstract: The main purpose of WTO dispute settlement mechanism, according to the first sentence of the Article 3.2 of the Dispute Settlement Understanding (DSU), is providing security and predictability to the multilateral trading system. Accordingly, this article discusses the role of the panels and Appellate Body in achieving that objective. Namely, it explains the concept of security and predictability through some of the most important issues of applying WTO rules and principles, seen from perspective of the panels and Appellate Body. They had much opportunity to deal with that concept through various disputes and had no easy task to make considerably clarifications. Therefore, both panels and Appellate Body have played a significant role in providing security and predictability to the multilateral trading system.

Key words: World Trade Organization, Dispute Settlement Understanding, WTO Dispute Settlement Mechanism, Security and Predictability.

1 INTRODUCTION

Providing security and predictability to the multilateral trading system could be observed as fundamental purpose of the World Trade Organization (WTO). Without promoting and maintaining security and predictability in order to protect rights and expectations of the members and individuals, whole WTO law system would be redundant. Providing security and predictability is recognized in the first sentence of Article 3.2 of the Dispute Settlement Understanding (DSU), as one of the main principle of WTO.

The basic question is how to provide security and predictability to the multilateral trading system, according to stipulation in Article 3.2 of the DSU, and who is expected to protect it? According to the same provision of the DSU, this task lies on WTO Dispute settlement mechanism. So, panels and Appellate Body (AB) are expected to provide, maintain, protect, interpret, and explain how concept of security and predictability works in practice, when it comes to particular dispute.

Hence, the most relevant answers of how security and predictability should be observed in the light of the WTO law system lie in panels' and Appellate Body's practice. Therefore, this article discusses their role in providing security and predictability to the multilateral trading system, as it stated in the first sentence of the Article 3.2 of the DSU.

Unlike exact norms and principles, interpretation of the principle of security and predictability is very complicated and demands additional effort because its complex and various nature, where shades dominate. Therefore, panels and Appellate Body had no easy task to deal with this principle in concrete situations.

This research is based on relevant cases in practice of the panels and Appellate Body in which they had opportunity to interpret and explain security and predictability as a concept of the WTO. This is so because, alongside with Ministerial Conference and General Council, Dispute Settlement Body is main authority in giving opinions of every aspect of the WTO law, including principles such as security and predictability. Of course, the important ground for research and explanation of how concept of security and predictability should be interpreted were also opinions and observations of scholars who deal with WTO law.

2 THE CONCEPT OF SECURITY AND PREDICTABILITY IN DISPUTE SETTLEMENT UNDERSTANDING

At the very beginning, we will refer to *Hilf's* consideration that four principles: stability, reliability, security and predictability, appear to be basic to the operation of the Dispute Settlement

Understanding (DSU).¹ The international commerce that national governments seek to facilitate can only function when the rules governing trade across borders are stable and predictable.² The concept of security and predictability is today recognized as one of the main principle in WTO law system. It has its formalization in art. 3.2 of the DSU which in first sentence states: "The dispute settlement system of the WTO is a central element in providing security and predictability to the multilateral trading system." Nevertheless, the concept of security and predictability was not a *novum* created by the WTO drafters. Even earlier, during GATT era this principle was confirmed by GATT panels.³

Providing security and predictability should be fundamental purpose of every legal system, both national and international. Each legal system without real security and predictability is nothing more than "assemblage of letters" without any power to protect those who are not strong. Having that among WTO members are states that don't have much political and economic power, this principle is of greater importance. From the other side, the strong integrative function of the WTO and its partially supranational nature suggest that this principle should be interpreted as the most important. In that sense, we are to agree with *Jackson* when he says that to some extent, the concept of security and predictability is a concept of justice: "A goal that is closely related to the basic "security and predictability" goal is one that is often present in any dispute settlement system designed to be creditable, objective, and apolitical (not biased), namely, to redress asymmetries of power. This goal stems from the desire to provide opportunities for small or relatively powerless entities (such as small countries, nonindustrial countries, and individuals) to gain access to a system that will protect their interests (stakes promised by the system) in a way that they can depend upon."⁴

In accordance with paragraph 3.2 of the DSU legal scholars have considered clarity and the furtherance of predictability as necessary for the proper functioning of the WTO Agreement.⁵ *Gupta* argues that instead of pursuing goals of compromise and negotiated settlement, the DSU strives to provide security and predictability to the multilateral trading system.⁶

Although the observation of *Weiss* that security and predictability depend on to what extent legal certainty and predictability can be reached in the reports of panels and the Appellate Body⁷ could be understood as a narrow *ratio* of security and predictability, the broader *ratio* of this concept could be connected with the meaning of the very first Preamble to the WTO Agreement. The Preamble states that Members recognize "that their relations in the field of trade and economic endeavour should be conducted with a view to raising standards of living, ensuring full employment and a large and steadily growing volume of real income and effective demand, and expanding the production of and trade in goods and services". This connection was made by Panel in *US — Section 301 Trade Act*⁸, where it stated that providing security and predictability to the multilateral

¹ HILF, M. Power, rules and principles – which orientation for WTO/GATT Law?, s. 116.

² RUDDY, B. The Critical Success of the WTO: Trade Policies of the Current Economic Crisis, s. 494.

³ In the *Superfund* case (1987) the Panel used term "predictability" and interpreted this principle. According to the Panel, this principle serves to protect expectations of the contracting parties as to the competitive relationship between their products and those of the other contracting parties. The Panel ruled that both articles III and XI of the GATT are not only to protect current trade, but also to create the predictability needed to plan future trade. In the earlier *Japanese Measures on Imports of Leather* case (1984) the Panel found that an import quota constituted a violation of Article XI of GATT even though the quota had not been filled. It did so on the grounds that the existence of a quantitative restriction should be presumed to cause nullification or impairment not only because of any effect it had on the volume of trade, but also for other reasons, e.g. it would lead to increased transaction costs and would create uncertainties which could affect investment plans.

⁴ JACKSON, J. H. International Law Status of WTO Dispute Settlement Reports: Obligation to Comply or Option to "Buy Out"?, s. 118.

⁵ GUPTA, R. R. Appellate Body Interpretation of the WTO Agreement: A Critique in Light of Japan-Taxes on Alcoholic Beverages, s. 701.

⁶ *Ibid*, s. 691.

⁷ WEISS, W. Security and predictability under WTO law, s. 183.

⁸ Panel Report, *United States – Sections 301-310 of the Trade Act of 1974*, WT/DS152/R, adopted 27 January 2000, DSR 2000:II, 815.

trading system is another central object and purpose of the system which could be instrumental to achieving the broad objectives of the Preamble.

In that case Panel also observed that of all WTO disciplines, the DSU is one of the most important instruments to protect the security and predictability of the multilateral trading system and through it that of the market-place and its different operators.⁹ Thus we refer to *Jackson's* view that providing security and predictability to the multilateral trading system is the most important and central element of the policy purposes of the DSU.¹⁰

3 IMPORTANCE OF SECURITY AND PREDICTABILITY OF THE MULTILATERAL TRADING SYSTEM FOR INDIVIDUAL OPERATORS

At the beginning it is worth to mention *Jackson's* and *Vazquez's* observation that principle of security and predictability recognizes the importance of greater clarity and reliability to a trading system based on market principles and actions by millions of non-governmental entrepreneurs.¹¹

In previous cited *US — Section 301 Trade Act* case Panel stressed the importance of security and predictability for individual business subjects. According to Panel, the most relevant objects and purposes of the DSU, and the WTO more generally, are those that relate to the creation of market conditions conducive to individual economic activity in national and global markets and to the provision of a secure and predictable multilateral trading system¹².

Panel further ruled: "The security and predictability in question are of "the multilateral trading system". The multilateral trading system is, per force, composed not only of States but also, indeed mostly, of individual economic operators. The lack of security and predictability affects mostly these individual operators."¹³

But Panel has also observed that neither the GATT nor the WTO have so far been interpreted by GATT/WTO institutions as a legal order producing direct effect.¹⁴ Following this approach, the GATT/WTO did not create a new legal order the subjects of which comprise both contracting parties or Members and their nationals¹⁵.

However, Panel ruled that it would be entirely wrong to consider that the position of individuals is of no relevance to the GATT/WTO legal matrix.¹⁶ Having that trade is conducted most often and increasingly by private operators, the Panel has made connection with Member's benefits form WTO disciplines and improved conditions for private operators. Therefore, the denial of benefits to a Member, which flows from a breach is often indirect and results from the impact of the breach on the market place and the activities of individuals within it.¹⁷ Thus, Panel concluded that it may be convenient in the GATT/WTO legal order to speak not of the principle of direct effect, but of the principle of indirect effect.¹⁸

In addition, *Jackson* argued that the major importance of the GATT, and now the WTO, rules, especially in market-oriented economies, to the efficient decisions of millions of private entrepreneurs is reflected in both the GATT and the WTO jurisprudence.¹⁹ In that sense, *Jackson* noticed that at the international level (particularly that of the WTO), the disputants are governments (only governments may be disputants under the WTO DS procedure), whereas the potential

⁹ Para. 7.75. of the Panel Report.

¹⁰ JACKSON, J. H. op.cit, s. 112.

¹¹ VAZQUEZ, C.M. / JACKSON, J.H. Some Reflections on Compliance With WTO Dispute Settlement Decisions, s. 563.

¹² Para. 7.71. of the Report.

¹³ Para. 7.76. of the Report.

¹⁴ ECKHOUT, P. The Domestic Legal Status of the WTO Agreement: Interconnecting Legal Systems, s. 11; BERKEY, J. The European Court of Justice and Direct Effect for the GATT: A Question Worth Revisiting, s. 626. Under the doctrine of direct effect, which has been found to exist most notably in the legal order of the EU but also in certain free trade area agreements, obligations addressed to States are construed as creating legally enforceable rights and obligations for individuals.

¹⁵ Para. 7.72. of the Panel Report.

¹⁶ Para. 7.73. of the Report.

¹⁷ Para. 7.77. of the Report.

¹⁸ Para. 7.78. of the Report.

¹⁹ JACKSON, J. H. op.cit, s. 119.

beneficiaries may be traders and commercial entities as well as individuals, who, in some situations, are accorded little opportunity for input into the DS process.²⁰

4 RELATION BETWEEN SECURITY AND PREDICTABILITY AS AN OBJECT AND PURPOSE OF THE WTO AGREEMENT AND "LEGITIMATE EXPECTATIONS"

In *EC — Computer Equipment*²¹ the Appellate Body ruled that the security and predictability of tariff concessions would be seriously undermined if the concessions in Members' Schedules were to be interpreted on the basis of the subjective views of certain exporting Members alone.

The AB disagreed with the Panel's conclusion that the meaning of a tariff concession in a Member's Schedule may be determined in the light of the "legitimate expectations" of an exporting Member. According to AB, the concept of "reasonable expectations" or "legitimate expectations", is a concept that was developed in the context of non-violation complaints²².

The AB also rejected the Panel's view that Article II:5 of the GATT 1994 confirms that "legitimate expectations are a vital element in the interpretation" of Article II:1 of the GATT 1994 and of Members' Schedules. The AB ruled that Article II:1 of the GATT 1994 ensures the maintenance of the security and predictability of tariff concessions by requiring that Members not accord treatment less favourable to the commerce of other Members than that provided for in their Schedules. The AB further observed that nothing in Article II:5 suggests that the expectations of only the exporting Member can be the basis for interpreting a concession in a Member's Schedule for the purposes of determining whether that Member has acted consistently with its obligations under Article II:1. The AB also noticed that in discussing Article II:5, the Panel overlooked the second sentence of that provision, which clarifies that the "contemplated treatment" referred to in that provision is the treatment contemplated by both Members.²³

The Appellate Body referred to "security and predictability" as an object and purpose of the WTO Agreement generally, stating that the security and predictability of the reciprocal and mutually advantageous arrangements directed to the substantial reduction of tariffs and other trade barriers to trade.²⁴ Therefore, the AB disagreed with the Panel that the maintenance of the security and predictability of tariff concessions allows the interpretation of a concession in the light of the "legitimate expectations" of exporting Members, i.e., their subjective views as to what the agreement reached during tariff negotiations was.

5 THE OBJECTIVE OF SECURITY AND PREDICTABILITY IN CONNECTION WITH POSSIBILITY TO SUBMIT CLAIM AGAINST LEGISLATION "AS SUCH"

In AB's and Panel's practice the two important issues arose. The first concerned could act be challenged "as such", or only in the case of implementation of that act which constitutes inconsistency with WTO obligations. The second issue concerned whether a measure's mandatory or discretionary character determines if it can, "as such", be found to be inconsistent with the covered agreements? In resolving both questions, AB considered that excluding claims against act or measure "as such", would frustrate the objective of security and predictability.

In *US — Corrosion-Resistant Steel Sunset Review*²⁵, the issue raised whether the Panel erred in finding that the Sunset Policy Bulletin²⁶, which was intended to complement the applicable

²⁰ Ibid.

²¹ Appellate Body Report, *European Communities — Customs Classification of Certain Computer Equipment*, WT/DS62/AB/R, WT/DS67/AB/R, WT/DS68/AB/R, adopted 22 June 1998, DSR 1998:V, 1851.

²² Article XXIII:1 of the GATT 1994 provides for three legally-distinct causes of action on which a Member may base a complaint; it distinguishes between so-called violation complaints, non-violation complaints and situation complaints under paragraphs (a), (b) and (c).

²³ The Art. II:5 of the GATT in its first sentence states: "If any contracting party considers that a product is not receiving from another contracting party the treatment which the first contracting party believes to have been contemplated by a concession provided for in the appropriate Schedule annexed to this Agreement, it shall bring the matter directly to the attention of the other contracting party."

²⁴ Para. 82 of the Report.

²⁵ Appellate Body Report, *United States — Sunset Review of Anti-Dumping Duties on Corrosion-Resistant Carbon Steel Flat Products from Japan*, WT/DS244/AB/R, adopted 9 January 2004, DSR 2004:I, 3.

statutory and regulatory provisions by providing guidance on methodological or analytical issues not explicitly addressed by the statute and regulations, is not a mandatory legal instrument and thus is not a measure that is "challengeable", as such, under the *Anti-Dumping Agreement* or the *WTO Agreement*.

The AB explained that in GATT and WTO dispute settlement practice, panels have frequently examined measures consisting not only of particular acts applied only to a specific situation, but also of acts setting forth rules or norms that are intended to have general and prospective application. In other words, instruments of a Member containing rules or norms could constitute a "measure", irrespective of how or whether those rules or norms are applied in a particular instance. The AB explained this is so because the disciplines of the GATT and the WTO, as well as the dispute settlement system, are intended to protect not only existing trade, but also the security and predictability needed to conduct future trade. According to AB, this objective would be frustrated if instruments setting out rules or norms inconsistent with a Member's obligations could not be brought before a panel once they have been adopted and irrespective of any particular instance of application of such rules or norms. It would also lead to a multiplicity of litigation if instruments embodying rules or norms could not be challenged as such, but only in the instances of their application. Thus, allowing claims against measures, as such, serves the purpose of preventing future disputes by allowing the root of WTO-inconsistent behaviour to be eliminated.²⁷ Furthermore, the Panel in previous cited *US — Section 301 Trade Act* case found that in treaties which concern only the relations between States, State responsibility is incurred only when an actual violation takes place. By contrast, in a treaty the benefits of which depend in part on the activity of individual operators the legislation itself may be construed as a breach since the mere existence of legislation could have an appreciable "chilling effect" on the economic activities of individuals.²⁸ In discussing this issue, *Chua* notes that legislation mandating the executive to take action inconsistent with the GATT is a violation whether or not the legislation has been applied, whereas legislation merely giving the executive the possibility to act inconsistently with the GATT would not, by itself, constitute a violation.²⁹

Second, the AB has seen no reason for concluding that, in principle, non-mandatory measures cannot be challenged "as such".³⁰ Although in the practice under the GATT, most of the measures subject, as such, to dispute settlement, were legislation, the AB nevertheless observed in *Guatemala — Cement I* that, in fact, a broad range of measures could be submitted, as such, to dispute settlement. In the practice established under the GATT 1947, a "measure" may be any act of a Member, whether or not legally binding, and it can include even non-binding administrative guidance by a government.³¹

In addition, the AB in *US — Corrosion-Resistant Steel Sunset Review* stated: "The provisions of the Anti-Dumping Agreement setting forth a legal basis for matters to be referred to consultations and thus to dispute settlement, are also cast broadly. Article 17.3 of Antidumping Agreement establishes the principle that when a complaining Member "considers" that its benefits are being nullified or impaired "by another Member or Members", it may request consultations. This language underlines that a measure attributable to a Member may be submitted to dispute settlement provided only that another Member has taken the view, in good faith, that the measure nullifies or impairs benefits accruing to it under the Anti-Dumping Agreement. There is no threshold requirement, in Article 17.3, that the measure in question be of a certain type."³²

²⁶ This document forms part of the overall framework within which "sunset" reviews of anti-dumping or countervailing duties are conducted in the United States. Sunset reviews became part of United States law when the United States implemented the Uruguay Round agreements and sets forth a number of detailed rules and procedures in conducting sunset reviews, as well as specific rules that apply to interested parties ("policies regarding the conduct of five-year ('sunset') reviews").

²⁷ Para. 82 of the Report. See also: FUKUNAGA, Y. Securing Compliance Through the WTO Dispute Settlement System, s. 393-394.

²⁸ Para. 7.81. of the *US — Section 301 Trade Act* Report.

²⁹ CHUA, A.T. Precedent and Principles of WTO Panel Jurisprudence, s. 191.

³⁰ Para. 88. of the Report.

³¹ Appellate Body Report, *Guatemala — Anti-Dumping Investigation Regarding Portland Cement from Mexico*, WT/DS60/AB/R, adopted 25 November 1998, DSR 1998:IX, 3767, footnote 47 to para. 69.

³² Para. 86 of the Report.

This analysis led the AB to conclude that there was no basis, either in the practice of the GATT and the WTO generally or in the provisions of the Anti-Dumping Agreement, for finding that only certain types of measure can, as such, be challenged in dispute settlement proceedings under the Anti-Dumping Agreement. The AB observed, too, that allowing measures to be the subject of dispute settlement proceedings, whether or not they are of a mandatory character, is consistent with the comprehensive nature of the right of Members to resort to dispute settlement to "preserve [their] rights and obligations under the covered agreements, and to clarify the existing provisions of those agreements"³³

6 ENSURING SECURITY AND PREDICTABILITY BY DUTY OF ADJUDICATORY BODY TO RESOLVE THE SAME LEGAL QUESTION IN THE SAME WAY IN A SUBSEQUENT CASE

Even though the fact that panels and AB have been established not to create, but to apply and interpret WTO law and that adopted reports are legally binding only to the parties in dispute (WTO law doesn't accept precedential effect of the adopted reports), the AB and panels have several times discussed the role of previous reports in providing security and predictability of the dispute settlement system. In several cases AB stressed out the importance of taking into account previous adopted reports in order to achieving security and predictability.

In *US — Stainless Steel (Mexico)*³⁴, the issue was, *inter alia*, whether the Panel failed to fulfil its obligations under Article 11 of the DSU by making findings that contradict those in previous AB reports adopted by the DSB.

In that sense the AB ruled that ensuring security and predictability in the dispute settlement system, as contemplated in Article 3.2 of the DSU, implies that, absent cogent reasons, an adjudicatory body will resolve the same legal question in the same way in a subsequent case.³⁵

Moreover, the AB held that dispute settlement practice demonstrates that WTO Members attach significance to reasoning provided in previous panel and AB reports. Adopted panel and AB reports are often cited by parties in support of legal arguments in dispute settlement proceedings, and are relied upon by panels and the AB in subsequent disputes. In addition, when enacting or modifying laws and national regulations pertaining to international trade matters, WTO Members take into account the legal interpretation of the covered agreements developed in adopted panel and AB reports. Thus, the legal interpretation embodied in adopted panel and AB reports becomes part and parcel of the *acquis* of the WTO dispute settlement system.³⁶

The AB further pointed out that the power given to the AB to review legal interpretation made by panels shows the importance of consistency and stability and thus fulfils requirements that concept of security and predictability establish: "Accordingly, Article 17.13 (of the DSU - *author's remark*) provides that the AB may "uphold, modify or reverse" the legal findings and conclusions of panels. The creation of the AB by WTO Members to review legal interpretations developed by panels shows that Members recognized the importance of consistency and stability in the interpretation of their rights and obligations under the covered agreements. This is essential to promote "security and predictability" in the dispute settlement system, and to ensure the "prompt settlement" of disputes."³⁷

In previous *Japan – Alcoholic Beverages II* case the AB has found that it is well settled that its reports are not binding, except with respect to resolving the particular dispute between the parties.³⁸ This, however, does not mean that subsequent panels are free to disregard the legal interpretations and the *ratio decidendi* contained in previous AB reports that have been adopted by the DSB. The AB has also pointed to importance of previous panel reports during GATT era and found that: "[a]dopted panel reports are an important part of the GATT *acquis*. They are often

³³ See Art. 3.2. of the DSU.

³⁴ Appellate Body Report, *United States – Final Anti-Dumping Measures on Stainless Steel from Mexico*, WT/DS344/AB/R, adopted 20 May 2008, para. 160.

³⁵ Para. 160 of the Report.

³⁶ *Ibid*, para. 160.

³⁷ *Ibid*, para. 161.

³⁸ See: Appellate Body Report, *Japan – Taxes on Alcoholic Beverages*, WT/DS8/AB/R, WT/DS10/AB/R, WT/DS11/AB/R, adopted 1 November 1996, DSR 1996:I, 97 at 13.

considered by subsequent panels. They create legitimate expectations among WTO Members, and, therefore, should be taken into account where they are relevant to any dispute."³⁹

In *US – Shrimp (Article 21.5 – Malaysia)*, the AB clarified that this reasoning applies to adopted AB reports as well.⁴⁰ Further, in *US – Oil Country Tubular Goods Sunset Reviews*, the AB held that "following the Appellate Body's conclusions in earlier disputes is not only appropriate, but is what would be expected from panels, especially where the issues are the same."⁴¹

This opinion is also supported by many law scholars. It should be mentioned *Lauterpacht's* consideration that adherence to legal decisions is imperative if the law is to fulfill one of its primary functions, i.e. the maintenance of security and stability.⁴² *Weiss*, for example, refers to art. XVI of the WTO Agreement which shows that adopted reports are part of the GATT/WTO *acquis* so that they have to be considered. As they create legitimate expectations among the WTO members they in principle are persuasive. Their consideration by other panels takes place in the interest of the stability, legal certainty, consistency, and an increased persuasive power of the reports. This is even required by the function of the dispute settlement system to provide security and predictability.⁴³

7 SECURITY AND PREDICTABILITY IN RELATION WITH RIGHT TO SUSPENSION OF CONCESSIONS

In *Canada – Continued Suspension*, the AB stated that requiring termination of the suspension of concessions simply because a Member declares that it has removed the inconsistent measure, without a multilateral determination that substantive compliance has indeed been achieved, would undermine the important function of the suspension of concessions in inducing compliance. According to AB, this would significantly weaken the effectiveness of the WTO dispute settlement system and its ability to provide security and predictability to the multilateral trading system.⁴⁴

The AB pointed: "we found that the presumption that an implementing Member acts in good faith is insufficient to establish substantive compliance. The European Communities should be presumed to have acted in good faith when adopting the implementing measure; however, this did not mean that the taking of such measure in itself establishes that the measure achieves substantive compliance.... Where parties disagree as to whether there is substantive compliance, the duty to cease the suspension of concessions is not triggered until substantive compliance is determined through multilateral dispute settlement proceedings. A unilateral declaration of compliance cannot have the same effect."⁴⁵

The AB held that although the European Communities may have claimed to have removed the inconsistent measure and declared compliance, the United States and Canada disagreed that this was in fact the case. Thus, until the removal of the European Communities' inconsistent measure was determined through WTO dispute settlement, the United States' and Canada's authorization to suspend concessions did not lapse.⁴⁶

³⁹Ibid. See also: LANYE, Z. The Effects of the WTO Dispute Settlement Panel and Appellate Body Reports: Is the Dispute Settlement Body Resolving Specific Disputes Only or Making Precedent at the Same Time?, s. 230; See more analysis of cases where Panel and AB dealt with precedential effects of reports in: CHUA, A. T. The Precedential Effect of WTO Panel and Appellate Body Reports, s. 45-61.

⁴⁰See: Appellate Body Report, *United States – Import Prohibition of Certain Shrimp and Shrimp Products – Recourse to Article 21.5 of the DSU by Malaysia*, WT/DS58/AB/RW, adopted 21 November 2001, DSR 2001:XIII, 6481, para. 109.

⁴¹Appellate Body Report, *United States – Sunset Reviews of Anti-Dumping Measures on Oil Country Tubular Goods from Argentina*, WT/DS268/AB/R, adopted 17 December 2004, DSR 2004:VII, 3257, para. 188.

⁴²LAUTERPACHT, H. The so-called Anglo-American and Continental Schools of Thought in International Law.

⁴³WEISS, W. op.cit. s. 191. See also: SUTHERLANDS, P. / BHAGWATI, J./ BOTCHWEY, K./ FITZGERALD, N./ HAMADA, K./ JACKSON, J. H. / LAFER, C./ DE MONTBRIAL, T. The Future of the WTO: Addressing institutional challenges in the new millennium, s. 52.

⁴⁴Appellate Body Report, *Canada – Continued Suspension of Obligations in the EC – Hormones Dispute*, WT/DS321/AB/R, adopted 14 November 2008, para. 381.

⁴⁵Ibid, para. 380.

⁴⁶Ibid, para. 403.

8 **Arguendo assumptions**

At this point we will analyze *China — Publications and Audiovisual Products*⁴⁷ case where the AB has made the connection between *arguendo* assumption and objective of promoting security and predictability.

The issue arose whether Article XX of the GATT can be directly invoked as a defence to a breach of China's trading rights commitments under the Accession Protocol or whether Article XX could be invoked only as a defence to a breach of a GATT obligation.⁴⁸

The Panel did not resolve this issue and instead decided first to analyze the merits of China's defence under Article XX(a) before deciding whether it is available as a defence to a breach of China's trading rights commitments under its Accession Protocol. The Panel proceeded on the assumption that Article XX(a) is available to China as a defence for the measures found to be inconsistent with its trading rights commitments under the Accession Protocol. Based on that assumption the Panel examined whether the relevant measures satisfy the requirements of Article XX(a). Ultimately, the Panel determined that China had not demonstrated the "necessity", within the meaning of Article XX(a), of its measures, and did not, therefore, return to the issue of whether Article XX(a) is a defence available to China in this case.

The AB explained that reliance upon an assumption *arguendo* is a legal technique that an adjudicator may use in order to enhance simplicity and efficiency in decision-making. Although panels and the AB may choose to employ this technique in particular circumstances, it may not always provide a solid foundation upon which to rest legal conclusions. Use of the technique may detract from a clear enunciation of the relevant WTO law and create difficulties for implementation. Recourse to this technique may also be problematic for certain types of legal issues, for example, issues that go to the jurisdiction of a panel or preliminary questions on which the substance of a subsequent analysis depends.⁴⁹

The AB further referred to purpose of WTO dispute settlement which is to resolve disputes in a manner that preserves the rights and obligations of WTO Members and clarifies existing provisions of the covered agreements in accordance with the customary rules of interpretation of public international law.⁵⁰ According to the AB, in doing so, panels and the AB are not bound to favour the most expedient approach or that suggested by one or more of the parties to the dispute. Rather, panels and the AB must adopt an analytical methodology or structure appropriate for resolution of the matters before them, and which enables them to make an objective assessment of the relevant matters and make such findings as will assist the DSB in making the recommendations or in giving the rulings provided for in the covered agreements.⁵¹

The AB further observed: "The Panel did not decide whether paragraph 5.1 (of its Accession Protocol - *author's remark*) gave China access to this defence. Instead, the Panel proceeded on the *assumption* that such a defence was available. Yet, if China cannot rely on Article XX(a) to defend its measures as ones that protect public morals in China, the findings of inconsistency with China's trading rights commitments would be the end of the matter, and any analysis of the measures under Article XX(a) would be unnecessary."⁵²

Therefore, AB concluded that it was not appropriate to proceed on the basis of an *arguendo* assumption on the question of whether the defence in Article XX(a) of the GATT 1994 could be invoked in respect of paragraph 5.1 of China's Accession Protocol. In its view, assuming *arguendo* that China can invoke Article XX(a) could be at odds with the objective of promoting security and predictability through dispute settlement, in particular because such an approach risks creating uncertainty with respect to China's implementation obligations.⁵³

⁴⁷ Appellate Body Report, *China — Publications and Audiovisual Products*, para. 213, WT/DS363/AB/R 21 December 2009.

⁴⁸ See: *China — Publications and Audiovisual Products*, Report of the Panel, 12 August 2009, para. 7.743.

⁴⁹ See AB Report, para. 213.

⁵⁰ Article 3.2 of the DSU.

⁵¹ See AB Report, para. 213 and Article 11 of the DSU.

⁵² *Ibid.*, para. 214.

⁵³ *Ibid.*, para. 215.

9 RELATIONSHIP TO ARTICLE 12.7 OF THE DSU - THE DUTY OF THE PANEL TO PROVIDE REASONS

First, we will refer to *Jackson's*, findings that the provision in Article 3.2 on "security and predictability" clearly seems designed to foster the development of a creditable, objective, and nonpolitical procedure that would result in findings, rulings, and, more important, deeply analytical reasoning so as to assure members of the predictability and a sense of security that come from stability over time in the application of the rules. According to *Jackson*, this feature is important to every type of juridical system, whether international or national.⁵⁴

In *Mexico — Corn Syrup (Article 21.5 — US)*, the AB has also connected the duty to provide reasons in Article 12.7 with the objective of security and predictability in Article 3.2.⁵⁵ According to the AB, the "basic rationale" which a panel must provide is directly linked, by the wording of Article 12.7, to the "findings and recommendations" made by a panel. The AB, therefore, considered that Article 12.7 establishes a minimum standard for the reasoning that panels must provide in support of their findings and recommendations. Panels must set forth explanations and reasons sufficient to disclose the essential, or fundamental, justification for those findings and recommendations.⁵⁶

The AB further explained and connected the duty of panels to provide a "basic rationale" with principles of fundamental fairness and due process: "In our view, the duty of panels under Article 12.7 of the DSU to provide a "basic rationale" reflects and conforms with the principles of fundamental fairness and due process that underlie and inform the provisions of the DSU. In particular, in cases where a Member has been found to have acted inconsistently with its obligations under the covered agreements, that Member is entitled to know the reasons for such finding as a matter of due process."⁵⁷

In addition, the requirement to set out a "basic rationale" in the panel report assists such Member to understand the nature of its obligations and to make informed decisions about: (i) what must be done in order to implement the eventual rulings and recommendations made by the DSB; and (ii) whether and what to appeal.⁵⁸

The AB found that Article 12.7 furthers the objectives, expressed in Article 3.2 of the DSU, of promoting security and predictability in the multilateral trading system and of clarifying the existing provisions of the covered agreements because the requirement to provide "basic" reasons contributes to other WTO Members' understanding of the nature and scope of the rights and obligations in the covered agreements.⁵⁹

10 CONCLUSION

The main purpose of WTO dispute settlement mechanism, according to the Article 3.2 of the DSU is providing security and predictability to the multilateral trading system. This was very complex task for panels and Appellate Body. Nevertheless, we are to conclude that they had made a significant contribution in elaboration and clarification about how this concept should be interpreted in accordance with concrete situations. This is also a great example of active role of the panels and Appellate Body in clarification and interpretation of the WTO law principles.

This article has shown that panels and Appellate Body had much opportunity to deal with concept of security and predictability through various disputes. In each dispute, panels and Appellate Body have been consistent in stressing out that providing security and predictability should be fundamental purpose of WTO law system.

In this research we noticed several important achievements in practice of the panels and Appellate Body regarding interpretation of the concept of security and predictability, from which following conclusions may be found:

a) The lack of security and predictability affects mostly individual operators, and therefore, the position of individuals is of relevance to the GATT/WTO legal matrix;

⁵⁴ JACKSON, J.H. op.cit. s. 118.

⁵⁵ Appellate Body Report, *Mexico – Anti-Dumping Investigation of High Fructose Corn Syrup (HFCS) from the United States – Recourse to Article 21.5 of the DSU by the United States*, WT/DS132/AB/RW, adopted 21 November 2001, DSR 2001:XIII, 6675, para. 107.

⁵⁶ Ibid, para. 106.

⁵⁷ Ibid, para. 107.

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Ibid.

b) Security and predictability of tariff concessions would be seriously undermined if the concessions in Members' Schedules were to be interpreted on the basis of the subjective views of certain exporting Members alone;

c) Excluding claims against act or measure "as such", would frustrate the objective of security and predictability;

d) Ensuring security and predictability in the dispute settlement system implies that, absent cogent reasons, an adjudicatory body will resolve the same legal question in the same way in a subsequent case;

e) Requiring termination of the suspension of concessions simply because a Member declares that it has removed the inconsistent measure, without a multilateral determination that substantive compliance has indeed been achieved, would significantly weaken the effectiveness of the WTO dispute settlement system and its ability to provide security and predictability to the multilateral trading system;

f) It is not appropriate to proceed on the basis of an *arguendo* assumption;

g) Objective of security and predictability is connected to the panels' and Appellate Body's duty to provide reasons.

The mentioned rulings were also supported and confirmed by academics in their papers.

To make final conclusion, we are going to notice that Panels and Appellate Body have played a significant role in providing security and predictability to the multilateral trading system, and therefore, fulfilled the objective of the first sentence of Article 3.2 of the DSU.

Bibliography:

BERKEY, J.: The European Court of Justice and Direct Effect for the GATT: A Question Worth Revisiting. In: *European Journal of International Law*, 1998.

CHUA, A. T.: Precedent and Principles of WTO Panel Jurisprudence. In: *Berkeley Journal of International Law*, Vol. 16, Iss. 2, 1998, s. 171- 196.

CHUA, A. T.: The Precedential Effect of WTO Panel and Appellate Body Reports. In: *Leiden Journal of International Law*, Vol. 11, 1998, s. 45-61.

EECKHOUT, P.: The Domestic Legal Status of the WTO Agreement: Interconnecting Legal Systems. In: *Common Market Law Review*, 1997.

FUKUNAGA, Y.: Securing Compliance Through the WTO Dispute Settlement System. In: *Journal of International Economic Law* 9(2), 2006, s. 383-426.

GUPTA, R. R.: Appellate Body Interpretation of the WTO Agreement: A Critique in Light of Japan-Taxes on Alcoholic Beverages. In: *Pacific Rim Law & Policy Journal*, Vol. 6 No. 3, 1997, s 683-716.

HILF, M.: Power, rules and principles – which orientation for WTO/GATT Law? In: *Journal of International Economic Law*, 2001, s. 111-130.

JACKSON, J. H.: International Law Status of WTO Dispute Settlement Reports: Obligation to Comply or Option to "Buy Out"? In: *The American Journal of International Law*, Vol. 98:109, 2004, s. 109-125.

LANYE, Z.: The Effects of the WTO Dispute Settlement Panel and Appellate Body Reports: Is the Dispute Settlement Body Resolving Specific Disputes Only or Making Precedent at the Same Time? In: *Temple International & Comparative Law Journal*, Vol. 17, 2003, s. 221-236.

LAUTERPACHT, H.: The so-called Anglo-American and Continental Schools of Thought in International Law. In: *12 British Yearbook of International Law* 53, 1931.

RUDDY, B.: The Critical Success of the WTO: Trade Policies of the Current Economic Crisis. In: ***Journal of International Economic Law***, 13 (2), 2010, s. 475-495.

SUTHERLAND, P. and others.: The Future of the WTO: Addressing institutional challenges in the new millennium. Report by the Consultative Board to the Director-General Supachai Panitchpakdi, World Trade Organization, 2004.

VAZQUEZ, C. M. / JACKSON, J. H.: Some Reflections on Compliance With WTO Dispute Settlement Decisions. In: *Law&Policy in International Business*, Vol. 33, 2002, s. 555-567.

WEISS, W.: Security and predictability under WTO law. In: *World Trade Review*, Vol. 2 , Issue 02, 2003, s 183 – 219.

Contact information:

Uroš Zdravković, teaching associate
uros@prafak.ni.ac.rs
University of Niš Faculty of Law
Trg Kralja Aleksandra 11
18 000 Niš
Serbia